

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

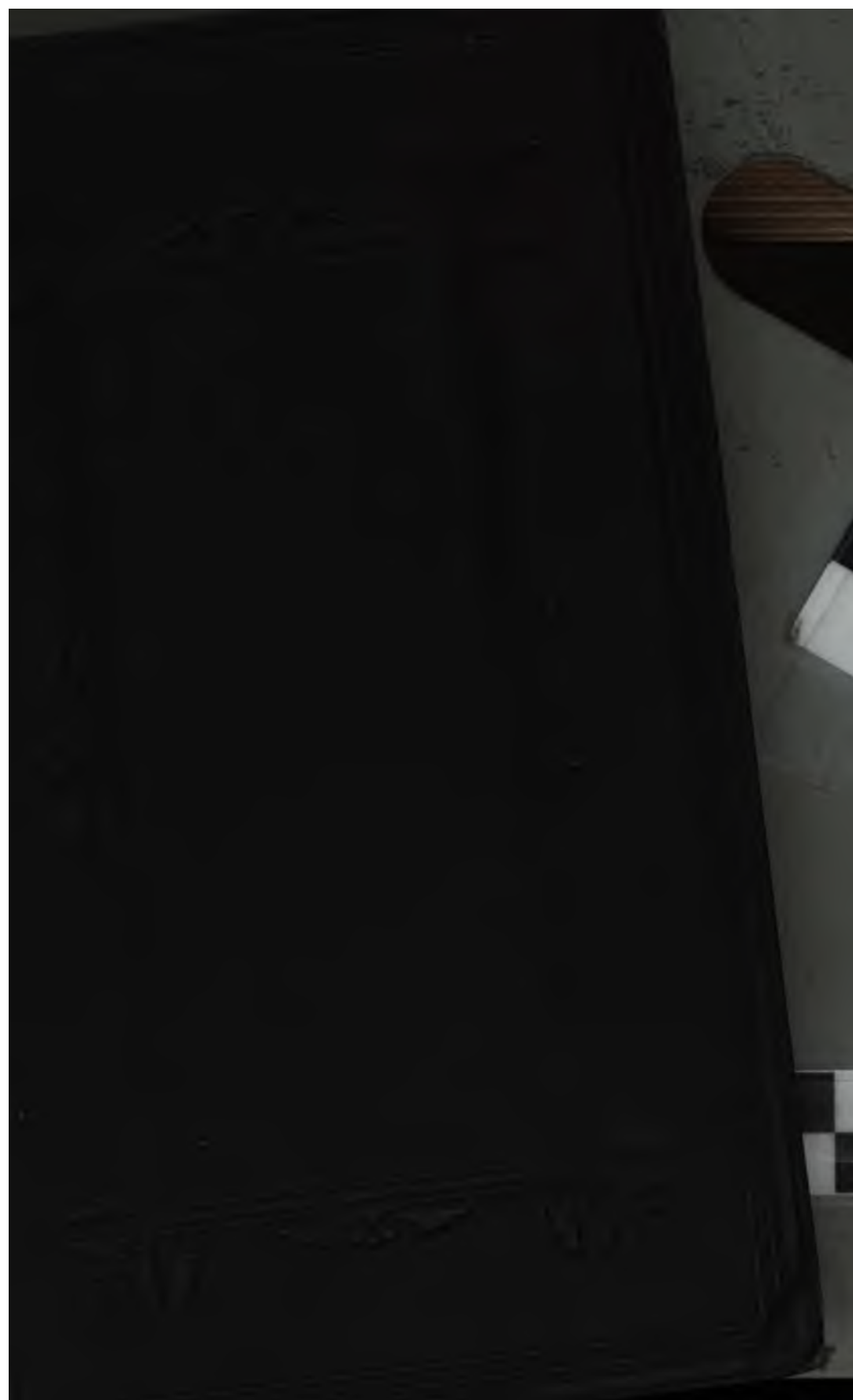
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

324.1

W977
eu

IOHANNIS WYCLIF

DE EUCHARISTIA TRACTATUS MAIOR.

ACCEDIT TRACTATUS DE EUCHARISTIA ET
POENITENTIA SIVE DE CONFESSIOE.

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS

WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES

BY

DR IOHANN LOSERTH

PROFESSOR OF HISTORY AT THE UNIVERSITY OF CZERNOWITZ.

(ENGLISH SIDE-NOTES BY F. D. MATTHEW.)

LONDON.

PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO.
57 AND 59 LUDGATE HILL.

1892.

3

**LIBRARY OF THE
LELAND STANFORD JR. UNIVERSITY.**

a. 44415

SEP 18 1900

INTRODUCTION.

1. Wyclif's doctrine concerning Transubstantiation.

Of the more important of those writings of Wyclif that were produced during the three last years of his life, there is scarcely a single one in which mention of the Eucharist is not made. Sometimes there are only a few parenthetical remarks, but such as throw a vivid light on his attitude in relation to the teachings of the Church on the subject. He usually deals with it at considerable length, and very often to a greater extent than is necessary for the purpose of his treatise. In all of his writings he opposes with the utmost energy the prevailing doctrine of the Church on Transubstantiation, according to which the bread and wine are changed by consecration into the Body and Blood of Jesus Christ, so that nothing remains but the mere sensible qualities, 'accidents without a subject'. He says in the *Triologus*, 4th book: "I believe that of all the heresies by which the Church has ever been infected, none was more cunningly and hypocritically introduced, and none deceives the people in such various ways: it robs the people, renders them idolaters, denies the doctrine of Scripture, and through this infidelity moves Christ Himself to wrath."¹ . . . "Through this heresy", he says further on, "Antichrist subverts Grammar, Logic, all natural science, and even (which is still worse) he completely destroys the sense of the Gospel".² In this work he points out with great vigour how the 'modern' doctrine of Transubstantiation contradicts Scripture, and how the Bible, Church tradition, the doctrine of the Saints in the time before the loosing of Satan, the testimony of our senses and of human reason itself teach us to reject it. Even after the words of consecration, real bread,

¹ *Triologus*, p. 248.   ² *Triologus*, p. 261.

real wine, and not mere accidents, are in reality Christ's Body and His Blood. We may peruse all his later works, for instance the *Purgatorium Secte Christi*, the *Cruciata*, the *Dialogus*, the *Sermones*, *De Apostasia*, *De Blasphemia*, or the present treatises (*De Eucharistia* and *De Confessione*); we shall everywhere find the same vehement attacks. His sermons especially contain very frequent allusions to the subject; some of them indeed seem to be mere extracts from his larger work, *De Eucharistia*.

We know, however, by Wyclif's own confession, that he was for a long time far from being opposed to this doctrine; nay, that he even taught it himself. In a work said to date from 1381, he says: "I frankly admit that I have long been in error as regards this heresy of accidents without a subject".¹ And in *De Eucharistia*: "And though I once took the utmost pains to explain Transubstantiation in agreement with the sense of the early Church, yet I now see that the modern Church contradicts the Church of former times, and errs in this doctrine".² His researches in this theological field are of a much earlier date.³ In one of his later sermons, he says: "For many years I sought to learn of the Friars what the real essence of the consecrated Host might be. They at length had the boldness to maintain that the Host was nothing".⁴

It was rather late that he rejected this doctrine. In *De Benedicta Incarnatione*, written before 1378, he alludes to the miracle of transubstantiation in the Host. But his expressions are here to some extent ambiguous. While in one place he affirms that God's power can make an accident self-existent, as is seen in the Eucharist,⁵ he states in another that this miraculous transubstantiation does not prove that quality or inherent quantity can exist by themselves.⁶ In

¹ Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis. Lechler, Johann v. Wyclif, I, 614: "Confiteor quod in heresi de accidente sine subiecto per tempus notabile sum seductus".   ² See below, p. 52.   ³ Buddensieg, pp. 180, 181.

⁴ Serm. II, p. 454: "Ideo laboravi per annos plurimos ad querendum a fratribus quid in natura sua ponunt hostiam consecratam . . ." Cf. III, p. 279, &c.

⁵ 4° confirmatur ex hoc quod accidens potest Deus facere per se esse, ut patet de Eucharistia.   ⁶ p. 186: Nec sequitur ex miraculosa transsubstantiacione in eucharistia quod vel qualitas vel inherens quantitas possit per se existere sine informacione et essenciali dependencia ad subiectum.

De dominio civili he still holds the traditional doctrine of transubstantiation. "The doctrine of the 'making of Christ's Body'," says Lechler, "was obviously and naively set forth by Wyclif, since he says in a passage in which he describes Christ as the eternal Prophet, Priest and King: 'He was a Priest when, in the last supper, He made his own Body'."¹ In another part of the same work he uses expressions that are yet more categorical: "The priest", he says, "makes the body of Christ; i. e. by the words of consecration he makes the body of Christ to be present under the accidents."² We have here the very doctrine that Wyclif attacks in his latest works with so great and, we may say, with so fierce animation. The points upon which he lays most stress are, in contradiction with his former belief: 1. That the bread exists after as before consecration, neither Transubstantiation, Identification nor Impanation (as the technical theological terms stand) taking place. 2. The body of Christ is present in the Host after the consecration. Remaining bread in the natural sense even then, it is in a figurative and sacramental sense Christ's Body. Christ's Body and His Blood are therefore really and truly present — present in a threefold aspect, virtual, sacramental and spiritual — and no change in the Host is admissible except in so far as the elements are not mere empty signs, but active realities. We receive Christ's Body and Blood, not only corporally and substantially, but also in a spiritual manner, by faith. Thereby we partake of the sacramental presence of Christ, which is by itself a miracle, produced by the words of consecration. "It is the faith of the Church", says Wyclif, "that, as Jesus Christ is at the same time God and man, so the sacrament is at once the Body of Christ and bread; bread in the natural, Christ's Body in the sacramental sense; or, more briefly: The sacrament of the altar is Christ's blood and body under the form of bread and wine".³

How did Wyclif come to change his religious convictions thus, and what date may we assign to his first public announcements of this change?

¹ *Sacerdos fuit in cena corpus suum conficiens* . . . . . ² *De Civ. Dom.* l. cap. XXXVI, ed. Poole, p. 260: *Et proportionaliter de eucaristie confectiōe . . . est dicendum; sacerdos enim "conficit" corpus Christi i. e. facit ministratorie quod corpus Christi sit sub accidentibus per verba sacra.* ³ Buddensieg, *Johann Wyclif und seine Zeit*, pp. 182, 183.

He first discovered that the doctrine of Transubstantiation did not tally with the expressions used by Holy Writ. Wherever the subject occurs, we invariably remark that the same bread which Jesus Christ took in his hands and gave to his disciples to eat, is his Body. It is of real bread that Christ said: "This is My Body"; and the pronoun "hoc" obviously stands for the bread. In many places the Apostle Paul gives it that name. If Jesus said of John the Baptist that he was Elias, he did not on that account cease to be John; and when He says of Himself: "I am the vine", this is to be understood, not in a corporal, but in a figurative sense. That the bread remains after consecration is the general tradition of the Church, is maintained by its most weighty Doctors, persistently asserted by reason, and proved by the very testimony of our senses.

Wyclif, while inveighing against the 'new' doctrine of Transubstantiation, also attempted to raise his voice against certain 'heathen' ideas which had found entrance into the Church and were gaining strength every day; according to these ideas, due to interested promoters, every priest was able to 'make' the body of God. The idea that a priest could 'make God' appeared blasphemous to Wyclif, as Lechler very justly observes,¹ *first*, because it ascribes to the priest an unnatural power, by which a creature gives being to his Creator, a sinful man to the Holy of Holies; *second*, because it is degrading to God to say that He, the Eternal one, can be created every day; and *lastly*, because by this doctrine the Holy Sacrament is profaned and the abomination of desolation reigns in high places. "The Host", he complains, "is worshipped; the creature instead of the Creator". He denounces with fervent zeal the idolatry² that takes place in the modern church, where the Host is not merely honoured, but openly adored; whereas adoration is due only to the eternal God. This adoration of the Host is yet further aggravated by the fact that divine honours are paid to an object which is said to be only an accident

¹ Johann v. Wiclif, p. 626.

² De Eucharistia, p. 317. Et in isto peccato gentes quas vocamus infideles laborant; et credunt finaliter. Et in ista ydolatria nos vocati christiani peccamus sepe plus barbaris . . . Et forte multi christiani nomine in fidelitate paganis peiores; nam minus malum foret quod homo id quod primo videt mane per totum residuum diei honorat ut Deum, quam regulariter illud accidens quod videt in missa inter manus sacerdotis in hostia consecrata, sit realiter Deus suus. See below p. 26.

without substantiality. "Worse than the Fetish worship of the heathen, who pay divine honours during the whole day to whatever object they happen to see first, in the morning, the 'Sign-worshippers' regularly take for their God the accident that they see in the hands of the priest." It is worse, because those who spread this idolatry well know who is really their God.¹ He repeatedly calls them priests of Baal, adorers of accidents, &c.

As concerns the time at which Wyclif first began to spread his ideas concerning the doctrine of Transubstantiation, Mr. F. D. Matthew has lately written as follows, in a manner that shows him to be thoroughly acquainted with his subject:²

"Wyclif's first denial of the doctrine of transubstantiation is universally ascribed to the summer of 1381. The date rests on fair authority, as it is given explicitly in the narrative of the *Fasciculi Zizaniorum*, yet it has always been felt to present some difficulties. The works of Wyclif written after he had begun his attack on this doctrine are so many and so voluminous, that it is hard to believe they were all produced within three years and a half, during two of which he was a paralytic. This consideration alone would weigh little in disturbing the received chronology, but a more important difficulty is that the account as it stands in the *Fasciculi Zizaniorum* does not seem to allow time for the events that it records. The narrative stands thus: Wyclif began in the summer of 1381 to 'determine' on the sacrament of the altar,³ and laid down twelve conclusions, in which his doctrine on the subject was fully stated. Later he laid down other conclusions, of which three were afterwards condemned. This publication led to a formal condemnation of his doctrine by the chancellor, William Berton, assisted by twelve doctors, and the condemnation was publicly proclaimed in the school of the Austin friars, where Wyclif was lecturing. Wyclif refused submission and appealed to the king, and the duke of Lancaster coming down to Oxford imposed silence on him. In spite of this, on 10 May he published a confession or statement of his doctrine.

¹ Lechler, I, p. 625.

² The English Historical Review, April, 1890.

³ *Incepit autem sub anno Domini MCCCLXXXI, in aestate, determinare materiam sacramenti altaris.* Fasc. Ziz. 104.

"Now, as Dr. Shirley remarks,¹ *in aestate* must mean after Easter, which in 1381 fell on 14 April. 'Does this', he asks, 'allow time for all that passed in the interim?' He is content to raise the doubt without attempting to resolve it, but it is felt so strongly by Mr. Poole, the latest writer on the subject, that he attempts to gain time by making the end of the proceedings later. 'I suspect', he says, 'that the actual condemnation did not take place until the beginning of 1382.'² This suggestion is based on the uncertainty of the dates of the chancellors, an uncertainty which, I think, can be cleared up. Among the petitions in the Rolls Office for the imprisonment of persons contumacious under excommunication, are many from the chancellor of Oxford, and among them I have noted petitions from Berton 21 February 1380—81 and 6 April 1381; from Rygge 20 November 1381, 1 March 1381—82, 10 September 1382. The office of chancellor was then tenable for two years. The elections were held on the Thursday before Whitsunday,³ which Thursday in 1381 fell on May 30. On that day there can be no reasonable doubt that Berton left office.

"It is, then, clearly impossible to make the proceedings last on into 1382, and we are again shut up into the narrow space between Easter and 10 May. But even this has to be got by putting a strain upon language. The natural interpretation of *in aestate* would seem to be in the summer term which began on the Wednesday after Trinity Sunday,⁴ and in this case the commencement of the affair must be referred back to 1380. It is to be noticed that in the manuscript (Bodley, 703) which alone gives the date of Wyclif's confession, the date of the year has been altered by erasure from M^oCCC^oLXXX^oI^o by erasing the I^o so as to leave 1380.⁵ This would throw back the rise of the controversy to 1379. I should not object to the date in itself, but it is impossible to attach serious weight to such an alteration by an unknown hand.

"I may support this contention for an earlier date by an inference from the text of the contemporary St. Albans chronicler. He

¹ Fasc. Ziz. XI.III, note.
note.

² Wycliffe and Movements for Reform, p. 105.
³ *Munimenta Academica* (Rolls Series), pp. 106, 447.

⁴ *Munimenta Academica* (Rolls Series), p. 447.
⁵ Fasc. Ziz., p. 115, note.

gives us a chapter¹ on the various opinions of men as to the causes of the rebellion of 1381. First among them he cites the laxity of the bishops who, knowing that Wyclif and his followers were spreading false doctrines concerning the sacrament of the altar far and wide among the people, did not chastise their perverse children. It was for this neglect above all that the archbishop was punished, and the lesson was pointed by his martyrdom taking place on the day after Corpus Christi (14 June). There is no reason to doubt that we have here an echo of talk that was common at the time. But the vengeance would be swift, not to say hasty, which smote the archbishop on 14 June for not repressing heresies first promulgated in that summer. Indeed, if we may trust the expressions of the chronicler, there had been time for the new opinions not merely to win a hasty condemnation from an old adversary at Oxford, but to spread themselves abroad through the country.

"One must not lay too much stress on such an argument as this; but, with those already advanced, it is enough to overthrow the authority of the Fasciculi, especially when we remember that that volume was not compiled till half a century later, and that even the passages that appear to be written by a contemporary were not penned before 1392. After a dozen years even an eyewitness might easily confuse the date of the condemnation with that of the beginning of the controversy."

Wyclif, having once for all completely rejected the Catholic doctrine of Transubstantiation, continued to argue the matter with unabating activity. Almost all those of his works that are later than 1380, whether in English or in Latin, whether written for the people or for men of learning, contain repeated allusions and attacks, for which, he says "God will give him a rich reward".² But his doctrine of the Eucharist is nowhere expounded so completely and so comprehensively as in the present treatise, of which the following pages contain a brief summary.

¹ *Chron. Angliae* (Rolls Series), p. 311.   ² *Trial.*, p. 262: Et ex alio latere confido de misericordia Domini quod post hanc vitam brevem ero superhabundanter propter certacionem istam legitimam a Domino premiatus.

2. Contents of the treatise "De Eucharistia".

In considering the Sacrament of the Altar, we must particularly note three points. *First*, the Sacrament or outward symbol in itself,¹ i. e. the consecrated Host. *Second*, the Sacrament taken together with its object, viz., the true body and blood of Christ. *Third*, the object of the Sacrament, which however is not the Sacrament: the union of Christ with His mystic body, the Church. A knowledge of these preliminary notions is, according to Wyclif (ch. I) absolutely indispensable. It is only when we properly understand this synthesis that we can appreciate at its right value the 'Accident-theory' of some who say that a hog, a dog or a mouse, can eat our Lord, because they can eat the body of Christ, and consequently God.²

To such we may reply that what these animals eat is the consecrated Host, which is but the sacrament, not Christ's body or His blood. When a lion devours a man, it does not also devour his soul; yet his soul is present in every part of his body. It is thus also with the Sacrament of the Altar;³ it is quite as really present, in a sacramental, spiritual or virtual manner (sacramentaliter, spiritualiter vel virtualiter), in every part of the consecrated Host, as the soul is present in the body.

Secondly, we deny the assertion of those who say that we priests can break the body of our Lord, His head, throat, arms, and other members:⁴ to treat Him thus would be the most atrocious sacrilege.

We affirm, according to the ancient belief of the Church, that such a conception is utterly false. We indeed break the mere Sacrament — the consecrated Host: — but we no more break Christ's body than we break a sunbeam in a glass or crystal vessel that is broken.⁵ Such is the meaning of the lines of St. Thomas Aquinas

¹ See below, p. 11.   ² Arguunt enim quod sus, canis vel mus potest comedere Deum nostrum quia corpus Christi quod est Deus.   ³ Falsum assumunt, cum tales bestie possunt comedere hostiam consecratam que est nudum sacramentum, et non corpus Christi vel sanguis. Immo sicut leo comedens corpus hominis non comedit eius animam, licet sit ad omnem punctum illius corporis, sic intelligendum est de corpore Christi in sacramento altaris.   ⁴ Secundo obiciunt quod nos sacerdotes frangimus corpus Christi et per idem caput, collum, etc.   ⁵ Sed nos respondemus quod falsum assumunt, cum frangimus sacramentum . . . non autem corpus Christi, sicut non frangimus radium solis, licet frangamus vitrum vel lapidum cristallinum.

in the hymn, *Lauda, Sion*: the sacrament can be broken, as we are taught to do by the Ritual, but Christ's body is not; our senses receive a false impression.

It may indeed be objected that, if the consecrated Host were not the body of our Lord, we could neither see, nor eat, nor perceive it in any way. But here we must observe that, as there are two kinds of sight, eating, &c., viz. that of the body and that of the soul, we must admit that we do not see the body of Christ in the sacrament with the bodily eye, but by the spiritual vision of faith, 'as in a glass, darkly'.¹ As the image is perfect in every part of the mirror, so it is with the body of the Lord in the consecrated Host. Our hands do not corporally touch and break the Lord's body; our teeth do not bite it; and in general we do not perceive it in a bodily sense, but in a spiritual one, entire and unimpaired.

Certain priests, it is true, point out that this doctrine should not be spread among the laity, who are neither able to understand nor hold fast to it, and might thereby lose their former belief. Nothing, however, can be more ridiculous than this objection; for many priests and laymen, worse than the heathen, take the mere consecrated Host for their God. And if such an error is to remain unrefuted, how can men conceive the doctrine of the Trinity or of the Incarnation?²

Such faith as those laymen have can hardly be pleasing to the God of truth; it is on the contrary, tantamount to the most awful unbelief: it is a form of idolatry by which a most base (*valde abiecta*) creature is worshipped as their God. This error must be eradicated. Do we not extract the thorn from the foot, the arrow from the wound, in order to prevent a worse evil? It is the duty of Bishops to stamp out such heresy; if they do not, they themselves become guilty of heresy. And how can it be said that the knowledge of the truth can injure the people's devotion? "Far be it from us", says the Apostle, "to do evil that good may come". We are not allowed to commit

¹ Sed hic respondemus per distinctionem quod est dare duplicem visionem, duplicem esum et duplicem sumpcionem, scilicet corporalem et spiritualem; et sic concedimus quod non videmus in sacramento illo corpus Christi oculo corporali sed oculo mentali, scilicet fide per speculum in enigmate. ² Nihil obiecto illo insanius; nam tam laici quam clerici nimis multi sunt tantum infideles in ista materia quod credunt, paganis deterius, quod hostia illa consecrata sit Deus illorum.

idolatry. The people would soon go the length of really adoring as God the chalice that contains Christ's blood, or the wood on which His body hangs. Our ardent devotion should not be spent on the chalice that the priest elevates at Mass, nor to the Host that we perceive, but to the Sacrament that is contained therein.¹ Were this error destroyed, God would be worshipped much more perfectly; it would be known that He is present, but hidden in the sacrament. Is he not adored with purer and truer piety in every creature that we see?

But another objection is started here. The priestly authority would be damaged, if the privilege to 'make the body and blood of Christ' were not admitted to exist;² or if laymen knew that faith sees the Deity in every creature more than in the Host, and thus receives the body of the Lord by the contemplation of His creatures. Who would then care to hear Mass? who would hire mass-sayers (missantes) for large sums of money, or take the Sacrament according to the rites of the Church?

The answer is, that even after the destruction of this error, priestly power would still continue to exist, within due limits. Nothing can be more awful than that any priest can *make* the body of the Lord by saying Mass.³ What the priest makes is merely the consecration of the Host, which is not the body of the Lord, but only the active sign of His presence. This consecration is certainly of greater importance than the consecration of a chalice or a sacerdotal vestment, a privilege reserved to the Bishop alone. It suffices for the maintenance of the priest's authority that he should give the blessing and consecrate or 'make' the sacrament, which, as the Host, though not Christ's body, is its sign and covering. He therefore does not make the body of Our Lord, but only the sacrament, and deserves

¹ This, says Wyclif, is the signification of the Church hymn:

Sub diversis speciebus,
Signis tantum et non rebus,
Latent res eximie.

² Tercio obiciunt per hoc, quod sic vilesceret sacerdotalis potestas, cum non habet potestatem consecrandi vel faciendi corpus Christi vel sanguinem. ³ Nihil enim horribilius quam quod sacerdos celebrans facit vel consecrat cotidie corpus Christi. Nam Deus noster non est Deus recens nec corpus suum . . . noviter faciendum.

respect, not on account of this power, but of his saintly life.¹ For that reason the mass of a holy priest ought to be heard with much greater devotion, while we must avoid hearing that of an open sinner. Nor ought we to buy the prayers of priests for money, but rather, shunning all commercial transactions, we should give them what they need for their livelihood.

The Communion of Our Lord's body consists, not in the mere bodily reception, touching or eating of the consecrated Host, but in the feeding of the soul upon that faith which brings forth fruit. This manner of nourishing the soul was unknown to many disciples at the time when they said: "This is a hard saying; who can understand it?" and therefore they went astray. Can anything be more horrible than to be compelled to eat the flesh and blood of our Creator, whom we love so tenderly? It is indispensably necessary for the faithful firmly to believe that the soul is nourished by a food that is purely spiritual.

From Christ's words, as expounded by St. Augustine, three corollaries may be deduced.² I. We only take spiritually Christ's body and blood. II. Neither an animal nor a man eternally foreknown to be reprobate eats Christ's body, though he may eat the consecrated Host. An unworthy communicant does not break Christ's body with his teeth; what he breaks is the sacramental covering or vesture of Christ; and we must carefully distinguish between the sacrament and its subject, which is Christ's body.

The difference between spiritual and corporal manducation is as follows: If we take bodily food, the good that we derive thereby proceeds from its being absorbed by each of the limbs etc.; whereas

¹ Unde, quia sacerdos non habet potestatem faciendi hoc sacramentum nisi ministeriale Deo principaliter faciente, ideo dicitur conficere non corpus Christi sed nudum sacramentum, et sic propter sanctitatem vite et non propter illud adeo est laudandus. Et sic missa sacerdotis sancti est devocius audienda et missa peccatoris notorii est fugienda. ² Tria notabilia sunt notanda: caro Christi et sanguis solum spiritualiter sunt comedendi . . . nec bestia nec prescitus manducat corpus Christi, licet manducet corporaliter sacramentum . . . dicit non quod indignus visibiliter premit dentibus corpus Christi, sed quod visibiliter premit dentibus sacramentum corporis Christi et sanguinis. Illud enim sacramentum valde distinguitur a corpore Christi quod est res huius sacramenti.

in the case of spiritual nourishment, quite the contrary takes place; the eater becomes incorporated in the members of the Church, and thus in Jesus Christ Himself. The food is here more perfect than the eater.

The arguments adduced against this teaching, as Wyclif teaches further on (p. 18) are of no value whatever. In the first place there are some that say: As one man knows another man by the force of a certain interior vital movement, although he only sees his garments; so by a like movement we recognize Christ in the Sacrament. But it would follow then that we see God, or the soul; and we could say the same of any one of our five senses; as soon as it perceives, the vital activity of the subject perceives also. But no sense of man can perceive Christ's Body; that is reserved to reason, aided by faith.¹ It is on that account that neither men nor animals can discern any difference between consecrated and unconsecrated hosts, when mixed together; and the mind of man, no more than the perceptive faculties of the brute, is able to apprehend the subject of the Sacrament, the body of our Lord.

Secondly it is objected that so many saints have maintained the doctrine of our seeing, hearing, tasting and touching the Lord's body in the sacred Host, that we must believe it to be true. But at the very outset we find that there exist a great number of fictive miracles concerning the Host, one of which (a very astonishing one) Wyclif relates.² Supposing, however, that such miracles are real, they do not prove that the Host of which we speak is the Lord's body. He who believes in such feigned miracles is not on that account a saint; on the contrary, adoring the signs of Antichrist, he is a real idolater; for the people might just as well be driven to worship moles or bats, or any other creatures.

It has in these last times been maintained by learned men, and proved by optical demonstration, that the body of Christ cannot be

¹ *Ista argucia argueret quod homo videt Deum et animam et sic de qualibet quinque sensacionum, quando sentit subiectum ex eorum mocione vitali intrinseca. Sed modo nullus sensus hominis sed pure intellectus per fidem percipit corpus Christi: quod patet quod commixta hostia cum aliis homo non plus discernit eam ab aliis quam facit bestia.*

² *Audiui quendam fingere quomodo hostia de altari descendit ad ventrem ecclesie et ingressum (!) est cor cuiusdam infirmi . . . Narrator confessus: Os inixit, inquit, hoc pulchrum miraculum.*

seen in the Host. And now let us ask the authors of these false miracles whether Christ in the Host is sitting or standing, and of what colour, quantity and quality His body is. They will answer that all depends on the colour, form and quantity of the Host. So our God would be in one Host round and short, and in another long and broken, and would thus be made up of accidental components that change continually; and thus we could make a God for ourselves as we chose.¹

As it is with sight, so with hearing. The host is broken, but Christ is not; and so of the other senses. Can any idea be more heathenish than to say that if the elements are sour, stinking, or rotten, the same adjectives apply to God? God would then be rotten and stinking in village churches, fresh and sweet in churches of the town!²

Awful consequences would follow from the doctrine of the bodily presence of Christ in the Sacrament. For we must then conclude that the perceived form, which we call the Sacrament, is not the flesh and blood of Christ.³ Yet such is the doctrine of the Holy Fathers: of Ambrose, Augustine, &c. A Decretal indeed seems to stand in the way; but we must not take such decretals literally, but understand the sense of such expressions as 'the bread is the body of the Lord'; which must of course be taken figuratively. And if some wine has been spilt out of the chalice, we should not therefore believe that Christ's blood is spilt. Berengarius' recantation is in agreement with this doctrine; also many sentences of the Saints and of Church services.⁴ We therefore conclude from all this that the sacrament has the form of bread and wine, but is neither Christ nor a part of Him. The sacrament is the Host, and Jesus Christ is hidden therein in a supernatural manner.⁵

¹ Deus noster foret in una hostia rotundus et integer et in alia hostia oblongus et fractus . . . . . ² Nichil paganius quam quod, putrefacta hostia, olet Deus, acefacto sacramento calicis acesceret Deus; et sic Deus noster in ecclesiis ruralibus fetet et acet, sed in civitatibus est sapidus atque recens. ³ Ex quibus patenter patet quod illa species sensibilis quam sacramentum dicimus non est corpus Christi nec sanguis. ⁴ Quotlibet sunt dicta sanctorum atque ecclesie que docent quod illa sacramenta sensibilia non sunt corpus Christi et sanguis sed eorum figura. ⁵ Sacramentum tantum et non pars Christi est hostia consecrata, sed Christus insensibiliter absconsus est sub illa.

In the second chapter (pp. 29—53), Wyclif proceeds to answer the question, what the Sacrament is in reality (realiter). Some, as for instance Thomas Aquinas, say that it is quantity; others, with Scotus, assert that it is quality; a third opinion is that of Berengarius of Tours, with which a decree of the Church of Rome is in agreement. Berengarius was of opinion that the Sacrament which is placed on the altar during Mass becomes after consecration not only a sacrament but also the Lord's body; and this was then the doctrine of the whole Church.¹ It is therefore evident that the Church upheld, as an article of faith, that the bread and wine, after the consecration of the Eucharist, remain what they were before.

The Decretal "Ego Berengarius" tallies with physical perception, with reason, and with the teaching of the holy Fathers, Augustine, Ambrose, Hilary; it is founded on Scripture, Matthew XXVI, Mark. XIV, Luke XXII, John VI, 1 Corinthians XI and Acts II. The second part of the decree might perhaps seem to be contrary to the first, and therefore to stultify the entire recantation of Berengarius; for it says that the bread and wine are, after consecration, not a mere sacrament, but the body and blood of the Lord, which is broken like it, and is perceivable as such.

We may answer to this, that neither the bread nor that which was its accidental form, is the body of the Lord; as both ancient and modern authors assert: "therefore", the Gloss observes, "the confession of Berengarius should be rightly understood, or the new error will be worse than the older one, already condemned by the Church". And at the present time the opinion of Berengarius, long ago anathematized as heretical, would be accepted as orthodox.

We must take care to distinguish by a sharp line of demarcation between what must be taken literally and what in figure. It is literally true that Jesus Christ is a man; and figuratively, that "this rock was Christ". It is in this sense that holy men, in the earliest times of the Church, understood the words, "body and blood of our Lord".²

¹ Ex istis luculenter patet quod ecclesia tunc sensit sententiam predictam Berengarii esse catholicam et sententiam illi contrariam esse hereticam. ² Sic igitur videtur sanctos ecclesie primitive et suos filios post eos intelligere per panem et vinum figurative corpus Christi et sanguinem.

In six different places the Scriptures call the Sacrament of the Altar, bread; the Decretal and the Fathers hold the same language. Should we not therefore adopt their conclusions and follow their logic?

Again, it is objected that the Church now believes in Transubstantiation. But that is a new invention, which the primitive Church did not admit.¹ If wine and bread remain, as there is no doubt they do in the doctrine of the early Church, how can there be any question of a change? And what is this transubstantiation after all? The complete change of one substance into another, so that the accidents alone remain. Neither the matter nor the substantial form (*forma substantialis*) that were formerly bread and wine, remain: the collective substance, both matter and form, is destroyed, and in its place there comes, beneath the accidents, the body of Our Lord. It is therefore no annihilation of a substance, for it is changed into something better, the accidents that were formerly inherent in the bread and wine remaining as they were. If therefore the latter which remain are worshipped as Our Lord's body, idolatry is committed.

This, however, was not the doctrine of the ancient Church, but a new theory that should not command such confidence as the older decree, which is scriptural and in harmony with reason, and agrees better with the doctrines of primitive Christianity. "I myself," says Wyclif, "once took great pains to make the doctrine of Transubstantiation harmonize with that of the early Church; but I now see that they contradict one another, and that the modern theory is an error."² This is a doctrine of which the consequence is idolatry; the people should be taught not to believe that those accidents are identical with the body of Christ.

These new doctrines, he goes on to say in the third chapter (pp. 53—83) have no foundation whatever in Holy Writ. It is not the work of God to destroy that which He has made; yet, if tran-

¹ *Novella ecclesia ponit transsubstantiationem panis et vini in corpus Christi et sanguinem. Hoc autem non posuit ecclesia primitiva: ergo in sententia contradicunt.*

² *Unde licet quondam laboraverim ad describendum transsubstantiationem concorditer ad sensum prioris ecclesie, tamen modo videtur michi quod contrariantur, posteriori ecclesia oberrante.*

substantiation took place, the bread and wine would be destroyed:¹ so much bread and wine as is thus transubstantiated in the whole world ceases to be; this would be a fatal transmutation, for the bread as it was before is of more use to the world than this "awful change". He continues developing his theme. Neither reason nor revelation teaches man that such a change takes place; yet, according to St. Augustine, all truth is contained in Scripture. It is therefore the duty of the Elders of the Church to examine the foundation of this doctrine, that we may not be burdened by useless novelties. And since we find nothing of the doctrine of Transubstantiation either in Scripture, reason, or revelation, we are no more obliged to believe in it than was the primitive Church. At the present day, Augustine's teaching is contradicted; and it is said that we do not receive the body of Our Lord in bread and wine, but in mere unknown accidents. Since God decreed to make so great a present to us, it was meet that it should be made under a veil of honour, by which every illusion might be excluded.² But our inward and outward senses cry aloud that what remains after consecration is bread and wine: so God, giving to man so precious a gift, has accompanied it by an illusion: a conclusion that is inadmissible.

The present doctors are much exercised to express their doctrine in proper words; but nobody is able as yet to define transubstantiation, or say in what it differs from annihilation.³ It might perhaps be allowed to adore those accidents, called by some bread and wine, as signs of the presence of Christ's body and blood; but as the Fathers of the Old Law took heed not to worship images as God, so must every Christian beware not to adore such accidents as Christ; for as the graven images had no power to keep the former from the attacks

¹ Non est Dei destruere suam fabricam in auctorizando ecclesiastica sacramenta; sed sic faceret iuxta sententiam noviter adinventam; ergo ista est irrationabilis.

² Cum ergo Deus decrevit nobis dare donum tam magnum, videtur convenire sue veritati magnifice quod dedit nobis ipsum in velamento honorifico, illusionem hominis excludente. Omnis enim talis deceptio est mala .... sensus iudicant de substantiis materialibus, ideo magis malum foret in illis decipi.

³ Unde hic angustiantur moderni doctores, cum quibus signis vere exprimerent veritatem huius sacramenti .... unde omnes legiste nesciunt describere transsubstantiationem et quomodo ab annihilatione distinguitur.

of robbers, enemies, and monsters, neither have these accidents any more power than they.¹ Therefore they should be set aside, while we adore what they figuratively represent: the body and blood and the whole Humanity of Our Lord. There is an immense consensus of opinions contradicting those doctrines that were first broached in order to found the Accident-theory, and asserting that no accident can exist without a subject.

In the fourth chapter (pp. 83—115) the signification of the sacramental words is explained, and it is shown how, in the Eucharist, Christ's body has no extended, but only sacramental entity, hidden beneath the signs.² Christ's words of consecration are to be understood metaphorically, in the sense in which Jesus said of John the Baptist that he was Elias. As Christ employed comparisons willingly, it would seem that the Evangelists Matthew, Mark and Luke, as well as the Apostle Paul in his Epistle to the Corinthians, speak figuratively when they say that bread and wine are His flesh and blood. As a king has in his kingdom a threefold entity, local, intentional and potential; so Christ, according to His humanity (*humanitus*) has a threefold being: local in Heaven, where He sits at the right hand of God; potential as king and master in the whole world; and intentional, that can be repeated and multiplied. As the writings of many Saints amply testify, He has no dimensional or local being upon earth; it is limited to Heaven. He is visible to the Saints in Heaven; and the righteous will see him face to face after the Day of Judgment. He has besides, a supernatural and sacramental mode of being. Referring to the first, we must remember this passage: "I am with you always, even until the end of the world". He is there with all the believers who were then assembled in his name. Sacramentally, He is present in the Host, and the dread words of consecration express that presence. This sacrament has a peculiar force of its own, greater than any other rites of the Old or of the New Law. It is true that the adoration of the cross performed by the laity on Good Friday, together with other such ceremonies, contain an allusion to

¹ Sed quantum patres legis veteris cavebant colere imagines tanquam Deus, tantum debet christianus cavere ne colat illud quod moderni vocant accidens. ² Restat videndum ulterius quam efficaciam habent verba sacramentalia et quomodo corpus Christi habet non esse dimensionale sed sacramentale in signis illis absconditum.

Christ's body and blood; but Christ, the best of Teachers, the "Caesar semper Augustus", in the Last Supper, after the purely figurative repast of the Passover, instituted this sacrament at the most solemn moment of His life. And hence it has more efficacy and is in nearer relation to Christ than any sacrament of the Old Law. It excels them all from a threefold point of view: 1. in that Christ's body is actually present;¹ 2. in the invisible power to produce Christ's presence that belongs to the visible sacrament,² and 3. in that it unites all members of the Church with Christ, and is thus of greater utility than other sacraments to him that offers it to God in the right way.³ Its figures were in the Old Law: 1. the sacrificial lamb; 2. the water that sprang from the barren rock, and 3. the manna, to which this sacrament and that which it contains (*res sua*) is much superior. Of the manna, Christ says: Your fathers did eat and are dead; he that eateth of *this* bread will live eternally.

The real power of the words of consecration, what is to be believe, of the sacrament, and how (in very few words — *in compendio*), men must prepare themselves to receive Christ worthily, are subsequently dealt with.

Wyclif examines only the two first points in this chapter; a separate investigation of the third point is reserved for Ch. VI.

As for the words of consecration, they have no power to produce any change (*efficaciam convertendi*). God, in whose name they are spoken, is the only agent throughout. The pronoun 'hoc' stands for bread. Different Evangelists give the sacramental words in a different manner; whence it follows that there is no necessary and unchangeable formula for consecration.⁴ We must especially attend to the spirit

¹ Hoc sacramentum habet totam humanitatem Christi necessario comitantem.

² Secundo figura huius rei habet efficaciam efficaciter causando non corpus Christi sed quandam eius presenciam sacramentum sensibile concomitantem. ³ Et tercio videtur quod hoc sacrificium excedit alia, nedum quoad gratiam unionis membrorum ecclesie cum Christo, sed rite celebratum prodest ministranti super alia sacramenta. ⁴ Ulterius quoad formam verborum in lingua latina, in qua Romana ecclesia habet fidem scripture, videtur quod non sit aliqua forma verborum ad confeccionem eucaristie generaliter requisita; nam usus ecclesie nostre variat ab omnibus illis quatuor (evangelistis), sicut et omnes illi variant ab invicem plus vel minus . . . Per hanc variacionem docemur preponderanter ad sensum attendere et quod talis variacio verborum non est de substantia sacramenti.

in which these words should be understood. It suffices that the believer should know that the bread and wine are figuratively Christ's body and blood. A pious layman, if predestined, would be consequently a priest, and have power to make (*conficere*) this Sacrament; but the Church has ordained, from motives that are obvious, that priests alone, on account of their piety and of their holy life, should be the ministers of the Eucharist.¹ It is true that a pious layman who never saw a Host might receive Our Lord's body more efficaciously than a priest; for, in St. Augustine's words, "to receive Christ is to believe in Him. Why then dost thou prepare thy teeth and stomach? believe, and thou hast received Him". Only spiritual feeding on Christ is indispensable, and that consists in the grateful and pious contemplation of what Christ has suffered for mankind.

Many are unfavourably impressed at the thought of what slight effect would belong to the sacramental words if nothing was produced by them, and no change made: a doctrine which is besides contrary to the Canons of the Church, and especially to the words of Ambrose, who says that the bread becomes the body of Christ. But this saint did not mean that the bread became identically Christ's body, only its effectual representation. So this conversion destroys neither the nature of the bread nor that of Christ's body by introducing another material essence; it merely produces the presence of the body of Christ and takes away from the bread its 'chiefness', so that all the ardour of the worshippers is concentrated upon Christ present.

This is the only view of 'conversion' approved by St. Ambrose; this alone can give peace to the mind of the priest. It is falsely affirmed that a perceptible change takes place in the bread, in order to represent effectively the body of Christ. And the man who cannot understand this mode of figurative speech will be able to make nothing of the Fathers and of Holy Writ, even when speaking literally.

¹ Satis est quod fideles concordent in sententia ante linguam, ut quod panis figurative est corpus Christi et vinum eius sanguis. Nullus fidelis dubitat quin Deus posset dare laico potenciam conficiendi; sicut laicus, cum posset esse sacerdos, posset *conficere*; verumtamen ecclesia rationabiliter . . . ordinavit quod soli sacerdotes propter religiositatem et dignitatem in moribus hoc sacramentum conficerent.

We must, with the Church, hold to the canon *Ego Berengarius*, in which it is affirmed that the bread and wine are not merely bread and wine after the sacramental words are uttered, but that they also are the body and blood of Christ. Our modern Doctors and Bishops, far from venturing to contradict this decision of a Council, should examine with care what the real entity of the Host is. "I have frequently", says Wyclif, "asked those who loved to dispute upon the subject, and attack others as heretics, what the Sacrament of the Altar is in its essence. And as they could not answer this question, it is plain that they can know nothing of the other points that are only consequences drawn therefrom.¹ Neither of the two popes with all his followers, nor all the Bishops and Doctors in England can tell us what the Host is: how then can they decide about heresies concerning it?"

Many other points in dispute are of no importance. It is for instance quite irrelevant in what vessel the priest celebrates. To follow the customs of the country and to have a right and proper knowledge of Christ, is far better than all the ceremonies of celebration of Mass. What is essential is, that Christ should dwell in the hearts of His faithful; and a layman who remembers that Christ's body is in Heaven, does more than the priest that consecrates; for Christ's body is more effectively present to him, though indeed in another sense.

But the fact is that the people believe a doctrine most wickedly blasphemous: that the sacramental sign of Christ's Body is His body in reality.² Many of the clergy and prelates live in this heresy. Others grant that it is blasphemous, but say that if the truth were made known to the people, their devotion would die away. Their real motive for opposing the truth is worldly glory and lucre. Pious priests ought to celebrate very often; for he is not worthy to celebrate,

¹ Solebam querere ab eis qui volunt in ista materia determinare et impetere alios super heretica pravitate quid est sacramentum altaris. Quod cum ignorant, patet quod necesse est eos sequencia ignorare. Vix enim alter papa cum suis complicitibus, omnes episcopi Anglie cum suis doctoribus sciunt dicere quid est hostia consecrata. Quomodo ergo diffinirent ipsi in heresi? ² Sed vulgus credit nimis infideliter et blaspheme quod hoc signum sacramentale corporis Christi sit realiter ipse Christus. Et in ista heresi involvuntur clerici et prelati.

upon whom the celebration of this sacrament does not imprint the remembrance of Christ. If it does, his prayers are acceptable; if not, then let him abstain from celebrating. It is for the advantage of the people to have devout priests, as it is hurtful for them if the clergy is bad. We cannot therefore truthfully maintain that every Mass has the same effect. One Mass may be cursed and abhorred by God, while another is meritorious and pleasing to Him. Their value also differs immensely. The more unworthy a priest is before God, the less able he is to perform his sacred functions.¹ Not only the Mass, but also the Host of one priest is much better than that of another because the worth of the sacrament is proportionate to its efficacy in reproducing the life of Christ; but as this efficacy varies in different Hosts, so also does their value vary.²

Before discussing the third point (how we should prepare ourselves to receive worthily the Holy Eucharist) Wyclif takes in hand the objections raised against the figurative signification of the sacramental words. It is absolutely the same thing to say: This is my body, which will be given for you; and: This represents (effectively and sacramentally) my body that will be given for you.³ This was the conviction of many Saints; but of course one cannot follow their belief except in so far as it agrees with Scripture. "If it does not," says Wyclif, boldly, "then I contradict their testimony, and especially if they affirm that the bread and wine cease to exist at the moment of consecration, their accidents alone remaining."⁴ That is in utter contradiction to the canon *Ego Berengarius*, which is still in force.⁵ Why should the ancient doctrine of the Church become obsolete? Are we to admit a miracle of Christ by which he

¹ Expediit populo habere multos devotos sacerdotes sed nocet eis multum habere presbiteros viciosos. Unde falsum est quod tantum valet missa cuiuscunque presbiteri . . . . Una talis missa est dampnabilis et Deo odibilis et alia meritoria et Deo acceptabilis . . . . Efficacius est sacramentum in sacerdote bono quam malo.

² Nedum missa sed hostia est melior in uno presbitero et in alio minus bona . . . .

³ Idem enim est dicere: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur: Hoc efficaciter et sacramentaliter figurat corpus meum quod pro vobis tradetur . . . .

⁴ Cui testimonio ipsis contrariantibus ego illis intrepide contradico . . . . ⁵ (Sententia) remanet secunda . . . quod panis et vinum post benedictionem remanent sacramenta.

destroys His creatures without reason, and does away with those figures by which the Church has been hitherto (as in this case of the bread and wine) built up and edified?¹

If we ask different persons what faith commands us to believe regarding this sacrament, some say that the very question is unlawful; others, that we must believe what Holy Church commands us. Only very few know what the accidents are; and the faithful alone know that the Eucharist is bread and wine, consecrated by God's word.

Wyclif now proceeds to examine three objections made of old against the figurative way of understanding the sacred Words. Some say, the sacrament is an accident, but are unable to state which of them it is. Peter Lombard (who is quoted) by no means denies that the bread remains. If they ask on what the belief of the remanence of the bread and wine is to be based, Wyclif replies: On sense-perception, the opinions of the Saints, the testimony of the Doctors of the Church, and the teaching of Holy Writ; all these have already been dealt with at great length. "I therefore believe," he adds, referring to a decree of Urban VI.² not to be found anywhere else, "that his definition and that of his bishops agrees with the faith of the primitive Church, although the antipope in Avignon upholds Transubstantiation. No one should be recognized as the true Pope, unless he first speaks out clearly and unequivocally upon that point; for his first duty is to teach the Catholic faith. Wyclif then reviews the authorities by whom he proves that the bread and wine remain after consecration. St. Paul's word's (1 Cor. XIV, 16, 17) show that Christ spoke of a material bread, of which the Sacrament consists, after the formula is uttered; and also that his mode of expression is figurative and not literal, bread and wine representing the union of Christ with His Church, which is the essence (res) of this sacrament.³ It is therefore

¹ *Eque religiose et hic posset Christus coli sub specie panis, sicut sub illo globo accidentium.*

² *Et ex istis credo diffinitionem Urbani nostri cum suis episcopis tenere antiquam fidem Romane ecclesie, licet Robertus cum suis teneat ficticiam Avinone de transsubstantiacione.*

³ *Loquitur de pane et vino materialibus que post benedictionem sunt hoc sacramentum . . . utitur locutione tropica et non ydemptica, dum intelligit panem et vinum figurare unionem ecclesie cum Christo, res huius sacramenti . . .*

blindness to abandon the Gospels and the Fathers, and to follow the guidance of heretical decretals, which lay down as a rule that the words "under bread and wine" should be taken to mean, not the substance or nature, but the mere accidents. None of the Saints could possibly have meant that the bread is radically consumed and destroyed by the benediction and power of the words of Christ; it is rather changed for the better. God cannot cause the destruction of such a substance without any compensation.¹ The faithful may therefore grant that the sacrament of the Eucharist is in reality bread and wine; or, as others say, a compound of that substance and of Our Lord's body. This aggregate is produced by the power of the Divine blessing, so that there is nothing destroyed by the consecration of the bread and wine.²

Wyclif then refutes the difficulties proceeding from quotations out of Anselm, Ambrose and Hugo. Anselm and the other Saints cared less to honour the outward sign than to increase devotion to what the sign signifies, that is, Christ's body and thus Christ Himself.³ No accident can exist without a subject, as Augustine points out both in his Dialogues and elsewhere.⁴ Bonaventura's theory that for the sake of popular devotion and the reverence due to the Sacrament many things must be maintained for which we have no Scripture warrant, is utterly inadmissible.⁵ When Augustine says that this Sacrament is almost universally called the body of Christ, he does not intend to suggest that this implies the destruction of the bread, or that it does not remain in its essence. When a new Pope is elected, he takes a new name; the former man is not destroyed, but lost sight of.⁶ And if it be objected that many Saints have believed in

¹ Deus non posset destruere tantam substantiam partem mundi sine recompensatione facta aliunde.   ² Nec unquam concessit iste vel aliquis ex hoc sanctus quod benedictione et virtute verborum Domini panis consumitur usque ad fundamenta . . . .   ³ Anselmus et alii sancti laboraverunt non ad honorem illius signi sed ad veneracionem corporis Christi et sic Christi et sic nitebantur quod quidditas substantie signantis sopiatur quoad consideracionem hominis.   ⁴ Unde in confirmacionem istius sentencie allegavi Augustinum superius quod accidens non potest esse sine subiecto.   ⁵ Doctor Bonaventura et alii sompniant quod propter honorem sacramenti et devocionem multa sunt ponenda de Eucharistia que non sunt fundata in Scriptura.   ⁶ Homine facto papa et nomine novo imposito, non propterea nomen perditur . . . sed sopitur.

Transubstantiation to the very end of their life, as, for instance St. Thomas, we answer, first that we have nothing to prove that they remained in that belief until their death;¹ and to this assertion we can oppose many contrary traditions, just as trustworthy, to the effect that they retracted in their last moments. Even if they died in their error, that would be no reason to condemn them to eternal perdition. Origen is said to have defended a most wicked and heretical doctrine — that no one will be everlastingly damned; — and he left writings in favour of it after his death. Yet who, unless favoured with a special revelation, could assert that so saintly a man as Origen was lost for ever? Augustine and Jerome fell out on the question whether St. Peter sinned in feigning to have no communications with the heathen. Neither of them, so far as we know, retracted what he had maintained; yet it would be folly to think that either was doomed to perdition on that account.

St. Bernard had a fierce controversy with his opponents on the question of the Immaculate Conception, a controversy that is still kept up by the 'great sects' (the Dominicans and Franciscans); and although this is quite as much a question of faith as the permanence of the bread after the words of consecration, it would be foolish to assert that either of the sects is doomed to Hell because of it. Without a revelation, such an affirmation ought never to be made; and this shows us how vain it is to endeavour to prove by such means that the nature of the bread ceases to subsist.² As for St. Thomas, it is believed by many that his works have been much falsified since his decease by the 'pseudo-fratres', seeking in every way to become the inquisitors of heresy, by which they increased their gains. They thus laid cunning snares to entrap simple people whose possessions they coveted, and sowed many tares in the field of Faith.³ But, God be thanked, our kingdom is free from such inquisition; and many priests and laymen in this country are better able than the inquisitors to pursue and

¹ Nescitur qualem instinctum habuerunt in exitu.

² Nudum est argu-

mentum ad probandum quod non remanet natura panis in hostia consecrata.

³ Pseudofratres post mortem eius corruerunt eius scripta et hoc ideo quia procuraverunt esse inquisitores pravitatis heretice propter lucrum... Benedictus dominus regnum nostrum liberatum est ab ista inquisitione heretice pravitatis.

put down heresy, especially as concerns the Eucharist. They themselves follow a false doctrine; first, in asserting that we see Christ's body with our bodily eyes, and second, as concerns impanation and accidents.

The authority of St. Thomas is contrary to the great Doctors of the Church, who unanimously maintain that the consecrated Host is bread, and never call it a mere accident. And this agrees with the decree of Nicholas II, long before Innocent III's time, when the Church still flourished in all its vigour, and the fictions of modern schoolmen were unknown. Those must be both blind and thoughtless who accuse those holy men of heresy, and with them the whole primitive Church.¹ Hugo of St. Victor seems to speak of Transubstantiation as Ambrose of the change in Consecration, i. e. to say that the bread becomes and is Christ's Body, in so far that it represents it, after the sacramental words. And that is a greater miracle than would have been the destruction of the bread, because the body of Christ is everywhere really present.

"I know not," says Wyclif in another place, "how to bring Innocent's decree and the other more ancient canon, into agreement with one another."

It is most erroneous to imagine that the doctrine of the remaining of the bread after consecration is opposed to devotion to the Holy Sacrament. On the contrary, it only serves to counteract that idolatry by which many adore as God a mathematical body falsely supposed to exist by itself;² it endeavours to put down a false form of worship, and to concentrate all our devotion on Him whom we see therein by faith; Jesus Christ. The fact that we call this sacrament bread, would show the people that it is not the body of Christ.³ Our opponents conceal this natural identity of the Sacrament with bread,

¹ Videtur supponendum quod ecclesia tempore Innocentii III loquens de transsubstantiacione locuta est de illa ad sensum famosum doctorum quo usa fuit ecclesia primitiva.

² Falsum assumitur, sed nititur destruere idolatriam qua nimis multi colunt corpus mathematicum false fictum per se existere tanquam Deum, et sic nititur cultum erroneum signo exhibitum destruere et totum cultum Christo quem ibi fide videmus colligere.

³ Per hoc quod nominatur panis populus pronior ex naturali ingenio ad cognoscendum quod non est corpus Christi.

Many who assert Transubstantiation ground it upon false principles, taking the text of Matthew VI: "Give us this day our supernatural bread," as the foundation of their belief. Such men resemble the witnesses against Christ who mistook His words about destroying and rebuilding the Temple.

Wyclif's opponents very frequently mean by accidents that which Scripture and the Fathers call bread and wine, as they say that Christ's body rather than the bread is to be seen in the Host, and that the attention of men should be directed on the former rather than on the latter. Others say that the accident is without subject, but conditionally, "if God has willed it so to be" — which is just as false as the other theory.

Our author now reverts to the main subject. As regards the worthy reception of the Eucharist, much has been said of human frailty, which renders it impossible for him to receive this sacrament in a worthy manner. Here we say that all men, even if not polluted by sin, are infinitely frail; but three things nevertheless may render him worthy to communicate: Love to Christ, peace with men, and active devotion.¹ He that labours under the sins of envy, greediness and fleshly lust, should not venture to approach the Communion table; whereas it is useful to do so if, filled with piety, we remember the life of Christ and our duty to imitate Him. If received worthily, the body of our Lord is of use both to the living and the dead; it brings forgiveness of the punishment due to sin, increases the merits of piety, and strengthens grace in the soul. But, as medicine is useless to the body, when the healing power of the vital principle fails, so it is with the sacrament; it is but as a stone for the unbeliever.² If all those who adore this Sacrament as a sign, wrongly; if all who seek after relics and go on pilgrimages were to attend to this doctrine, they would attach their mind to what cannot be perceived by the senses, i. e. to that which the sign represents; and on perceiving an outward sign, they would think only of how it serves to raise the mind to God. How far God gives His grace to such devotion to lifeless signs, is not our affair. We have merely to believe that He

¹ *Tria sunt disponencia: Christi dileccio, pax cum proximo et actualis devocio.*

² *Imaginandum est de medicina quoad infidelem ut lapis . . . .*

rewards every man according to his worth and his deserts. Before the doctors burden the Church with dogmas, they should take the matter into serious consideration, and understand in what manner this sacrament rather than all others takes away sins, and gives grace both to the living and the dead. It makes us to become worthy of God's help by ourselves, and to learn that there is no other name on earth by which we must be saved, but that of Christ, who is no respecter of persons.¹

If complaint is made that Wyclif treats all who believe in Transubstantiation as heretics, who ought to be shunned and even severely punished, it may be justly replied that the clergy, changing the truth of the Gospel, deal treacherously towards their neighbour. Bishops should therefore make every endeavour to understand the question concerning Our Lord's body; otherwise, adoring what they know not, they fall blindly into the ditch of idolatry, and drag the Church into it with them.² There would surely not have been so much written on this subject, if the Church, and the Bishops especially, were not bound to teach the truth to the faithful.³ It would be shameless if our Bishops, who know perfectly well the stamps on gold and silver coins, know nothing about this sacrament; and yet by this knowledge, infinitely more perfect than their ecclesiastical dignity, being that wisdom which hateth ignorance, they could buy the kingdom of Heaven.

What should we think of a prelate who would care more for the form and substance of a coin, for the outward appearance of a seal or a privilege, than for the entity of the consecrated Host?⁴ Those are indeed to be blamed who accuse good prelates groundlessly; but on the other hand, such prelates as persecute the good cause of faith are inexcusable: their worldly possessions ought to be taken away from them, for the man who worships a deceitful sign rather than Christ's body does not even deserve to live, still less to possess

¹ Hec facit ut ipse persone sint digne divino suffragio . . . . ² Aliter enim adorarent quod nesciunt et ipsimet ceci caderent in profundum fovee ydolatrie . . . .

³ Non tot forent scripta de isto ut fidei articulo, nisi ecclesia et specialiter episcopi obligati ad instruendum . . . . debeant illud scire. ⁴ Nota infidelitatis foret quod

figuram pecunie et eius quidditatem cognoscerent sed formam et quidditatem huius hostie ignorarent.

land, in our country. "I myself," said Wyclif, "fearing to be subjected to persecution, have declared that I humbly wished to become a disciple, and be taught in this matter by such bishops as were able to point out the truth to me. But what I want is a sign by which I may know that their teaching is true.¹ One of them teaches in England that the Host is weight (*ponderositas*). Wyclif expresses a wish for that personage, couched in somewhat grim terms.² The greater part of the English Church is favourable to this doctrine which prevails in nearly the whole province of Canterbury.³ Others say that the Sacrament is quantity; a doctrine no less false than the other. This opinion counts most partisans in the diocese of Lincoln.⁴ Others, mostly in the mountain districts of Wales and in Ireland, think that it is quality.⁵ It might be said just as well that the Sacrament consists of smell, resistance, taste, &c. and the error would be no greater than when it is set down as mere quantity or a bundle of accidents of different kinds. If we consider the matter closely, we shall see that all these opinions agree in giving the Sacrament a nature infinitely more abject than the vilest bodily substance that can be named.⁶

By all these different opinions, we pay but very little honour to this sacrament; for the true veneration due to it consists in following Christ by a life of poverty and holiness, and the contempt of all worldly things: which is far better than the Host. Yet we think little of this, and invent for Christ's body the vilest of vestments, and say He has taken for Himself a sign of such nature, that He may be adored beneath it.⁷ But what gloss can do away with that canon

¹ *Timendo istam persecucionem severam protestatus sum publice quod volo humiliter corrigi . . . per episcopos qui docuerint in ista materia veritatem. Sed volo querere signum unde doctrine quam assumunt fideliter possum confidere.* ² *Utinam non libret suos usurarios ad infernum!* ³ *Et sic maior pars ecclesie ad ponderositatem hostie declinabit, cum quasi per totam Cantuariensem provinciam servabitur iste usus.* ⁴ *Cui (diocesi Lincolnensi) dicitur iste usus competere.*

⁵ *Et hic usus in Vallia montuosa et Hibernia, ubi vident mortuos, est famosus.* ⁶ *Omnes tamen isti in hoc conveniunt quod hoc sacramentum est infinitum abiectionis nature quam aliqua vilis substantia corporea assignanda.* ⁷ *Modicum honoramus hoc sacramentum, cum honor ille stat in imitatione Christi in moribus, in vita pauperi et penali et in mundi abiectione. Quod licet sit infinitum melius hostia, parum attendimus, sed fingimus mendaciter indumentum abiectissimum corpori Christi competere et accumulamus mendacium dicentes Christum signum istius nature ad cultum suum statuere.*

of the Decretals, which says that the Sacrament is bread and wine?

The Doctors of the Church, Raban Maur, Augustine, John Damascopus, whose words are quoted by Wyclif, all agree as to this point. It is therefore an ancient doctrine, held by these Saints, that the form, figure and 'species' of bread and wine is the Sacrament; by these three names they understand the essence or quiddity of bread and wine.¹

From what precedes it follows that the Bishops are bound, under pain of losing their temporalities, to investigate and find out what the Sacrament is in itself; otherwise, they are not able to teach the people intrusted to their care. And the others, who defend such 'zeros' (tales cifras) all of them run the danger of damnation. In concluding this chapter, Wyclif says: We find that God does not destroy the material essence but changes it into something better, keeping its nature intact. And who we care so much for signs, should do so too. Christ commands us to taste the Host, as the image of our spiritual food.

In Ch. VII (pp. 189—232) there is an attack upon the doctrine of identification, by which mere bread and wine become identically Christ's body and blood. It was invented by Peter Lombard and has many fallacious reasons and testimonies of Saints in its favour, if those testimonies are to be understood from a sophist's point of view. Against it Wyclif has seven arguments, of which we only give one, to show his mode of reasoning. He says: Bread and wine will not become what they will not be. But they will not be identically Christ's body and blood, therefore they will not become so; for if they will be identical parts of Christ, they are so already: whatever is about to be, is. He elsewhere puts forward the following difficulty: This sacrament being for one person whiteness (albedo), for another, quality, for a third, quantity, &c., each of them would be Christ and identified with Him; thus, in one and the same Host, this identification would cause many sacraments, of which the number would be indefinitely great, each of them differing in kind from the others.² There

¹ Et per hec tria nomina intelligunt essenciam vel quidditatem panis et vini.

² Et per consequens sunt in eadem hostia infinita sacramenta distincta in genere. Non ergo foret unitas in hostia . . .

would therefore be no unity in the Host; which is contrary to the testimony of our senses. We see that the Host possesses cohesion, is broken, and has odour and taste, &c.: are we to believe that it is nothing, or only an aggregate of sound, smell, taste &c.? — Wyclif then returns to his position, that no kind of quality can exist by itself, and still less any other sort of accident.¹ Neither form nor beauty, nor any mental faculty are things that can by themselves be prayed to, worshipped, or feared. He is glad that he is no longer obliged to share in the absurd and scandalous error concerning the essence of the Sacrament. Philosophers and Pagans, seeing our hesitation, uncertainty, and wild imaginations on this point, will have nothing to do with us. Yet it is bread and wine in which all the accidents are united; it is perceived differently by different senses; new and unconsecrated accidents may belong to it, and become accidents of the Host, but not parts of the Sacrament; and all these, together with the rest of creation, find their unity in God, by whom all things are ordained to announce Him according to their kind, some of them being more holy, and some of them less.

The accidents of the elements may be called a sacrament from a certain point of view; but having no existence by themselves, they are not in themselves a sacrament. None of the sacraments is really God as a part of Him, but merely His effective image.²

In order to understand these things rightly, we must carefully distinguish between literal and figurative expressions. St. Jerome says: "We hear that the bread which Our Lord brake and gave to His disciples, is the body of Christ, for He said to them: Take and eat; this is my body". So this saint, surpassing in knowledge of Holy Writ thousands of Popes and doctors, affirms that the pronoun 'this' indicates *bread*. And even to the present hour the satraps, arbitrary

¹ Alias multiplicavi argumenta que darent fidem fidelibus quod nulla qualitas poterit per se esse, multo minus alia genera accidentis. Non enim est figura, pulchritudo . . . res talis quam debemus orare pro se, colere vel timere. ² Sacramentum autem altaris potest vocari, ut sepe dixi, corpus sic rite benedictum a presbytero, quelibet etiam eius pars et quodlibet eius sensibile accidens potest vocari secundarie vel per accidens sacramentum . . . sed impossibile est sacrum accidens, potissime quantitatem et qualitatem esse per se sacramentum, cum secundum Augustinum non poterit per se esse.

tyrants though they be, have not dared to condemn the words of that Saint as heretical.¹ This is also Augustine's teaching. "Let not that which thou seest appear contemptible unto thee. What thou seest passes away; but that which it signifies does not pass, but remains. Is Christ's body consumed? In no wise." The Saints make the same distinction between this sign and Christ's body, as between the creature and God; they never had the least conception of a quality without a subject.² If it were possible for qualities to exist in such a manner, we might pray to them as to the Saints; but we properly worship the Saints themselves and not their qualities of faith, hope, or charity. Whiteness (albedo) is not by itself a sacrament, but inherent thereto, and its subject is by far more perfect than the quality that it sustains. Why is the sacrament white? because it is natural bread, the subject both of quantity and of quality.³

Wyclif now comes to examine the question whether we see God with our bodily eyes. He says that his opponents affirm that we do, and quote many passages from the Old Testament. It is however absolutely necessary to distinguish sharply between bodily, imaginary, and intellectual vision, or we shall be hopelessly confused. No one can see Christ with the bodily eye. We see the Host with the eye, and God by faith. Intellectual, as well as imaginary vision, is threefold; intuitive (as the saints see God), abstractive (as philosophers know God) and enigmatical (as the sight of God by faith). The first is the truest and the chief sense. None has seen the Divinity with bodily eyes; therefore God cannot be thus seen in the Host.⁴

In favour of the identification theory, it is said that, according to Scripture, the Fathers, and the decrees of the Church, the bread which we perceive has become Christ's body; consequently the same

¹ Ecce quod ille sanctus cui mille doctores et pape non equiparantur in fide scripture asserit quod panis demonstratur pronomine . . . .

² Distinguunt enim sancti inter hoc signum et corpus Christi ut inter Deum et creaturam signantem . . .

³ Licet albedo sit sacramentum, non tamen per se est sacramentum sed sacramento illi inherens — illud sacramentum est album quia natura panis . . . Sacramentum est per se subiectum tam quantitati quam qualitati . . .

⁴ Et patet, sicut nemo sufficit Deum videre oculo corporali, sic nec in hostia consecrata . . . Videt fide et intellectu corpus Christi in hostia consecrata; et sic per istam distinctionem de visione intelligende sunt alie scripture . . .

thing happens to Christ's body, and both are united and identical. If not, there is no real change that we can conceive as taking place in consecration; we cannot admit any change but that of identification with Christ's body. This is the opinion of Peter Lombard amongst others.

We here reply that a great number of terms that are at variance with the language of Holy Writ, have been invented to increase false devotion to the Sacrament, as transubstantiation, conversion, identification, impanation and other expressions; in using which the faithful should beware of falling into heresy, for the very first heresy amongst Christ's disciples took place regarding this point.¹ We must therefore note, not only the Catholic sense of Holy Writ, but also the judicious writings of the Fathers, expounding this subject. Every man has not the right to say that the meaning of Holy Scripture is this or that; words of Holy Writ must be understood in the sense given to them by the Holy Ghost. And thus it is allowed to any Christian to deny that the sanctified bread is identically Christ's Body, although it be its effective representation. As many of the disciples, not understanding the words spoken by Christ of His body and blood, believed that Christ's flesh and blood were to become our bodily food, so it is now erroneously believed that the visible bread in the Sacrament is Christ's body, and that there is no difference between the representation and the thing represented.² The Fathers of the true Church never believed that this bread is numerally (numeraliter) identical with Christ's body, and even now it is not believed by the priests who say Mass. Otherwise sick persons would touch this bread with ardent faith, as the woman once touched the hem of Christ's garment; and they would treat the body of the Lord with greater devotion than they do. We therefore see that neither faith, Scripture, the holy doctors, nor Church law can be explained to mean that the consecrated bread is the very body of Christ.³

¹ Multe rime invente sunt ad colendum false hoc sacramentum . . . prima heresis discipulorum orta est circa hoc sacramentum. ² Sic usque hodie sunt multi qui putant panem illum sensibilem in altari esse ydemptice corpus Christi, non distinguentes inter illam figuram et suum figuratum . . . ³ Nunquam enim crediderunt patres vere ecclesie quod panis ille sit idem numeraliter cum corpore Christi, sicut nec credunt hodie sacerdotes qui conficiunt . . . Et patet quod nec fides scripture nec sancti doctores nec leges ecclesie dicant quod omnis talis panis consecratus fiet ydemptice corpus Christi.

There is yet a difficulty concerning the power by which the bread is changed, or as others say, converted or consecrated, so that it becomes a sacrament.¹

We must do away with all expressions representing ideas that do not agree with Scripture, and bring confusion into the Church. That power is transitory and imperceptible; we therefore do not know when it comes and when it goes.² Some refuse to admit that the bread is changed, others say that it is changed in a spiritual manner (*spiritualiter*), others — and these are completely in the wrong — that its being is fundamentally destroyed; and others, that it becomes Christ's body after the manner just set forth. It is thus that we must understand Saint Thomas, when he says that Christ's body is present by the transmutation of the bread; and He is thus present to all believers who are gathered together in His name.³ There is no other sanctity in the Sacrament. These changes may be either rightly or wrongly understood. Transubstantiation properly means that one substance passes into or becomes another. Let the heads of the Church rest satisfied as to that meaning; the essence of what is changed remains; no other sense of the word has any foundation in Scripture.⁴ This is the doctrine of the Saints and the teaching of the Church: the transubstantiation which takes place changes nothing of the nature of bread.⁵ The Decretal seems to imply that the accidents remain without a subject; if it does, it is wrong, according to what St. Augustine says. But it can be understood to mean that our

¹ Sed difficultas est de virtute qua alteratur panis, vel (ut alii locuntur) convertitur, transsubstantiatur vel consecratur, ut sit sacramentum. ² Multitudo terminorum introducta sine autoritate scripture . . . Illa virtus est transitoria et insensibilis, nec scimus quo instanti advenit vel recedit . . .

³ Et illa sanctitas videtur esse subiective in corpore Christi et contentive vel diffinitive in sacramento, non corporaliter sed causaliter, sicut sacramentum habet aliam virtutem ad movendum animam fidelem ad devote memorandum Christum. Que virtus est subiective in anima et obiective in sacramento, nunquam tamen est nota fidelibus quod virtus talis sit res potens per se existere, vel quod illa mutacio vel conversio terminatur ad ydemptitatem numeralem sacramenti et corporis Christi. ⁴ Contentarentur autem superiores ecclesie de sensu transsubstantiationis, cum nullus alius sit fundandus.

⁵ Et sic sancti cum usu ecclesie ponunt talem conversionem vel transsubstantiationem essencie, licet ipsa maneat eadem in natura.

perception of the Eucharist is not directed upon the bread, but upon Christ's body, which is in Heaven. And when the Saints affirm that the qualities alone remain, they can mean nothing else.¹

In the fourth part of Ch. VII. Wyclif treats of impanation, of which he gives a definition that is not very satisfactory. He says: Impanation is the act by which bread becomes Christ's body; invination the act by which wine becomes His blood.² It would have been much preferable to say that Christ's blood becomes wine and His body, bread; just as God becomes man by the Incarnation.

The teachers of the doctrine of impanation rely upon a passage of St. Augustine, which is however, misinterpreted by them. If rightly understood, it militates in favour of the doctrine maintained by Wyclif.³ Besides, Augustine says expressly that the body of Christ is concealed in the Sacrament, and that he is not seen by bodily eyes. And he sets this forth yet more clearly, when he says: The heavenly bread that is really the flesh of Christ is in a certain manner called Christ's body, being in reality a sacrament of the body of Christ.⁴ The Gloss remarks that this heavenly sacrament, as it represents the flesh of Christ, is called Christ's body, but improperly (*improprie*). Augustine says: "As the sacrifice of the Body, offered up by the priest's hands, is called Christ's sufferings, His death and crucifixion, not according to the reality of the thing but in a mystic sense, so the sacrament of faith, Baptism, is called faith itself." And Augustine explains his meaning still more clearly, saying that the consecrated Host seems to be Christ's body after the manner of a sign, being its figurative and sacramental representation. There is thus no doubt that Augustine, speaking of bread, means its natural essence, not an accident, of which he says most expressly (*tam expresse*) that it has no self-existence.⁵ Ambrose speaks to the same effect.

¹ Et ad istum sensum videntur sancti dicere quod in hostia solum remanent qualitates.

² Unde quidam vocant impanacionem qua panis fit caro Christi, et invinacionem qua vinum fit sanguis Christi, sicut vocant incarnationem qua caro fit Deus . . .

³ Istud decretum cum glossa sua magis facit pro nostra sententia.

⁴ Panis celestis qui vere est caro Christi suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi.

⁵ Nec dubium quin Augustinus intendit per panem naturam panis, non accidens quod tam expresse aperit non posse per se esse.

The doctrine of impanation is therefore heretical, because it contradicts Scripture and the Fathers, because the entity of bread cannot be the entity of flesh, and also because the Church cannot, without good and serious reasons, be burdened in matters of faith.¹

We may shorten our synopsis of Ch. VIII, because Wyclif has already dealt with the same subject in *De Apostasia*, where it is divided into two chapters.² It is impossible, he says, that one and the same body can be at one and the same instant (*simul et semel*) in several different places. The question is not how a Universal or species can be multiplied in its innumerable individuals, but how one and the same individual can, numerically the same, exist separately in distinct parts of space; just as the soul is said to exist at once in every part of the human body, and as the faithful say that Christ is present, in soul and body, in many churches and on many altars at the same time. That is called the "Multiplication" of the body, for it is asserted that the whole body of Christ is at every point of the consecrated host. There are two opposite opinions on this subject: that of Duns Scotus, who says that one and the same body can, numerically and dimensionally, be multiplied in many places; and the opinion of St. Thomas Aquinas, according to whom it can be multiplied only in the following manner: in one place, spacially and dimensionally, and in another disconnected place, potentially and sacramentally: as Christ who exists dimensionally in Heaven, and is present sacramentally in different places at once. After a long digression (pp. 233—268), Wyclif, returning to the main point, acknowledges the second opinion as the true one,³ and accordingly asserts that Christ's body remains in Heaven according to its dimensions in space, and is by His power and action present in the Host, as in a sign.⁴ As to the presence itself, there are also various opinions. One is that Christ's body is essentially present *only there*, the word 'only' referring

¹ Cum ergo ista impanacio non habet evidenciam ex scriptura, ex ratione vel ex testimonio dante fidem, videtur quod catholicus pro evitando periculo non debet impanacionem talem asserere.   ² *De Apostasia*, ch. VIII, IX.   ³ Sed redeundo post digressionem ad difficultatem tactam de multiplicacione, videtur quod secunda sententia sit tenenda.   ⁴ Et sic patet de corpore Christi quod est dimensionaliter in celo et virtualiter in hostia ut in signo.

to space, so that He is not at all present unless present with His dimensions. Another admits the former position of presence without dimensions, because this is at least more comprehensible than the accident theory. But however this may be, Wyclif affirms his willingness to submit, if it be shown him that his own doctrine is erroneous, superfluous, or insufficient. It is most astounding how, since Church endowment has prevailed, men have perverted the doctrine of the Sacrament, without any foundation, either reasonable or revealed, for such a change. By such means the whole body of Catholic doctrine might be perverted in like manner.¹

In Ch. IX, Wyclif passes to the refutation of seven objections made against his doctrine of the remanence of the bread.² First, it is said that it contradicts the decision of Pope Innocent and of 315 bishops, which all the faithful ought to believe. It may be replied that we have nothing to show us with certainty that the intention of Innocent and his bishops was really such as is supposed.³ Again, we do not know whether he and the other bishops were members of the Church, which consists of none but the elect. It may be that none of them was of that number. By what reason then can it be maintained that obedience to the Church implies obedience to them?⁴ Their decision is insufficient as concerns the doctrine of Transubstantiation; it is a fact that the dogma presents very great difficulties.⁵ We may believe no Church, not even an angel from Heaven, if the assertion is not founded upon reason or Scripture. The doctrine of our adversaries has no warrant in either; we must therefore set it aside.

If there is nothing to support Transubstantiation but the Decretal, its foundations are indeed weak. Pope Innocent himself has not the best of reputations. None has done so much to pervert the Holy Scriptures, in order to take all temporal power from laymen, and

¹ Sic enim tanquam domini legis Christi possent extraneare totam fidem catholicam.

² Primo notandum quod moderni ferunt graviter quod panis post consecrationem remaneat vel quod sacramentum non sit accidens sine subiecto.

³ Instancia loycorum dicit quod non docetur efficaciter quod ista fuit sententia dicti Innocencii cum tot prelati.

⁴ Non docetur quod ipse vel illi fuerunt membra ecclesie, sed ex sibi dubio nullus illorum fuit predestinatus.

⁵ Consensendum est veritati quod dogma foret nimis difficile.

give it to the clergy.¹ For instance, he has wrested the sense of the well-known text: For the love of God, be humble to every human creature; saying that it applies to the people and not to priests, whose dignity is by far greater than that of any secular lord. Such an interpretation, destroying the true sense of Holy Writ, is an attempt to liberate the clergy from their duty of obedience, which is of such importance to the Christian religion.² Ought we not rather to believe St. Ambrose than that pope, who usurped for himself alone the power of the whole Church? And there are still many faithful who do not acknowledge the Popes of Rome either as their pastors or as members of the Church. "I say nothing", adds Wyclif, "of what Innocent did to bring England under his yoke, nor of his compelling us to pay him a yearly tribute of nine hundred marks; nor of his setting England, France, and the Emperor of Germany against each other; nor of the unchristian way in which he treated the Abbot Joachim. In his days the mendicant orders had their first beginnings, and they were the commencement of that sect which prefers the worshipping of signs to the pure religion instituted by Christ."

The sentence of Innocent III is then contrasted with that of Nicholas II, and the latter shown to be of greater worth, not only because more bishops were present at the Council, or because, being more ancient, it was nearer the sources of the Christian faith, but above all, because it agrees better with Scripture, and is in greater harmony with the teachings of the Fathers.³

As regards the glosses of the Fathers and the famous decrees that were published in the spirit of the true doctrine, we may say that no person, not even the glossator, is to be believed, unless he finds what he asserts upon Holy Writ. He alone who has the

¹ *Iste inter omnes papas maxime palliavit scripturas ad subtrahendum honorem et dominia secularium dominorum et cumulando sibi et clero suo contra religionem Christi primatus seculi . . .* ² *Ista sententia pervertendo sensum scripture molitur a clero evertere subiectionem et obedienciam in qua fovetur christiana religio. Quomodo non plus crederetur in isto beato Ambrosio quam sibi?* ³ *Decretum Nicolai II est probabilius, non solum quia ibi fuerunt plures episcopi vel quia fuit antiquius, fonti fidei propinquius, sed eo potissime quod fonti fidei scripture est similis.*

knowledge of Scripture can be taken as a witness to truth. — Wyclif subsequently examines the opinions of the Doctors of the Church concerning Transubstantiation. Lanfranc of Bec's arguments against the remaining of the bread are not satisfactory.¹

At the time of Lanfranc and Guitmundus, there was no decree of the Church of Rome against this opinion.² The fourth council of Ephesus had already condemned as heretical the folly of some who contended that there is present in the Host, not the living flesh of Christ, but that of every righteous man.

Many Saints, it is argued, held this doctrine; but on the other hand, many more, from the very earliest times, believed exactly the contrary.³ Yet we despise their life, actions and writings, and prefer the opinions and deeds of the moderns.

Scripture, the Fathers, and the Canons of the Church use the term bread; we must therefore use the same term, and following their teaching, say that, speaking of the 'accidents of bread' they mean the bread itself.⁴ As regards the Decretal, if not grounded on Scripture, it is useless; besides, its laws are unjust, for it now and then is the pleasure of the Pope to abolish them. In so far as the Pope grounds his decisions on Scripture, we believe him. Moreover, neither Peter nor any of the other Apostles took upon themselves any power of commanding the others, but in doubtful cases they consulted God by casting lots.

The second objection refers to the truth of the Sacramental words. We must grant their absolute truth. They always speak of bread and wine. Transubstantiation, identification and impanation are shown to be impossible. They can therefore be true only in a figurative sense; that is they represent 'sacramentaliter' the body of

¹ Iste autem Lanfrancus licet fuerit sanctus, in sua inveccione inartificiose procedit . . . simulat falsa, contra que procedit.   ² Ante Lanfrancum et Guitmundum non erant aliqua decreta ecclesie contraria huic sentencie.   ³ Nam obiecta sunt nobis scriptura sacra et sancti doctores prestanciores et prudenciores cum dictis suis qui floruerunt in primitiva ecclesia.

⁴ Cum ergo scriptura sacra et sancti doctores cum lege ecclesie sic locuntur, nos debemus indubie sic loqui ad sensum eorum et glossare eos quod per accidens intelligunt ipsum *panem*.

Christ. Such is the sense of the four Gospels, Ambrose, Jerome, Augustine and other teachers of Church laws and rites.

Our adversaries' teaching leads to nothing but idolatry. They do not worship Christ, however, in a silver idol, like the heathen of Ephesus, nor even in the vilest of his creatures, but they imagine to themselves mere accidents which they affirm are Christ, and worship them as God, very probably for the sake of lucre. And if any one speaks the truth on this matter, they stir up the people against him.¹

Wyclif's doctrine is least of all obliged to recur to forced explanations: this is an advantage to which he several times returns in the best and most elevated passages of this controversy. He finally says that the Host is to be honoured, but not adored; and honoured, not for itself, but as an image of God.

In conclusion, he gives us a short summary of the whole work. As often as a priest celebrates, he takes upon himself the obligation to imitate Christ, to lead a life of poverty, and to have all things in common. This is just as much the duty of the Pope as of the very last of the priests.² In dealing with a subject of so much difficulty, his aim was to show that we must beware of adoring mere signs, which are in reality cared for only for the sake of worldly gain. As the worshippers of signs (*cultores signorum*) are utterly and absolutely in the wrong as regards the sacramental elements, so are they also in the wrong as concerns temporal possessions, which, to the clergy, ought to be things merely accidental (*accidencia*), in order to gain for themselves and their people riches everlasting. And even as those blasphemers assert that by consecration the whole essence of bread is destroyed and absolutely annihilated, so is the effect of our benedictions also quite destroyed. God, as the prophet says, curses the blessings, and turns into blessings the curses of all that are opposed to Him. By the manner in which both Confession and Communion

¹ Et quando quis rimatur veritatem fidei in ista materia, commovent populum contra eum.

² Recolligendo ergo summatim finem intentum in isto tractatu, videtur michi quod quociens sacerdos conficit, tociens Deo se obligat, profitens specialiter sequi Christum vita et moribus et per consequens vivendo vitam pauperem habere omnia in communi.

are used, we see nevertheless that our priests disturb the peace, although they were instituted to maintain peace among Christians. "Not to mention", says Wyclif, "those quarrels which arise or have arisen amongst the prelates themselves, I merely point out to you what vast temporalities they possess and illegally accumulate. As filthy lucre is the cause of all contestations, it is clear that our priests and prelates are the source whence all disunion amongst Christians proceeds. And as they are obstinately opposed to the doctrine and life of the Apostles they necessarily celebrate Mass unworthily. They ought rather to procure that all Christians and secular lords, being "one bread" might all eat of one bread,¹ as members of one and the same Church, so that they may despise worldly honours and possessions, and thus come to the Supper of the Lord. When they have perfectly learned this doctrine of the sacrament of the altar, then they will approach more closely to the end for which this sacrament was instituted, and will, as sons of peace, celebrate Mass in truth: for the end of this sacrament is by itself a three-fold peace; which peace may God grant unto us.

3. Effects produced in Bohemia by the work "De Eucharistia".

The Taborites' doctrine of the Lord's Supper.

Of all the theories of Wyclif that appeared in Prague during the last decade of the XIVth century, none roused the people to such a pitch of excitement as his doctrine concerning the Sacrament. And no wonder; for such ideas found in Bohemia a soil well prepared for their reception and growth. The question whether Communion should be taken once a year, or oftener — even every day — had just before been discussed in the schools; and at that time there was scarcely any man whose opinion on the subject was of any weight, that did not give his opinion.²

At the time when the debate about the daily taking of Communion was at its fiercest in Prague, and the Eucharist was still believed to

¹ Quod omnes Christiani, eciam seculares domini, cum sint unus panis, et de uno pane edant.   ² Documenta mag. Johannis Hus, ed. Palacky, pp. 165, 327-331.

be the real material body of Our Lord, the new doctrine from England suddenly made its appearance, and threatened to overthrow all the former views of transubstantiation, impanation and identification. It was received with joy by all those who were friendly to Wyclif's theology. We have some rather uncertain information as to the date at which this took place; in 1399, as it would appear. This date is given by a certain opponent of Hus; Protiwa, who was a preacher at the Bethlehem Chapel in 1409 and curate in Porzicz, near Prague, in 1414, says that Hus taught in 1399 "vel quasi" (as he takes care to add) that a good priest is able to consecrate the bread validly; but that if he is unworthy, the bread remains unconsecrated. In this theory we already see the famous idea of the *bread that remains*. Protiwa is certainly wrong as to the year, for at that time Hus was not yet ordained a priest. He might, however, have been already known in Prague by that time. The doctrine had gained very much in popularity by the year 1403, and the first three articles of Wyclif's faith (of which 45 were made public in Prague that year) concern the doctrine of the Lord's Supper.¹

This doctrine is very often alluded to in the proceedings of the Synods. In 1406 the authorities of the Church of Bohemia published a decree forbidding to believe that the substance of bread remains after consecration;² such as disobey are threatened with excommunication as heretics. At the synod held in Prague on the feast of St. Vitus, 15th June, two years later, it was stated that complaints had reached Pope Gregory XII that there were in Bohemia Wyclifists who preached heretical sermons concerning the Holy Sacrament; and the decree of 1406 was again and more severely enforced.³

In the same year (1408) there was instituted a severe enquiry about the Wyclifist, Mathias von Knin, who had preached heretical

¹ Documenta mag. Johannis Hus, ed. Palacky, pp. 165, 327—331. ² Mandatur ut de sacramento altaris per omnes Christifideles sic teneatur quod postquam forma verborum consecrationis per sacerdotem in missa fuerit prolata, quod ibi nihil substantie panis remaneat sed verum corpus Christi . . . quod per omnes teneatur . . . Alioquin sub pena excommunicationis tamquam heretici denuncientur. — *Docum.* p. 333. Pastoral letter of Archbishop Sbinko (1406). See also p. 335. ³ *Docum. mag. J. Hus*, p. 333.

doctrines on the subject of the Eucharist. He was compelled to retract them.¹

Amongst the heresies of Wycliffian origin that Pope Alexander V wished to see destroyed was especially his opinion about the Eucharist, as given above (presertim circa sacramentum Eucharistie);² and Archbishop Sbinko received severe orders to put down those heresies. We consequently find the treatise of the Lord's body amongst the books of Wyclif that were condemned to be burned (De Corpore Christi maiorem et minorem; viz: tractatum).

Wyclif's doctrine on the Lord's Supper was preached to the people from the pulpit in a more or less comprehensible way. Some of his expressions could not have been rendered in the Czech language. It was also learned in the schools, as Hus observes, and many pamphlets were written in the spirit of Wyclif's doctrine.³

Stephan von Palecz and Stanislaus von Znaim, who became at a later period the sworn enemies of Hus and the defenders of the ancient doctrine of the Church, were, until the time of the movement against indulgences in Prague, zealous adherents of Wyclif's doctrine, and both spoke and wrote against the condemnation of the 45 articles. Stanislaus protested and argued against the burning of Wyclif's works; and Stephan von Palecz, taking one of the books of Wyclif, threw it in the midst of the doctors of the University, exclaiming: "Let who will rise and attack any single word of this book; I will defend it."⁴

It is true that the book *De Universalibus* was alone in question; but we know by a letter from Hus to his friend Christian von Prachatitz, that Stanislaus von Znaim held to Wyclif's doctrine of the "remanence of the bread" after consecration, and that he wrote a

¹ Doc. mag. J. Hus, pp. 338, 153.   ² Doc. mag. J. Hus, p. 374.   ³ Hec sũnt verba doctoris que dogmatizavit in scholis publicis.   ⁴ Hus, Opp. tom. 1, 260*. Esne memor argumenti college tui, quo in universitate arguebat ne articuli damnarentur? Iam non proceres librum magistri Johannis Wicleff in congregacione universitatis in medio magistrorum, dicens: "Surget quicumque vult et impugnet unum verbum, ego volo defendere". Sic olim dixisti et fecisti. Iam te cum Stanislao non poneris ad defendendum librum *De Universalibus*.

treatise on this subject,¹ although he afterwards quietly retracted it, for fear of the Archbishop.

One passage of the writings of Hus shows how decidedly Stanislaus of Znaim leaned towards Wyclif's ideas on the Eucharist. He tells us to read Stanislaus' commentary on the fourth book of Sentences, where he deals with the Eucharistic question and, asked for his opinion about 'Magister Johannes Wicleff,' expresses it thus: "A certain Doctor, Master John Wyclif, who is also a profound theologian and philosopher in other matters, follows the doctrine that I have above set forth and many times promises in his writings, as a faithful son of the Church, that he will believe the contrary if shown anything better to believe; but that otherwise he will rather suffer death than give it up. And yet many believe him to be a heretic, not considering that we gather most beautiful roses amongst thorns."² It is seen by these words that Stanislaus alludes to no other tractate of Wyclif but the *De Eucharistia*, which contains that very protestation, almost in those very words. When Stanislaus left the path he had formerly trod, and was attacked by his friends of old times, he admitted that he had written a treatise on the 'Remanence of the bread', but that he had impartially given the arguments on both sides, after the scholastic manner of proceeding.³ That his treatise contained nothing heretical, is a fact acknowledged even by a cardinal of the Church and by Alexander V.⁴

Many such works, with the same title, were written in Bohemia at about this time; they are unfortunately lost for the greater part. There is still to be found among the Vienna MSS (3929) a treatise

¹ Documenta mag. Joannis Hus, p. 56: Vos scitis quomodo Palecz loquebatur prius in domo vestra. Et scio certitudinaliter quod Stanislaus tenuit et in scripto sentencialiter scripsit "de remanencia panis"; et a me quesivit antequam disturbium incepit, si vellem idem sensum tenere. Ecce postea iuravit et abiuravit . . . dixit per iuramentum quod tractatum illum non perfecit.

² See my Additions to the history of the Hussite movement, IV, p. 46.

³ Ib., p. 42. Verum quidem est quod Stanislaus in tractatu illo scripsit quedam colorata motiva pro illa parte, scilicet quod remaneat panis materialis in sua substantia in sacramento altaris, postea scripsit motiva pro alia parte contradiccionis, probando illam esse catholicam.

⁴ Tractatus ille per dominum cardinalem est approbatus totus esse catholicus, nullum in se continens errorem, et dominus papa eandem sententiam ratam habuit.

of greater length: *Posicio discipuli Magistri Johannis (Wikleff)*, probably the work of a friend of Hus. The tractate begins thus: "In materia de Eucaristia est quedam posicio heretica que ponit quod panis materialis qui convertitur in corpus Christi per benedictionem non manet in fine ipsius conversionis". There follows a detailed exposition of every reason that can be alleged against this position. The defence often imitates the manner and even copies the words of Wyclif, and closes as follows:

"Et per hec patet solucio ad forciores argucias in hac materia faciendas, ratione quarum dicta posicio improbata non attendens quod nichil realiter convertitur in corpus conversione reali, distincta ex opposito contra sacramentalem, quod non est idem naturaliter in numero, false credit quod in confeccione eucaristie panis materialis realiter convertitur in corpus Christi conversione reali distincta ex opposito contra figurativam, et per hoc incidit dampnabiliter in infinitos errores inde sequentes. Ex qua solucione videre potest ipsa posicio clare suam heresim in qua nimis diu iacuit ad maximum dampnum ecclesie et per ipsam claram visionem converti potest infinita Dei gracia adiuvante a sua heresi ad fidei unitatem . . ."

When Hus and his friends definitely parted company with Stanislaus, the latter, who had once been so warm an advocate of the 45 articles,¹ wrote a work *De Corpore Christi*, in nine chapters, of which even the number, coinciding with the chapters of Wyclif's treatise, shows that the author had perused at least its most essential passages. He endeavours indeed to refute Wyclif's arguments, but is obviously not equal to the task, and evidently saw how difficult his enterprise was, as he acknowledges at the beginning of Ch. II: "Et videtur nimis difficile vel quasi impossibile efficaciter defendere quod non remaneat panis post consecracionem . . . ." He unreservedly accepts the doctrine of the Church: "Tenendum est quod corpus et sanguis Christi post consecracionem sub speciebus panis et vini veraciter continentur, substanciatis pane in corpus et vino in sanguinem,

¹ Olim enim in congregacione universitatis studii Pragensis arguebat quod XLV illi articuli non sunt ut erronei impugnandi. Unde propter eius argumentum seniores doctores de congregacione exiverunt, tolerare illud nolentes.

potestate divina.¹ But even in this work there remain a good many traces of Wyclif's influence, though it is a remarkable fact that he is not even once named.

The later works of the adversaries of Wyclif and Hus are directed, not against the remanence of the bread, but against the giving of the cup to the laity.

The enemies of Hus have always stated that he held Wyclif's doctrine on the Eucharist, and that he preached it openly. In the accusation made in 1408 by the clergy of Prague to their bishop against Hus, he is said to have affirmed during a sermon in the Bethlehem Chapel, on the 17th of June, 1407, that he would his soul were where Wyclif's soul was; and also to have notoriously maintained the heresy concerning the Holy Sacrament: "*Unde remanencie adhuc remanent heu! apud multos in hac civitate.*" This play upon words indicates sufficiently the heresy that is alluded to.²

In the year 1409 the same members of the clergy repeated their complaint. Protiwa says in this document that Hus had taught the doctrine of 'remanence' as far back as 1399.³

In 1412, Michael De Causis sent several heads of accusation against Hus to the Roman Curia, of which the very first is the doctrine in question: "*Primo, quod post consecracionem hostie in altari manet panis materialis.*"⁴

Among the witnesses who gave evidence against Hus in the council of Constance, are the names of the follownig persons: Protiwa, Peklo of St. Egidius, Benesch the preacher of Prague Castle, Paul of St. Castulus, Andrew of Brod (a former friend of Hus), Nicholas of Podwinie, Nicholas of Wichestadt and Wenceslaus of Wodicrad.

Protiwa declared upon his oath that Hus had said in his presence that after the consecration the bread remained.⁵ Benesch also swore that Andrew of Brod had told him that Hus, preaching on

¹ I have extracts from this treatise, taken from the MS. in the Landesarchiv of Brönn, and have also seen the Vienna MSS., 4308, 4403, 4500, 4515. It is to be found in many other MSS. besides. ² Doc. M. J. Hus, p. 154. ³ *Ib.*, p. 165.

⁴ *Ib.*, p. 170. ⁵ *Ib.*, p. 174 . . . . quod ibi maneat post consecracionem panis materialis, sive substancia panis in sacramento.

Maundy Thursday in the church of St. Gallus, had asserted that after consecration the bread still remained as before.¹

Paul of St. Castulus, preacher, spoke to the same effect, quoting the very figure employed by Hus. He had said: "After consecration the accidents remain with the subject in the sacrament of the altar; as a man in a tunic, as the soul in the body, so God is in the bread." And in one of his sermons: "It is said in the Bible, 'I am the bread'; or, 'Come, eat bread and not my body', &c.

Andrew von Brod's statement amounts to the same. His curate (clericus) had told him of Hus' preaching that the bread remained after consecration. Another time Hus had said: "These country priests treat me badly, because I have preached that the bread remains in the consecrated Host. And I should much like to know what is broken, if not bread."² Nicholas of Podwinie told a similar tale. The parish priest, Nicholaus of Wsetat heard from the 'Magister' Hus that the bread remained after consecration.³

Wenceslaus of Wodicrad, notary, had several times been present at the sermons of Hus, who spoke after this fashion: "Truly, what do you see? I have often told you" — a favourite expression of Wyclif — "that we see Christ by faith in the bread that is elevated by the priest. Let him but eat enough of the bread, and he will be full; drink enough of the wine, and his thirst will be quenched."⁴

Hus denied the truth of some of these statements, and endeavoured to explain others; but his allegations are often confused and ambiguous. We should prefer to admit the testimony of his adversaries, particularly as they were all on their oath. It is, however, admissible that misunderstandings may arise in dealing before the people with matters of such difficulty.

If there could be any doubt that Hus favoured Wyclif's doctrine of the Eucharist no less than his friends Stephan of Palecz and Stanislaus of Znaim, we may refer to his treatise *De Corpore Christi*.⁵

¹ Doc. M. J. Hus, p. 179.

² Documenta mag. Joannis Hus, p. 182.

³ *Ib.*, p. 183.

⁴ *Mittatis quod sacerdos comedat de istis speciebus in tantum quod saturabitur et de calice bibat in tantum quod suffundetur.*

⁵ *Johannis Hus historia et monumenta*, tom. I, fol. CLXIII^a—CLXVII^a.

"There are some," he says, "who deny that Christ is this bread, and say that the body of the Lord is broken, ground with the teeth, torn, divided into parts, eaten corporally, seen with bodily eyes, and touched by the hands of men."

Contradicting this belief, he teaches that Christ is bread; in favour of which doctrine he adduces a great many Scripture quotations. Wyclif, throughout the first chapter of the tractate which bears a similar name, attempts to prove that the body of the Lord cannot be broken, just as it is impossible to break a sunbeam by breaking the glass or the piece of crystal through which it passes (p. 12); only the bread is broken, the Lord's body remains untouched by our teeth (Wyclif: *nec conterimus dentibus corpus Christi*; Hus: *dentibus conteri*); that He cannot be seen by the bodily eye (Wyclif: *quod non videmus in sacramento illo corpus Christi oculo corporali, sed oculo mentali*; Hus: *oculis corporalibus videri*). Wyclif says that Christ is seen, not with material, but with spiritual, vision, and Hus uses the same expressions: *Pro isto dubio est notandum quod duplex est visio* (Wyclif: *est dare duplicem visionem*) *scilicet sensitiva et spiritualis* (Wyclif: *scilicet corporalem et spiritualement*).

In the next chapter, Hus teaches that Christ is bread, but he does not answer in full the question put by a Wyclif the beginning of his second chapter: *Restat videre quid ipsum (sacramentum) sit realiter*. His answer is: *Panis est corpus Christi, hoc est, signum sacramentale eius*.

"I ask," says Hus, "why Christ is called bread eleven times in such and such a chapter, unless to impress this belief upon the hearts of the faithful." Wyclif uses nearly the same language, examining the passages in which Christ's body is called bread. Hus draws most of the arguments for his opinions from Wyclif. — In the second part of this chapter Hus answers the question whether Christ's body can be broken, exactly in Wyclif's manner; and here too he does not take the trouble to bring together arguments from different authors, but simply draws from Wyclif. It would be quite foreign to the purpose of this Introduction to quote every argument one by one; it is enough to note the fact that Hus has chosen, partly from the first and partly from the second part of Wyclif's *De Eucharistia*, the arguments which he sets forth in this part of his treatise.

In the third part he debates the question whether Christ can be seen in the Sacrament by bodily eyes in the very same manner as Wyclif. There are, however passages in which certain authors are quoted whose names do not occur in Wyclif, so far as I know. The fourth part — whether Christ can be touched in the Sacrament — is very like a repetition of the first chapter; and the fifth concerns the reception of the Body of Christ. In this place he has inserted the sentence with which Wyclif begins his treatise; but he does not draw his conclusions therefrom with the same acumen.

Wyclif, p. 11:

In qua materia dixi sepe populo quod in sacramento altaris est tria considerare, scilicet nudum sacramentum, sic quod non rem sacramenti, ut hostiam consecratam; secundo sacramentum et rem sacramenti ut verum corpus Christi et sanguinem, et tercio rem sacramenti et non sacramentum ut unionem Christi cum corpore suo mistico quod est ecclesia . . .

Hus, fol. CLXVI^b:

Pro quo sciendum quod in sacramento altaris est dare tria, scilicet sacramentum et non rem ut illud sensibile; Sacramentum et rem ut est corpus dominicum. Tercio rem et non sacramentum, ut est unio membrorum ecclesie.

We are thus in a position to prove the influence of Wyclif's Eucharistic doctrine upon Hus, which proof is confirmed by the statements of his contemporaries, both friendly and hostile; but we must admit that, like his later opponents, Stanislaus von Znaim and Stephen von Palecz, he did not hold to them very long. It is quite clear, from all his declarations in the Council of Constance, that he had abandoned them. He even denied that he had ever taught them; which, as we have already seen, is not exact. I have elsewhere given proofs to show that it was not the Calixtines — the moderate Husites — but the extreme party of the Taborites, that took up the doctrine of Wyclif, abandoned by the former; they therefore appear as the only true Wyclifists.¹ They alone faithfully adhered to his beliefs concerning the Lord's Supper. Should information on the subject be required, it will suffice to peruse the great chronicles of the Taborites, by Johann Lukawecz and Nicholas Pelhrzimow.²

¹ Göttingische Gelehrte Anzeigen, 1889, Nr. XII. tom. VI, p. 475 et sequ.

² Fontes rerum Austriac. I,

First of all it is Wyclif's own idea, repeated in the present treatise *De Eucharistia*, that "the people should be instructed in the doctrine of the Eucharist, so that they may not commit idolatry by worshipping the Host", which the Taborite priests express when they say:¹

Notantes insuper multos circa materiam Eucharistie benedicte deficere statuerunt quod in materia sacramenti predicti sepius notabilis ponenda est differentia inter panem communem, panem sacramentalem et panem vivum aeternalem ac celestem, caventes ne scriptura que convenit quoad effectum tantum pani vivo, celesti ac eterno, applicetur pani sacramentali identice, *ne ex hoc populus in idolatriam prolabatur, honorem soli Christo debitum pani sacramentali*, tamquam sibi materialiter identificato, tribuendo; eciam ne scriptura sonans de pane sacramentali ad panem communem retorqueatur, et quod singulariter intellectus circa verba Christi dicentis de pane sacramentali: *Accipite et benedicite . . .* sunt populo declarandi, ne ille panis corpori Christi materialiter identificetur (see below, Ch. VII); nec corporaliter, situatiter, hoc est cum omnibus proprietatibus tam essentialibus quam accidentalibus consequentibus ipsum idem corpus Christi in celo, in pane illo sacramentali fore affirmetur, vel carnaliter secundum conceptum Christi discipulorum retro abeuncium manducari credatur, vel per hec demonstrativa "hic" et "hoc" aliud quam panis et vinum demonstrari reputetur, vel quod tanta vino plenitudinis divinitatis ad sacramentum, quanta ad Christum credatur, hoc signanter adicientes quod in separando predictos singulos intellectus cavendum est, ne detur populo occasio sacramentum parvipendendi; magis autem exhortetur ut probatus et habens cum Christo pro posse in omni bono participium, simul secundum Apostoli sententiam conveniens cibetur et potetur sepius cum reverencia Eucharistie sacramentum ad passionis Christi memoriam suam pigriciam excitando.

The doctrine of the Taborites as regards the Eucharist is set forth in 24 chapters, N° 4 of the first part of the Chronicles of the

¹ *Fontes rerum Austriac.* I, tom. VI, p. 487-488. The strictness with which the moderate Hussites kept to Wyclif's doctrine may be seen by the writings of Magister Johann Przibram, and especially by his *Professio fidei antiquae*.

Taborites.¹ I subjoin the points of greatest importance, wishing clearly to show that they are almost identical with the belief of Wyclif:

Sacramentum dominici corporis et sanguinis est signum ex divina institucione deputatum ad significandum efficaciter spiritualem nutritionem hominis in Deo, qua assistente vita spiritualis conservatur, et qua deficiente deficit, dicente veritate, Joannis VI: Nisi manducaveritis etc. . . . Quod sacramentum cetera multipliciter excellens ex alibi declaratis expressum habet in evangelis fundamentum . . . . De quo istud ex fide scripture tenemus et corde sinceriter confitemur quod panis quem Christus in sua cena accipiens suis ad manducandum dedit discipulis . . . reliquit memoriam sue passionis, *est in natura sua verus panis qui pronomine hoc demonstratur in hac propositione sacramentali: Hoc est corpus meum.* Et cum hoc verum corpus Christi . . . non identice de materiali identitate intelligendo, sed sacramentaliter, realiter et vere; qui propter sui habitudinem ad corpus Christi in sibi debita habendus est reverencia; et fideles ipsum venerantur non ut panis substantiam, sed de quanto, ut premittitur, est corpus Christi, cuius verum corpus in eodem esse veraciter sacramentaliter ac spiritualiter est credendum, non autem in omnibus proprietatibus tam essentialibus quam accidentalibus consequentibus ipsum idem corpus Christi in celo in dextera Dei sedens, nec ad sensum ponencium corpus Christi taliter ibi esse, quod ille modus presupponeret desicionem substance panis et conversionem substantialem ipsius in corpus Christi, ad quod omnis fidelis in mente debet attendere, suspensa consideratione circa naturam materialis substance sacramenti, cum sollicitudo fidelium vere adorando, genuflectendo et cogitando esse debeat in imitatione Salvatoris nostri et devocione ad eius corpus quod sursum est, et quod eciam modo predicto est in ipso venerabili sacramento. Et proporcionabiliter de sacramento calicis est sciendum.

It was on this very point that the moderate Hussites opposed the Taborites with the most decided contradiction. Their doctrine is as follows:

Inprimis credimus et tenemus . . . quod Christus verus Deus et verus homo est in sacramento visibili Eucharistie secundum suam propriam

¹ Fontes rerum Austriac. I, tom. VI, p. 606.

naturam et *substanciam corpoream* et secundum eius naturalem existenciam eandem penitus in natura quam sumpsit de virgine Maria et secundum quam residet in celo in dextera Patris, cui in eodem sacramento honor cultus, genuflexione adoracione, luminum accensione et aliarum veneracionum exhibicione debet exhiberi.

It is quite clear that the quarrel between the Calixtines and the Taborites is especially on account of the doctrine of the Lord's Supper, which the latter absolutely refused to abandon. At the general synod of Prague (1444), they stated their position as follows:

Et ideo necessarium est circa hoc (sacramentum) evangelium maxime attendere et eius verum sensum scrutari seduccionem callidam diaboli in hoc summopere declinando, quia *Doctor Evangelicus* spiritu prophetico dicit, quomodocumque spuria vitulamina Antichristi precipiantur, tamen non cessabunt iterum pullulare, nisi eorum radix fuerit suffossa, que est heretica seduccio circa Eucharistie sacramentum, *ad cuius seduccionis seclusionem, prout tactum est, noster labor fuit et est.*

And therefore, when the 'Magister' of Prague (a Calixtine), put the question to the Taborites:

An credimus quod ipse Christus est in Sacramento Altaris non solum spiritualiter per quandam gratiam solam ab ipso corpore naturali Christi condistinctam, nec solum sacramentaliter et figuraliter, sed ultra hoc quantumcumque est Christus Jesus per resurrectionem suam gloriosus, spiritualis et divinus, veritate tamen sui corporis et natura permanente est in eodem sacramento:

They answered:

Istam propositionem nos sacerdotes antedicti concedimus, sed non ad falsum sensum hereticorum nolencium concedere naturalem *distinccionem inter sacramentum altaris visibile et corpus Christi naturali.*

"Ex quibus verbis," they went on to say, "patet locucionem illam qua sacramentum sensibile suscipit predicacionem corporis Christi esse tropicam aut figurativam.¹ Et certum est propter terminos isti dicto nesciet meliores aptare terminos ad exprimendum naturam signi

¹ l. c. 777.

verum signati quam usi sunt isti antiqui et viri satis illuminati. Hinc *Doctor Evangelicus* in multis locis suorum librorum inculcat istum sententiam et quasi concludens eam in magno *tractatu De Eucharistia* cap. IV scribit: Et qui ignorant istam predicacionem tropicam vel figurativam nedum male intelligunt doctores et decreta ecclesie . . .

Wyclif's 'work on the Eucharist' was evidently the text-book of the Taborites, from which they provided themselves with arguments in their quarrels about this question.

That this book was at the time most famous in Bohemia both among those friendly and those hostile to his doctrines, is indubitably proved by a work of Johann Prizbram, a moderate Hussite, and (like most of them) an ardent opponent of Wyclif, entitled *Professio fidei antique*, in which he engages in a great controversy¹ with the Taborites. Writing in defence of the worship of relics, he has these words:

Et si his credere nolunt, saltem credant suo magistro Wicleph, qui *tractatu magno de Eucharistia* capitulo IX sic dicit: Sed ideo adoramus imagines nude ut signa: Deum autem debemus quantum sufficimus adorare.² Et infra: Conceditur ergo quod reliquie, imagines et sacramenta sunt cum prudencia adoranda. Ille ergo qui sciet suspendere consideracionem signi sensibilis et appendere communem intencionem et affectionem in creacione imaginis, modo quo clericus suspendit scripturas concipiendo sententiam, ille, inquam, adoraret latria Deum in illo signo.

The same author also formally declares war against the Wycliffian doctrine of the Lord's Supper, as expounded in the book *De Eucharistia*.³

Item, profiteor fideliter quod non placent mihi articuli Joannis Wycleph . . . primo cum dicit quod nunquam creditur secundum Augustinum vel aliquem ex hoc catholicum credere vel tenere corpus Christi habuisse in Eucharistia existenciam singularem in sua essencia.

Item, quod corpus Christi non est secundum se in sacramento. Item, quod corpus Christi est non corpus Christi in sacramento. Item, et sic videtur corpus Christi post ascencionem nedum non

¹ Cochlaeus, *Historia Hussitarum*, pp. 501—547. ² *ib.*, p. 521. ³ Compare the interesting details in the *Chronicles of the Taborites*, p. 594 et seq.

moveri in terris nec esse, sed virtus sua est per totum mundum. Item, sicut corpus Christi non est essentialiter in hostia, sic non est aliquid essentialiter ibidem. Item, corpus Christi non est essentialiter in sacramento sed in celo. Item nullo istorum modorum corpus Christi est in sacramento, nec essentialiter nec substantialiter nec corporaliter. Item, non sunt fingenda miracula sine potencia rationis . . . Item non admittitur quod eadem materialis essentia sit simul secundum naturam suam per diversa loca. Item, sicut enim Deus non potest facere eandem rem in numero esse simul per diversa instantia, sic non potest facere eandem essentiam materialem esse simul per diversa loca, nec diversas substantias materiales esse simul tempore per eundem locum adequatum. Item, quod repugnat idem corpus esse sic substantialiter per multa loca. Item, quod fidelis theologus, etiam laicus, non crederet predicanti quod corpus Christi est septipedale in quacunque parte hostie . . . Item, falsum est quod corpus Christi habet existenciam corporalem in sacramento. Item, quod invaluit error quo generacio signorum gravi corde nititur trahere corpus Domini quod sursum est secundum suam substantiam versus terram . . . Item, quod corpus Christi non est hic in sacramento secundum substantiam sed sacramentaliter et in signo . . .

Item, profiteor pie et religiose quod mihi non placent articuli isti eiusdem Johannis Wicleph: primo, quando dicit: Hic sepe dixi quod nec Deus nec homo potest facere accidens sine subiecto. Item, indubie sunt cuncti heretici qui hoc pertinaciter defendunt, scilicet in sacramento altaris accidens esse sine subiecto. Item, inter omnes hereses que unquam pullularunt in ecclesia sancta Dei non fuit nefandior heresis quam ponens accidens sine subiecto esse hoc venerabile sacramentum. Item, revera papa Innocencius et eius discipuli possent cius facere multos fideles credere quod ipsum sacramentum sit caput asini vel quecunque substantia alia nominanda (subaudi quam accidentia stare ibi sine subiecto). Item, revera nec prophete Baal de quibus III Reg. XVIII . . . fuerunt magis heretici idolatre quam sunt tales (subaudi ponentes in sacramento altaris accidentia sine subiecto . . .) Item, ex istis probabiliter convincitur quod inter omnes hereses que unquam de sacramento altaris surrepserunt, heresis de eius quiditate qua fingitur quod sit accidens sine subiecto vel talium aggregacio est magis subdola et blasphema.

Are not all these articles taken word for word from the present tractate *De Eucharistia*?

A certain Lollard, named Peter Payne, escaped from England to Bohemia. Bohemian authors mostly call him Petrus de Anglia, the Germans, Peter Englisch.¹ All his life he remained a faithful follower of Wyclif and most fearlessly defended his master's doctrines against all adversaries, even against Johann of Przibram.² The latter says of him: "I do not approve of the endeavours in defence of Wyclif made by 'Magister' Peter of England, that foreigner in Bohemia; for he attempts in every way to defend the writings of John Wyclif, particularly in the question concerning the body of Christ. I especially disapprove of those writings in which Peter Payne, following the spirit and even the very words of Wyclif, denies that Christ's body is truly and really in the Sacrament of the Altar."³

"Nor," continues Przibram, "can I assent to those statutes of the Taborite priests that have this year been promulgated, in which, following the example of Peter Payne and John Wyclif, they admit the doctrine of the latter about the Eucharist, and especially uphold the pernicious tenet that in the Sacrament there remains material bread."⁴

"I also dissent from the short treatise on the body of the Lord, written by Nicholas of Pehlrzimow, the so-called bishop of the Taborites, in which he admits as true the opinions of Wyclif and Payne."⁵ The substance of this treatise is known; Nicholas sent a copy to Peter of Chelczicz. It is quite true that it contains the pure doctrines of Wyclif. The treatise is in the MS. of the Chapterhouse, Prague (Cod. D. 119).⁶

Johann of Przibram also quotes two works of Martinek: Ille predicavit et scripsit in literis quod sacramentum Eucaristie est supremum

¹ Lechler, Johann v. Wiclif transl. by Lorimer p. 455   ² Defensio Johannis Wiclephi contra Johannem de Przibram. Cod. Pal. Vindob. 3935, N° 9 et 4323, N° 7.

³ Scribit conformiter in sensu et in verbis cum Johanne Wicleph, dicens quod corpus Christi non sit veraciter et realiter in sacramento altaris.   ⁴ Item, non placent mihi scripta statuta plurima sacerdotum Thaboritarum . . . sequendo Petrum Anglicum et Joannem Wicleph, approbant Wiclephi sententiam de corpore Christi.

⁵ Qui sequitur Wiclef et Petrum Anglicum.   ⁶ S. S. rerum Austriac. I, tom. VI, pp. 822—833.

idolum demoniosissimum, et magistros (the Calixtines of Prague) extollentes fidem sacramenti appellabat maximos seductores.¹ There is no doubt that Martinek also takes Wyclif's standpoint; but he carried its consequences to the extremest limits and suffered at the stake for it, together with his companion Procopius, at Raudnitz.²

Johannes of Przibram has inserted in his "Apologia" the Articles of Johannes of Saacz.³ He says of this personage that of all the Taborite priests, he was best acquainted with the writings of Wyclif, and that he was a most zealous adherent to his tenets (*Secuntur articuli Joannis de Zaacz, Theotonicus [Němec], viri inter omnes sacerdotes Taborienses in libris Wicleff plus provecti et eius doctrinis et sentenciis sollicitius applicati*). Johann of Saacz borrowed the works of Wyclif from Payne; he studied them and taught the Taborite Bishop and other priests of the sect; thus becoming the first teacher of all these heresies. In his first treatise, written in the Latin and the Bohemian language, he follows Wyclif word for word; and from this treatise the Bishop drew the matter (*tractatum in quo secutus est sentencias Wycleff de verbo ad verbum; a quo per-versus episcopus traxit pene omnes sentencias una cum verbis in unum suorum tractatulorum, ut ego reperi per proprium oculum*)."

The absolute exactitude of Johannes von Przibram's appreciation is sufficiently attested by a few 'articles' of Johannes von Saacz.

Heresis latissima, plena idolatria, que dicit Christum substantia-liter et corporaliter secundum naturale corpus, quo in celo dimensionabiliter residet, esse in sacramento altaris. Stolidi heresis que negat panem manere post consecrationem. Heresis asserens quod panis transsubstantiatur in carnem Christi naturalem . . . .

Et ex hiis omnibus patet quomodo Johannes Theutonicus post Wiclef et Anglicum auctor heresium primarius concordat in verbis

¹ Item, non placet tractatulus Martinonis duplex, uterque repletus heretica blasphemia venerabilis sacramenti.

² Articuli Martinonis F. F. rer. Austriac. l. c. 818—830.

³ Cochlaeus, Hist. Huss, p. 544: "Item, non placet tractatulus Johannis Teutonici heretici de Corpore Christi, latinus et vulgaris; qui pene de verbo ad verbum sequitur verba et sententiam Johannis Wicleph et Petri Anglici." The Articuli of Johannes von Sacz Teutonici are in F. F. rer. Aust. l. c., p. 824—827.

et in sententia cum episcopo et ambo similiter in dogmate Wicleff perversissimo.

Finally, Johannes von Przibram quotes the treatise of a certain anonymous writer, which begins with the words: *Nota duo queruntur*. It too belonged to Wyclif's school, and agreed with his principles even to the extent of copying his very expressions.¹

We may here come to a close. It is quite obvious that Wyclif's doctrine of the Eucharist kindled a great conflagration, and became the source of a rich literature, to which, though but in a very superficial sketch, I was obliged to point. Hitherto it has been too much the custom to seek for other sources of the theological creeds of the Hussites and Taborites, and to set aside him to whom alone they owed their being — John Wyclif.

4. Date of the treatise 'De Eucharistia'.

It appears from Mr. Matthew's researches, which I have already noticed, that it was undoubtedly the work of one of the four last years of Wyclif's life. But it is by no means easy to fix an exact date for its production, for there are no indications in the MS. itself to guide us. We may say with more or less precision that the treatise *De Blasphemia*, which also deals with the doctrine of the Lord's Supper, was written after it, for it is quoted in this work. It is possible to come to a more definite answer, if we observe how Wyclif deals with the subject of the Eucharist in his *Sermones*, in which we here and there find passages that agree almost exactly, word for word, with the reproductions of the same to be read in *De Eucharistia*. Now it would be absurd to suppose that Wyclif copied his own writings; therefore the only hypothesis on which we can fall back is that they were written at the same time; and that alone can account for their great similarity, both in matter and form. So we may say that our tractate was written at the

¹ "Item, non placet tractatulus cuiusdam, qui incipit: *Nota duo queruntur: Primum, quid sit sacramentum*; quia falsus et hereticus est, qui pene in forma sequitur Wiclephi argumenta et sententias, et verba erronea." Cochlaeus, *Historia Hussitarum*, p. 544.

time when Wyclif's *Sermones* were put in their present form. The passage that we subjoin is a very exact counterpart of one in the third part of the *Sermones*. Let an extract from Sermon XXV be carefully compared with its corresponding passage in *De Eucharistia*; they will be found to agree word for word. For instance:

De Eucharistia, p. 325.

.... Affectus in nostris benedictionibus est perversus sic quod Deus prelati contrariis maledicit suis benedictionibus et e contra.

Sermon. III, 25, p. 194.

Et propter istam benedictionem crudelem dicunt quidam quod benedictio sacerdotis tam maioris quam minoris plus quam eius maledictio est timenda. Si enim Deus maledicit suis benedictionibus et longe plus timenda est Dei maledictio.

If we examine this sermon carefully, we shall find in it the fundamental idea of *De Eucharistia*. For instance, the following sentence: Teneamus igitur fidem antiquam quod hoc sacramentum sit in natura sua panis aut vinum et sacramentaliter vel mystice corpus Christi aut sanguis, sicut dicit decretum antike Romane ecclesie De Consecratione, dist. II: *Ego Berengarius*. Sic enim dicit Apostolus, qui accepit sensum suum a Domino etc. is to be found several times repeated in *De Eucharistia*, with but slight changes at the utmost. There are many other such passages, identical both in that sermon and in *De Eucharistia*. I shall cite one other passage, because it seems not without importance in the question of the date of the work. In Sermon 54, III Part of *Sermones* (p. 471), Wyclif says:

In ista materia asserui propter rationes multas consimiles tamquam probabile quod hoc sacramentum spiritualiter et realiter est corpus Christi aut sanguis et interrogatus ulterius concessi quod ipsum sacramentum est naturaliter substantia panis aut vini materialis. Nunc autem taceo hec duo nomina 'substantia' et 'materialis', non quia credo illa nomina dissonare naturaliter a veritate rei predictae, sed quia non video ad quid cum istis nominibus oneraretur ecclesia. Ideo remaneo in verbis brevioribus in fide scripture expressis, concedendo quod hoc sacramentum est panis quem frangimus. Et sic dicit Apostolus qui accepit sensum a Domino . . .

It thus appears that he uses the terms 'substantia' and 'materialis' only in his former writings, and we may justly expect that in the

productions of a later date he will not employ those expressions. Now this is the case in *De Eucharistia*; he nowhere thinks of bringing them in. We may therefore conclude that *De Eucharistia* was written before 1382—1383.

5. The transmission of the text in manuscript.

The treatise *De Eucharistia* exists entire in three MSS. of the Vienna Hofbibliothek and two MSS. of the Prague University Library.

1. Cod. Pal. Vindob. 3927: old number CCCLXXXVI (A); XVth Century. Described with full details by Buddensieg.¹

Contains exclusively Wyclif's works, as follows:

1. *De concordacione fratrum* (1^a—3^b).
2. *De ordine christiano* (3^b—5^b).
3. *De confessione* (3^b—8^a).
4. *Detecio perfidie sectarum Anticristi* (8^{ab}).
5. *De gradibus cleri* (8^b—9^b).
6. *De demonio meridiano* (9^b—10^b).
7. *Epistole*, prior ad archiepiscopum Cantuariensem, altera ad papam Urbanum (10^b—11^b).
8. *Responsio ad argucias monachales* (11^b—24^a).
9. *De quatuor imprecacionibus* (24^{ab}).
10. *De amore* (24^b—25^a).
11. *De fundacione sectarum* (25^a—36^a).
12. *De perfeccione statuum* (37^a—43^a).
13. *De fide catholica vel de ecclesia* (43^a—51^b).
14. *De Symonia* (53^a—74^b).
15. *De Eucharistia* (77^a—123^a).

2. Cod. Pal. Vindob. 3932 (XVth Century); old number CCCLXXXVIII (B); already minutely described by Lechler in his edition of the *Dialogus* (24—25) This MS. also contains exclusively works by Wyclif:

1. *Dialogus* (1^a—72^b).
2. *Dialogus* (72^b—92^a).

¹ Polem. Works of Wyclif, v. I, p. XI.III.

3. Sermones mixti (92^b—152^b).
4. De sex iugis (152^b—155^b).
5. Enumeracio eorum que regi in clerum competunt (155^b—156^a).
6. *De Eucharistia* (157^a—207^b).
7. Sermo "Mulierem fortem quis invene et?" (207^b—209^a).
8. Index operis sub 6.¹

3. We have also to thank Dr. Buddensieg for a description of the Cod. 1387 of the Hofbibliothek, Vienna (C).² Like the p. XLIX preceding, it contains only writings of Wyclif:

1. De Eucharistia.
2. De Eucharistia, tractatus parvus.
3. De Trinitate.
4. De Incarnacione.
5. Epistole.
6. De octo questionibus.
7. De illo qui in Spiritum sanctum peccat.
8. Litera parva ad quendam socium.
9. De mendaciis Fratrum.
10. Descripcio Fratris.
11. Conclusio de officio regis.
12. De quatuor imprecacionibus.
13. De solucione satane.
14. De purgatorio.
15. De clavibus ecclesie.
16. De tribus partibus ecclesie.
17. De sententia incarcerandi fideles propter excommunicationem.
18. De vaticinacione.
19. De dotacione ecclesie.
20. Speculum secularium dominorum.
21. De paupertate Christi.
22. Ad parliamentum regis.
23. Super Matthaei XXI.

¹ Cf. Tabb. codd. manus. Vindob. IV, 119, 121. I have left out the Index in the following publication, because it is insufficient for practical use. ² Pol. Works, p. XLIX.

- 24. De Antichristo.
- 25. Dialogus.
- 26. Trialogus.

Dr. Herzberg-Fränckel sent us the three Vienna MSS. in one copy, with the different collations. The letters A, B, C, by which I have called the MSS. does not in any way refer to their respective value. I only chose this lettering because compelled to do so by the nature of the copy and collation. C's text is the best of the three MSS. in so far as it corrects the mistakes of the two former. The Vienna MSS. form a separate group from those of Prague. The numerous mistakes of A and B which are corrected by C, are mostly wanting in the latter.

4. The tractate *de Eucharistia* is to be found besides in a paper folio MS. (numbered D) in the Prague University Library (IV. D. 22) that contains: (1) Wyclif's *Summa Theologica*, (2) *De mandatis divinis* (130^{aa}—207^{ab}) Each page is divided into two columns; there are no marginal notes nor abstract of contents. The MS. was written out by Andreas of Kourim (a town in Bohemia), in the years 1404—1405; for at the end of the first treatise we find the following words: "Et sic est finis huius decalogi feria quarta post festum sancti Matthie apostoli sub anno domini Millesimo Quadringentesimo quinto per manus Andree de Gourym finitus."

5. Another MS. (E) small 4to, is also to be found in the University Library (XI. E. 3) This volume contains a great many treatises by many different hands, certainly of the XVth Century. *De Eucharistia* begins on folio 15^a, ending at 54^a, and was copied in a very cramped and illegible hand, in 1460 as is stated on 54^a, at the end of this treatise: "Amen, &c. I X^o dominica post Omnium Sanctorum Deo gracias. Explicit tractatus mayor de Eucharistia Magistri Johannis W. Sequitur minor de Eucharistia eiusdem." This MS. has been described by Buddensieg, in his preface to John Wyclif's polemical works (Leipsic 1883), pp. LIV—LVI. There are no marginal notes in this manuscript either. One of the two Prague MSS., E gives the best and most reliable text of all the five. I had the advantage of a most careful collation of the two last by Mr. Patera in Prague.

6. Other works on the Eucharist; their transmission in manuscript and intrinsic worth.

Beside the *Tractatus de Eucharistia maior*, we find the *Tractatus minor*, known to Wyclif's contemporaries. It was, together with the larger treatise, condemned to be burned in Prague. As it has been comparatively lately (in 1858) reprinted by Shirley in the *Fasciculi Zizaniorum*, there is no need for a new edition at the present time. We should remark that the contents of both treatises agree in all points of importance, and the subject is only dealt with in the lesser work in a more concise and more popular style. It is the same as 2^a 2° of Shirley's Catalogue: *De Eucharistie Confessio*; and 22: *De Eucharistie conclusiones quindecim* (*Fasciculi Zizaniorum*, p. 105—106).

Shirley mentions (N° 22) a longer treatise of Wyclif, under the title: *Questio ad fratres de Sacramento altaris*; it is to be found in the MS. III. G. 11 of Prague University. He justly remarks that he is not sure whether that is not rather five short treatises than a single one. Only the first chapter — 28 lines in all — treats of the Sacrament; the few notes to be seen come, in all probability, from the pen of a Bohemian Wyclifite. The following pages deal with very different subjects: first there is an explanation of the words, "Personarum acceptio", and then an exposition of the sentence: "Scriptum est, sterilem non pavit et vidue non benefecit." Three problems are then propounded and solved; Whether we may believe in the Pope; whether any one can be saved without having confessed to a priest; and whether any of those drowned in the Red Sea with Pharaoh's army was saved. This is the work, not of Wyclif, but of Hus, and is known under the title: "*Tractatus de tribus dubiis factis in Holomucz que idiote asserunt pro vero et tamquam fidem anno 1412. Incip.: Quia dubitantibus sanum est consulere. Explicit: abscondita tenebrarum.*"

It is quite otherwise with the tractate *De Penitencia sive de Confessione*; the latter title being more appropriate than the former, as we have seen that only the first of the six chapters refers to the Eucharist. This treatise is on the contrary the development of Wyclif's doctrine of the sacrament of Penance in general, and of Confession

in particular. His opinion of auricular confession is already made known by his lesser tracts and his sermons, and the subject needs no further explanation here.

The work has been transmitted to us in six MSS.

1. Cod. Pal. Vind. 3927 (A): vide supra, p. LXII.
2. MS. of the Gersdorf Library, Bautzen. M. St. 80.7. (B); the MS. dates from the middle of the the XVth century, and contains, besides this treatise, various Hussite tracts. It once belonged to one Wenceslaus de Czaslavia. Amongst those of Hus' writings that are to be found there, we ought to mention his defence of Wyclif's *De Trinitate*. The MS. also contains an opusculum of Peter Payne. It is entitled: *Pro solucione novem articulorum*.

3. Cod. 1337 (C). Described by Buddensieg, *Wyclif's Pol. Works*, Introduction, pp. XL—XLII.

4. MS. of Prague University, 3 G. 11 (D). It is the same MS. as has already been mentioned, out of which Mr. Matthew has given us the '*Gesta cum Richardo Wyche*'.

5. Cod. Pal. Vind. 3930 (E). See Buddensieg, *Pol. Works of W. I*, p. XXXVIII.

6. Cod. Pal. Vind. 4527 (F). See Buddensieg, *Pol. Works I*, p. XXXIII—XXXVIII.

The various readings are on the whole of no very great importance. After having copied D and collated the Vienna MSS. I had at my disposal Buddensieg's copy of the Bautzen MS. Thus the present edition is made from the whole of the material at hand in manuscript.

7. The Edition.

As regards the principles have followed in editing the following works, I must refer the reader to my introduction to *De Ecclesia* and the separate volumes of *Sermons*.

I have once more been so fortunate as to be aided by Mr. Matthew, who, whenever any information is required concerning the subject, is truly indefatigable. Herr Director Buddensieg also gave me advice and valuable help; and Dr. F. J. Furnivall, Founder of

the Society, did not fail to urge me onwards in my work. May he succeed in bringing to a successful end all the labours of the Wyclif Society!

For the sending of the MSS. I must thank the Director of the Hofbibliothek, Vienna, and the Librarian of Prague University.

Czernowitz, October 26th 1890.

J. Loserth.

PROLOGUS.

Sentencia tractatus de Eukaristia in compendio sic habetur: Capitulum primum premittens distinccionem trimembrem de rebus huius sacramenti solvit tria
5 argumenta paganica. Secundo recitat tria argumenta fidelium et dissolvit. Et ponendo distinccionem inter esum corporalem et spiritualement obicit quod homo videt corpus Christi in sacramento oculo corporali, et solvit. Secundo obicitur per hoc quod multi sancti doctores
10 crediderant quod sensierunt corpus Domini in Eukaristia; et solvendo narrat quomodo finguntur miracula et quomodo populus ex ignorancia consequencie facte de miraculis est seductus. Tercio obiciendo per hoc miraculum narratum a beato Gregorio dicit quod
15 per hoc non docetur quod hostia sit corpus Christi nec quod ille de quo fingitur miraculum propterea fuit sanctus. Et probat tripliciter quod homo non videt corpus Christi in Eukaristia oculo corporali et discurrit per alios sensus deducendo ad inconueniens,
20 concesso quod corpus Domini sacramentaliter sentiatur. Ulterius probat quadrupliciter ex testimonio sanctorum et legum ecclesie quomodo corpus Domini manet invisibiliter in hostia consecrata. Finaliter obicit contra hoc tripliciter per leges ecclesie quod corpus

Contents of 1
book:
Chapter I.

1. *Prologus*. Codd.: deest. Addidi. 3. Codd.: *capitolum*; D: *divisionem*. 7. C: *escam corporalem*. 8. ABC: *Christi* deest. 10. D: *sensierunt*; ABC: *sencierunt*; ib. ABC: *Domini alias Christi*. 11. C: *mirabilia*; in marg. alia manu: *miracula*. 12. Codd.: *commune facte*. Correx. 15. C: *per* in marg. alia manu. 17. D: *fuerit*; ib. D: *probatur*. 21. D: *probatur*. 24. C: *tripliciter* deest.

quod querit de veritate verborum sacramentalium, quando propositio est vera et quare non debet concedi quod quolibet creatura est Christus, et quomodo nulla forma verborum est ad confeccionem Eucharistie necessario requisita, et quomodo quatuor evangeliste variant, et quomodo ecclesia in multis locis dat quintum modum variandi, et quomodo postpositis ritibus est ad sententiam attendendum. Tercio principaliter obicit tripliciter et dissolvit, primo quomodo non sequimur Christum conficiendo et sumendo hostiam in prandendo, secundo obicit per hoc quod Christus fregit panem antequam consecravit. Et dissolvit narrans causam triplicem quare Spiritus Sanctus sic variavit in suis evangelistis et quare singulariter in benedictione calicis fit mencio de testamento. Et tercio obicit per hoc quod laicus videtur posse conficere; in qua materia distinguit de posse, explanat sententiam beati Ambrosii, et descendendo ad tres opiniones quas recitat ecclesia III° Decretalium invehit contra illas et preponit sententiam Romane ecclesie ex sanctitate et facto Beringarii, et redeundo declarat quomodo oportet precognoscere questionem quid est de hostia antequam noscantur due alie questiones, et sic ostendit quod non tantum valet missa vel hostia sacerdotis reprobi ut devoti.

Chapter V.

Capitulum quintum replicat de locutione tropica secundum modernos doctores et solvit. Secundo replicat per doctores antiquiores et solvit, ita quod tangit primo Scotum, Henricum et dominum Armachanum, ubi docet tripliciter quod hoc decretum *Ego Beringarius* non est abrogatum. Sed post tan-

1. D: *quod quesit.* 2. D: *qualiter propositio*; ib. D: *et qualiter.*
 6. C: *et* in marg. alia manu; ib. D: *quo ecclesia*; ib. BCD: *ecclesia que.*
 7. D: *ritibus* deest. 10. ABDE: *sequitur.* 13. D: *qualiter Spiritus Sanctus*; ib. D: *se variavit.* 14. D: *et qualiter.* 15. *calicis*; E: *in aliquo.*
 20. D: *proponit*; ib. E: *Romane curie.* 22. AB: *questionem* deest.
 25. ABC: *sacramentis* (error ut videtur legentis); ib. B: *vel devoti.*
 27. C: *et solvit* in marg. alia manu. 29, 30. BCD: *Armachanum*; E: *Ardmacanum.* A in marg. alia manu: *Armichanum.*

guntur alii doctores provecciores, primo Petrus Lombardus, ubi ostenditur quod ipse non repugnat huic sentencie, et tollit evidenciam Bonaventure et solvit, declarans quid concluditur ex dictis multis sanctorum
 5 et decreti quod Eukaristia est panis et vinum sacramentaliter consecrata. Secundo replicat per Anshelmum et declarat ex testimonio suo et rationibus quod accidens non potest esse sine subiecto, et ostendendo quid Augustinus sentit de quantitate declarat quomodo ista via magnificaret ulterius Dei potenciam
 10 ponendo hostiam infinitum magis gloriosam quam modo sompniat, et quomodo error istius materie induxit in multos alios errores. Quarto obicit per hoc quod multi sancti canonizati moriebantur in
 15 ista fide de Eukaristia. Et allegat sanctum Thomam probantem quod via dicens panem remanere post consecracionem est incompetens, impossibilis et heretica, et primo tollit evidenciam ex testimonio triplici quod non probatur multos sanctos in ista fide de
 20 Eukaristia decessisse. Secundo dicitur probabiliter, quod multe sancti Thome sentencie sunt corrupte. Tercio declaratur tripliciter quod non est de substantia fidei credere quod post benedictionem non remanet substantia sacramenti et colorat concordancias decreti Nicholai IIⁱ et decretalis Innocencii IIIⁱⁱ
 25 in hac parte. Quarto infringitur trimembre argumentum per quod sanctus Thomas videtur probare incompetenciam huius sentencie. Quinto probat sextupliciter falsitatem porismatis, per quod nititur Thomas probare impossibilitatem huius sentencie. Sexto obicitur tripliciter contra evidenciam hereticantem sentenciam

1, 2. ABCD: Lombardus. 4, 9. quid; rectius: quod. 5. D: ac vinum.
 5, 6. D: sacramentaliter confectum. 9, 10. E: ostendit quomodo.
 11. C: hostiam in marg. alia manu; ib. infinitum; D: in singulari.
 13. ABC: Tercio obicitur. 16 B: panem deest; ib. D: se manere.
 17. B: et incompetens. 22. B: declarat. 24. B: remaneret; C: remaneat; D: manet.
 27. ABCD: sanctus deest; ib. E: improbare.
 28. C: tripliciter. 29. ABCE: porismatis; D: perisomatis; ib. D: intelligitur Thomas.
 29, 30. E: improbare. 30. DE: obicit.

istam et declaratur quam irreligiose procedit ista secta in condemnando sententiam quam ignorat.

Chapter VI.

Capitulum sextum declarat quomodo homo dignificabit se ut communicet sacramento; et primo declarat quomodo oportet quod habeat habitus et opera virtuosae. Secundo descendit ad tres virtutes theologicas quas oportet omnis habere, et narrat quomodo ipse verse sunt in vicia. Tercio descendit ad actus, narrando quod quatuordecim secundum expositionem beati Gregorii in esu agni paschalis fuerant; quod mirabiliter prodesset fidelibus sacramentum Eucharistie memorando. Quarto obicit tripliciter et dissolvit, primo per hoc quod in legendis et lege ecclesie canitur quod sacramentum sit accidens sine subiecto; et solvendo declarat ex testimonio Augustini quomodo se homo habebit ad talia docens triplici medio, quomodo cultores accidentium reduci poterint ad ecclesiam primitivam. Secundo obicit per hoc, quod sacerdotes sunt nimis fragiles ad celebrandum nec habet hostia virtutem ad peccata tollendum ac gratiam acquirendum; et solvit declarans quomodo in ista materia populus est delusus. Tercio obicit per hoc quod errantes in ista materia forent puniendi tanquam heretici, quod tamen declarative concedit, dicens quod variatio opinionum in ista materia prenoscit opinioniones plurimorum criminum et virtutum, et descendit ad opinionem triplicem et usum ecclesie Anglicane et invehit contra illas ex testimonio Rabani et aliorum, eliciens quid cultores talis accidentis prenosticant.

30

1. BCDE: *declarat*. 2. D: *quam ignorat* deest. 3. ABC: *Sextum capitulum*. 4. A: *convincet* in textu; *communicet* in marg. 7. omnes; DE: *omnino*. 8, 9. D: *narrando quod* deest; E: *quod* deest. 10, 11. AB: *monstrabiliter*; A in marg. alia manu: *mirabiliter*. 14. ABDE: *canetur*. 16. E: *homo se*; ib. B: *habitu*; ib. D: *triplici modo*. 17. D: *poterunt*. 19. *sunt nimis*; E: *cernimus*. 20. *hostia*; DE et C in marg.: *Eucharistia*. 21. C: *requirendum*. 22. D: *illus*. 23. B: *materia* deest. 23, 24. *tamquam*; E: *sicut*. 26. E: *et criminum*; *virtutum* deest. 29. B: *quod cultores*.

Capitulum septimum introducit materiam de ydemptificatione; contra quam arguit septemplexiter, et arguit pro ydemptificatione, primo pro idemptificatione individuorum in specie et genere, et dissolvit. 5 Secundo replicatur per hoc quod hoc sacramentum est uni una qualitas et alii alia; et dissolvit negans illud, declarans quod qualitates non poterunt per se esse ex parte qualitatum anime. Et solvit tria argumenta, declarans multipliciter quomodo accidens 10 varie denominat. Et tercio ostendendo quomodo Deus videtur declarat novem genera visionum. Et solvit quatuor obiectus quibus suadet Deum videri oculo corporali. Quarto solvit tertium obiectum factum pro ydemptificatione per hoc quod panis fit corpus Christi, 15 ubi declarando sensum istius ostendit qualis est virtus sacramenti et quomodo non sufficit facere panem esse idem corpori Christi. Et ultimo solvit quartum obiectum de inpanacione, exponendo primo et colorando positionem; secundo narrat originem huius 20 vie et quid sibi contingit ac quam sinistre glosantur dicta sanctorum et leges ecclesie ex ista infecta radice. Et tercio probat tripliciter quod sententia ista de inpanacione est heretica, primo quia scriptura sacra et sancti doctores in verbis asserunt, ut allegant 25 beatum Augustinum dicentem quod panis est corpus Christi, secundo per hoc quod quidditas panis non potest esse ydemptice quidditas carnis, et tercio per hoc quod ecclesia non est difficultata in fide sine magna ratione; sed non est ratio, ymmo incon-

30 venientis multiplicis implicatio ponendo inpanacionem. Et exponit decretum ecclesie quod videtur

2. E: *arguitur*. 2, 3. Codd.: *septemplexiter secundo arguit*. Correx. 3, 4. B: *primo — ydemptificatione* deest; D: *pro ydemptificatione de ydemptificatione*. 4. E: *in genere et specie*. 5. E: *replicat*; ib. DE: *quod illud*. 10, 11. D: *ostendit . . . et declarat*. 12. D: *abiectus*. 16. AB: *facere* deest. 18. D: *obiectum et*. 18, 19. A: *colorando peccatum*. 20. H: *quid sit*; D: *contingit*. 24. ABCD: *allegat*. 27. D: *ydemptifice*. 29, 30. D: *inconveniens*.

contrarium narrans tres logicas in ista materia et quomodo usus earum est secundum epikeyam pro loco et tempore adaptandus.

Chapter VIII. Capitulum octavum exponendo et limitando sensum multitudinis probat sextupliciter quod nullum⁵ corpus idem in numero potest multiplicari simul et semel dimensionaliter per diversa loca. Secundo obicit tripliciter et dissolvit, primo per hoc quod multa corpora possunt esse per eundem locum, ubi docet quod corpora appropriate replent loca, secundo ex¹⁰ miraculo de beato Ambrosio quod dissolvit tripliciter; et tercio ex scriptura sacra triplici de multitudine corporum et de augmentatione; que omnia dissolvit exponendo illud Matth. XV°: *Omne quod intrat in os* etc. Tercio principaliter resumendo sen-¹⁵ tenciam Doctoris Communis tractat si tempus componitur ex instantibus, arguit quadrupliciter contra ipsum in materia de tempore discreto ex vicissitudine affectionis angelice resultante, recitando in ista materia responsivam distincionem de duplici tempore, et arguit²⁰ sextupliciter contra illam; et sic descendit ponendo quiete sentenciam triplicem, scilicet Dei, angeli et nature moralis temporalis. Quarto principaliter describendo multitudinem et distinguendo de esse in loco et esse per locum declarat quomodo corpus²⁵ Christi multiplicatur in Eucharistia, et quale esse habet ibi; et concludit in quibus et qualiter credi debet ecclesie, quia in materia fidei precise de quanto se fundat efficaciter ex scriptura.

Chapter IX. Capitulum nonum arguit multipliciter contra dicta, primo per hoc quod Innocencius III^{us} cum mille tre-

1. D: *narrantis*. 2. ABC: *usus eorum*; ib. D: *epykeram*. 3. D: *aa optandus*; B: *aptandus*; ad supra lin. 7. B: *obicitur*. 8. A: *per hoc* in marg. alia manu. 12. DE: *sacra deest*. 13. E: *de deest*. 16. E: *si tunc*. 23. *moralis*; ABCD: *mobilis*. 24. ABC: *et dicendo*. 26. C: *Christi* in marg. alia manu; ib. D: *multipliciter*. 29. ABC: *ex scriptura efficaciter*; D: *efficaciter de scriptura*. 31. AB: *in Innocencius*.

centis et quindecim diffinierunt hodiernam sententiam,
et respondet tripliciter, primo per hoc quod non
docetur quod aliquis eorum fuit membrum ecclesie,
secundo quod illorum sententia est glosanda, et tercio
5 quod non est credendum homini in materia fidei
nisi de quanto dictum suum docuerit ex scriptura.
Et narrat causam multiplicem quare diffinicio Inno-
cencii est suspecta. Secundo arguit per hoc quod
decretum Nicholai est in eadem dampnatione, et
10 respondet assignando causam multiplicem quare testi-
monium illud est potius, et declarat quomodo in
materia fidei credi debet doctoribus et quomodo
Augustinus ex fide scripture invexit contra Donatistas.
Qua sententia servata hodie non foret ecclesia tot
15 creditorum novitatibus onerata. Et describit opera
huius Innocencii, ut eius auctoritas plus pateat.
Tercio arguit ex testimonio doctorum, legis Dei et
legis ecclesie; et respondet declarando quomodo nemo
debet accipi nisi ut testis veritatis. Et exhinc variantur
20 gradus credendi hominibus adiecta causa quare non
debet credi isti sentencie; et descendit ad tres evidencias
Lanfranci qui videtur fuisse unus de primis cultoribus
accidentis. Quarta ratio obicit de multitudine sanc-
torum et famosorum doctorum istius sentencie et
25 retorquet ad oppositum, quod sancciores et famosiores
illis tenuerunt contrarium; quare ergo non credimus
illis? Et declarat primo auctoritatem Romani episcopi
et quomodo ex lege propria est infirma et quomodo
pape instarent pro declaracione istius fidei, cum

1. AC: qui diffiniunt; B: qui diffinierunt; CD: qui deest. 4. illo-
rum; E: eorum. 5. C: homini in marg. 6. nisi; E: aut. 7. quare;
DE: qualiter. 8. D: sit suspecta. 10. E: allegando; ib. D: multitudinem;
ib. quare; DE: qualiter. 13. C: ex fide in marg. al. manu; ib. C: scrip-
ture deest; ib. ABD: Donatistas. 14. qua; D: quia; ib. hodie; D: hoc
modo. 19. E: debet capi; ib. C: ex hoc. 20. E: in hominibus.
21. B: et deest. 24. A: sentencie in marg. alia manu. 25. D: opposita;
BE: ad documentum. 26. D: tenere. 27. C: primo deest; ib. E:
auctoritate. 28, 29. C: et quomodo pape in marg. alia manu.

videtur scriptura vocare Eukaristiam panem et quid figurat quod cultores signorum tanquam ydolatre contendunt infundabiliter circa hoc signum. Quinto obicit sextupliciter quod corpus Christi non est quantum in Eukaristia et respondet solvendo tres obiectus⁵ narrat quomodo Deus habet esse per loca differenter a creaturis et quomodo dissonat claritati corporis Christi esse in hostia. Sexta obieccio tractat quomodo corpus Christi manducatur et movetur in hostia et recitando dictum Damasceni narrat periculum huius¹⁰ erroris et quomodo maius miraculum est cognacio Christi cum membris suis quam Eukaristia. Septima obieccio declarat qua adoracione est hostia adoranda et quomodo sacerdotes debent communicare bona ecclesie que iacent in manu eorum mortua ad defensionem regnorum, quod probatur tripliciter regno Anglie pertinere; et recitat tres sophisticaciones cleri in quibus populus est illusus.

---

1. B: *vacari*; D: *vocari*. 2. B: *cultoeres*. 6—8. B: *per loca — esse* deest. 11. A: *inanis miraculum*; ib. B: *quomodo* deest; ib. B: *maius periculum*; A in textu *periculum*; *miraculum* in marg. alia manu; ib. B: *cognicio*. 11, 12. Codd.: *cognacio Christi et vino* (E: *viam*) *Christi*. Vide infra: *Ista quidem cognacio que ex tanta auctoritate procedit cum verbo substandi foret longe melior quam conficere . . .* 13. C: *hostia* in marg. alia manu. 14. BD: *communicari*.

CAPITULUM PRIMUM.

Tracrando de Eukaristia oportet premittere que-
dam communia plus famosa et primo utrum sacra-
mentum altaris sit realiter corpus Christi. In qua
5 materia dixi sepe populo quod in sacramento altaris
est tria considerare, scilicet nudum sacramentum sic
quod non rem sacramenti ut hostiam consecratam;
secundo sacramentum et rem sacramenti ut verum
corpus Christi et sanguinem; et tercio rem sacra-
10 menti et non sacramentum ut unionem Christi cum
corpore suo mistico quod est ecclesia; hoc enim
nusquam est sensibile et per consequens non est
alicubi sacramentum. Per hanc fidem tolluntur in-
stancie paganorum. Arguunt enim quod sus, canis
15 vel mus potest comedere Deum nostrum, quia cor-
pus Christi quod est Deus.

Sed respondemus eis iuxta fidem predictam quod
infideliter falsum assumunt, cum tales bestie possunt
comedere hostiam consecratam que est nudum sacra-
20 mentum et non corpus Christi vel sanguis. Ymmo
sicut leo comedens corpus hominis non comedit eius
animam, licet sit ad omnem punctum illius corporis,
sic intelligendum est de corpore Christi in sacramento
altaris. Ipsum enim est totum sacramentaliter, spiri-

Three things to
be considered
in the
Sacrament:
1. The
Sacrament or
symbol: the
host;

2. the Sacrament
and res
sacramenti:
Christ's body;
3. the res
sacramenti: the
union of Christ
with the
Church.

A beast may
eat the host but
does not eat the
body.

2, 3. D: *questiones aut communia*. 5. C: *altaris* in marg. alia manu.
6. D: *considerari*; ib. E: *sicut*. 8. ABE: *et verum*. 10. ABCE: *et*
unionem. 14, 15. D: *vel canis*. 18. E: *possent*. 20. B: *et sanguis*.
20, 21. CE: *ideo sicut*. 24. C: *enim* in marg. al. man.

tualiter vel virtualiter ad omnem punctum hostie consecrate, sicut anima est in corpore.

Nor does the
priest break
Christ's body.

Secundo obiciunt per hoc quod nos sacerdotes frangimus corpus Christi et per idem caput, collum, brachia et singula eius membra; quod foret maxime⁵ horribile facere Deo nostro.

Sed nos respondemus iuxta fidem priorem quod infideliter falsum assumunt, cum frangimus sacramentum vel hostiam consecratam, non autem corpus Christi, cum distinguuntur, sicut non frangimus¹⁰ radium solis, licet frangamus vitrum vel lapidem cristallinum. Et hec videtur sententia cantus ecclesie quo canitur:

Fracto demum sacramento

Non vacilles sed memento

15

Tantum esse sub fragmento

Quantum toto tegitur.

Cum ergo negare non possumus quin sacramentum frangatur, ut docet usus ecclesie, et sensus forent aliter illusi ex sophismate veritatis, et corpus Christi²⁰ non frangitur, manifestum est quod illud sacramentum quod frangitur, non est corpus Christi, quia aliter querenti quid frangitur minus vere diceretur quod corpus Christi: quid enim querit de substantia rei.

We must not
confuse
spiritual and
bodily
reception.

Tercio obiciunt per hoc quod nisi corpus Christi²⁵ foret hostia consecrata, nos non videremus corpus Christi nec comederemus, sicut nec dente conterimus, et per idem non assumeremus; quod foret inconveniens christianis.

3. AB: *Et sic obiciunt.* 8. B: *falsum* deest; ib. D: *assumant.*
16. AE: *fragmentis.* 17. B: *quanto.* 19. C: *frangitur.* 21, 22. C:
manifestum — frangitur in marg. alia manu. 28. D: *assumendum.*

14—17. E sequentia S. Thomae de Aquino: *Lauda Sion Salvatorem.* Cf. Daniel, *Thes. hymnol.* II, 98. Cf. Daniel *Cod. lit.* I, 122.

Sed hic respondemus per distincionem quod est dare duplicem visionem, duplicem esum et duplicem sumpcionem, scilicet corporalem et spiritualem; (et sic concedimus quod non videmus in sacramento illo
 5 corpus Christi oculo corporali sed oculo mentali,) scilicet fide per speculum in enigmate. Et sicut ymago est integra ad omnem punctum speculi, sic quod videri potest vel secundum partem vel totum ab aliquo oculo corporali alicubi posito: sic intelligendum
 10 est in parte de corpore Christi in hostia consecrata ut speculo. Et eodem modo dicitur quod non tangimus vel capimus corpus Christi tactu corporeo, sicut nec corporaliter ipsum comedimus. Et iste est sensus cantus ecclesie quo dicitur:

15   *Quod non capis, quod non vides*
           Animosa firmat fides
           Preter rerum ordinem.

Nec conterimus corpus Christi dentibus sed spiritualiter integrum ipsum accipimus. Et sic intelligimus
 20 istum cantum quo dicimus:

Nulla rei fit scissura,
           Signi tantum fit fractura
           Qua nec status nec statura
           Signati minuitur.

25 Sed hic obiciunt quidam de nostris quod ista non sunt dicenda laycis qui nec ipsa concipiunt nec observant, cum ex istis fidem priorem amitterent. Sed nichil obiecto isto insanius; nam tam layci quam clerici nimis multi sunt tantum infideles in ista
 30 materia quod credunt paganis deterius quod hostia

These truths may be preached to laymen to save them from heathen errors.

1. D: *per divisionem*. 5. D: *oculo carnali*. 9. C: *oculo* in marg. alia manu. 12. B: *corpore*. 16. AE: *animosis*. 18. C: *corpus* in marg. alia manu. 25. ABC: *hic* deest; ib. ABC: *quidem*. 28. DE: *obiectu*. 29. E: *nimis* deest; D: *inter*.

1. Cf. Johannis Hus, De Corpore Christi, Opp. tom. I, fol. 174^a.
 15. Daniel I. c.

illa consecrata sit Deus illorum; et tunc indubie concludunt predicta argumenta paganica. Ille ergo qui non concipit ista male conciperet fidem de Trinitate vel incarnatione. Nec est fides predicta layca fides qua placeretur domino veritatis, sed infidelitas pessima quia ydolatria qua creatura valde abiecta non assumpta coleretur infideliter tamquam Deus; et sic secundum istam stulticiam nunquam doceretur vel argueretur aliquis error in fide, sed ne deterius contingat christianus valde disciplinabilis in infidelitate sordesceret, ac si diceretur quod spina in pede, telum in carne vel quecumque venenosa causa morbi in corpore non debet extrahi, ne forte contingat deterius. Episcoporum itaque est destruere has hereses, quia aliter ipsi forent heretici ex consensu. 15

Such preaching is said to lessen the honour paid to the Sacrament.

We must not commit idolatry under pretence of increasing devotion.

Secundo obiciunt per hoc quod promulgata laicis ista sententia vel vilesceret vel saltem minoraretur honor et devotio populi ad hoc venerabile sacramentum. Sed ista ficticia currit sub eadem perfidia. Nam Apostolus dicit Rom. III°, 8: *Absit ut faciamus mala ut eveniant bona*, ergo multo magis fidelis diceret: Absit ut committamus ydolatriam, ut ex falsa et infideli devocione populus amplius seducatur, quia revera paulo minus evidenter crederetur a populo, quod calix in quo est sanguis Christi et lignum per quod colitur crucifixus sunt realiter Deus noster. Sicut enim viso calice in tantum cultum primum sicut visa hostia consecrata, non propter ipsum calicem consecratum a pontifice sed propter sacramentum eximium in vase absconditum: sic visa 30

1. ABC: illa deest. 2. predicta; E: illa. 4. E: de incarnatione.
6. D: qua idolatria; ib. B: creatur; ib. D: valide. 8. DE: iuxta istam.
10. B: christianis valde disciplinatis; D: valide. 11. AB: spina in fide;
D: fide tela. 12. E: vel deest; ib. B: tam morbi. 16. D: obicit.
17. ABC: ista sententia laicis. 20. ABCD: Rom. VI; ib. AB: male.

20, 21. Vulgate: *Et non faciamus mala, ut veniant bona.*

hostia debemus credere quod ipsa non sit corpus Christi, sed ipsum corpus Christi est sacramentaliter in ipsa absconditum.) Et iste sensus ecclesie est quem canit:

5   *Sub diversis speciebus,
          Signis tantum et non rebus,
          Latent res eximie.*

Et patet quod destructo errore ydolatrie plus et purius coleretur Deus quam modo colitur, quia cre-
10 dendum est quod Christus in sacramentis illis presens absconditur. Quare ergo non coleremus Christum visa hostia, sicut facimus viso calice et sicut fideles devocius colunt maiestatem divinam visa qualibet creatura? Detecta ergo ista sententia foret cultus
15 verus et debitus placens Deo, ymmo iam est cultus mendacii abhominabilis Deo vero. Et ista est vera sententia licet displiceat pontificibus ydolorum.

Tercio obiciunt per hoc quod sic vilesceret sacer-
dotalis potestas cum non habet potestatem consecrandi
20 vel faciendi corpus Christi vel sanguinem, ymmo videtur quod sicut laycus videndo quamlibet creaturam videt in fide deitatem que est plus quam corpus Christi, sic videndo quamlibet creaturam fideliter sufficienter accipit corpus Christi. Sed quis tunc
25 audiret missam, missantes care conduceret vel acciperet more ecclesie sacramentum?

Hic dicitur quod primum non sequitur, sed destructo errore blasphemie servaretur et comprehenderetur sacerdotalis potestas in suis limitibus. (Nichil
30 enim horribilius quam quod quilibet sacerdos celebrans

We should recognize that Christ is hidden in the Sacrament.

This does not really lessen the priestly power.

2. C: *Christi est* in marg. alia manu. 3, 4. D: *ecclesie cantus*; E: *est cantus ecclesie*; ib. B: *quem canis*. 6. C: *tantum et non* corrigit ex: *tamen sed non*; ib. E: *rei*. 9. AB: *Deus deest*; C in marg. alia manu; ib. E: *quam nunc*. 10. D: *in sacramento*. 13. B: *maiestate divina*; ib. AB: *vita*. 14. AB: *sententia deest*; C in marg. alia manu. 15. D: *quod iam*. 16. B: *abhominia*. 21. D: *videndo fideliter*. 24. D: *Sed quomodo tunc*; AB: *quos ante*. 25. ABC: *caris*. 29. D: *sacerdotalis dignitas*. 30. D: *quod deest*.

The priest does not make the body of Christ. facit vel consecrat cotidie corpus Christi;) nam Deus noster non est Deus recens nec corpus suum cum sit summe sacrum atque perpetuum est sic sacramentale vel noviter faciendum, sed nos sacerdotes facimus et benedicimus hostiam consecratam que non 5 est corpus dominicum sed efficax eius signum. Ista autem benedictio est maior quam benedictio calicis vel alterius ornamenti strictissime episcopo reservata, cuius causam Deus novit. Satis ergo est ad honorem et potenciam sacerdotis quod ipse benedicit, con- 10 secrat et conficit sacramentum; quod est hostia consecrata et non corpus Christi sed eius signum vel tegumentum; unde quia sacerdos non habet potestatem faciendi hoc sacramentum nisi ministeriale Deo principaliter faciente, ideo dicitur conficere non cor- 15 pus Christi sed nudum sacramentum, et sic propter sanctitatem vite et non propter illud adeo est laudandus. Et sic missa sacerdotis sancti est devocius audienda et missa peccatoris notorii est fugienda. Nec emimus suffragia sacerdotum pecunia sed sine 20 convencione civili retribuimus eis vite necessaria, sicut Apostolus docet esse faciendum cum predicatoribus I Cor. IX. Nota tamen quod sicut laudative non effective benedicimus tam Deo quam domino, sic et benedicimus corpori Christi et sanguini, non fa- 25 ciendo ipsum esse beatum vel sanctum, sed laudando et promulgando sanctitatem et beatitudinem quam Deus in corpore suo instituit, et sic ymmolamus Christum et ipsum offerimus Deo patri.

Nota eciam ulterius ad acceptionem spirituales 30 corporis Christi quod non consistit in corporali ac-

1. E: *conficit consecrat.* 3. AB: *sit* deest; ib. D: *et perpetuum*; E: *ac.* 3, 4. D: *sit sacramentale.* 8. D: *secretissime*; ib. D: *servata.* 9. AB: *datum ergo*; C: *data*; correx. 12. D: *sed non.* 14. B: *misteriale.* 19. D: *est* deest. 23. B: *non tamen*; AB: *tamen . . . sicut* deest. 24. Codd.: *Deum.* 25. BD: *et* deest. 27. ABC: *et beatitudinem* deest. 28. C: *Deus* deest.

1. Cf. Lechler, Johann von Wiclif, I, 626.

cepcione, masticacione vel taccione hostie consecrate, ^{The true reception of Christ's body is spiritual through faith.} sed in pastione [anime ex fructuosa fide secundum quam nutritur spiritus noster in Domino. Et propter ignoranciam istius manducacionis corporis Christi et pocionis sui sanguinis multi discipuli abierunt retrorsum, ut patet Joh. VI°, 61: *Durus*, inquiunt, *est iste sermo et quis potest eum audire?* Nichil enim horribilius quam necessario manducare carnaliter carnem et bibere carnaliter sanguinem hominis tam tenere predilecti; ideo dicit Christus apostolis qui ultra indignos discipulos qui retrorsum abierant digni erant informari in sensu vivifico, quod sensus carnalis istius non proderit, sed *spiritus est*, hoc est spiritualis sensus, *qui vivificat*, ubi occasione male accepta sensus alius scandalizat. Oportet ergo fidelem credere quod illud quo anima pascitur obiective est spiritualis cibus anime; et sic oportet carnem Christi et sanguinem tam varie pro peccatoribus tribulatis accendere in nostris spiritibus amorem qui est cibus anime ut grate faciamus quodammodo recompensam. Et sic intelligit Veritas de manducacione et potacione spiritualibus quas oportet esse in quolibet salvandorum.

Unde Augustinus in Omelia: *Hoc*, inquit, *est manducare illam escam et illum bibere potum, in Christo manere et illum manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo et in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter eius carnem, licet carnaliter et visibiliter premat sacramenta corporis et sanguinis Christi, sed magis tante rei sacramentum ad iudicium sibi manducat et bibit.* ^{Augustine's distinction between the body and the sacrament of the body.}

1. ABC: *vel masticacione*. 4. *corporis*; D: *carnis*. 7. *eum*; E: *ipsum*. 8. D: *necesse*. 15. A: *Debet ergo*; in marg. correxit: *oportet*; ib. DE: *concedere quod*. 18. BDE: *tribulatos*; A: *tribulatos* correxit: *tribulatis*. 25. Ac; B: *et*; D: *at*. 26. B: *in eo*. 27. E: *spiritualiter* deest. 29. *Christi*; E: *domini*.

13. Joh. VI, 64.
Opp. III, 2, 501.

23. S. Augustini In Joh. Ev. Tract. XXVI,

Et sic ex verbis Christi et sui discipuli Augustini tria notabilia sunt notanda, primo quod caro Christi et sanguis solum spiritualiter solent comedi; nam Deus ordinavit eternaliter quod *sanctus suus non videret corrupcionem* in aliquo membro suo. Patet⁵ secundo quod nec bestia nec prescitus manducat sic corpus Christi, licet manducet corporaliter sacramentum. Et patet tercio mira subtilitas verborum doctoris qua dicit non quod indignus visibiliter premit dentibus corpus Christi sed quod visibiliter¹⁰ premit dentibus sacramentum corporis Christi et sanguinis. Illud enim sacramentum valde distinguitur a corpore Christi quod est res huius sacramenti.

Unde notanda est differencia quam ponit Augustinus inter esum carnalem et spiritualem. Nam in esu¹⁵ carnali comestum cedit in nutrimentum edentis, cum inhibetur eius membris. In comestione vero spirituali est econtra, cum comedens corpus Christi spiritualiter exhinc incorporatur membris ecclesie et sic Christo; comestus autem spiritualiter superat comedentem.²⁰

The body of
Christ not
sensibly
present.

Nec valent argucie et ficticie sompniate contra istam sentenciam. Arguunt enim quidam quod, si homo sentit hominem, dum sentit eius indumenta ex motu vite latentis intrinsecus, quod per idem sentit corpus Christi, dum sentit sacramentum ex²⁵ eius mocione. Sed ista argucia procedens per locum a simili argueret quod homo videt Deum et animam et sic de qualibet quinque sensacionum, quando sentit subiectum ex eorum mocione vitali intrinseca.

Conceditur ergo quod contingit sentire subiectum³⁰ per accidens modo quo dicitur, sed tunc oportet sensum communem vel aliquem sensum intrinsecum

2. C: *quod* in marg. alia manu. 3. D: *sunt edendi, nam.*
10, 11. ABC: *corpus Christi* — *dentibus* deest. 19. D: *ex homine*;
ib. AB: *ecclesie* deest; C in marg. alia manu. 22. ABCD: *quidem.*
25. E: *cum sentit.* 31. C: *oportet* in marg. alia manu. 32. D: *vel anime.*

4. Psalm. XV, 10.

cōprehendere subiectum ex mocione per se sensibilis adiacentis. Sed modo nullus sensus hominis sed pure intellectus per fidem percipit corpus Christi; quod patet ex hoc quod commixta hostia consecrata
 5 cum aliis homo non plus discernit eam ab aliis subducta noticia fidei quam facit bestia. Sicut ergo bestia non sufficit apprehendere hanc rem sacramenti sub tali habitudine, ita nec sensus hominis.

Secundo sompniatur quod multi erant sancti qui
 10 tenuerunt quod sencierunt visu, auditu, olfactu, gustu et tactu corpus Christi in hostia consecrata. Illis ergo est credendum. Sicut, inquiunt, videmus in sacramento Eukaristie regem regum, sic audimus eum in fractura hostie, olfacimus eum in redolencia forme
 15 panis vel vini, gustamus eum quando inglutimus venerabile sacramentum et tangimus eum quando palpando hostiam trahimus vel tractamus digitis familiariter sacramentum.

Authority of
Saints.

Quantum ad istud patet quod fingitur assumptum;
 20 sicut nunc finguntur miracula et nunc ex veris miraculis propter ignoranciam commune falsum creditur, ut audiui quendam fingere quomodo hostia de altari paulatim descendit ad ventrem ecclesie et ingressum est cor cuiusdam infirmi qui devote et publice pro-
 25 fessus est sic inquires: *Tu Deus nosti quod reverenter subducta infirmitate te sumerem, sed non infirmitas mentis, ymmo infirmitas corporis me retardat.* Hostia vero fisso pectore cum corde infirmi surrepsit in cordis ventriculum, et sic infirmus constitutus est

Fabled miracles
concerning the
host.

3. ABC: *principalis intellectus*; C correxit in marg. alia manu: *pure*; D: *purus*; E: *intellectus hominis*. 6. AB: *fecit*; ib. D: *Sicut enim*. 10. B: *olofactus*; A: *olofactu*; E: *gustu, tactu et olfactu*. 11. D: *corpus Jhesu*. 13. E: *Eukaristie deest*. 14. ABC: *olofacimus*; E: *colfacimus*. 15. E: *glutimus*. 16. E: *et deest*. 19. *assumptum*; ABC: *argumentum*. 21. *commune*; A: *que*; superscript: *qua*. 22. DE: *quondam fingere*; ib. *fingere*; B: *frange*; in marg.: *fingere*. 23. D: *paulative*. 24. AB: *devote*. 24, 25. E: *confessus est*. 27. E: *corporis mei me*. 28. ABC: *fissa peccatoris*; D: *pectoris cum*; E: *fisso peccatori*. 29. *infirmi*; AB: *influi*.

One such fiction
confessed in
private by the
narrator.

subito totus sanus. Et postquam narrator iste ex
narracione et populi devocione fuit ad partem a
quodam familiari socio commendatus, confessus est
mendacium hoc turpe: *Os finxit, inquit, hoc pulchrum*
mendacium. Sed esto quod fiant miracula circa ho-
stiam consecratam (ut narrat beatus Gregorius), ad-
huc foret nimis extraneum noscenti consequencias ex
istis inferre quod corpus Domini sit illa hostia con-
secrata. Correspondenter dico quod, si sompniator
iste noverit fidem infirmi credentis quod sentit modo
dicto corpus dominicum quod non potest ab ex-
perimento vel scriptura convincere, adhuc dico quod
iste credens non tunc vel propterea fuit sanctus sed,
sicut sunt nimis multi, fuit ex cultu signorum Anti-
christi ydolatra manifestus. Revera sic posset ex signis
seduci populus quod coleret talpas et vespertilio-
nes et creaturas magis abhominabiles tanquam Deum.

Proof from
optics that the
body cannot be
seen in the host.

Quantum ad quinque sensaciones predictas patet
quod moderniores doctores negant hoc de visu, quia
(ut inquit) nichil videtur ab oculo nisi secundum
formam trianguli cuius conus est in oculo et basis
in ipso visibili; sed corpus Domini cum sit multi-
plicatum ad omnem punctum hostie, non terminat
talem basem, ideo secundum vera perspectivorum
principia non sic videtur oculo corporali, in tantum
quod sancti tenent nec oculum corporis glorificati
nec etiam oculum Christi posse carnaliter videre
corpus Christi vel sanguinem in hostia consecrata.

1. E: *totus* deest. 4. D: *illud pulchrum*. 8. ABC: *sit illa*.
10. E: *novit*. 11. B: *dico*. 12. E: *vel ex*. 14. ABCE: *nimis* deest.
15. D: *potest*. 16. CD: *talpas et* deest. 17. C: *creaturas* in marg.
alia manu. 18. C: *predictas* in marg. alia manu. 19. C: *doctores* in
marg. alia manu. 22. AB: *visibile*. 24. C: *talem basem* in marg.
alia manu. 25. D: *non sit*; E: *non nisi*. 27, 28. D: *videre corporaliter*.
28. E: *et sanguinem*.

6. Cf. Notae et observ. in Librum Sacramentorum Sti. Gre-
gorii, Nota 972, Opp. tom. III, pag. 563.

Item, quererem ab istis fictoribus, si in sacramento vident sensibiliter corpus Christi, utrum inibi stat vel sedet; sic enim Stephanus vidit *Jesum stantem a dextris virtutis Dei* (ut patet Act. VII°, 55), nec
 5 sciunt hoc dicere ut nec primum; ideo sicut in examinatione testium sunt de mendacio convincendi. Sessio enim et alie circumstancie visibiles eque viderentur ut Christus in hostia consecrata ab oculo corporali. Sicut igitur deficiunt in circumstantia satis
 10 sensibili, sic in sensazione corporis Christi quam fingunt.

Those who say they see it should tell us whether Christ is sitting or standing,

Item, si tam clare intuentur corpus Christi in sacramento altaris (ut inquirunt), queratur cuius coloris aut quantitatis et figure est corpus Christi ibidem; et
 15 oportet eos dicere quod in hostia una sit albius, in alia autem fuscus, in una maius, in alia minus, secundum proprietates accidentales hostie consecrate; et sic Deus noster foret in una hostia plene rotundus et integer, et in alia hostia oblongus et fractus, et
 20 cum corpus non videtur sic accidentatum nisi per accidens quod in eo fuerit subiective, oportet dicere quod corpus Christi subiacet cuilibet huiusmodi accidentalitati, et sic Deus noster foret cotidie quantumcunque varie contrarie et inhonorifice transmutatus,
 25 quia sacerdos alteraret eum a colore celesti, a figura humana et ceteris accidentibus que decent Christum in gloria ad turpia accidentia absoluta. Sed quid magis paganicum quam quod nos possumus figurare ad libitum Deum nostrum?

what colour the body is, and whether it varies in different hosts.

30 Et conformiter obicitur de auditu: Si enim audimus Dominum in fractura hostie, cum ipsa non sit nisi fraccio corporis quod auditur, oportet concedere quod

So too of the hearing,

3. B: videt. 5. D: iam sicut. 7, 8. ABC: videntur. 8. E: sicut.
 9. D: Sicut enim. 13. ABCD: altaris deest; ib. D: aut deest.
 15. E: sit deest; ib. D: alba; ib. D: in deest. 19. D: in alia autem.
 20. C: sic in marg. alia manu. 21. B: fuit; ib. DE: oportet concedere.
 22. E: cuilibet deest. 22, 23. ABCD: accidenti. 23. E: sic deest;
 ib. B: fores. 28. A: possumus in marg. alia manu, in textu: p^{mu}.

Christus frangitur; quod est horribilius quam opus militum, quia ut dicitur Joh. XIX°, 33: *Ad Jesum autem cum venissent et viderent eum iam mortuum, non fregerunt eius crura*, quia Exod. XII°, 46 de agno pascali figurante Christum precipitur: *Os non* 5 *comminuetis ex eo*; multo magis ergo de corpore Christi vivo et glorificato christiani non frangerent eius membra. Sicut ergo facta collisione membrorum vel lapidum exhinc non auditur Deus vel anima, sic sciendum est de corpore Christi fracta hostia. 10 Aliter enim sonus articulatus per organa dignissima foret nimis raucus et illiteratus. Oportet ergo dare duriciem in hostia cum aliis accidentibus non subiectatis in corpore Christi, ex quibus cum aere reverberante efficitur talis sonus; et sic sciendum est de tribus 15 aliis sensibus, scilicet olfactu, gustu et tactu. Nichil enim paganius quam quod putrefacta hostia olet Deus, acefacto sacramento calicis acesceret Deus, et sic Deus noster in ecclesiis ruralibus fetet et acet, sed in civitatibus est sapidus atque recens. 20

Horrible consequences which would follow from the doctrine of a sensible presence.*

Nec docetur ratio quare corpus Christi in mutando visum videtur eadem visione qua hostia, quin per idem in mutando alios sensus sentitur conformiter sicut hostia. Et revera tam fidelis quam infidelis horreret de concessione conclusionum quas oportet 25 sic errantes concedere in ista materia; ideo *beati qui non viderunt et crediderunt* eorum opposita. Quid enim horribilius quam quod sacerdos post celebrationem portat corporaliter Deum in extremitatibus digitorum et quidquid tetigerit cum illis digitis facit 30

3. ABCD: *autem* deest. 6. E: *magis* deest. 8. D: *Sicut enim*; ib. D: *fracta*. 10. ABC: *Christi* deest. 11. E: *aliter nisi*; ib. A: *artulanſ*. 14. C: *verberante*. 15. D: *sic sciendum*; ABC: *sic* deest. 16. ABC: *olofactu*. 18. D: *acet*; E: *aceret*. 21. C: *dicetur*; ib. E: *qualiter corpus*. 23. *alios*; AB: *acet*. 26. D: *enarrantes concedere*.

corpus dominicum illud tangere? Non enim tollit
 locio quin sacramentum imbibitum remaneat secun-
 dum partes subtiles in corpore continente. Cum ergo
 remanent odor et sapor, patet naturalibus quod
 5 oportet subiectum corporeum remanere. Et patet ista
 sententia secundum leges ecclesie; nam in De Con-
 secratione, distincione II, sub verbis Augustini sic
 scribitur: *Nos autem sub specie panis et vini quam*
videmus res invisibiles, id est, carnem Christi et
 10 *sanguinem honoramus.* Ex quibus patenter patet
 quod illa species sensibilis quam sacramentum dici-
 mus non est corpus Christi vel sanguis. Et idem
 patet eadem distincione sub auctoritate Ambrosii
Forte dicis: Similitudinem, inquit, *non video carnis,*
 15 *non video sanguinis veritatem.* Verumptamen, si vi-
 derem sanguinis Christi essenciam, viderem per idem
 omnem quantitatem vel qualitatem sensibilem, que
 informat corpus Christi in toto; quod est tercio ex-
 presse contra eundem Augustinum eadem distincione
 20 *Prima quidem* et sepe inferius recitatum, quomodo
 sanctus doctor exponit dictum Christi Joh. VI°, 67,
propter quod multi discipuli abierunt retrorsum;
 quod debet intelligi spiritualiter, non quod morsibus
 corporalibus comesturi erant corpus quod oportet
 25 *esse sursum in eodem loco et figura immobile, donec*
seculum finiatur, sed spiritualiter per idem non vi-
 deret corporaliter corpus Christi. Unde sequitur huius
 sancti sententia sub hiis verbis, De Consecratione,
 distincione II: *Non hoc corpus quod videtis man-*

Patristic
 authorities
 against it.

1. 2. E: tollit locum; ib. ABC: quin enim. 2. D: inhibitum.
 3. D: substanciales. 4. ABCE: remaneat. 4, 5. D: quod debet.
 5. C: manere. 6. E: in deest; ib. C: De in marg. alia manu. 9. ABD: in
 carnem. 15. D: verumtamen deest; ib. D: nisi. 16. B: sigwinis.
 20. prima; D: probata; ib. D: quidem deest. 26, 27. CD: vident.
 29. C: dist. in marg. alia manu.

8. Decreti Tertia Pars, De Consecratione, dist. II, cap. XI.I.
 14. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XI.III. 20. ib. cap. XI.IV.
 29. ib. cap. XI.V.

ducaturi estis et bibituri illum sanguinem quem effusuri sunt illi qui me crucifigent, et post detegens equivocacionem sic loquitur: ipsum quidem et non ipsum, ipsum invisibiliter, non ipsum visibiliter; necesse est, inquit, celebrari illud visibiliter, necesse est tamen invisibiliter intelligi. Multa sunt similia dicta sanctorum et legum ecclesie que oportet fidelem credere et per consequens in eis propter carnales hereticos informari.

Contrary statements in decretals; e. g. the instructions as to spilling of the blood.

Sed contra ista arguitur per easdem leges ecclesie; nam in De Consecracione, distincione II, dicit Pius papa: *Si per negligenciam aliquid de sanguine stillaverit super terram, lingua lambetur; si super tabulam, tabula radetur, sicut terra vel aliud ipsum recipiens, et igne consumetur et cinis iuxta altare condatur.* Et multe sunt leges talis sentencie que omnes sonant quod illud sensibile liquidum et fluxibile contentum in calice est realiter sanguis Christi.

Hic dicitur quod multa dicta decretorum oportet sane intelligere ad sensum quem debent facere; unde figurative vel mystice sepe in locucionibus istius materie figuratum intelligitur per figuram, ut sicut grammaticus dicit quod dominus est nomen, et loycus quod hoc signum homo est species, sic dicit theologus quod panis est corpus Christi et vinum eius sanguis, quod oportet figurative intelligi signo supposito pro signato. Si autem doctores signorum intelligant predicacionem secundum essenciam vel non figurativam sed formalem, est error in ianuis.

Such expressions are figurative.

Et in ista equivocacione laborant multi. Unde absit catholicum credere quod propter effusionem huius-

1. AB: quem deest. 2. C: me in marg. alia manu; ib. ABC: detegentur.
4. A: visibiliter non. 7. C: dicta in marg. alia manu. 12. E: aliquid deest. 22. AB: intelligere. 25. D: est eius. 26, 27. ABC: supposite; E: supponens. 28. B: secundam. 29. B: figuratam.

modi sacramenti in calicem exhinc sanguis Domini
effundatur. Tunc enim non preciperet ecclesia san-
guinem illum comburere et cineres combusti Domini
in ecclesia in detestacionem tam horrendi facinoris
5 tamquam reliquias remanere; sed loquitur de nudo
sacramento quod figurative nominat rem signatam
modo quo posset vocare quamlibet creaturam Deum
suum, cum sit signum efficax Dei sui. Tales enim
locuciones tropicas non debemus nos admittere
10 generaliter, quia sic diceremus quod Christus cotidie
effundit per multos cados plus de sanguine quam
umquam habuit hic in terris, et totidem ratione
multitudinis sui sanguinis foret complexione in-
temperatus, cum acquireret cotidie humores grossos
15 inglorificatos cum aliis inconvenientibus reducendis;
et sic glosari debet cantus ecclesie, dum dicit

Quod fit vinum sanguis Christi,

Etsi sensus deficit.

Et per hoc potest glosari decretum sequens: *Ego*
20 *Beringarius*, ubi iste diaconus anathematizavit here-
sim qua prius fuerat irretitus; et facit protestacionem
sue fidei sub hiis verbis: *Consencio autem sancte*
Romane ecclesie et apostolice sedi, et ore et corde
profiteor de sacramentis dominice mense eandem fidem
25 *me tenere quam dominus et venerabilis papa Nicho-*
laus et hec sancta sinodus auctoritate evangelica et
apostolica tenendam tradidit michique firmavit, sci-
licet panem et vinum que in altari ponuntur post
consecracionem non solum sacramentum sed eciam
30 *verum corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi*

1. E: modi deest; ib. AB: calice. 3. C: in Domini. 12. C: et
tandem. 13. complexione; AB: qxiçō; C: correxit. in marg. alia manu
complexione; E: complexionem. 15. ABE: iniquentibus. 17. Recte:
Fitque sanguis Christi merum, etsi sensus deficit. 20. D: Beringarius;
ib. CD: anathematisat. 23. ABC: sedi deest. 27. ABDE: tenenda:
ib. B: credidit.

17. Daniel, Thesaur. hymnol. l. c. I, 245. 19. Decreti
Tertia Pars, dist. II, cap. XLII.

esse sensualiter, non solum sacramentaliter sed in veritate manibus sacerdotum tractari et frangi et fidelium dentibus atteri, iurans per sanctam et omousion Trinitatem et per hec sacrosancta Christi evangelia. Eos qui contra hanc fidem venerint cum 5 dogmatibus et consecutoribus suis eterno anathemate dignos esse pronuncio. Ista tam sollempnis confessio non potest intelligi quod panis et vinum sit formaliter vel essentialiter corpus Christi et sanguis, sed figurative vel tropice, modo quo loquitur Apostolus 10 I. Cor. X^o, 4: Bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Unde glosa ordinaria intelligit per panem et vinum speciem panis et vini, modo quo loquitur perante eadem distincio sub auctoritate Gregorii: Species et similitudo earum 15 rerum vocabula sunt que ante fuerant, scilicet panis et vini; unde in fine cuiusdam misse oratur et dicitur: Perficiant in nobis, quesumus, Domine tua sacramenta que continent, ut que nunc sub specie panis et vini gerimus rerum veritate capiamus. Quotlibet 20 sunt dicta sanctorum atque ecclesie que docent quod illa sacramenta sensibilia non sunt corpus Christi et sanguis sed eorum figura; et forte in isto multi sunt christiani nomine in fidelitate paganis peiores. Nam minus malum foret quod homo illud quod primo 25 videt mane per totum residuum diei honoret ut Deum quam quod regulariter illud accidens quod videt in missa inter manus sacerdotis in hostia consecrata sit

1. C: et sensualiter. 3. D: atteriri; Codd.: monstrans. Correx. 4. AB: omousicii; C: correxit: omousion; E: omosion. 6. suis; E: eis. 11. ABE: I deest. 12. AB: eas. 14. D: et speciem vini; ib. E: per deest; ib. CE: distincione. 16. D: species panis. 17. C in marg. alia manu: eiusdem misse. 19. E: nunc invicem; ib. AB: sub in marg. alia manu; in textu seT. 20. E: et vini deest. 23. C: in isto in marg. alia manu. 24. D: pociores. 26. mane; D: in die. 27. C: quod deest.

12. Cf. Glossam ord. ad vocem Panem, id est, specie panis et vini esse sacramentum tantum. 15. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XXXIV. 17. Post common of the Mass Sabbato Quatuor Temporum mensis Septembris.

realiter Deus suus; et per hec est medium ad intelligendum decreta similia, ut distincione XCV^a, *Ecce ego dico* sub auctoritate Jeronimi sic habetur: *Quid maius est Christo aut quid poterit corpori et sanguini eius anteponi? Si presbiter Christum consecrat, cum in altari sacramenta benedicat, benedicere populo non debet qui Christum consecrare non metuit?* Videtur autem sanctum intelligere figurative per Christum hostiam consecratam, ita quod eadem sit consecratio
 10 qua consecrat hostiam et qua consecrare dicitur corpus Christi; hostiam tamen facit esse sacram saltem occasionaliter, dum rite facit ministerium sacerdotis, et Deus appropriate perficit quod suum est supernaturaliter alterando; quod si equivocetur in consecratione, vocando eam ostensionem rei sacre, tunc
 15 sicut laycus potest benedicere Trinitati, sic etiam consecrare, sicut laycus facit quod corpus Christi sit sacrum in isto loco vel sub isto sacramento et tamen non propterea consecrat corpus Christi.

20 Est ergo vera intencio sancti doctoris quod predicare, conficere et orare sunt pociora quam benedicere populo, ecclesie vel alii ornamento; ideo sicut est periculosum tam episcopo quam layco imprudenter suspendere maiorem benedictionem in presbitero sic
 25 et minorem, per quam sine simonia populus possit melius suffragari et presbiter per laxacionem potencie promereri; ideo prelatus timeret sibi in suspensionibus et laxacionibus de iniuria undequaque.

Sed arguitur quod sacerdos potest consecrare corpus Christi, quia potest benedicere deitati, potest

Jerome on
blessing and
consecration.

1. C: *per idem per hec.* 2. E: *ut dictum est*; ib. ABCE: XXXIII; D: XCIII; AB: *distincione est*; C: *distincione* etc. 3. C: *Jeronymi* in marg. alia manu. 7. ABCE: *que Christum*; ib. codd.: *promeruit*. 11. D: *esse sacramenta.* 14. C: *equi* in marg. alia manu. 18, 19. C: *et tamen — Christi* deest. 20. E: *sancti* deest. 24, 25. AC: *sicut et*. 25 AB: *sine summo*; C correxit: *simonia*; DE: *sine synonimo*. 28. C: *in-turia* in marg. alia manu. 30. E: *divinitati*.

ymmolare Filium Deo Patri et potest sanctificare Deum in corde suo (ut dicitur prima Petri III°, 15). Quodlibet autem istorum est plus quam consecrare corpus Christi; si ergo sacerdos habet potestatem in maius, habet potestatem et in minus, sicut dicit sanctus doctor linguarum peritissimus.

Different kinds
of blessing.

Hic dicitur quod benedicere potest homo tripliciter: scilicet laudative, inprecative et effective. Laudative omnis creatura benedicit Dominum, ut patet dictum in cathalogo sanctorum. Inprecative unus orans pro alio misero, ut Christus Deus noster benedicat;

(We cannot not
consecrate
Christ's body,
since that is
already holy).

effective . . . Talem autem equivocacionem non vidi in consecrare, cum secundum grammaticos sit dare Deo vel simul sacrare; nam in veteri testamento dederunt Deo bestias et oblaciones que dicebantur Domino postea consecrate; sed quomodo consecramus corpus Christi vel sanguinem, cum sacrare sit sacrum facere?

Double sense
of immolate,

Quantum ad secundum, dicitur quod ymmolatur sumitur equivoce pro sacrificare corporaliter et pro meritoria accione, ut verbum Dei pro aliquo interpellet; et sic non sumitur sacrare activum.

of sanctity.

Quantum ad tercium, dicitur quod sanctificare est iterum equivocum ad facere sanctum et ad sancte colendum, ut Deus sanctificat se in homine, quando facit se sancte coli per eum; quod homo potest facere sed non corpus Domini consecrare. Nec movet sententia beati Jeronimi ut sic equivocetur in consecrare, cum ipse videtur loqui de consecracione in signo que terminatur ad sacramentum et non ad

5. ACDE: *et* deest. 10. *dictum*; D: *dān*; E: *deān* = *deante*; ib. ABDE: *Imprecacione*. 11. *noster*; D: *nunc*. 12. *effective*; hic aliquot verba excidisse apparet; ib. C: *talem* deest; A: *tamen* correxit in *talem*. 15. C: *Deo* in marg. al. *man*; ib. C: *quas dicebantur*. 16. ABC: *consecrare*; ib. E: *tamen quomodo*. 17. DE: *sacramus*. 19. AB: *sacrificatis*. 22. ABCE: *sacrificare est*. 24. D: *sanctificatur*. 26. C: *corpus Christi*. 27. A: *beati* in marg.; ib. D: *equivocetur tam*.

2. I. Petri III, 9, 15. 5. Vide supra pag. 27, l. 2.
27. In epistola ad Hedibiam Opp., tom. II, 824.

Dominum, nisi dicatur quod sacerdos facit Dominum quia in signo. Equivocationes autem que excludunt contradiccionem oportet loquentes in ista materia diligenter attendere, quia sicut conceditur quod
 5 sacerdos conficit corpus Christi, sic concederetur quod ista hostia sit corpus Christi quam loycam propter periculum est bonum suspendere et equivocacionem detegere. Et patet quod hoc sacramentum est forma panis et vini et non Christus vel pars eius.

- 10 Et quamvis omnes christiani teneantur cognoscere istam sententiam, specialiter tamen theologi et professores legum ecclesie; leges enim ipsorum quas oportet eos defendere sunt plene ista sententia, ut specialiter patet III° Decretalium, De Celebracione
 15 Missarum, *Cum Marthe*. Leges, inquam, iste vel sunt abrogande tanquam heretice vel defendende et docende tanquam katholice, et eo diligencius quo supra alias leges sunt de pane celesti lucrando necessarie; ideo nota infidelitatis est dicere quod ille sunt tacende
 20 et alie leges licium declarande. Dicunt enim quod sacramentum tantum et non pars Christi est hostia consecrata sed Christus insensibiliter absconsus est sub illa.

The host is a sacrament under which Christ is insensibly hidden.

CAPITULUM SECUNDUM.

- 25 Premissa ista communi sententia de isto venerabili sacramento restat scrutari quid ipsum sit realiter. In qua materia sunt tres vie: prima videtur esse sententia sancti Thome cum suis sequacibus quod Eucharistia

Three opinions on the Sacrament:

5. D: *concederet*. 6. ABCE: *ista* deest; ib. C: *Christi* alia manu. 7. C: *suspendere* alia manu. 9. *est*; B: *et*. 13. ABC: *pleni*; ib. D: *ista simul*. 13, 14. E: *et specialiter*. 15. B: *ut sunt*. 16. D: *abnegande*. 19. B: *ideo non*; ib. B: *iste*. 21. C: *non al. manu*. 22. D: *invisibiliter absconditus*; E: *est absconsus*. 23. B: *illa etc*. 24. ABCE: *cap. secundum* deest. 28. E: *beati*.

15. Decr. Greg. IX, lib. III, tit. XLI, cap. VI. 28. Cf. St. Thomae Summa, III, quaest. LXXVI. Super Quart. Sententiarum, dist. X, quaest. I, art. II.

1. that of
St. Thomas
who says that
it is a quantity;

2. that of Scotus
who says it is
quality;

3. that of
Berengarius
contained in his
approved
confession.

sit magnitudo de genere quantitatis, quia cum oportet ipsum esse accidens, quantitas autem est primum accidens post genus substancie, oportet illud sacramentum sensibile esse quantitatem continuam permanentem qua panis perante formaliter fuit quantus. 5

Secunda opinio videtur esse Scoti qui inprobat opinionem priorem per hoc quod hoc sacramentum potest rarefieri et condensari, quod non potest competere quantitati; ideo cum sit accidens consonum, videtur ipsum ponere qualitatem, cum oportet quod sit accidens absolutum. Unde aliqui istius secte dicunt quod est figura, aliqui quod est qualitas prima, et alii quod est qualitas secunda, ut color, sapor vel aliud huiusmodi sextuplex vel ex multis accidentibus aggregatum. Tercia opinio est Berengarii, et videtur esse decretum sancte sinodi. Constat quidem ex publica et sollempni confessione Berengarii posita in De Consecratione, distincione 2^a, *Ego Berengarius*, quod ipse corrigendo errorem priorem confitetur panem et vinum esse hoc sensibile sacramentum. Nam (ut recitavi superius) ibi inscribitur sua confessio sub hiis verbis: *Credo panem et vinum que in altari ponuntur post consecrationem non solum sacramentum sed eciam verum corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi esse sensualiter non solum sacramentum, sed in veritate manibus sacerdotum tractari et frangi et fidelium dentibus atteri*. Ubi patet quod ille sensit quod idem panis et vinum quod ponebatur ante missam super altare remanet post consecrationem 15 20 25

4. E: *sensibile deest*. 8. C: ABC: *et deest*; ib. AB: *indensari*; E: *vel condensari*. 9, 10. D: *consonum ipsum videtur*. 10. B: *quantitatem*. 13, 14. D: *et huiusmodi; aliud deest*; E: *ut aliud*; C: *aliud alia manu*. 14. C: *sextuplex alia manu*; D: *huiusmodi hoc vel*. 15. E: *aggregati*. 19. D: *quod ipse deest*. 24. C: *corpus Christi*. 25. Recte: *nisi in solo sacramento*. Cf. Conf. Berengarii l. c.

6. Cf. Joannis Duns Scoti De Eucharistia (Lugd. 1639) Scho-
lium III. 18. Decreti Tertia Pars, De Consecrat., dist. II,
cap. XLII.

tam sacramentum quam corpus dominicum. Quod autem ista fuit tunc sententia Romane ecclesie, patet ex tribus: primo quia in eodem decreto ex verbis notarii sic habetur: *Hoc lecto et perlecto sponte*
 5 *subscripsi. Hanc confessionem sue fidei de corpore et sanguine domini nostri Jesu Christi a Beringario Rome coram centum 14^{cim} episcopis factam.* Ex quo patet quod ecclesia tante sinodi non permetteret revocationem prioris heresis et correptionem suam
 10 sine vituperio sub hiis verbis nisi suam fidem tamquam catholicam approbaret. Secundo confirmatur ex eodem decreto quod ista fuit tunc Romane ecclesie sententia. Nam ibidem sic scribitur: *Misit papa Nicholaus per urbes Italie, Germanie Gallie et ad quecunque loca*
 5 *fama pravitatis eius pervenire ante potuit, ut ecclesie que prius doluerant de adverso atque diverso, post ea gauderent de reverso atque converso.* Ex istis luculenter patet quod ecclesia tunc sensit sententiam predictam Beringarii esse catholicam et sententiam
 20 illi contrariam esse hereticam.

Tercio confirmatur idem per hoc quod in prima revocatione sua protestatus fuerat sub hiis verbis: *Consensio autem sancte Romane ecclesie et apostolice sedi, et ore ac corde profiteor de sacramentis dominice*
 25 *mense eandem fidem me tenere quam dominus et venerabilis papa Nicholaus et hec sancta sinodus auctoritate evangelica et apostolica tenendam tradidit michique confirmavit.* Et post confitetur sententiam supradictam. Ex quibus colligitur quod sententiam

Our view supported by his first revocation.

4, 5. ABC: *sponte scripsi.* 7. *factam.* Cetera infra sequuntur: *factam misit papa Nicolaus per urbes Italiae, Germaniae, Galliae ad quaecunque loca fama pravitatis eius pervenire ante potuit . . .* 9. ABC: *et conceptionem.* 10. C: *hiis deest*; ib. ABD: *nec suam.* 12. ABC: *tunc fuit.* 16. C: *sive diverso.* 17. AB: *gaudenter*; ib. E: *Ex quo.* 22. *revocatione*; Herzberg-Fränckel legit: *ratificatione*; D: *renovacione.* 27. ABCE: *auctoritate* deest; C addit in marg. alia manu; ib. D: *tenenda.*

illam receperat a papa et sinodo confitendam; et patet quod olim fuit sensus ecclesie, ut de articulo fidei quod panis et vinum remanent post consecracionem Eukaristie sicut ante.

Ex quibus colligitur quod altera istarum ecclesiarum⁵ erravit in fide vel equivocavit in loyca vel significacione, vel tercio quod in tempore successit credendi varietas, sic quod illud quod tunc fuit articulus fidei iam est falsum.

Sed constat quoad hoc tercium, quod equa ratione¹⁰ verum foret quod panis et vinum remanent post consecracionem in Eukaristia, sicut umquam fuit verum vel credendum; ideo cum equivocacio in materia fidei non excusat, videtur quod altera ecclesia erravit.¹⁵

The Roman
Church may
err.

Ex quo patet primo quod Romana ecclesia potest errare in articulis fidei, cum sic fecit; patet secundo quod non oportet credere quod si Romana ecclesia quidquam catholicat vel hereticat, ergo vere; et tercio videtur probabile quod prior ecclesia sane sensit in isto et posterior oberravit; tanta namque auctoritas, tanta sanctitas et tanta sapiencia vel maior lucebat in isto papa Nicholao II° secundum cronicas et istis 114^{cim} episcopis, sicut in eo qui composuit decretales. Quare ergo non crederetur tante vel plus²⁰ sue sentencie sicut debiliori sentencie succedenti? Ecclesia enim deteriorando quoad fidem scripture procedit. Et iterum prior sententia plus consonat sensui, rationi, sanctis doctoribus et scripturis, igitur cum illa non sit posterius abrogata vel inprobata,³⁰ videtur quod ecclesia adhuc debet illam credere sicut primo.

1. D: *ad constendam.* 8. E: *illud quod deest.* 12. D: *sic.*
15. D: *oberravit.* 16. D: *potuit.* 17. ABC: *patet et sic.* 18. E: *est credendum nobis non oportet credere si;* ib. D: *quod deest.* 19. D: *ergo etc.* 19, 20. AB: *tercio vel probabile;* C: *videtur in rasura.*
20. ABC: *quod quod.* 23. B: *sciendum secundum.* 24. C: *istis 113^{im}.*
31. A: *debet* in marg. alia manu. 31, 32. ABC: *sicut prime.*

Quod autem plus consonat sensui et rationi patet St. Ambrose,
inferius, et quod plus consonat sanctis doctoribus
patet ex tribus: primo ex dicto beati Ambrosii, posito
in De Consecratione, distincctione II^a *Omnia quecunque:*
5 *Licet figura panis et vini videatur, nichil tamen aliud*
quam caro Christi et sanguis post consecrationem
credenda sunt. Ecce quod panis et vinum credenda
sunt esse caro Christi et sanguis.

Secundo confirmatur eadem sententia ex dicto beati St. Augustine,
10 Augustini eadem distincctione, *Qui manducant, ubi*
loquens de hoc sacramento sic dicit: Quod videtur,
inquit, panis est et calix quod oculi renunciant; quod
autem fides postulat instruenda, panis est corpus
Christi et calix est sanguis. Ista ideo dicuntur
15 *sacramenta, quia in eis aliud videtur et aliud in-*
telligitur. Quod videtur speciem habet corporalem,
quod intelligitur fructum habet spiritualem. Ecce
quod iste sanctus ponit panem et vinum esse sacra-
mentum visibile.

20 Tercio confirmatur ex dicto Hilarii eadem distinc- St. Hilary.
cione, ubi sic scribitur: *Corpus Christi quod sumitur*
de altari figura est, dum panis et vinum extra
videntur, veritas autem, dum corpus Christi et sanguis
in veritate interius creduntur. Quotlibet sunt dicta
25 similia dictis istorum trium sanctorum que expresse
dicunt sententiam quam utrobique Beringarius con-
fitemur.

Quantum ad testimonium scripture patet Math. XXVI°, Witness of
Marc. XIV°, Luc. XXII° et I^a Cor. XI°, et Act. II° Scripture.

1, 2. C: *plus — et quod* deest. 3. E: *posito* deest. 6. E: *sanguis Christi*. 9. B: *confirmat*; ib. ABCD: *beati* deest. 10. DE: *manducat*. 12, 13. AD: *quod autem panis*; BC: *panis* extinct. corr.: *fides*. 14. ABC: *Ideo ista*. 22. C: *de altari* deest. 22, 23. D: *extra unum*. 23, 24. Recte: *videtur . . . creditur*. 23. ABCE: *autem dicitur*. 25. ABCE: *qui ex-*
presse. 29. ABCD: *Act. XX*.

4. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. LXXIV. Cf. Joh. Wyclif,
De Apostasia, pag. 64. 10. ib. cap. I.VIII. 21. ib. cap. LXXIX.

ac Joh. VI°, ubi fit mencio de hoc sacramento et datur forma conficiendi; utrobique narratur quod Jesus accepit panem et de illo dixit: *Hoc est corpus meum*. Nam Luc. XXII°, 19 sic scribitur: *Et accepto pane gracias egit et fregit et dedit eis dicens: Hoc est corpus meum*; ubi patet non protervo quod illum panem quem accepit postea demonstravit. Et constat quod illo manente pane non est realiter corpus Christi sed signum efficax eius. Ex istis colligitur quod confessio Beringarii et antiquum decretum ecclesie sunt undique plus consona veritati.

Sed obicitur per hoc quod secunda pars decreti repugnat priori et katholice veritati et per consequens tota confessio est infecta; ponit enim quod panis et vinum nedum sunt sacramentum post consecracionem, sed verum corpus Christi et sanguis quod frangitur et sentitur ut panis, quod est contra dicta.

The modern church falls into the error that Berengarius renounced.

Hic dico (ut supra) quod oportet omnino equivocare in isto secundo dicto, cum nec substantia panis nec illud quod fuit eius forma accidentalit sit realiter corpus Christi, sicut oportet tam antiquos quam novellos concedere; ideo dicit glosa ordinaria quod oportet confessionem Beringarii sane intelligi, quia aliter foret novissimus error peior priore ab ecclesia dampnato tanquam heretico. Hodie namque approbaretur prior Beringarii opinio secundum tres partes quas ecclesia tunc dampnavit tanquam hereticas, scilicet quod illud album manet post consecracionem solummodo sacramentum, secundo quod illud non est corpus Christi, et tercio quod per sensacionem illius

1. C: *sacramento* deest. 4. 5. ABC: *Et accepit panem*. 5. E: *dedit illis*; B: *dedit dñ*. 7. B: *propterea*. 9. B: *Et ex istis*; C: *Ex hiis*. 11. B: *plus* deest. 19. AB: *cum iam*. 27. B: *condempnavit*. 30. C: *quod* deest.

11. Cf. De Apostasia, pag. 68. 22. Cf. Glossam ordin. ad vocem *Dentibus*: Nisi sane intelligas verba Berengarii, in maiorem incides haeresim quam ipse habuit et ideo omnia referas ad species ipsas, nam de Christi corpore partes non fecimus...

corpus Christi non frangitur vel sentitur. In istis
tribus se correxit iuxta decretum ecclesie; et revera
nunc defendere quod ecclesia illa tunc erravit in fide
tanquam ignara loyce que per sapienciozem ecclesiam
5 est correcta foret inponere toti determinacioni nostre
quoad materiam fidei suspectam calumpniam; per
idem est dicere quod scriptura cum sanctis doctoribus
defecit in istis. Sed quis tunc crederet verbis nostris,
cum possumus ad nutum fidem pro pecunia variare?
10 Oportet ergo glosare dictum utriusque ecclesie
secundum regulam fidei scripture, et hoc est plus
consonum et honorabilius utrobique omnino ad in-
telligendum scripturam, sanctos doctores et confесси-
onem Beringarii, que fuit decretum ecclesie.

15 In ista materia oportet (ut supra) signanter notare
distinccionem inter predicacionem ydempticam et pre-
dicacionem tropicam. Ydemptica est (ut dixi), quando
predicatum ydemptice asseritur de subiecto, ut Christus
est homo. Sed predicacio tropica vel figurativa est,
20 quando unum extremum notatur figurari per reliquum,
ut prius exposui: *Petra autem erat Christus*. Unde
triplex exemplum adduco de omnibus pro hoc sensu;
primum est dictum Apostoli I. Cor. X^o, 1, 4: *Nolo
autem vos ignorare fratres, quoniam patres nostri*
25 *omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt,*
et omnes eundem potum spiritualem biberunt. Bibe-
bant autem de spirituali consequente eos petra: petra
autem erat Christus. Et patet quoad intellectum
istius scripture et sibi similiū quod oportet notare
30 sensum figurativum vel tropicum; ad quem sensum
est hoc dictum eque verum sicut alia pars scripture;
omnes namque patriarche fuerunt sub protectione

We must note
when speech is
figurative.

1. D: non deest. 3. C: ecclesia deest. 4. D: loyce; ib. ABDE;
que post. 7. ABC: idem condicere; E: contradicere. 8. E: deficit.
9. A: cum possumus ad meritum; BCE: ad ritum; D: ad votum. Correxī.
12. B: ubique. 20. D: reliqua. 24. ABDE: quomodo patres;
ib. ABCD: vestri. 27. B: speciali. 30. C: et tropicum. 31. D: eque
unum; ib. ABCE: sicut aliqua. 32. ABCD: omnes inquam.

divina, secundum quam fuit ardor vindicte Domini effugatus; omnes transierunt mundi et omnium adversancium populorum periculum; et cum fides non variatur propter fluxum temporis, patet quod nutriebantur eadem fide qua christiani postmodum sunt ⁵ nutriti. Et totum hoc figuratum est per ambulationem quadraginta annorum ad terram promissionis, sic quod nichil contigit itinerantibus de Egypto quin fuit figura futura succedentibus in peregrinatione sua ad patriam. Sicut enim populus bibebat de aqua fluente de petra ¹⁰ quam Moyses bis percussit (ut patet Exodi XVII°, 6), sic populus christianus bibit spiritualiter subtilitatem fidei Jesu Christi postquam populus iudaicus Christum infamiter sic percussit; et sicut secutum fuit oburgacionis obprobrium de percussione predicta, ita ¹⁵ consequitur iudeos obprobrium, quod Christum sic in patibulo percusserunt. *Petra*, inquit, *erat Christus*, hoc est, illa petra Christum mystice figuravit. Notandum tamen quod tales locuciones possunt dupliciter sane intelligi, scilicet quod talis figura figuravit huius ²⁰ figuratum, vel dimittendo litteralem sensum figure intelligere equivoce figuratum, et utrobique erit sensus catholicus absque scrupulo falsitatis.

Secundum exemplum est illud Apoc. XIX°, 8: *Byssinum enim iustificaciones sunt sanctorum*, ut ²⁵ alias diffuse exposui; et tertium exemplum est illud I. Cor. XI°, 25: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*; figuravit enim vinum in calice novum testamentum, sicut sanguis vituli fuit ³⁰ signum confirmacionis veteris testamenti, ut patet Exod. XXXIV°. Sic igitur videtur sanctos ecclesie primitive et suos filios post eos intelligere per panem et vinum figurative corpus Christi et sanguinem. Unde I^a Cor. XI°, 21 narrans Apostolus quomodo ³⁵ Corinthi conveniebant ad manducandum cenam do-

8, D: *si itinerantibus*; ib. C: *de Egypto* deest. 13, AC: *preterquam*; ib. C: *Christum* deest. 31, D: *Exod. XXIV.* 32, D: *filios posteriores*.

minicam unoquoque portante secum proprium panem et vinum, sic quod unus fuit *ebrius* et *alius esuriens* post hanc cenam, increpat eos leniter in hoc facto et addit instruccionem quoad hoc sacramentum, que
 5 tunc sufficit ecclesie; videlicet quod convenient manducantes in ecclesia ordinate vel aliter domi infirmi manducant nec alii darent scandalum fratribus in copiosis, in sumptuosis et in deliciosis preparacionibus panis et vini. Unde pro plena instruccione quoad
 10 hoc sacramentum sic loquitur: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis; quoniam dominus Jesus in qua nocte tradebatur accepit panem et gratias agens fregit et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hoc facite in*
 15 *meam commemoracionem.* Quocienscunque, inquit, *manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat;* ubi patet quod loquitur quadrupliciter de pane et vino materiali et per consequens dicit hoc esse corpus eius et sanguinem
 20 in figura, sicut dicit hunc calicem esse novum testamentum et hoc fieri in eius commemoracionem. Quod autem alii dicuntur in medio prandii accipere instar Christi hostiam a sacerdotibus consecratam, videtur esse sompnium, sed sacramenta et ritus adiecti
 25 videntur michi esse rationabiles, sic tamen quod non sint nimium ponderati. Aliqui enim stulte plus ponderant ritus adiectos quam sententiam Apostoli, dum sic dicit: *Itaque quicumque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis*

2. AB: *ebrius alter esuriens*; C: *et alter*. 8. BE: *et deest*; ib. D: *in* omitted before *deliciosis*. 13. C: *fregit* in marg. alia manu; ib. C: *comedite*; superscriptum: *manducate*. 13-15. C: *Hoc est — commemoracionem* in marg. alia manu. 15. ABC: *Quociens*. 16. ABCD: *manducate*; E: *manducaveritis*; ib. E: *biberitis*. 19. E: *eius* deest. 22. AC: *dicunt cor*; B: *dicunt eorum*; D: *dicunt Corinthii*; E: *Corinthios*. Correx. 27, 28. ABC: *cum sic*. 28. Codd.: *panem hunc* deest. Addidi.

et sanguinis Domini. Intelligit enim quod panis et vinum non debent sumi in memoriam corporis Christi et sanguinis nisi digne, hoc est, nisi mundo corde et pura intencione; et sic videtur michi quod nulli ritus honesti de Eukaristia debent contempni nec ⁵ plus virtutibus ponderari; et utrobique videtur quod scriptura vocat hoc sacramentum panem et vinum, quomodo quidam intelligunt illud Act. II°, 46 quod dicitur de conversis: *Cotidie autem perdurantes unanimiter in templo et frangentes circa domos* ¹⁰ *panem sumebant cibum cum exultacione et simplicitate cordis.* Panis itaque vocatur utrobique hoc venerabile sacramentum; quod si sit verum, patet cum paribus quod graviter peccaverunt qui onerarunt ecclesiam tam speculative quam practice tot perplexi- ¹⁵ tatibus quibus difficultatur circa hoc sacramentum. Manet ergo iuxta sententiam ecclesie in Beringario, iuxta sanctos doctores et formam verborum scripture tam panis quam vinum post benedictionem et sacramentum et corpus Christi in signo et non in essencia ²⁰ quod sic frangitur et tractatur.

Et patet solucio obiectus quo dicitur sententiam ecclesie in Beringario contradicere sentencie supradicte, sed replicatur secundo per hoc quod scriptura sacra in sex locis predictis vocat sacramentum Euka- ²⁵ ristie *panem*, et idem dicunt sancti doctores cum decreto ecclesie in Beringario. Quare ergo non teneamus nos eandem loycam, cum non licet in materia fidei secundum loycam variare?

Errors introduced by use of tropical language.

Hic dicitur quod sensus supradictus est satis equi- ³⁰ vocus et vulgo satis extraneus ac occasio unde multi accipiunt fidem ad credendum panem et vinum post

2. A: *summi*. 3. A: *nec digne*. 7. ABC: *esse panem*. 8. B: *quidem*; C: *quique*. 9, 10. ABCD: *quo dicitur*; E: *quod dicitur* deest. 17. B: *circa sententiam*. 20. E: *non in cena*. 22. ABE: *solvendo obiectus*; C: *solvendo* erased et corr. 24. AB: *secundo* deest. 30. DE: *predictus*. 31. AB: *ac ecclesie unde*.

consecrationem esse ydemptice corpus Christi et sanguinem: ideo sicut ecclesia variavit in aliis accidentalibus preter fidem, sic debet ex causa variare in loyca stante sententia et sic fide. Variarunt enim
 5 observanciam sabbati a feria septima usque ad feriam quintam et abhinc usque ad feriam primam, quod hodie observat ecclesia stante fide non variata, et ita de multis similibus preter fidem; quare ergo non licet ecclesie variare in loyca, servando fidem et obserando
 10 infidelitatis aditum, sicut custos castri ex causa rationabili mutat portas, nec hoc licet nisi cum sufficienti ac rationabili decreto custodum. Aliqua ergo sunt loca in quibus expedit variare in loyca propter periculum evitandum et aliqua sunt loca in quibus
 15 non convenit variare; et patet quod non oportet, si sancti doctores ecclesie katholice sic locuntur, tunc licet cuilibet katholico ita loqui, ut beatus Bernhardus in sermone De Exaltacione sancte crucis, qui sic incipit De virga Jesse sic loquitur: *Manus ille que*
 20 *fundaverunt celos extense sunt in cruce.* Et multa similia dicunt iste sanctus et usus ecclesie que non sunt nobis generaliter trahendi in consequenciam, quia nec manus corporales Christi eterne fuerant crucifixe nec manus spirituales que sunt potencia
 25 operandi; nam manus corporales non habuit antequam fuerat incarnatus, quia tunc fuisset Deus corpus antequam fuit mundus, nec manus spirituales, quia omnes ille sunt divina essencia, et sic Trinitas que non potest extendi vel pati nisi incidatur in heresim

Example from
a phrase of
St. Bernard.

4. E: sic deest. 7. B: variate. 9. ABE: observando. 10. ABDE: additum. 12. E: custodis. 15, 16. AB: sic sancti. 16. ACE: doctores etiam katholice; B: ecclesie deest. 17. ABCD: catholice. 18. C: qui in marg. alia manu. 19. D: De deest. 24. E: potencie. 28. C: ille in marg. alia manu.

19. Rectius (ut videtur): De duobus discipulis euntibus in Emaus. Cf. Opp., pag. 1555.

Patripassianorum, quos Augustinus recitat in libro suo de heresibus dixisse naturam divinam et per consequens patrem pati.

Cum enim hec predicacio sit formalis, manus eterne Dei erant passe in cruce, patet quod consequenter ⁵ concedi oportet quod virtus ymmo digitus Dei qui est Spiritus Sanctus extendebatur et paciebatur, et sic natura increata, potencia, virtus et bonitas, rationes exemplares et ydee forent palpabiles, et sic foret confusio personarum et naturarum, cum omnis natura ¹⁰ foret sensibilis.

Example from
Scripture.

Item, si ex auctoritate scripture licet huiusmodi conclusiones extorquere, per idem concedendum foret quod Deus ante mundi constitutionem et sic eternaliter infinitum plus in corde de valde bono doluit quam ¹⁵ dolere potuit aliqua creatura, quia Genes. VI°, 6 dicitur quod Deus tactus dolore cordis intrinsecus dixit quod *penituit eum fecisse hominem*; et sic habuisset infinita membra infinite et eternaliter dolorosa; nam sicut eternaliter novit peccatum hominis, sic eternaliter in ²⁰ corde doluit de eodem, quia in corde tactus fuit dolore; et cum per cor intelligitur Deus Pater iuxta illud Psalmi XLIV°, 2: *Eructavit cor meum verbum bonum*, videtur quod eternaliter doluit Deus Pater; et constat quod nulla creatura potest parificari sibi ²⁵ in dolore, sicut nec in noticia vel affectione.

Et quantum ad infinitatem membrorum, ut manuum, digitorum vel talium que preter personalitatem

1. E: *recita*. 5. C: *Dei* in marg. alia manu. 6. D: *concedendum*; ib. C: *concedi debet*; ib. AB: *ymmo* deest. 7. E: *sic* deest. 8, 9. A: *rationes exemplares* in marg. alia manu. 16. D: *alia creatura*; ib. D: *de VI*. 17. AB: *dixit* deest; C in marg. alia manu; E: *dixit quod penituisset*. 19, 20. ABCD: *si eternaliter*. 23. C: *meum videtur*; *bonum* deest.

1. In libro S. Augustini De Haeresibus hic locus non extat. Cf. Sermon LII. De verb. evang. Matth. III, Opp. tom. V, 1, 304: *Excidit nobis quosdam male intelligentes vocari Patripassianos, qui dicunt ipsum Patrem natum ex femina, ipsum Patrem passum . . .*

in Deo dicunt rationes exemplares, videtur quod non est numerus istorum, sicut non est finitus numerus omnium ydearum. Et istud considerarent canoniste qui in vulgari predicant laycis quod ille manus quibus
 5 formavit Deus celum et terram fuerant crucifixe; addicerent, inquam, primo quot manus huiusmodi habet Deus et si manus sinistra Dei fuit in mundi initio aliquid operata, ad excludendum Manicheos qui posuerunt Deum malum. Et infinite sunt conclusiones huiusmodi, quibus nimis oneraretur ecclesia
 10 a sophistis infidelibus, si omnia dicta figurativa scripture debent generaliter trahi in consequenciam, ut alii in toto libere loquantur conformiter; oportet ergo nos loqui plane interpretando figuras et reservando
 15 illis formas loquendi autenticas, ut docet Augustinus IV° De Doctrina Christiana.

Sed tercio replicatur contra dicta per hoc quod non docetur que scriptura debet admitti et que abnuī, nec in quo doctor est tenendus et in quo negandus.
 20 Ymmo videtur quod ecclesia tempore Beringarii fuit heretica vel aliter infidelis fuit ecclesia sequens illi contraria. Hic dico quod tota scriptura sacra debet admitti ut fides et detestari eius falsitas, cum ex integro sit vera et in nulla parte falsa, ut hic supponitur. Figurativas autem locuciones scripture debemus
 25 exponere et modo discipulorum dimissis figuris nostris auctoribus loqui plane. Unde solebam exponere predictam scripturam Genes. VI°, ubi notato textu solebam dicere, quomodo minus bene intelligentibus
 30 textus iste videtur pretendere quod Deus prius ignorans peccatum hominum futurum, postquam in facto

We are to accept all Scripture as true, and explain the figurative expressions.

Wyclif's exposition of 'it repented the Lord'.

6. Codd.: *inquit*. 9. DE: *posuerant*; ib. ABCD: *Et deest*. 10. E: *honoraretur*. 14. ABC: *reservandi*; ib. D: *reservanda formam*. 17. ABC: *replicatur tercio*. 19. B: *quo notandus*. 21. B: *fuit infidelis*. 25. C: *autem* in marg. alia manu; ib. ABC: *debent*; C correxit: *debemus*. 27. Rectius: *auditoribus*. 27, 28. C: *predictam sentenciam*. 29. C: *bene alia manu*.

didicit hominem ex pronitate sic peccare, doluit et displicuit sibi vel quod unquam fecit hominem, vel quod fecit hominem tam fragilem; sed quod fecisset eum constantem et confirmatum ut angelum, quia tunc caruisset occupacione penali in castigando eum 5 pro delicto; sed longe alium sensum pretendit bene intelligentibus.

Moses adapted his words to his hearers.

Pro quo notandum quod Moyses alloquens populum valde rudem aptavit verba secundum eorum capacitem, ut primo literaliter consencientes per 10 fidem ascendant ad sensum alciorem, sicut utrobique facit scriptura.

Cause of the deluge.

Secundo secundum historiographos est notandum quod mortuo Adam Seth ex mandato patris separavit cognacionem suam a Kaym, rediens ad solum natale 15 in quendam montem propinquum paradiso, sed post septimam generacionem fertur filios eius qui propter religiositatem vocantur filii Dei miscuisse cum filiabus Kaym que propter petulanciam vocantur filie hominum; et potuit cum hoc esse quod demones incubi 20 qui numerantur inter filios Dei detulerunt semina hominum in matrices mulierum procreando gigantes ex industria fovendi fetus per virtutes mixtorum, et ista brutalitas cum aliis que narrat Methodius martyr fuit causa diluvii. 25

The text is an expression of God's mercy.

Tercio notandum quod Deus apud quem omnia sunt presencia, loquitur in textu predicto tanquam pius pater consolans filios volentes per penitentiam converti ad Deum; quod patet ex tribus partibus huius textus. Nam primo dicit: *Non permanebit spi-* 30

1. D: *soluit*. 2. B: *vel quod — hominem* deest. 3. B: *tam fragilem* deest. 5. D: *caruit*. 9. E: *rudem valde*; ib. D: *apta verba*. 9, 10. E: *capacitem eorum*. 15. E: *solium naturale*. 17. C: *fertur alia manu*. 18. C: *miscuisse se*; se alia manu. 25. E: *causa fuit*. 30. D: *non manebit*.

20. Incubi, incubones cf. Du Cange III, 804. 30. Gen. VI, 3.

ritus meus in homine in eternum, quia caro est,
eruntque dies eius centum viginti annorum, quasi
 diceret: Spiritus vivendi non permanebit eternaliter
 in toto genere peccatorum perpetuo dampnato, ut
 5 dampnatur genus demonum. Et ratio secunda sub-
 ditur, quia fragilis est ex carne et ut sic excusabilis.
 Tercio vero apponitur medium medendi, dum pro-
 mittitur quod dies penitencie antequam inundet dilu-
 vium erunt CXX anni; hoc enim verbum Dei fuit
 10 viginti annis antequam Noe incepit procreare, et
 centum annorum fuit primogenitus suus tempore
 diluvii.

Secundo principaliter premititur prima noticia
 malicie commisse, cum dicitur: *Videns autem Deus etc.*
 15 Secundo subditur pronitas ad recidivandum, dum ad-
 iungitur: *Et cuncta cogitacio hominis etc.* Et tercio
 ostenditur medicinalis satisfaccio, dum dicitur: *Peni-*
tuit eum quod hominem fecisset in terra. Ex faccione
 namque hominis terreni et peccato eius contra sum-
 20 mum bonum oportuit Christum pati et intrare cum
 redemptis in gloriam suam; et hoc sonat *penitere*,
 id est, penam tenere. Nec moveat quod dicitur de
 presenti, quia Deus semper scit se pati. Tercio prin-
 cipaliter tangit in generali remedium ad abscondendum
 25 peccatum hominis in futurum, dum dicitur: *Precavens*
in futurum, nam potestas gygancium qui fuerant
 super terram et sterilitas terre nascencium cum sere-
 nitate et salubritate aeris fuit illis occasio bestialiter
 lasciviendi.

2. C: *centum et viginti*; ib. DE: *dies illius*. 3. DE: *Spiritus vindican-*
candi. 4. D: *perpetue*. 5, 6. E: *subscribitur*. 6. D: *ut sit*.
 7. E: *Tercium*. 13. D: *primo*; ib. A: *noticia alia manu*. 14. D: *dum*
dicitur; ib. E: *etc.* deest. 15. DE: *adiungitur pronitas*. 15, 16. E:
cum adiungitur. 16. E: *etc.* deest. 17. ABC: *cum*. 22. D: *quod est*;
 E: *quasi est*. 27. D: *fertilitas*. 28. ABC: *fuerit*; ib. E: *eis*; ib. D:
bestialis.

14. Gen. VI, 5. 17. ib. 6. 25. Hic locus in Vulgate
 non extat.

The
appropriateness
of the deluge as
a punishment.

Secundo premitit eternam displicenciam, dum dicitur: *Factus dolore cordis intrinsecus*; non enim credendum est quod Deus habet penam secundum naturam divinam, etsi sibi mala displiceant; nec est credendum quod noviter habuit vel eternaliter elicuit displicenciam, cum fuit intrinsecus in corde; per hoc autem notatur quod finaliter specificat modum delendi occasionem ab inusu hominis ad terrestria, cum finaliter dicit: *Delebo*, inquit, *hominem quem creavi a facie terre* etc. Consumpsit enim mixta ornancia¹⁰ terram et aerem ac indisposuit rationes seminales, sicut pater misericors precavens petulanciam filii aufert ab eo occasionem peccandi; non enim punit Deus predestinatum ut prescitum, nisi misericorditer ad puniti demeritum; unde punicio aque preternaturaliter inundantis correspondet eorum inordinate luxurie. Corrupte vero exalaciones causantes salsedinem et indisponentes terram et aerem ut influencia celestis sit proportionalis cremento et aure temporanee, sicut ante correspondet eorum affectioni inordinate circa²⁰ terrena violenter rapiendo. Unde pro istis duobus peccatis subditur: *Corrupta est autem terra coram Deo* quoad primum peccatum carnale, *et repleta est iniquitate* quoad secundum peccatum avaricie. Si autem placet intelligere per punicionem iustam execucionem²⁵ vindicte que est finis penitudinis in potente, excludendo mocionem, passionem, inprovisionem etc., que dicunt inperfeccionem in penitente, non contradico sentencie. Sic enim intelligitur illud Psalmi VI, 2 et Psalmi XXXI: *Domine ne in furore tuo arguas me*,³⁰

3. ABC: *concedendum*. 7. C: *finaliter* deest; ib. B: *spectat*; ib. DE: *dolendi*. 8. C: *ab usu*; D: *ab in visu*. 10. E: *etc.* deest.
12. C: *filii* alla manu. 13. D: *potuit* Deus. 14, 15. B: *ad presenti*.
15. AB: *aqua*. 18. E: *celestis* deest. 21. BD: *violente*; ib. D: *rapienda*.
23. ABC: *est* deest. 25. CDE: *per penitudinem*; ib. C: *iustam execucionem* alia manu. 27. C: *etc.* deest. 29. E: *enim* deest.

2. Gen. VI, 6. 9. ib. 7. 22. ib. 11.

neque in ira tua corripas me. Furor enim sonat in
vehemenciam et acceleracionem vindicte pro peccato
irremissibili continuando usque ad finem vite pro
quo Deus arguit insolubiliter concludens, ut patet
5 Matth. XXV°, 31: *Cum venerit filius hominis.* Talium
enim terrenorum inventa est iniquitas ad odium per-
petuum; secundo quia *horrendum est incidere in*
manus Dei viventis ad Hebr. X^o, 31; ideo petit quod
non corripatur propter lignum, fenum et stipulam
10 in purgatorio expurgandum. Quamvis enim ira talis
sit micior iuxta illud Abakuk III°, 2: *Cum iratus*
fuero, misericordie recordaberis, tamen utrumque est
timendum, et pro supplicione tocius penitencie in
via humiliter est petendum. Absit autem quod in
15 talibus locucionibus credamus passionem vel pertur-
bacionem in Deo accidere, cum Sap. XII°, 18 scribitur:
Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate iudicas.
Et conformiter iudicandum est de austeritate et usura
Dei in parabola Salvatoris Luc. XIX°. Et eodem
20 modo intelligendum est de Dei serenitate et quibus-
cunque aliis sibi attributis, que omnia ex equo con-
currunt; ad Rom. II° scribit Apostolus: *Vide ergo*
bonitatem et serenitatem Dei; et illud Apok. XVI, 15:
Ecce venio sicut fur; beatus qui vigilat et custodit
25 *vestimenta sua.* Et sic intelligendum est illud Psalmi
LXXVII°, 65: *Et excitatus est tanquam dormiens*
Dominus et tanquam potens crapulatus a vino cum
quotlibet similibus, quorum particulares exposiciones
continent indubie profunda misteria.

30 Ex istis patet quod non oportet si Deus intelligit
per dolorem cordis displicenciam Dei Patris, quod
nos in toto debemus loqui conformiter. Sicut enim

3. E: *irremissibiliter*; ib. D: *continendo*; ib. ABC: *vite sue*.
5. ABC: *hominis etc.* 6. D: *enim corporum*. 9. BC: *et deest*; E: *vel*
stipulum. 16. B: *in Deo deest*. 21. E: *ex quo*. 22. D: *scribit*
Apostolus Rom. XI; ib. C: *scribit Apostolus deest*. 22, 23. C: *Vide ergo —*
Apoc. XVI alia manu. 23. *Dei*; ABCE: *dicunt*. 24. D: *beatus omnis*.
28. ABCE: *exponentes*. 32. C: *uniformiter*.

dicat Augustinus quod Deus est iustus iusticia et non qualitate, sic concedendum est quod *Deus est tactus dolore cordis* sine passione vel penitencia dolorosa. Et patet in quibus debemus loqui conformiter ad scripturam et in quibus debemus loqui expositorie⁵ suspensis parabolis admirando eius subtilem sententiam, ut quidam intelligunt per hoc quod Deus *est tactus dolore cordis intrinsecus*, quomodo eternaliter displicencia Dei Patris fecit quod misit unigenitum suum incarnandum; unio enim ypostatica¹⁰ fuit taccio infirmitatis filii, quia ex hoc filius qui est natura patris intrinsecus fuit nostris doloribus oneratus.

Authority of doctors must rest on their agreement with Scripture.

Quantum ad secundum allegatum de autenticacione doctoris, patet quod quilibet doctor est concedendus, sed nullius posterioris doctoris sententia nisi de quanto¹⁵ est fundabilis ex scriptura. Credo autem quod sententia beati Bernhardi fuit catholica sed logica eius est hodie postponenda. Sic enim facimus cum loyca ecclesie de Eukaristia, sic eciam sepe prohibet Augustinus quod defendantur vel teneantur dicta sua nisi²⁰ de quanto consonant cum scriptura. Intellexit autem Bernhardus per manus, oculos et aures personaliter verbum Dei et sic posuit figurative illa organa crucifigi; hoc est signum signatum per illa organa vel secundum²⁵ alium sensum nobis absconditum. Sed nos non debemus²⁵ predicare taliter et specialiter in vulgari sine explanatione sensus catholici, cum sententia heretica sic de facile surriperet in auditorio ex negligencia predi-

Need of careful exposition to the vulgar;

1. E: *dicimus*; A alia manu: *dicat Augustinus*. 3. D: *vel pena*.
4. ABC: *uniformiter*. 4, 5. A: *uniformiter* — *loqui alia manu*.
9. C: *promisit*; in marg.: *misit*. 14. *doctoris*; C correxit: *doctorum*;
ib. C: *quod alia manu*; ib. D: *quod omnis*. 15. C: *doctoris* deest.
16. D: *de scriptura*. 20. B: *tueantur*. 21. Codd.: *consonat*; ib. C: *cum*
alia manu. 22, 23. D: *probabiliter verbum Dei*. 24. D: *hoc est filium*;
ib. E: *figuratum*. 27, 28. AB: *tam de facili*; C: *tunc de facili*; in
marg.: *sic de facili*.

1. S. Augustini Opp. tom. V, 144, I, 630 etc. 15. Decret.
Prima Pars, dist. IX, cap. X. Cf. Wyclif's De Apostasia, pag. 66.

cantis; debemus enim loqui palam populo sententias scripture necessarias ad salutem. Nec sufficit quod nos habeamus sensum catholicum, quia sic possemus seminare quocunque hereses adversando toti scripture, dum tamen debemus niti apciori modo quo sufficimus imprimere in auditorio catholicas et edificatorias veritates, quia aliter non sumus adiutores Dei sed dyaboli, nostrum honorem vel seculare commodum proditorie procurantes.

- 10 Ulterius credo quod utraque ecclesia tempore Berin-
garii et tempore novellorum doctorum fuit catholica, especially with regard to the Eucharist.
cum equivocaverunt in terminis; nec credo quod scola illa de Eucharistia tantum intricavit ecclesiam ut moderna; hoc tamen videtur omnino quod caveamus
15 denotando quamlibet partem sacramenti sensibilis esse corpus Christi vel sanguinem, quia vulgus et litterati viri sunt proni ad intelligendum panem post consecrationem esse ydemptice corpus Christi, ideo propter sensibilem erroris perceptionem tam in clero quam
20 in layco debent defectus corrigi in loquendo, recolendo quomodo circa Eucharistiam fuit prima heresis in Christi *discipulis abeuntibus retrorsum propter duriciam* sermonis, ut patet Joh. VI°, 61, 67, et meminit decretum in De Consecratione, distincione 2^a, *Prima*
25 *quidem heresis* ex testimonio Augustini. Et hec est ratio quare oportet sacerdotes qui panes offerunt omnino instrui in ista materia.

Sed tercio principaliter replicatur per hoc quod novella ecclesia ponit transsubstanciationem panis et
30 vini in corpus Christi et sanguinem; hoc autem non posuit ecclesia primitiva, ergo in sententia contradicunt. Assumptum patet I^o Decretalium De summa

Transubstantiation a modern invention.

2. A: *sufficit* in marg. alia manu. 6. D: *audito modo catholicas*.
12. B: *equivocaverunt*. 12, 13. B: *sola illa*. 18. ABCD: *propter* deest.
24. D: *De deest*. 25. D: *est* deest. 32. ABC: *argumentum*.

24. Decreti, Tertia Pars, dist. II, cap. XLIV. 32. Decr.
Greg. IX, lib. I, tit. I, cap. I, § 3.

Trinitate et Fide catholica, *Una vero: Corpus Christi*, inquit, *et sanguis sub speciebus panis et vini in sacramento altaris veraciter continentur transsub-*
stanciatis pane in corpus et vino in sanguinem
potestate divina. Si autem panis et vinum manent 5
 integra et non alterata post consecracionem, quomodo sunt transsubstanciata per verba sacerdotis?

Definition of
 the word.

In ista materia nostri catholici, eciam decretiste, didicerunt sic describere terminum supradictum: Transsubstanciatio est transitus unius substance secundum se totam in aliam tota 'accidencium multitudine remanente, ut nec materia nec forma substantialis que fuerunt in pane et vino remanent post consecracionem, sed omnis substantia materialis vel formalis que fuit in eis corrumpitur, et succedit per 15
 conversionem sub eisdem accidentibus corpus Christi, et sic non est alicuius substance annihilacio, tum quia conversio totius substance in melius, tum eciam quia accidencia remanent que prius erant in pane et vino, quia ipsis remanentibus committeretur ydolatria 20
 adorando panem et vinum ut corpus dominicum et sic Deum.

(Hic videtur michi quod ecclesia primitiva illud non posuit, sed ecclesia novella,) ut quidam infideliter et infundabiliter sompniantes baptizarunt terminum 25
 et fantasiarunt multa false ad onus ecclesie. Primo ergo videtur quod non potius credendum est dicte decretali vel suis autoribus quam decreto ecclesie in persona Beringarii, quia (ut supra dictum est) in isto supereminebant sanctitate et sciencia papa cum 30
 sinodo magis credibili, qui locuti sunt conformius ad scripturas, ad sanctorum doctorum sentencias et plus consone rationi et preter hec expressius et

1. ABDE: *Una ratio*; C corr. in *una vero*. 2. AB: *inquit* deest; C: *inquit* in rasura. 9. D: *tantum traditum*. 11. D: *accidencia*. 13. B: *remanent*. 15. AB: *corr*. 26. C: *fantasiaverunt*; ib C: *falsa*. 33. C correxit: *hoc expressius*.

facilius detexerunt credendum. Cum enim transsub- We may assign
stanciari sit terminus magistralis, licet fideli trahere any catholic
eius significacionem ad quemcunque sensum katholi- meaning to the
cum particularem et sic videtur ambigue et incom- term 'trans-
plete innuere fidem ecclesie de Eucharistia. Aliud autem substantiation'.
decretum explicat quomodo papa et sinodus decre-
verunt in Beringario quomodo panis et vinum que
in altari ponuntur remanent post consecracionem
non solum sacramentum sed etiam verum corpus
Christi et sanguis. Unde illud credendum ut fidem
misit papa iocunde diversis ecclesiis. Cum ergo signum
materiale decretalium vel decretorum sit inpertinens
fidei quam sentit ecclesia et tanta vel maior relucebat
in ecclesia priori auctoritas, videtur quod tollitur evi-
dencia capta ex decretali ecclesie de transsubstancia-
cione que tolleretur naturam panis et vini post con-
secracionem hostie remanere. Quod si dicatur doctores
glosantes ut glosam communem et Archidiaconum
cum multis theologis intelligere per panem solum-
modo formam panis, patet quod coloracius diceret
expositor prioris decreti quod isti expositores in-
telligunt per formam panis et vini realiter essenciam
vel naturam panis et vini que est realiter ipsum
corpus; et sic est locutio decreti expressior glosa sua.
Confirmatur primo per hoc quod inevitabiliter se-
quitur quantumcunque rudi loico: Sub forma panis et
vini est corpus Christi sacramentaliter, ergo ille panis
et illud vinum sunt substantia illi forme et per con-
sequens illa existente forma accidentali panis et vinum
remanent maioris permanencie illa forma. Secundo
per hoc quod CXIV^{cim} episcopi non congregarentur
ad discernendum quod panis et vinum que in altari
ponuntur manerent post consecracionem, si intelligerent

2. D: *ratio magistralis*. 3, 4. DE: *katholicum pertinentem*. 4. E: *sic*
deest. 11. D: *iocunde* deest. 17. B: *hostie* deest. 25. D: *Confunditur*.
26, 27. C: *et vini — ille panis* alia manu in marg. 28. B: *illud sacra-*
mentum; 1b. C: *subiecta illi forme*. 33. C: *manent*; E: *remanerent*.

eius contradiccionem quod non panis et vinum remanent post consecracionem illud sacramentum altaris sed accidencia que quondam fuerunt panis et vinum; non enim illuderent populo, dicentes insolite quod accidencia ponuntur intendentes contradictorium dicti sui. Sic enim facile foret glosare quoscunque testes fidei per contradictorium, fidem ecclesie subvertendo; videat ergo primo glosator quomodo nullus diceret panem et vinum poni in altari ante consecracionem, hoc est, illa accidencia non illam substanciam; videat secundo quod eque falsum est illa accidencia esse corpus Christi et sanguinem sicut illas substancias, et eque vere figurant ille substancie corpus Christi ut accidencia; videat tercio quomodo scriptura sacra a qua exemplatur ista locucio non intelligit per panem et vinum illa accidencia sed ipsas essencias. Quare ergo non sic intelligeret decretum cum sanctis doctoribus? Tercio confirmatur ut sepe quod verba decreti magis concordant cum scriptura et sanctis doctoribus, cum ratione et sensu; ideo tam maturi et sancti episcopi vel intelligerent famose per verba fidei vel exprimerent sensum suum. Sic enim explanat decretum multociens quomodo debet intelligi quod panis est corpus Christi, hoc est, signum sacramentale eius; qui modus loquendi fuit famosus in scriptura et tunc acceptus a populo, sed post declinavit ad predicacionem ydempticam.

Christ's
language agrees
best with the
decree
concerning
Berengarius.

Unde hodie loquendum foret conformiter sensui exposito et scandalo in fide subiecto, ymmo Christus non omisit sic loqui propter scandalum, ut dicitur Joh. VI°; sed subtiliter exponit se ipsum, ut docet decretum Augustini super Psalmo IV°, quod ponitur

1. D: *contradictorium*. 3. ABCE: *et vini*. 4. C: *quod deest*.
5. C: *accidencia alia manu*. 12-14. C: *illas substancias — accidencia alia manu*. 13. C: *signant*; ib. D: *ille substancie deest*. 14. B: *Videant*.
17. ABC: *sic non*. 22. D: *enim deest*. 23. D: *intelligere*. 30. ABC: *emisit*. 30, 31. ABC: *Joh. VI sicut dicitur*. 32. Recte: *Psalmo LIV*.
Cf. Decret. l. c. cap. XLIII; ib. AB: *quod ponitur deest*; C: *quod exponitur*.

in *De Consecratione, distincione II^a, Prima quidem: Spiritualiter intelligite que locutus sum: Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis nec bibitori sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent.*
 5 *Sacramentum aliquod vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos.* Unde ad intelligendum quod non illo modo quo ipsi putant erogat corpus suum dicit ipsum ascensurum in celum integrum. Cum videritis, inquit, *filium hominis ascendentem, ubi erat*
 10 *prius, spiritus est qui vivificat.* Antiquo ergo decreto patrum potius credendum est, cum quinquagesima distincione, *Domino sancto*, sub auctoritate Isidori sic habetur: *Quocienscunque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius concilii magis teneatur sen-*
 15 *tentia cuius antiquior et potior extat auctoritas.* Cum ergo sententia decreti sit propinquior fonti scripture, videtur quod illa in materia fidei potius est tenenda.

Ulterius quantum ad descriptionem transsubstantiationis, videtur quod capit calumpniam, supponendo
 20 (ut adversarii fatentur) quod illa conversio non ponit anichilacionem nec ydemptificationem panis cum corpore Christi; nam omne accidens oportet habere subiectum, omnis talis transsubstantiatio est accidens, ergo omnem talem oportet habere subiectum; licet
 25 autem fateantur accidens esse sine subiecto, tamen dicunt quod ipsum oportet habere subiectum in principio, ymmo (ut infecte loquendo dicunt) quod ipsum est subiectum ad quemlibet sui punctum, non ergo est sine subiecto, ymmo omne accidens respecti-
 30 vum cuiusmodi est omnis mutatio, concedunt non

Our adversaries say that the accidents still have a subject; but in saying so they involve themselves in endless difficulties.

1. E: *primo quidem.* 4. E: *effusuri.* 5. E: *commendavi vobis.*
 12. AB: *Domino facto.* 13. Codd.: *consiliorum*; B: *consiliorum alias conciliorum*; A in marg.: *alias conciliorum.* 23. D: *substanciatio.*
 24. E: *esse subiectum.* 25. C: *sine alia manu.* 27. D: *infecte loco*; C: *logice alia manu.* 28. D: *est deest.* 29. C: *est alia manu.*
 29, 30. D: *respicit tantum eiusmodi est.* 30. C: *contendunt.*

8. Decret. l. c.

12. Decr. Prima Pars, dist. I., cap. XXVIII.

Change in
Wyclif's
definition of
trans-
substantiation.

posse esse sine subiecto suo, ergo oportet dari aliquid quod subicitur transsubstanciacioni passive; illud non est accidens, quia ipsum manet non transsubstantiatum, nec est panis vel vinum, quia, cum oportet transsubstanciacionem illam esse fundatam, ne cogamur concedere corpus Christi vel hostiam successive confici, patet quod pro instanti transsubstantiacionis nec panis transsubstantiatus nec vinum est secundum aliquam sui partem, et per consequens nullum accidens tunc subiectat; illud deductum est in tractatu De Anichilacione movisse philosophos ad ponendum materiam primam generacioni subiectam, quia fingere unam rem prius inauditam sine fundamento foret illusio; ponens ergo transsubstanciacionem diceret quid est, ubi est et quomodo sustentatur; cum enim sit forma, oportet quod aliquod subiectum informet et pulcrificet, cum tam miraculose producitur. Unde licet quondam laboraverim ad describendum transsubstanciacionem concorditer ad sensum prioris ecclesie, tamen modo videtur michi quod contrarian- tur, posteriori ecclesia oberrante. Si enim transsubstantiatio sit cessio unius substance alteri quoad locum, sic quod una substantia transsubstantiata remanet per eundem locum quo prius, et substantia dignior sit per illum locum sacramentaliter cui subordinatur substantia prior ut signum, tunc contingit quod panis transsubstantietur pro instanti quo non mutetur, sed remanet panis subiectus accidentibus post consecracionem; quod dicitur repugnare sentencie decretalis; ideo dimitto nunc concordancias legum istarum et voco transsubstanciacionem con-

1. ABCD: dare. 2. D: quod manet. 13. D: inauditam prius.
24. D: remaneret. 24, 25. C: per eundem — cui in marg. alia manu.
25, 26. D: cum subordinatur. 26. D: contingat. 28. D: remaneret.

18. Cf. Lechler, Johann von Wyclif, I, 614. Cf. Matthew, The date of Wyclif's attack on transubstantiation. The English Historical Review, April 1890.

versionem unius substantie in aliam, ut semen convertitur in corpus vivum, homo convertitur in terram, et sic generaliter quando unum corpus ex alio generatur.

- 5 Ulterius quoad ydolatriam patet quod populus est instruendus ne credat illud accidentatum quod sentit
esse ydemptice corpus Christi; et hoc est necessarium
secundum omnem opinionem istius materie, quia
ecclesia posterior fatetur quod remanet unum album,
10 rotundum et durum, quod non potest esse corpus
Christi; et revera cum illud sit per se sensibile et per consequens populus est ita pronus vel pronior ad credendum illud esse corpus Christi ut panem, patet quod non remanet illis punctus coloris ad putandum panem
15 desinere secundum quamlibet eius partem, ne adorando panem ut corpus Christi ydolatria committatur; per idem enim tolleretur quodcunque accidens sensibile, ymmo modo superadditur illusio de subiecto et accidente suo; et maior pars populi credit infideliter
20 et irreverencius quod illud remanens quod ipsi ponunt accidens sit ydemptice corpus Christi. Constat quidem quod accidens est magis extraneum a natura corporis Christi vel sanguinis, quam natura panis aut vini. De transsubstantiatione autem patet diffuse posterius.

Danger that the modern doctrine will lead to idolatry.

25 CAPITULUM TERTIUM.

- Restat superaddere alia argumenta contra doctores
novellos pro antique ecclesie sententia et primo per
hoc quod non est Dei destruere suam fabricam in
auctorizando ecclesiastica sacramenta; sed sic faceret
30 iuxta sententiam istam noviter adinventam, ergo ipsa

The modern doctrine makes God destroy His own work.

3. ABCD: *et fit quando*; ib. E: *ex altero*. 6. ABCD: *credatur*.
7. ABC: *ydemptice deest*. 9. D: *remaneret*. 10. C: *esse alia manu*.
11. ABCE: *et revera deest*. 17. D: *quod tantum*. 20. ABCE: *ut irreverencius*. 21, 22. ABC: *sit ydemptice — accidens deest*. 23. DE: *et vini*.
24. D: *vero patet*; AB: *autem deest*; C: *autem patet alia manu*; ib. ABC: *posterius etc.* 27. B: *antiqua*. 30. E: *ipsa deest*.

est irrationabilis. Minor patet ex hoc quod iuxta hanc viam quantum de pane et vino in toto mundo est transsubstantiatum, tantum desinit atque destruitur tam quoad materiam quam quoad formam.

Et videtur nocivum esse cambium, cum tanta substancia plus prodesset mundo quam eius horrenda transsubstantiatio; Deus ergo inepte et infundabiliter sic prodesset ecclesie.

Item, cum nec remanet materia nec forma transsubstantiati, ne corpus Christi foret nimis gravidatum¹⁰ novella materia, videtur iuxta concedentes possibilitatem anichilacionis quod simpliciter anichiletur natura transsubstantiata; nam possibile est secundum illos quod anichiletur tam panis quam vinum et succedant corpus Christi et sanguis sacramentaliter¹⁵ sub istis accidentibus, ut modo videmus, sed quomodo-cunque foret tunc ex parte panis aut vini est materia; ergo nunc est irrevocabiliter anichilata in consecratione. Assumptum est famosum apud illos, cum substancia potest anichilari servato accidente et econ-²⁰tra, ut inquiunt, nec obest quin Christus potest pro eodem instanti multiplicare corpus suum sub illis accidentibus, cum sint motus omnimode separati.

Cessation to
exist is
equivalent to
annihilation.

Item, anichilacio secundum sic loquentes specificatur ab esse parcium anichilati et terminatur ad²⁵ simpliciter non esse; quod est in omni transsubstantiacione secundum ipsos, ergo etc. Que rogo diversitas inter annichilacionem A panis, succedente corpore Christi sub eisdem accidentibus pro instanti

2. D: *vel vino*. 4. E: *quo deest before ad materiam*. 8. AB: *prodesset ecclesie sic*. 9. D: *remaneret forma nec materia*. 11. B: *videt*; ib. E: *contra concedentes*. 12. D: *adnichilacionis*; ib. C: *adnichilaretur*. 16. ABD: *videmus deest*; ib. CE: *modo deest*. 16, 17. ABCE: *quocunque foret*. 17. E: *et vini*; ib. D: *est modo*. 18. B: *est irret*; E: *realiter in rasura*; ib. D: *adnichilacio*. 19. ABC: *argumentum est*. 22. D: *multipliciter*. 23. E: *fuit motus*. 24. ABE: *Iterum*. 26, 27. C: *transsubstantiacione in marg. alia manu*. 28. C: *A in marg. alia manu*.

anichilacionis, et transsubstanciacionem B panis in corpus Christi sub suis accidentibus sacramentaliter succedens pro eodem instanti? Nam par est desicio atque destruccio substantie utrobique, ideo videtur
 5 quod quoad motum destruccione sit in toto conformitas. Conformis est enim destruccio panis, sive cicius redibit materia sive maneat perpetuo corpus Christi sub sensibili subiecto.

Nec valet ficticia de transsubstanciacione vel con-
 10 versione panis in corpus Christi, cum corpus Christi nec accipit materiam nec formam substantialem vel accidentalem a pane corrupto; ideo videtur non potius converti in corpus Christi quam dies convertitur in noctem vel econtra; ideo vel irregulariter
 15 panis non convertitur in corpus Christi in confec-tione eukaristie vel est ambiguum quando est talis conversio; cuius descriptio non fingetur. Et patet, licet canat ecclesia:

Dogma datur christianis

20 *Quod in carnem transit panis*

Et vinum in sanguinem,

quod natura illius transitus panis in corpus Christi et vini in sanguinem videtur esse ignorata etiam theologis, quia quilibet eorum ponit desicionem sub-
 25 stantie secundum se totam et nescit ubi aliquid panis remaneat vel quo vadat; ideo separando illum motum ab aliis videtur secundum eos quod sit anichilacio. Aliter enim posset fingi de quolibet motu quod non sit anichilacio propter motum po-

The bread is not converted since Christ's body takes neither matter nor form from it.

1-3. C: *annichilacionis* — *instanti* in marg. alia manu. 4. B: *ibi videtur*. 6. D: *est etiam*. 6, 7. D: *panis sive tritici*. 8. D: *sensibili sacramento*. 10. D: *cum corpus Christi deest*; C in marg. alia manu. 13. C: *in corpus Christi* in marg. alia manu. 17. ABE: *fingeretur*; ib. E: *patet quod*. 18. D: *canat*. 23. AB: *ignorancia*. 26. ABCE: *vadit*. 28, 29. ABC: *Aliter* — *anichilacio deest*.

19. E sequentia que vulgo tribuitur Thomae Aquinati decantata in Festo Corporis Christi, see Daniel l. c. II, 97.

situm aliū comitantem; videtur enim quod panis
vertitur in nichilum, sicut est de gracia que non
vertitur in peccatum, sicut nec anichilatum vertitur
in corpus quod occupat locum suum; nam nichil
vertitur vel transit in aliud nisi subiectet versionem⁵
vel transitum usque ad terminum ad quem est
motus, non vocando illam mutacionem mirabilem
ab esse panis ad eius non esse, cum non sit materia
substrata, sicut nec in anichilacione, videtur illis
dicendum quod sit anichilacio, cum non sciunt con-¹⁰
versionem impredientem detegere; nam (ut inquit)
postmodum producet materia prima secundum se
et quamlibet sui partem; de nichilo ergo in desicione
sua anichilata est.

It is a mere
fancy to pretend
that the primal
matter which
was in the
bread returns
in the Body.

Et mirantur hic naturales quomodo irregulariter¹⁵
eadem materia prima in numero redit secundum se
totam, cum talia individuantur ab instanti in quo
producuntur; ideo sicut non redit primum instans
mundi, sic nec redit eadem materia in numero. Cum
ergo sit eque facile Deo producere in toto novam²⁰
materiam, nec habent revelacionem, racionem vel
sompnium quando sic fecit, ergo non est credendum
narracioni istorum, quin creatur nova materia anni-
chilata antiqua. In tales perplexitates involvunt ec-
clesiam qui extraneant ab antiquis sanctis.²⁵

Item, secundum Augustinum super Joh., Omelia
XXVI^a, super isto Joh. VI°, 56: *Caro mea vere est
cibus et sanguis meus vere est potus: In illis, in-
quit, rebus Deus commendavit nobis hoc sacramen-*

1. AC: *communicantem*; B: *communitatem*; D: *ad bene comitantem*.
4. C: *nichil* in marg. alia manu. 6. D: *et transitum*. 7. ABCD: *no-
tando*. 10. ABC: *quot*; ib. ABC: *sit* deest. 14. D: *adnichilata*.
15. C: *modo mirabiliter*. 16. AB: *eadem* deest. 18. D: *producunt*.
23. C: *racioni*; *nar* in marg. alia manu. 25. ABD: *qua*; C: *correx*it.

tum, que ad unum aliquid reducuntur ex multis. Namque ex multis granis panis conficitur, et ex multis racemis vinum confluit; nunc secundum adversarios istud foret hereticum, cum plane implicat
 5 panem et vinum post consecrationem hostie remanere; ideo non in illis rebus sed in accidentibus que ignorant dicunt quod accipimus corpus Christi. Cum ergo Deus decrevit nobis dare donum tam magnum, videtur convenire sue veritati magnifice quod dedit
 10 nobis ipsum in velamento honorifico illusionem hominis excludente. Omnis enim talis deceptio est mala, cum homo naturaliter innititur cognoscere veritatem, ideo cum sciencia veritatis sit bona et utilis, ignorancia veritatis est mala, beatitudini repugnans, ideo dicimus
 15 accidencia remanere ut sensus a deceptione immunes reddantur; sensus autem interiores iudicant de substantiis materialibus, cum sint sensibilia per accidens; ideo magis malum foret in illis decipi. Cum ergo sensus hominis tam exteriores quam interiores iudi-
 20 cant illud remanens esse panem et vinum rei non consecrate simillimum, videtur quod non convenit domino veritatis tantam illusionem inducere in gracieose communicando donum tam dignum; non enim punit nisi citra condignum propter culpam que meruit
 25 sic puniri. Unde ergo puniret deceptione tam ignobili etiam beatum qui sacramentaliter assumeret corpus suum?

Unde hic angustiantur moderni doctores, cum quibus signis vere exprimerent veritatem huius sacramenti; ut negant quod panis est, fuit vel erit corpus

God does not
mingle
deception with
His great gift in
the Sacrament.

Difficulty of
finding language
to express the
modern
doctrine.

2. Codd.: ex multis deest. Addidi. 4. B: fores. 9. D: quod debet; E: quod det. 10. Codd.: illusionem. 11. ABCD: Et omnis. 11, 12. Codd.: cum hoc; C in rasura: homo. 16. B: reddeantur. 20. E: remanens deest. 28. Codd.: modernorum; C: correxit. 29. BE: vere deest; ib. A: vere exprimerent in marg. alia manu. 30. D: vel fuit.

1. St. Aug. l. c. quae ad unum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in unum ex multis granis confit: aliud in unum ex multis acinis confluit.

Christi, negant etiam quod panis poterit esse corpus Christi, et tercio negant quod ex pane fiet corpus Christi, cum hoc implicat panem cedere in corpus Christi et ipsum noviter generari; ideo dicunt quod panis transsubstantiabitur in corpus Christi, panis⁵ convertetur vel mutabitur in corpus Christi et (ut quibusdam placet) ex pane fiet corpus Christi.

Unde sanctus Thomas super IV°, distincione XI^a, articulo II° glosat beatum Ambrosium in libro suo de sacramentis et ponitur in De Consecratione, distincione II^a, *Panis est in altari: Hoc est*, dicit Thomas, *quod est sub speciebus panis, primo fuit panis et postmodum corpus Christi*. Sed Magister IV° Sententiarum, distincione X^a, capitulo III° glosat melius talia dicta sanctorum *quod utuntur tropo*¹⁵ *quodam, quo solent signa suorum signatorum sortiri vocabula*. Nam ante consecrationem non fuit panis ille sic corpus Christi, sed virtute verborum Christi fit signum sic efficax; et sic intelligitur quod panis convertitur in corpus Christi, transsubstantiatur vel²⁰ quocunque termino mutacionis exprimitur. Aliter tamen intelligunt moderni doctores sed non docent, ymmo se ipsos intricantes sibimet contradicunt. In omnibus enim istis angustiantur de subiecto mutacionis, cum repugnat panem et vinum expectare²⁵ motum talem, ut inquiunt. Angustiantur etiam in declaratione triplicis termini supradicti et quid ponit illa conversio ultra hoc quod poneret panis anichilacio

2. D: fieret. 3, 4. D: in materiam corporis Christi. 9. E: suo deest
11, 12. B: dum Thomas. 17. A: ante in marg. alia manu; ib. E: consecrationem panis. 18. E: sic deest. 19. C: sic erased. 20. ABC: vertitur; ib. D: transsubstantialiter. 21. D: inprimitur; ABC: exprimitur. 22. E: tamen dicunt. 25. D: tamen; ib. D: panem vel.
27. B: termini secundi. 28. E: quod deest.

8. S. Thomae Aquinatis Opp. tom. X, 167. 10. Decreti Tertia Pars, De Cons. dist. II, cap. I.V. 13. i. e. Petrus Lombardus, Lib. IV, dist. X. (Ed. Col. 1576, fol. 351^b).

et corporis Christi sub illis accidentibus sacramentaliter successio. Ad tantum enim peioratur universitas corporum sensibilibum utrobique.

- Item, manifeste videtur secundum istos doctores
 5 quod in conversione hostie est dare duos motus
 natura priores, scilicet desicionem panis secundum
 se totam et presencie corporis Christi inchoacionem
 secundum se totam; et illa conversio vel est illa duo
 vel ad illa formaliter consequens ut passio ad sub-
 10 iectum; cum ergo deficit subiectum illius conversionis
 nec illa sit de numero accidencium que potuerunt
 per se esse sed naturam corruptam mutari, videtur
 quod illa conversio sit aggregatum ex illis duobus
 motibus; cum ergo prior illorum sit idem motus
 15 qui foret, si de possibili careret concomitancia aliorum,
 videtur quod sicut tunc panis anichilaretur sic et
 modo. Conversio enim cum sit mocio positiva, re-
 quirat existenciam essencie subiecti, quia aliter ipsum
 non plus converteretur quam anichilata essencia, cui
 20 succederet corpus novum. Sic autem (ut inquit)
 posset esse de Dei potencia absoluta, nec sompnum
 nec ratio docet adversarios oppositum, quare ergo
 sic non ponunt? et cum anichilacio non sit per ac-
 cidens anichilacio, videtur quod talis desicio foret
 25 anichilacio quolibet motu alio comitante; nam con-
 versio vel presencie corporis Christi acquisicio, cum
 foret accidentalis illi desicioni, videtur quod non
 tollit sibi speciem aut quidditatem; et hoc videntur
 sic opinantes qui negant composicionem continui ex
 30 non quantis admittere de possibili illam desicionem
 panis pro uno instanti et illam conversionem im-
 mediate post succedere, quia aliter videtur quod pro

The modern
doctors require
two
movements:
the cessation of
the bread, the
beginning of the
presence of the
Body.

These are
separate
movements,
independent of
each other,
whereas
conversion, as
a positive
movement,
requires a
subject in which
it can exist
continuously.

1. 2. D: sacramentalis. 6. D: natura peiores. 7. C: Christi deest.
 11. C: sit deest. 12. ABC: naturam corpoream. 15. ABCD: possibile.
 16. AB: sicut et panis. 17. C: cum in marg. alia manu. 22. ABD: decet;
 1b. AB: opponi; C: opponitur; 1b. E: qualiter ergo. 22, 23. D: igitur
 non sic; E: ergo non sic. 23. ABCE: non fit. 29. A: continua.
 31. D: instanti ad. 32. DE: succedere post.

instanti quo foret uterque motus remaneret panis nondum conversus, et per consequens conversio foret futura; sed hoc implicat duo instancia esse immediata, sicut via que dicit quod est dare primum instans in quo angeli ceciderunt et ultimum instans in quo steterunt, sed maior pars difficultatis foret intelligibiliter declarare quod panis transit, convertitur vel cedit corpori Christi, cum iuxta hoc concedentes possibile est substantiam panis anichilari sive extra sive intra dicta accidencia; ideo preter desicionem panis et incepcionem presencie corporis Christi ponunt conversionem omnimode separatam; sed illam nesciunt omnes loquentes exponere; nec docetur in fide scripture vel simbolo ecclesie.

Some say that something of the bread (aliquitas panis) remains, so that God may withdraw His body and the host return to bread.

In natura autem, quando unum corpus convertitur in aliud corpus in quod essencia prioris corporis convertitur, manet essentialiter corpus conversum; ideo corpus sic desinens non convertitur in sua accidencia nec accidencia noviter creata, quia sic posset omnis substantia creata converti in punctum sine anichilacione, cum conversio non dicit melioritatem conversi, et tunc illo puncto anichilato totus mundus converteretur in nichilum et tamen nec ante priorem conversionem nec post; ymmo subtiliores doctores istius secte asserunt quod foret in ista transsubstantiacione anichilacio, nisi panis aliquitas remaneret in carne Christi in quam fit conversio. In cuius testimonium dicunt quod Deus potest de hostia corpus suum sacramentaliter subtrahere et ipsam in naturam eiusdem panis revertere; sed certum est quod non remaneret sic panis aliquitas, nisi remaneret quod

7. D: *vel convertitur*. 8. ABC: *Christo*. 11. C: *presencie deest*. 12. C: *omnino desperatam*. 13. C: *explanare*; D: *exprimere*; ib. C: *nec docere*. 13, 14. D: *in fine*. 16. C: *prioris extinct*. 26. AB: *anichilacio deest*; C in marg. alia manu; ib. E: *rei maneret*. 27, 28. B: *estimonium*. 28. B: *Deus post*. 31. C: *remanet*.

panis est aliquid et sic panis, cui accidit quod corpus Christi est sacramentaliter ibi presens.

Alii autem stulte ponunt quod omne desinens convertitur in omne remanens; et sic affirmacio posset
 5 converti in negacionem et tolleretur possibilitas anichilacionis; quod negant, sicut et illi qui dicunt quod omne anichilatum convertitur in Deum secundum suum esse supremum, et omne corruptum convertitur in non esse panis aut convertitur in non esse se-
 10 cundum se totum, ut dicitur; nec docetur quod convertitur in corpus Christi, ex hoc quod corpus Christi succedit sub illis accidentibus ibi presens; nec verba sacramentalia illud docent, ut patebit inferius.

Item, secundum adversarium foret possibile quod
 15 corpus Christi maneret sacramentaliter sub pane, sicut iam manet sub nudis accidentibus et nec scriptura sacra nec ratio nec revelacio docet aliquem quod sit talis transsubstanciatio; ergo stultum foret talem sensum inducere. Cum enim secundum Augustinum
 20 III° De Doctrina Christiana in fine, omnis veritas sit in scriptura sacra, pertineret prepositis perscrutari fundamentum suum ibidem, ne ex falsitate illudant et onerent ecclesiam plus quam debent; et istud movet multos, cum nemo debet credere etiam pape
 25 in materia fidei, nisi de quanto se fundaverit in scriptura. Sed nec scriptura nec racione nec revelacione potest ecclesia Avinonica fundare predictam transsubstanciacionem, ergo non potius tenemur ipsam credere quam credidit ecclesia primitiva; sic etiam

Various fancies
as to what
becomes of that
which is
annihilated.

Neither reason
nor revelation
teaches of such
trans-
substantiation.

2. B: *sibi presens*; E: *est ibi sacramentaliter*. 6. C: *quod correxit in quam*. 7. D: *convertetur*; E: *converteretur*. 9. C: *in* in marg. alia manu; ib. BD: *panis autem*. 11, 12. B: *Christi ficticet*; C: *ficticet* in marg. alia manu; in textu: *fic*. 13. AB: *illa docent*; C: *illud* in marg. alia manu. 17. D: *vel revelacio*. 21. B: *scripturis*; ib. B: *pertinere*; E: *pertinet*. 23. ABCE: *debet*. 24. D: *movit*; C: *debet* in marg. alia manu. 25. E: *nec de quanto*. 28. E: *debemus*. 29. D: *sic enim*.

19. St. Aug. Opp. tom. III, 1, 63. Cf. De Baptismo contra Donatistas Opp. IX, 98. Cf. Trial., pag. 240.

posset ecclesia onerari mille fallaciis tanquam fide,
et posset processu temporis induci lex Antichristi;
creditur, inquam, quod in edicione ultima illius de-
cretalis De Fide catholica, capitulo *Firmiter* in fine,
non concurrerunt papa et CXIII^{cim} episcopi, ut con-
tigit in sinodo qua decretum est quod panis et vinum
remanent; ideo (ut dixi superius) non est ratio quare
debemus eis credere plus quam illis, potissime cum
fabricatores mendacii de novo subreperant, quos
creditur istam ficticiam invenisse.

We must be on
our guard
against idolatry.

Cum ergo subtiliores doctores moderni vident et
asserunt quod nichil cogit hoc credere nisi predicta
decretalis et ipsa non daret per se fidem fidelibus,
videtur quod in isto deficit huius fidei fundamentum.
Oportet enim legistas fundantes tam sollempniter
novum festum baptismo dimisso aliquid novum atque
mirabile inculcare. Unde omnes legiste et eorum
auctores nesciunt describere transsubstanciacionem et
quomodo ab anichilacione distinguitur cum annexis
difficultatibus, quibus exinde ecclesia est involuta.
Conceditur tamen quod accidencia illa que quidam
vocant panem et vinum sunt honoranda ut signum
corporis Christi et sanguinis. Sed quantum patres
legis veteris cavebant colere ymagines tanquam Deum,
ut patet in epistola Jeremie missa Babiloniam per
Baruch, tantum debet christianus cavere ne colat
illud quod moderni vocant accidens et prior ecclesia

1. C: *flagitiis tanquam*; correxit in marg. 4. Codd.: *ergo firmiter*;
C in rasura: *C (= capitulo) firmiter*; ib. D: *in fine* deest. 5. ABC: *con-*
curreunt; ib. ABDE: *CXIV^{im}*. 7, 8. E: *qualiter debemus illis*. 8. C:
cum in marg. alia manu. 9. D: *surreperant*. 10. E: *credere*.
12. D: *quod quod*; ib. codd.: *nichil credit*; C in rasura: *cogit*; ib. D:
nisi id. 13. E: *et papa non*. 14. E: *defecit*. 15. D: *fundatos*.
19. D: *ab* deest. 23. C: *corporis* in marg. alia manu. 25. AB: *per*
deest; C in marg. alia manu addit.

4. Decret. Greg. IX, lib. I, titul. I, cap. I. 6. Cf. Decreti,
Pars III, dist. II, De Consecracione, cap. XLII. 25. Cf. Ba-
ruch VI, 1.

vocavit panem et vinum tanquam verum corpus et sanguinem Jesu Christi, quia sicut ille ymagines non poterant se iuvare vel suos cultores contra hostes, latrones vel aves, ut docet Jeremias Baruch ultimo, ^{To worship the elements is like worshipping an image.} revera sic nec dictum accidens. Ideo illo dimisso signatum suum quod est corpus Christi et sanguis, ymmo tota Christi humanitas, quantum univoce sufficimus est colenda; et licet illud signum habeat maiorem efficaciam quam signa legis veteris et nostre ymagines (ut patebit posterius), tamen nimis magna infidelitas foret credere illud tam abiectum in natura esse Deum; ymmo sic immolans infideliter facit abhominacionem et despectum Deo sicut alii infideles ydolatre; et illud predicandum foret laycis, ne stulta pietate precipitarentur infideliter in ydolatriam. Nec videtur quod aliqua pars panis aut vini convertitur in aliquam partem corporis Christi nisi per idem in quamlibet et sic in sanguinem et animam et que- libet accidencia corporis dominici absoluta; nam ra- cione istius conversionis sunt omnia de novo ibi presenciam; et hoc sufficit ad conversionem huiusmodi, ut videtur.

Secundo principaliter arguitur de racione accidentis: nam omne accidens formaliter inherens substantie ^{An accident is only the truth that a substance is of such a sort. No collation of such accidents can be the host.} non est nisi veritas que est substantiam esse accidentaliter alicuius modi, ut hic supponitur, sed nulla talis veritas potest esse sine substantia, sicut nulla creatura potest esse sine Deo, ergo non est cumulus talium accidentium sine subiecto que sit hostia con- secrata.

2. E: *Jesu* deest. 3. D: *potuerunt*; ib. ABC: *contra hostes contra*.
 7. D: *totaliter*; ib. D: *unite*; C in rasura: *unite*. 9. E: *signum*.
 11. BD: *obiectum*. 12. E: *infideliter* deest. 14. ABCD: *foret* deest.
 15. C in marg.: *precipitarentur*; ib. D: *ad ydolatriam*. 16. D: *quod*
alia; ib. E: *et vini*. 17. D: *aliam partem*; ib. ABC: *nec per idem*;
 D: *quin per idem*. 18. D: *ac animam*. 21. ABC: *hoc fit*; ib. D: *huius*.
 26. E: *esse alicuius*.

4. Baruch VI, 56.

The accident is formally in the subject, but cannot give it quiddity nor exist by itself.

Item, omne accidens predicamentale est univoce accidens cum quolibet, sed aliquod accidens, ut omnis respectus in aliquo septem generum, non potest esse nisi informet subiectum suum, ergo nec aliquod; assumptum videtur ex hoc quod, sicut ratio 5 unica essendi sit et accidendi, quia aliter non cognosceretur a nobis analoga descriptio vel distinctio accidentis (nam substantia potest inesse et alias separari), ideo videtur quod analoga ratio accidentis sit inesse substantie formaliter, non constituendo ipsam 10 quid nec habendo potentiam per se esse.

Quality and quantity are only accidents in forming a subject.

Item, ponendo quantitatem et qualitatem linitas substantie adhuc oportet ponere informacionem earum qua immediate et formaliter substantia sit quanta et qualis; et illa non potest per se esse, ne sit processus 15 in infinitum, ergo per idem nec aliquod accidens absolutum; assumptum patet eo quod informacio istorum accidentium potest suspendi ipsis manentibus (ut inquirunt), et per consequens oportet dare informacionem que sit vinculum quo substantia et 20 tale accidens colligantur, quia aliter indubie non probabitur quantitas vel qualitas distincta a substantia, sed sufficerent partes quantitative et quidditas substantie; per hoc ergo quod substantia esset non tanta nec talis, alias autem est contrarie se 25 habens, concludimus utrumque accidens. Et consimili argumento oportet dare informacionem distinctam que sit quantitas et qualitas, non autem ficta accidentia sic linita.

Item, cum illa accidentia non superfluunt sed 30 subiacent tantum divine potencie, poterunt coextendi

1. D: *commune accidens*; ib. D: *predicabile*. 2. E: *accidens deest*. 3. D: *in argumento septem*; AB: *aliquo modo septem*. 4. E: *informaret*. 4, 5. ABCD: *aliquod argumentum*. 5, 6. D: *una ratio unica*; C: *univoca*; ABE: *unica ratio unica*. 6. C: *essendi sic*. 12. C: *unitas* in marg. alia manu; D: *trinitas*. 15. C: *nisi sit*. 17. ABCD: *argumentum patet*. 18. D: *accidencia*. 21. B: *quia arguitur*. 24, 25. D: *esse nunc*; C: *esset nunc*. 25. D: *et talis*. 29. ABDE: *sit linita*. 31. E: *poterint*.

punctus, linea, superficies; et multo magis forma substantialis poterit per se esse; ex quo generantur mille difficultates, ut puta quod tam quantitas quam qualitas componitur ex suis partibus intensivis, quia
 5 coextensis illis et continuatis ad omnem punctum non restat quomodo componerentur, nisi intensive fuit integrum; et de quantitate ac tempore, de materia et forma suasum est alibi multipliciter quod obviant veritati. Videtur etiam contra adversarios
 10 quod continuum componitur ex suis partibus indivisibilibus, cum Deo auferente a celo extimam superficiem sine pluri foret residuum mundi finitum et habens superficiem extimam eadem ratione qua prius, sicut Deus posset linire unum tale cum alio
 15 et continuare partes ad unum punctum; quibus compositis forent duo indivisibilia immediata in eodem continuo.

Item, cum quantitas in hostia consecrata sit alba, rotunda et aliter diversimode qualificata, oportet
 20 quod illa sit subdita qualitati (ut dicit Thomas), primo quia nulla qualitas est alba vel sic qualificata, secundo quia est prioritas naturalis quantitatis ad qualitatem et ad alia accidentia que sequuntur, et tercio quia illa hostia potest alterari, ut patet
 25 ad sensum secundum valde disparem qualitatem; oportet ergo subiectum talis alterationis esse aliud ab huius qualitate, quia secundum nullam partem potest ipsa taliter transmutari.

Sed contra istud arguitur primo per hoc quod
 30 nulla quantitas potest taliter maiorari, nam vel manet quantitas que maioraretur vel non. Si manet, vel est permixta cum quantitate que advenit; et patet

Quantity, according to St. Thomas, is the subject of qualities, which may vary in it from time to time.

Answer:
 1. If the quantity were altered, the subject would no longer be the same.

2. C: *per se* in marg. alia manu. 3. E: *ut pura*; C: *ut deest*.
 6. AB: *ubi intensive*. 7. D: *suum integrum*; C in marg. in alia manu.
 8, 9. C: *quod multipliciter obviant*. 10. D: *partibus et*. 13. E: *ut qua*.
 15. ABC: *ad omnem punctum*. 16. D: *so = secundo*. 18. D: *et hostia*;
 19. E: *alba et*. 21. D: *primo deest*. 22. B: *Sed quia*. 23. D: *et alia*.
 24. E: *quod illa*.

2. Such an alteration may take place through rarefaction caused by heat or other agency.

quod tunc ad omnem punctum fit nova quantitas antiqua corrupta; si vero manet inpermixta, non illa fit maior sed generaliter nova que non est sacramentum, ex quibus fit sacra et non sacra quantitas bipartita. 5

Secundo arguitur per hoc quod rarefacta quantitate ad omnem punctum, cum experimentum docet quod potest rarefieri, oportet quod antiqua quantitas que fuit sacramentum totaliter corrumpatur et una quantitas non sacramentum totaliter generetur. Non enim fingendum est aliquid quod consecret continue novam quantitatem; cum tamen non desinet corpus Christi esse ibi beatum accidentibus sic remanentibus sub forma panis et vini, quia aliter trepidaret christianus per quantumlibet breve tempus post consecrationem accipere sacramentum, cum ex sibi dubio calor vel aliud agens mutando subiectum fecit accidens succedere, quod non fit sacramentum, cum prius causaliter sit sacramentum sensibile quam corpus Christi sit ibi sacramentaliter, ut patet de natura confectionis. 20

3. Although the quantity be changed, the subject remains quantitative; this shews that quantity is only a condition of the subject.

Tercio arguitur per hoc quod signata a terra pedali cui linitur pedalis quantitas, illa terra est et foret formaliter pedalis in illo casu possibili quo Deus anichilaret quantitatem illam sed servaret terram omnino inmotam in situ eodem; sed tunc remaneret formaliter pedalis, ergo est dare unam pedalitatem intrinsecam priorem illa linita qua formaliter est pedalis; et illa non potest per se esse, cum sit istam terram sic esse quantam; et distincionem illius nemo potest destruere; et eadem est consideracio de qualitate quod non habet propriam raritatem, densitatem et similes qualitates distinctas a subiecto. 30

1. E: quod deest; ib. E: sit. 3. D: sed generatur. 10. E: generatur.
11. D: continue deest. 13. AB: Christi deest; C in marg. alia manu;
ib. D: esse relativum. 15. E: quantumcunque. 15, 16. E: per consecrationem.
23. E: unitur. 24. D: illo deest. 25. D: et servaret.
28. E: unita. 30. ABC: esse sic.

- Item, secundum falsigraphos substantia potest manere quanta sine quantitate distincta et sic de omni respectu; nec est ratio quin per idem sic sciendum est de toto genere qualitatis, ergo non est dare accidens preter substantiam; cum ergo constat ex sensu quod remanent post consecrationem res materiales, restat illis concedere quod remanent materiales substantie. Quid ergo foret istud corpus remanens nisi panis et vinum, ut dicit decretum Romane ecclesie?
- 10 Cum autem hoc sit argumentum ad hominem, peto maiorem ut datam. Minor patet ex hoc quod eque ad quantitatem potest esse motus ut ad qualitatem; eque ponunt philosophi et probant rationes alia accidentia distingui ut qualitates, eque ponunt quali-
- 15 tates non posse separari a subiecto ut alia accidentia.

- Unde hic mirantur philosophi quare theologi ponunt omnem qualitatem posse per se esse et non formam substantialem materialem, que (in quantum substantia) potius haberet rationem per se standi et sic materia prima posset esse informis quod negant.
- 20 Si dicitur quod Aristoteles vel ratio illud dictat, eque vel plus dictat quod qualitas non poterit per se esse; si dicitur quod fides hoc postulat, pure petitur quod probarent.
- 25 Mirantur secundo quam gratiam meruit qualitas, quam approbant posse per se esse, cum eque sicut potest salvari figuram esse figuratum et sic de pulcritudine cum naturali potencia et aliis donis Dei, sic potest probabiliter teneri de toto genere qualitatis.
- 30 Et tamen paucas alias qualitates ponunt de tertia specie qualitatis, cum eque propter variationem modi habendi substantie sine aliquo accidente quod poterit per se esse potest salvari substantia utrobique;

If substance can be quantitative without distinct quantity, accident does not exist without substance; and if substance remains, why is it not of bread and wine?

This is merely an argumentum ad hominem, resting on a false premiss.

The postulates of our opponents land them in the contradiction that matter may exist without form.

Why is quality to be specially distinguished above other accidents?

4, 5. C: *accidens* deest. 6. B: *remanet*. 11. D: *Et minor*.
16. E: *qualiter*. 20. D: *prima* deest; ib. AE: *possit*; ib. D: *negandum*.
21. B: *illud debeat*. 28. C: *potencia* in marg. alia manu. 31. D: *qualitates*.

nam sicut lux consequitur ad solem ut passio ad subiectum, ita consecuntur qualitates prime ad elementa; et sicut ad presenciam lucis solis cum capacitate in medio naturaliter sequitur lumen eius vel illuminacio, ita secundum varietatem mixtionis elementorum in ceteris mixtis consecuntur qualitates secunde, aliis respicientibus lucem vel factum preteritum ut calores et passionēs, et aliis respicientibus figuras, mollicies et duricies, levitas et asperitas; poneret ergo sic opinans omnes qualitates quas ponunt philosophi et nullas posse per se esse vel omnes.

Other inconsistencies as to union &c., which our opponents distinguish from the other predicaments.

Mirantur tercio quod sic opinantes ponunt unionem, continuacionem, contiguacionem et substantia esse qualitates que poterunt per se esse; propter hoc principium non potest esse motus a contradictorio in contradictorium sine generatione vel corrupcione nove rei; et non dicunt sic de motu, tempore et ceteris respectibus; nam si ista tria poterunt per se esse, tunc illorum est dare unionem distinctam, et sic de continuacione et contiguacione sine fine. Non enim videtur ratio quod ad continuandum A cum B sequitur continuacio que sit qualitas distincta potens per se esse, quin per idem ad continuandum continuaciones illas sequeretur alia et sic in infinitum; et posita carencia continuacionis cum immediacione continuabilium ponitur contiguacio sine nova re dominante formaliter, que poterit per se esse; et iterum in confinio continuatorum forent infinite continuaciones superficiales, lineares vel punctuales; quod negat opinans nec dicet rationem quod anichilacio, transsubstanciatio et similia sint veritates distincte et

1. C in marg. alia manu: *ad*. 4. D: *consequitur*. 6. D: *in corporibus*. 8. E: *colores*; ib. ADE: *et potestates*. 9. ABC: *mollies*; ib. D: *ut levitas*; E: *et levitas*. 13. *substantia*; C in rasura: *subiecta*; recte: *contiguacionem substantie*. 15. E: *ad contradictoria in*. 18. ABC: *si deest*; ib. E: *potuerunt*. 19. ABC: *illarum*. 21. AB: *a continuandum*. 22. D: *respondetur*; ib. ABCD: *que sit*; C correxit: *est*. 24. D: *requiritur*. 29. ABCD: *liniaries*; ib. C: *punctales*; correxit.

sic nec substantie nec accidentia, cum poterunt per se esse, quin per idem est dare veritates alias predicamentales duodecim generum, ut olim posuerunt philosophi. Et patet quante error fictus de hoc sacramento perturbat philosophos.

Item, iuxta hanc viam non convinceretur philosophice aliqua materialis substantia, quia omnis experientia de motu vel transmutatione subiecti aut aliquo allegando posset salvari sine tali materiali principio, ergo frustra est ponere talem imperfectam substantiam, cum nec ratio nec experientia hanc convincit. Sic enim possent sompniari infinite substantie sine ratione movente. Assumptum patet iuxta sic loquentes, cum ponunt accidentia posse per se agere et pati eque efficaciter ut modo sine substrata materiali substantia. Cum ergo iuxta philosophorum principia frustra fit per plura, quod fieri potest per pauciora et natura agit breviori modo quam poterit, videtur esse phisici negare huiusmodi materialem substantiam sensibilem et ponere sufficienter ad finem nature aliqua predicamenta accidentis.

Nec valet allegare in isto miracula ad colorandum quamcunque opinionem contrariam veritati; non enim fundatur fictum miraculum. Secundo quia sic accidens factum subiectum transsubstantiationis crearet in casu et anichilaret et tamen cum sit res inanimata, non habens substantiam que sustentaret eius mutationem, nulla una permanens qualitas posset pati vel agere. Assumptum sic arguitur: Posito quod calor per se agat in sacramento, quousque fiat alimentum

It accidents can exist of themselves, we need not postulate substance at all.

The plea of miracle is ungrounded, for it is not a question of change in things, but of misuse of language.

1. ABC: nec deest before substantie; DE: sic deest; ib. C: poterint; E: potuerunt. 4. AB: hoc deest. 8, 9. ABC: aut quo; C corr.: aliquo. 9. AB: materia; C corr. in marg. 13. ABCD: argumentum patet. 18. ABCE: agat; ib. ABCD: quo. 19. B: esse deest; ib. ABCD: philosophicum; D: philosophicum veraciter. 20. D: insensibilem; ib. B: exponere. 21. D: predicamenta alia. 22. ABE: ad ista; C corr.: in isto. 23. D: quam tantum. 25. CD: transmutationis; ib. B: crearet in marg.; E: careret; A: careret extinct. crearet in marg. 29. ABCD: argumentum; ib. C: posito in marg. alia manu. 30. BCDE: alienatum; A: aliu alimentum.

et redeat eadem materia, patet quod diu erit antequam redibit materia panis (ut concedunt adversarii), et tota qualitas que iterum corrumpetur anichilabitur, sicut qualitas que interim producetur creabitur, cum non sit materia que suscipiat illam transmutacionem 5 naturalem, sic quod qualitas non corrumpetur in potencia materie, sed corrumpetur in nichilum vel totaliter producitur ex nichilo, sicut agens naturale suscitatur priorem materiam panis ex nichilo. Talis enim substantia non generatur ex accidente, ut patet quod, 10 licet ecclesia sollempnizet hec signa supra substantias, sicut transfert ad contraria nomina ministrorum ecclesie, manente tamen dispositione quam Deus instituit vel variancia, non oportet quod natura rei proportionaliter consequatur, ut posito quod anima vel 15 quecunque forma materialis immediate actuet huiusmodi accidens absolutum per se servatum foret substantia composita ut est modo et vel nulla creatura potest per se esse sine miraculo vel vocatum accidens potest per se esse sine novo miraculo vel fingi posset per 20 idem miraculum. Unde tolleretur omnis descriptio creature. Sic enim fingunt sollempnes doctores quod generato verme de hostia anima sensitiva induceretur in accidentia sine materia; quare ergo non consumeretur ex tibi dubio tota materialis substantia 25 facta generatione et motu inter talia accidentia, ymmo cum materia individuatur ab instanti sue creacionis, videtur quod nova creatur et non sic inevitabiliter antiqua sustentatur et sic quot substantie convertuntur in corpus Christi tot materie prime sunt perditæ 30

If (as in the case of a maggot bred on the host) a sensitive soul can be induced into mere accidents, we can have no knowledge of substance.

1, 2. B: *patet* — *materia deest*. 2. D: *contendunt*. 5. D: *suscitat*; C: *susciperet*; ib. AB: *transsubstanciacionem*. 6. D: *corrumpetur*. 7. ABCD: *corrumpitur*; ib. C in in marg. alia manu. 13. D: *diffinicionem*; C correxit: *disposicionem*; B: *diffinicionem vel disposicionem*; A: *diffinicionem alias disposicionem*. 14. ABCE: *variari*; ib. BCE: *non deest*. 14, 15. D: *proportionabiliter*. 16. B: *quodcunque*; ib. ABCE: *modi deest*. 18. ABCE: *nam nulla*. 23. E: *introduceretur*. 25. D: *ex tibi in textu; ex tali in marg.* 29. D: *antique*; ib. CD: *suscitatur*.

et nemo nostrum cognosceret huiusmodi materialem substantiam. Quomodo ergo auderet quisquam conficere vel iurare de actu materialis substantie.

Item, ecclesia non est oneranda novitate tali insolita nisi vel fides scripture vel vivax ratio vel efficax sanctorum testimonium ad hoc cogat, sed quodlibet istorum trium deficit predicto errori de sacramento altaris, ergo et ratio sic onerandi ecclesiam. Assumptum patet ex multis testimoniis sanctorum et veritate
 10 ac sufficiencia legis Christi. Sic enim coleretur abhominatio desolacionis, quia accidens entitatis minime, tamquam Deus, vel saltem coleretur tamquam sacrum signum mendacissime accidens loco substantie et imponeretur Deo quod sit auctor mendacii.

This error is a needless burden laid on the Church without authority

15 Quantum ad scripturam, patet in sex locis predictis de hoc sacramento tangentibus quod nec ponunt accidencia sic esse sine subiecto, nec antecedens ad hoc. Et idem est iudicium de qualibet parte scripture in qua est omnis veritas.

of scripture,

20 Quantum ad rationem, patet luce clarius quod aliena est a fundacione existencie huiusmodi accidencium sine subiecto, ymmo ut loyci instant, impossibile est accidens esse nisi unum accidens subiectet aliud; et cum quolibet creatura sit accidens deitati, patet quod
 25 oportet esse accidens sine subiecto suo cui inhereat.

of reason,

Et quantum ad testimonium doctorum, patet quod antiqui sancti testati sunt concorditer quod accidens non potest esse sine subiecto cui inhereat; tamen sufficit eis sicut philosophis ponere accidens quod
 30 est substantiam esse accidentatam.

or of the fathers,

Et quantum ad decretalem, patet quod non est forcior quam decretum pape et CXIV episcoporum

1. D: hic materialem; E: huiusmodi deest. 5. E: fide; ib. E: vel in marg. alia manu. 7. E: isto errori. 8, 9. ABC: argumentum. 11. C: entitatis in marg. alia manu. 21. ADE: huius; ib. ABDE: accidencia. 29. E: sufficiet; ib. C: eis in marg. alia manu. 31. C: est in marg. alia manu.

Teaching of
Augustine.

qui diffinierunt panem et vinum remanere post consecracionem (ut sepe recitatum est).

Unde quantum ad testimonia sanctorum, reduco ex multis triplex testimonium Augustini; primo illud dictum de Quantitate Anime capitulo IV°, ubi dicit⁵ quod corpus non potest esse sine altitudine; *prorsus*, inquit, *non dubito corpora omnia longitudine, latitudine et altitudine carere non posse, sed numquid potest cogitari ista tria non esse nisi in corporibus? Non intelligo*, inquit, *quomodo alibi esse possint.* 10

Et quoad qualitatem scribit II° Soliloquiorum XII° capitulo: *Esse aliquid in aliquo nos non fugit duobus modis dici. Uno modo localiter ut corpus seiungi atque alibi esse possit, ut hoc lignum in hoc loco et sol in oriente. Altero autem quo ita est aliquid* 15 *in subiecto, ut ab eo nequeat separari, ut in hoc ligno forma et species quam videmus, ut in sole lux, ut in igne calor et in anima disciplina et si qua sunt alia. Ista*, inquit, *vetustissima nobis sunt et ab ineunte adolescencia studiosissime percepta et* 20 *cognita, quia non possum de hiis interrogatus, quin ea sine ulla deliberacione concedam. Et sequitur: Illud vero quod interrogasti, quis concesserit aut cui posse fieri, videatur ut id quod est in subiecto maneat ipso intereunte subiecto? Monstruosum enim et a* 25 *veritate alienissimum ut id quod non esset nisi in ipso esset, eciam cum ipsum non fuerit possit esse.*

5. AB: dictum deest; C in marg. alia manu. 8. D: sed nunquam.
9. D: possunt; ib. AB: ista q tria = ista tria. 9. Cod.: non deest.
10. C: esse in marg. alia manu; E: possent. 11. Codd.: XIII. Correx. 13. ABC: modo deest; ib. B: se iungit. 14. ABC: aut alibi. 15. D: alteri.
18. CD: animo; D corr. in marg. 20. A in textu: abeunte. 21. ABCE: possim. Recte: Quare non possum. 23. D: concessit; ib. ABCD: alcui; aut deest. 24. C: fieri in marg. alia manu. 25. C: ipso in marg. alia manu; ib. E: subiecto deest. 26. ABC: illud; ib. D: non esset deest; Codd.: est. Correx. 18. Codd.: ipso oportet; C correxit.

4. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 404. 11. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 378. 21. Aug. l. c. cap. XIII.

Et tercio Epistola XL ad Dardanum sic loquitur Augustinus: *Tolle ergo ipsa corpora qualitibus, qualitates corporum nec erit ubi sint, et ideo necesse est ut non sint.* Et idem sine retractacione sepe sentenciatur, ut patet De Trinitate IX° et XIII°, VI° De Trinitate VI° et IX°, De Trinitate III° et in De Moribus Ecclesie capitulo VI°. Nec valet glosare dicta sancti quod intelligit sic esse nisi fiat miraculum, tum quia nullo existente miraculo non foret aliqua creatura, tum etiam quia nemo potest mereri vel beatificari sine miraculo, ymmo maneret ubique incertitudo, quando et ubi foret miraculum, et per consequens periret certitudo de quacunque materiali substantia et sic naturalis philosophia, tum tercio quia non magis probabiliter fingitur miraculum in hoc venerabili sacramento, quam fingi posset quidquid volueris; et per istam glosam tolleretur consequenter quodlibet sanctorum testimonium vel scripture.

Quantum ad glosas et opiniones modernorum doctorum in ista materia, patet quod ut plurimum sunt frivole; ipsi enim vix corticem verborum sanctorum suorum priorum conceperant; et ideo deficiente intelligencia hii negant et imponunt erronee sanctis stulticiam et hii ad ostensionem maioris stulticie fingunt eis glosas nimis extraneas, ut patet de glosa Doctoris Communis ad dicta Augustini de potenciis anime, quomodo memoria, racio et voluntas non sunt essencia anime inseparabiles qualitates, Augustinus

The comments and opinions of modern doctors are frivolous.

1. ABCE: *Item tercio.* 4. AB: *idem deest*; ib. ABC: *retraccione.*
 5. ABC: *De Trinitate et IX*; E: *et VI Trinitate.* 7. D: *oportet.*
 8. D: *esse illud.* 9. B: *tamen*; ib. C: *foret in marg. alia manu*; ib. D: *alia.*
 13. ABCE: *perieret.* 14. D: *tamen tercio.* 16. E: *possit.* 17. ABC: *et deest*; C in marg. alia manu: *et.* 20. D: *plurium.* 22. E: *suorum deest*; ib. B: *ceperant.* 24. ABE: *maiorum*; ib. C: *stulticie in marg. alia manu.* 26. C: *doctoris in marg. alia manu.* 27. D: *et vés.*

2. Aug. l. c. tom. II, pag. 682. 5. Cf. Augustini Opp. tom. VIII, pag. 833 et seqq. 6. ib. tom. I, pag. 690, 691.
 26. Scil. Thomae Aquinatis.

The words of Hugo give us pause, since he seems to say that after consecration the substance is of the Body.

autem ponit in utroque oppositum. Sed movet me dictum illius magni doctoris et sciencioris modernis Hugonis, II° De Sacramentis, Parte VIII^a in cuius IX° capitulo ita scribit: *Per verba sanctificationis vera panis et vini substantia in verum corpus Christi et sanguinem convertitur, sola specie panis et vini remanente et substantia in substantiam transeunte. Conversio autem ipsa non secundum unionem sed secundum transicionem credenda est: quoniam nequaquam essencia in augmentum essencie accedit ut per id quod accedit id ad quod accedit cum illo ad quod accedit unum fiat. Nec sic in pane corpus Christi consecrari dicimus, ut de pane corpus Christi esse accipiat, nec quasi novum corpus subito factum de mutata essencia, sed in ipsum corpus verum mutatam essenciam; nec ipsam substantiam panis et vini in nichilum redactam, quia desiit esse quod fuit, sed mutatam potius, quia incepit esse aliud quod non fuit et ipsum quod cepit esse ex ea esse non accipiat, quia panis fuit, sed ipsa eius esse accepit quando desiit esse quod fuit. Hoc expressius distinximus propter eos qui ex sua ratione fidei preiudicium faciunt et sensu suo incedentes asserere nituntur vel hoc esse solum quod cernitur vel tale esse quod creditur; hoc est, quia sola panis et vini species cernitur solam ibi esse panis et vini substantiam vel quia ibi substantia corporis et sanguinis esse*

2. ABE: scienciarum; C: scienciorum; D: scienciore; ib. ABC: modernus. 3. E: Hugo; ib. E: *Ille* deest. 4. D: *illa scribit*; ib. ABC: *veri*. 5, 6. D: *substantia* — *vini* deest. 6. C: *panis* in marg. alia manu. 9. Codd.: *quam*. Correx. 9, 10. D: *nequaquam esse*. 10. ABDE: *et augmentum*; ib. Codd.: *accedit*. 10, 11. C: *ut* — *accedit* in marg. alia manu. 11. AB: *et id ad*; ib. D: *cum illud*. 11, 12. *adquem*. 12. ABDE: *vinum fiat*; ib. B: *corporis*. 13. C: *consecrare*. 15. E: *mutata substantia sive essencia*. 20. ABCD: *causa esse*. 21. C: *quando* in textu; in marg. alia manu: *ante*. 22. ABCE: *distinccias*; C in marg. alia manu: *distinguitur*. 25. ABCD: *quod sola*. 26. Codd.: *esse* deest. 27. *esse*; D: *Christi*.

3. Hugo, De Sacramentis, lib. II, pars VIII, cap. IX (ed. Mougina 1617), pag. 463. 11, 12. Recte: *ut per id quod accedit, id ad quod accedit maius fiat*.

creditur possibiliter ei inesse speciem et qualitatem panis et vini que cernitur quasi non possit species apparere cuius non assit substantia vel substantia latere cuius non appareat forma.

- 5 *Ista verba doctoris incusserunt michi formidinem* Perhaps he only
nec video quin doctor in illis intelligit quod fidelis means that the
suscitet intellectum ad credendum quod solum cor- Body is the
pus Christi sit post consecracionem ibi principaliter object on which
pane et vino in principalitate illa corpori Christi our attention
cedentibus, unde propter amissionem illius princi- should be fixed.
palitatis dicit nec panem nec vinum remanere sed in
corpus Christi converti. Accidencia autem habent ibi
principalem existenciam ad expergefaciendum sensus
fidelium sine subiecto suo ibi principaliter existente;
 15 *verumtamen ipsa informant panem et vinum, non*
autem corpus Christi vel sanguinem, sed illa in-
formacio propter presencialitatem dignioris corporis
est sopita, sicut Petro tenente in domo principalitatem
dominii post successionem Christi, in eadem domo
 20 *cui Petrus omnino succedit in servum nomen Petri*
tacetur et nomen Christi in hiis que sunt dignitatis
vel principalitatis ibi erigitur. Sic est quodammodo
de corpore Christi et pane qui post conversionem,
licet remaneat secundum essenciam, tamen esse princi-
 25 *palitatis ab eo tollitur, cum remanet secundarie ser-*
viens superiori corpori ut figura.

Et possunt dicta verba doctoris trahi ad istam sententiam, et per hoc potest intelligi dicta conversio vel transsubstanciatio et ecclesia novella concordari
 30 cum ecclesia antiqua, et potest labor in ista equi-

3. ABCE: *cuiusnam*; ib. ABDE: *substantialiter*. Correxī. 3, 4. C: *substantia lateris*; *lateris* in marg. alia manu. 10. Codd.: *credentibus*.
 11. ABCD: *et vinum*. 13. E: *sensum*. 17. AB: *propter* deest.
 18. AB: *tenente in domo* deest; C in marg. alia manu addit; E: *in domo* deest. 19. AB: *dominium*; C: *domus*. 21. D: *nomen* deest; ib. ABCE: *qui sunt*; C correxit: *que*. 22. B: *ubi erigitur*. 23. C: in marg. alia manu: *consecracionem*. 25. D: *secundario*. 25, 26. B: *servientes*.
 28. E: *novella dicta*; *intelligi* deest. 30. C in marg. alia manu: *labor*.

vocatione colorari ex modo loquendi quo servus recipiens dominum in domum suam inferiorat se quantum sufficit, dando sibi in domo totum nomen honoris vel reverencie ac si ipse foret in huiusmodi anullatus.

5

Examples of
such use of
language.

Et iterum, attribuimus in aliis terminacionem actus corpori principali, accessorio dimisso, ut dicimus nos emere vel vendere equum vel asinum et non materiam eius vel formam, sicut legiste dicunt se non excommunicare propter pecuniam sed propter inobedienciam consumatam; et cadit utrimque ex equivocacione illusio, potest tamen modus loquendi fundari ex illo Joh. IV°, 42: *Mulier dicebant quia iam non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audivimus et scimus quia hic est vere salvator mundi*,¹⁵ ubi oportet intelligere negacionem super principalityatem muliebris evidencie; et tales sunt multi modi loquendi in scriptura.

It is better to
strain the later
doctors into
agreement with
the early church
than to accept
absurdities:
e. g. that human
beings may live
and act without
substance.

Sic ergo possunt concordari dicta gravium personarum ecclesie quod est melius quam invenire sensum et verba ab antiquis sanctis extranea, et ex illis ut in materia calculatoria ex falso fundamento deducere conclusiones et sentencias mundo mirabiles; que de facto sunt deliramenta fidelibus onerosa: ut adversarii concludunt in casu eis possibili quod iste²⁵ homo fuit temporaliter generatus univoce et non ab animali aliquo, licet parentes eius conversantes cum eo in fide ipsum instruxerint; qui licet a Deo perpetue dampnabuntur, non possunt tamen peccare vel puniri in corpore aut anima, sicut non possunt in³⁰ altero horum pati, posito quod ex duobus spiritibus

1, 2. A: *recipientes*. 2. ABCE: *inferiorat*. 3. C: *sufficit* in marg. alia manu. 4. D: *honoris et*; ib. AB: *ipse* deest; C in marg. alia manu. 9. E: *vel formam eius*. 9-10. C: *sicut* - *pecuniam* in marg. alia manu. 11. ABDE: *utrum*. 11, 12. E: *sub equivocacione*. 13. D: *in illo*. 14. D: *credemus*. 15. ABC: *audimus*. 17. B: *mulieris*. 20. E: *ecclesie* deest. 21. AB: *quod illis* ex deest; ib. CE: *ex* deest. 22. B: *ut* deest; ib. D: *calculativa*. 28. CDE: *instruxerunt*. 30. B: *vel anima*.

qui possunt esse anime humane et omnibus acciden-
 tibus absolutis corporeis (que sunt in Petro et Martha)
 optime complexionatis constituentur duo supposita
 subducta in eis omni materiali substantia et quod
 5 ista que sunt A et B peccent dampnabiliter, pro-
 creando Paulum compositum ex corpore et anima,
 de quo Paulo verificant consequenciam; nam sicut
 A et B mediantibus aliquibus suis accidentibus cor-
 poreis possunt operari eque efficaciter et satis univoce,
 10 ut patet de operibus nutritivis et sensitivis: ita videtur
 de accionibus generacionis, et per consequens sicut
 A et B habent potenciam gignendi et aliter operandi
 secundum quascunque qualitates quas habent, sic
 possunt esse parentes et coniuges hominem pro-
 15 creantes. Et patet cum casu prima pars conclusionis;
 et secunda pars probatur per hoc quod nec A nec B
 est substantia animata sensibilis quia non corpus,
 ymmo pari evidencia qua foret substantia foret tam
 quantitas quam qualitas; et patet tertia pars ex casu
 20 cum tam A quam B potest exercere omnes operationes
 tam organicas quam non organicas. Et patet quo-
 modo tam virtus quam viciū potest inesse illis
 spiritibus, et sic tam A quam B potest dampnari
 perpetuo, cum habet libertatem flexibilitatis arbitrii,
 25 sicut ponitur de inesse. Ultima vero particula videtur
 per hoc, quod nec A nec B potest esse animatum
 sive corporeum, quia tunc foret aliene nature omnino
 a natura cuius est materia.

Ex quo videtur cum neutrum istorum potest esse
 30 sine accidente, cum tunc foret purus spiritus acciden-
 tatus, quod totum accidens sit essenciale utrique sup-
 posito, et per consequens cum omne agens naturale
 in agendo repetitur, videtur quod nec A nec B potest

1. D: *in omnibus*. 3. D: *secunda*. 4. AB: *subducta*. 7, 8. H: *nam sic A*. 8. D: *alibus*. 11, 12. B: *sic A*. 12. ABDE: *potenciam deest*; C in marg. addit. 13, 14. D: *sicut possunt*. 16. C: *conclusionis* in marg. alia manu. 19. E: *Et hoc patet*. 20. E: *quod tam*. 27. E: *sive deest*. 28. C: *est modo*. Ex. 31. E: *fit*.

agere vel pati accione corporea et specialiter procreare, ymmo si capta una duricie uniformi et coextensa una mediante cum alia, et sic infinicies usque ad superficiei duriciem, qua lineantur adextra undique, videtur quod nulla armatura, ymmo infinita acucies non⁵ posset huiusmodi penetrare quod si tota gravitas esset ablata tam A quam B cum armatura predicta, quam gloriosum suppositum foret et agile.

If accidents can
exist alone, our
senses cannot
tell what
anything is,
nor if it is.

Secundo sequitur quod omnis sensus philosophorum vel naturales eorum non sufficiunt convincere de ali-¹⁰ qua substantia aliquam quatuor questionum, sed in istis necessitati sunt ad fidem recurrere quoad diffinicionem, distinccionem et perfeccionem specificam. In omnibus istis sunt compares idiotis. Nam iuxta dicta nullus sensus vel intellectus convincit esse¹⁵ quamcunque materialem substantiam, cum stante omni noticia sensitiva vel experientia apparet compossibile et consonum quod tota universitas creata sit globus accidencium; ideo ponens talia necesse habet recurrere ad fidem scripture et supponere eius²⁰ sensum; et deficiente naturali noticia questionis si est de quacunque materiali substantia, necesse est quod deficiat questio quid est et questio cuiusmodi est et questio propter quid est de quolibet assignando, quia omnes dicte tres questiones presupponunt que-²⁵ stionem si est, que non potest naturaliter stabiliri.

Faith would
perish as well
as natural
knowledge.

Sed contra istam perfidiam arguitur quod nedum tollit omnem naturalem scienciam sed eciam omnem fidem; nam sic devians nedum tenetur sentire cum antiquis errantibus quod nullam affirmacionem cogno-³⁰

2. D: *extensa*. 3. D: *in filios*. 3, 4. ABCD: *superficiem*.
4. E: *contra lineam*. 7. D: *tam armatura*. 8. E: *esset*. 9. C: *consequitur*. 10. C: *non possunt*; in marg. correxit: *sufficiunt*. 10, 11. D: *de alia*. 12. E: *sunt deest*. 15. B: *sensus est*. 16. B: *nalem substantiam*.
17. D: *experientia oportet*; ABC: *experientia eius*. 18. E: *possibile*. 19. D: *accidencia*. 19, 20. D: *necesse est*.
24. ABCE: *et quomodo*; ib. C: *quid* in marg. alia manu. 25. AB: *tres deest*; C in marg. alia manu addit. 27. DE: *arguo*. 28. E: *omnem deest*. 29. ABC: *nedum deest*.

scunt sed negaciones ut quod nichil sciunt et eis
 similia sed tenentur habere conscienciam de asserendo
 vel iurando aliquid contingens praxim hominum, et
 periret quelibet policia vel religio christiana; nam
 5 nemo debet mentiri pro toto mundo, sed generaliter
 pars securior est tenenda; cum ergo nulla noticia
 quam habemus de materiali substantia fundatur in-
 fallibiliter in principio infallibili cognoscendo, videtur
 quod irregulariter debemus nullam talem asserere.
 10 Item, de quocunque nostrum non convincitur ex
 fide scripture ipsum esse, nec sensus nec ratio hoc
 convincit, ergo de quolibet tali est pie dubitandum
 si est et quid est, et periret noticia de examinando
 opera cleri, de certificando numerum claustralium et
 15 de commemorando numismata vel dona ab homine
 eis data; ponit enim esse quod spiritus esset nudis
 accidentibus copulatus; quo posito non foret talis
 homo, ut patet ex dictis; nec valet in isto allegare
 aliquod miraculum vel communem cursum nature,
 20 quia ex dubio sic loquenti ab origine mundi fuit
 irregulariter spiritus nudis accidentibus copulatus;
 et sic daretur occasio multiplicandi sectas contrarie
 opinantes sine conviccione notoria partis false.

Item, periret fides scripture, cum posset negari
 25 alicui persone hominis revelacionem vel noticiam
 huiusmodi esse datam, licet nature ex spiritu et ac-
 cidente que servat equivoce idem nomen, quod nos
 inponimus nostris substantiis; et illa natura non foret
 inperfectior propter carenciam imperfecte materialis
 30 substantie, sed quantum ad omnem operationem

It is not by
 Scripture that
 we are
 convinced of
 our own
 existence.

All test of truth
 would be lost,
 and we could
 have no access
 to God.

1. D: *secundum negaciones*; C: *necesarios ut*; in marg. correxit.
 3. E: *vel de*; ib. ABC: *ad contingens*; ib. C: *proximum*; in marg. alia
 manu: *praxim*. 4. *periret*; E: *per idem*; B: *politi*; A: *politi* corr.:
politi = *policia*. 11, 12. ABE: *huius convincit*. 15. D: *munuscula vel*.
 16. C: *potuit enim*; ib. D: *est*. 17. E: *compositus*. 19. ABDE: *aliquid*
deest; C in marg. alia manu. 20. B: *mundi deest*. 21. D: *regulariter*;
 ib. E: *spiritus deest*; ib. D: *nudus*. 22. C: *occasto* alia manu;
 24. ABE: *negare*. 26. *licet*; D: *sed*. 28. D: *in illa*; C: *et ista*;
 ib. D: *forent*. 29. B: *infectior*.

eque perfectam; et periret omnis diferencia specifica et sic species alleganda et sic scala per quam fidelis ascenderet ad Deum, cum non sit Dei boni noticie humane instabili sic sine regulari fundamento deficere vel omnem stabilitatem sensacionis tollere, et specia- 5 liter in sacramento quod est Deo proprium, in quo minime foret sensus illusio circa materialem substantiam. Ideo videtur quod non est credendum istis maniacis in hiis que sine fundamento sompnant, cum publicant se non credere sibi ipsis. 10

The same words might mean all sorts of different things.

Tercio sequitur de istis possibili, quod nedum dubitanda est quidditas cuiuscunque substance, sed concedi debet predicacio mutua cuiuslibet de quocunque, ut posito quod Deus communicet Petro sacerdoti potenciam transsubstanciandi hostiam in corpus 15 dominicum, habeatque dyaconus suus potenciam transsubstanciandi eam in ecclesiam, et habeat subdiaconus suus potestatem transsubstanciandi ipsam in totum mundum et quamlibet eius partem, et posito quod isti tres simul incipiant et simul finiant super 20 eadem hostia verba sua sacramentalia, et cum Deus non subtrahit potestatem conficiendi propter peccatum ministri, posito quod Deus concurret cum quolibet istorum usque in finem perficiendo correspondenter ad potenciam illis datam; quo posito videtur quod 25 in fine corpus Christi erit ecclesia et mundus cum qualibet sui parte, quia quodlibet istorum est res eiusdem sacramenti; et iterum cum tam ecclesia quam mundus manet secundum quamlibet sui partem, videtur quod mundus sit secundum se totum in qualibet 30 sui parte. Et iterum videtur quod quelibet pars mundi

1. ABCD: *perfecta*. 2. E: *sic* deest. 4. A: *irregulari*; correxit in marg. 10. ABCE: *se ipsis*; C in marg. alia manu: *sibi*. 13, 14. E: *quolibet*. 14, 15. *sacerdoti*; D: *sacramenti*. 15. D: *potestatem*. 18. C: *transmutandi*; correxit in marg.; ib. E: *eam*. 19. E: *et pono*. 21. D: *et tamen*. 23. ABCD: *pono*. 24. D: *perficiendo* deest. 28. *eiusdem*; E: *huius*. 28, 29. C: *quam mundus* in marg. alia manu.

potest perpetuo servari in hostia, licet corrumpatur in sui natura. Sic enim foret de corpore Christi sacerdote conficiente in sancto triduo, ipso servato in pixide. Et videtur possibilitas casus quoad Deum
 5 ex isto patescere quod eque facile foret Deo convertere panem in totum mundum sicut in corpus suum, cum tamen repugnat infinite parvitati hostie converti in corpus Christi septipedale sicut converti in totum mundum; nec plus obstat quod sint multe
 10 transsubstanciaciones sub uno hostie sacramento quam quod quelibet pars Christi tam secundum corpus quam secundum animam sit sub qualibet particula hostie consecrate; videtur enim quod panis transsubstanciatur nedum in carnem Christi et san-
 15 guinem sed in corpus et animam ac quamlibet eius partem; non enim est conversio unionis sed transitoria (ut dicit Hugo); et ad illam videtur sufficere quod succedat sub eisdem accidentibus convertendum. Ex
 quo videtur quod quelibet pars vini vel panis con-
 20 vertitur in quamlibet partem Christi, ymmo in quodlibet accidens eius absolutum, cum quodlibet tale accidens transit sub accidentibus panis et vini, et sicut concomitanter sunt anima et quelibet pars corporis Christi ad omnem punctum hostie consecrate,
 25 ita videntur concomitanter converti sicut et accidens; et pars principalis videtur habere principalem rationem conversionis, et ita videtur esse multiplex trans-
 accidentacio sicut est multiplex transsubstanciatio. Et hoc graviter ferunt novelli baptiste signorum senten-
 30 ciam dictam superius de transsubstanciacione et con-

Since the host is converted into the whole Christ, it includes His accidents, and so there is transaccidentation as well as transsubstantiation.

1. E: *perpetua*. 6. C: *panem* in marg. alia manu. 9. *multe*; B: *mete*. 12. ABDE: *secundum* deest; C in marg. alia manu. 14. AB: *carnem corpus*; C: *carnem* extinct. 16. C: *transicio*; in marg. correxit. 19. C: *panis vel vinf*. 20. AB: *quemlibet*. 21. DE: *eius accidens*. 23. D: *sic*; ib. C: *concomitanter* in marg. alia manu. 25. D: *illa videtur*; ib. AB: *concomitantur*; ib. D: *sicut* deest. 26. ABC: *videretur*. 27. D: *illa videtur*. 27, 28. B: *transsubstanciatio*; E: *subaccidentacio*. 28. D: *sicut* — *transsubstanciatio* deest. 29. C: *ferunt* in marg. alia manu; ib. B: *moderni baptiste*.

versione Hugonis. Videtur enim quod oportet trans-
substanciatur mutari; cuius mutacionis terminum
oportet esse substantiam, quia aliter foret trans-
inferioracio vel transsubieccio, sed iuxta viam pre-
dictam nec oportet panem perdere vel acquirere ali-
quam qualitatem sed solum respectum ad quem non
est motus secundum philosophos, dum panis fit hostia
consecrata.

The change is
principally into
the body and
blood of Christ,
and secondarily
into the whole
manhood of
Christ.

Hic videtur quod terminus conversionis ex sinistro
intellectu convertitur in venenum; potest ergo dici
quod panis et vinum convertuntur principaliter in
corpus Christi et sanguinem sed concomitanter et
secundarie totam humanitatem Christi et quamlibet
eius partem; nec panis aut vinum deterioratur sed
melioratur, ad quam melioracionem est motus extense
loquendo, manet namque utraque natura; sed sacra-
mentum melioratur, cum fit sacrum, et corpus Domini
est illud cui est toto animo attendendum; et hoc
signatur per conversionem et transsubstanciacionem;
et videtur quod in quamlibet partem humanitatis
Christi potest concedi facta conversio.

Sed quantum ad verba consecracionis et intencionem
colentis attinet, fit quadam principalitate conversio
in corpus Christi et sanguinem et in alia conco-
mitanter et accessorie vel confuse; et potest terminus
ultra hoc quod philosophi noverunt extendi ad motum,
cuius motus terminus a quo est panis nudus et
terminus extrinsecus ad quem est corpus dominicum,
sed terminus intrinsecus ad quem est sacramentalis
sanctitas iuxta quod concedi potest extense loquendo
de motu quod panis et vinum insensibiliter alterantur.
Et sic ille motus dicit aggregative motus multiplices et

2. terminum; D: tantum. 4. E: secundum iuxta. 5, 6. D: ad-
quirere aliam qualitatem secundum. 12, 13. D: concomitant varie.
14. D: harum partem; ib. E: et vinum. 15. D: est deest. 16. D: una
sed. 17. E: melioratur; ib. D: cum sit. 17, 18. ABC: Domini cum;
C: correxit in marg. 20. E: in qualibet parte. 22. E: ad viam.
26. D: contendit.

multas motus materias, ut bonitatem signi, efficaciam signati et multas alias habitudines relativas; et quando dicimus quod corpus Christi non exinde movetur, loquimur equivoce et striccius tunc de motu, sicut
 5 non dicimus quod homo movetur ex hoc quod species sua diffusius multiplicatur per medium nec est michi vis de dictis institutionibus terminorum (ut patet posterius) etc.

CAPITULUM QUARTUM.

10 Sed restat videndum ulterius quam efficaciam habent verba sacramentalia et quomodo corpus Christi habet non esse dimensionale sed sacramentale in signis illis absconditum.

The force of the sacramental words and the nature of Christ's presence.

Quantum ad verba sacramentalia, videtur quod
 15 Christus in illis loquitur figurative vel tropice, sicut prius allegatum est legem novam sub habitudine ad veterem sepius loqui. Sic enim dicit Christus quod Johannes est Helias Math. XI°, 14. Sic enim dicit Math. XIII°, 37—40: *Qui seminat bonum semen est*
 20 *filius hominis; ager autem est mundus; bonum vero semen sunt filii regni, zizania autem sunt filii nequam; inimicus autem qui seminavit ea est diabolus, messis vero est consummatio seculi, messorum autem angeli sunt.* Sicut igitur Veritas loquitur in istis parabolice
 25 ut dicit evangelium, sic videtur loqui figurative in quatuor evangeliis, scilicet Math. XXVI°, 26, Marci XIV°, 22, Luce XXII°, 19, 20, I^a Cor. XI°, 24, quando dicit panem et vinum esse corpus suum et sanguinem, sicut docet Apostolus prima Cor. XI°, 24 (ut patet

In the sacramental words Christ speaks figuratively, but with a special efficacy not found in other figurative speech.

1. D: multos. 2. C: et multas in marg. alia manu. 4, 5. ABE: sicut enim dicimus. 6. E: sua deest. 8. BCE: etc. deest. 9. ABCE: Capitulum IV deest. 11. AB: Christi deest; C in marg. alia manu. 16. ABD: prius deest. 17. C: in textu: sequitur ext.; in marg.: sepius. 20. E: est deest. 21. E: sunt deest. 22. Codd.: seminat. 24. ABC: Sicut autem; D: Sicut ergo. 28. D: suum deest.

posterius). Differencia tamen est in modis loquendi, cum unus sit tropologicus vel moralis et alius allegoricus vel sacramentalis; habet enim efficaciam faciendi corpus Christi et sanguinem esse de facto sub sacramentalibus speciebus, a quo defecerunt alie figure tam 5 nove legis quam veteris.

Three kinds of presence: local, intentional, potential. Christ's local being is in heaven. His potential being throughout the world, of which He is Lord. His intentional being is manifold: visible, to the saints in heaven;

Sed ulterius notandum quod sicut rex habet triplex esse in regno, scilicet situale, intencionale et potenciale, correspondenter videtur Christum habere humanitus in mundo modum essendi triplicem; habet enim in 10 celo ubi sedet ad dextram Dei modum essendi situale, cum ibi situatur loco per quem diffunditur coequatus. Modum autem essendi potencialem videtur habere eciam humanitus, cum sit rex regum et dominus dominancium ad quamlibet partem mundi; verumptamen 15 (ut dicunt multorum sanctorum testimonia) non habet humanitus esse situale vel dimensionale per totum mundum, sed limitate in celo ubi ponitur, sed per totum mundum habet esse essenciale divinitus; quoad medium autem esse sunt in Christo ultra alios 20 homines divisiones multiplices; habet autem per tantum celi per quantum multiplicatur species sui corporis esse presens intencionale quo (quantum ad corpus suum) pascuntur oculi beatorum; et ista specierum multiplicacio corporis Christi secundum naturales est 25 stricciore et secundum magicos et perspectivivos diffusior; limites autem istius diffusionis expedit nobis viantribus ignorare. Sed illud credimus quod beati in celo post diem iudicii ex elongacione a corpore Christi non patientur angustias, sed beaciores non obstante maiori- 30

2. AB: *vel modalis*; C corr.: *moralis*; ib. CDE: *sed alius*. 3. D: *sacramentaliter*; ib. AB: *habet esse*; C: *correxit in marg.* 11. D: *a dextris*; ib. Dei; C in marg. addit: *patris*. 17. AB: *esse situate*. 18. ABC: *limitare*. 20. C in marg. alia manu corrigit: *ad modum*. 21. ABE: *multiplicaciones*. 22. C: *multiplicatur* in marg. alia manu. 23. ABC: *in intencionale*. 24. B: *pascantur*; ib. B: *species*. 25. D: *multitudo*. 26. D: *est diffusior*. 27. C: *autem* in marg. alia manu; ib. B: *illius*.

tate distancie videbunt corpus Christi oculo corporali
 becius; stat enim sensibile in maiori distancia videri
 clarius, quanto magis in beatitudine, ubi sensualis
 noticia ultra presenciam sensibilis secundum aliam
 5 legem emanabit ab anima. Unde pie credimus ordinem
 posicionis beatorum quoad corpus Christi esse regu-
 latissimam in qua omnes beati mutuo gaudio quie-
 tantur. Sed preter istum modum essendi intencionalem
 quoad humanitatem Christi videtur quod secundo
 10 alii probabiliter sunt ponendi, scilicet modus essendi
 supernaturalis et modus essendi sacramentalis. Primo
 modo potest intelligi illud Math. ultimo 20: *Ecce*
ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad con-
sumacionem seculi. Cum enim secundum fidem scrip-
 15 ture Hebr. II°, 17 Christus sit frater noster, videtur
 quod spectat caritati sue quod sit saltem in mente
 cum fratribus iuxta illud Math. XVIII°, 20: *Ubi duo*
vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum ego
in medio eorum. Si enim secundum evangelium
 20 Apostoli *conversacio apostolorum* in terra viantium
est in celis (ut dicitur Phil. III°, 20, et a sanctis
 exponitur), evidencius anima Christi est cum fratribus
 quibus afficitur. Sic enim legitur IV. Reg. V^o, 26 de
 Elizeo multum distante a Gezi et Naaman: *Nonne*
 25 *cor meum in presenti erat, quando reversus est homo*
de curru suo in occursum tui? Talia sunt multa dicta
 et argumenta ex quibus tam fideles quam infideles
 convincunt quod anima hominis est nedum ubi
 afficitur, sed eciam ubi a Deo ponitur ad aliquid
 30 singulariter cognoscendum. Modus autem essendi
 sacramentalis licet varietur in Christo secundum

supernatural, as
 with the faithful
 assembled in
 His name;

sacramental,
 specially in the
 host.

2. E: *sensibilem*. 4. ABCE: *utra presenciam*. 5. A: *credimus*
oracionem; corr. in marg.; D: *ordinacionem*. 7. ABCE: *et qua*; D cor-
 rexerit in marg. alia manu: *in*. 9. E: *quod deest*. 12. C: *potest* in marg.
 alia manu. 17. D: *tamen cum*. 18. ABCE: *fuertint*; C correxerit in
 marg. alia manu. 20. C in marg. alia manu: *in terra*. 23. C: *41 Reg.*
 24. D: *Jery*. 25. D: *homo deest*. 26—28. D: *Talia — convincunt deest*.
 29. B: *ubi deest*. 31. C: *in Christo* in marg. alia manu.

The solemnity
of the words
of institution
shew the
exceptional
efficacy of this
sacrament.

distincionem sacramentorum, tamen specialiter est in
hostia consecrata, quia omnes quatuor evangeliste
Matthaeus, Marcus, Lucas et Paulus commemorant
quomodo Christus dixit panem et vinum esse corpus
suum et sanguinem; que locutio ex solempnitate
loquentis et circumstancie captate ac testimonio sanc-
torum oportet quod habeat aliquam insolitam effi-
caciā ultra alia signa novi vel veteris testamenti;
nam crux muta, benediccio laycalis et alia signa que
facimus, sed specialiter in die Parasceues, significant
atque commemorant corpus Christi et sanguinem.
Sed magister optimus et Cesar semper Augustus in
cena ultima qua prandebat vians cum suis apostolis,
post esum pure figuralem agni paschalis introduxit
sollempniter hoc sacramentum; ex quo patet, cum
oportet Christum meliorando procedere, quod hoc
sacramentum sit efficacius et rei sacramenti propin-
quius quam sacramenta antiqua. Aliter enim non
foret ratio quare illa cessarent novo non excedente
superflue introducta.

Christ ordered
His priests to
celebrate this
sacrament,
which must
therefore exceed
the figures of
the old law.

Nec dubium fidei quin Christus reliquit istud ut
sacramentum sacerdotibus celebrandum, quia Luce
XXII°, 19 mandat generaliter episcopis scilicet sue:
Hoc facite in meam commemorationem. Cum ergo
figure corporis Christi in lege veteri profuerunt suis
servantibus ad salutem (ut patet prima Cor. X^o), vi-
detur quod oportet figuram novam huiusmodi corporis
ipsas excedere; quod foret efficax et consonum scrip-
ture ponere in presencia corporis et sanguinis figurati,
cum humanitas Christi sit quodammodo in aliis sacra-
mentis, ergo multo magis in isto, cum verba huius-
modi sacramenti efficaciter illud vocant; et hoc con-
firmant facta discipulorum Christi memoriam eius in

2. D: quod omnes. 8. E: et veteris. 9. C: crux in marg. alia manu; ib. B: alia deest. 14. ABDE: introducitur. 19. E: qualiter.
21. D: dubia; ib. B: quin corpus. 31. D: tamen verba.

isto sacramento celebrantium, sentencie sanctorum
 doctorum de fundacione istius sacramenti ex verbis
 scripture scribentium et multiplices leges ecclesie.
 Unde dicitur communiter quod hoc sacramentum ex-
 5 cedit alia in hiis tribus: Primo quod, ubi alia sacra-
 menta multum distant a re sacramenti tam loco quam
 tempore, hoc sacramentum habet rem suam tam loco
 quam tempore concomitantem. Nam agnus paschalis
 legis veteris (de quo Exodi XII°) multum distat loco
 10 et tempore a corpore Christi; hoc autem sacramen-
 tum habet totam humanitatem Christi necessario
 comitantem. Secundo ubi alie figure veteris testamenti
 defecerunt ab efficacia conficiendi concomitanciam rei
 sacramenti, figura huius rei habet efficaciam efficienter
 15 causandi non corpus Christi sed quandam eius pre-
 sentiam sacramentum sensibile concomitantem; unde
 non solum verba sed panis et vinum cum suis ac-
 cidentibus dicuntur coniunctim et divisim sacramen-
 tum corporis Christi, et sic quamvis omnia ista sint
 20 unum sacramentum, tamen sunt valde multa sacra-
 menta, que omnia reducuntur, ut spiritus aqua et
 sanguis, ad unum in effectu. Unde hoc sacramentum
 quoad eius permanenciam cum comitancia rei sue
 excedit sacramenta alia legis nove. Et tercio videtur
 25 quod hoc sacramentum excedit alia nedum quoad
 gratiam unionis membrorum ecclesie cum Christo,
 sed rite celebratum prodest ministranti super alia
 sacramenta.

Tres, inquam, inter multas erant figure huius sacra-
 30 menti in veteri testamento; prima erat agnus paschalis
 qui nedum figuravit *agnum Dei qui tollit peccata
 mundi* Joh. I^o, 29 sed ipsummet sacramentum; et

It excels others
 in three points:
 1. in the actual
 presence of the
 res sacramenti;

2. in its
 unfailing
 efficacy to
 produce the
 concomitance
 of the res
 sacramenti;

3. in not only
 uniting the
 members of the
 Church with
 Christ, but also
 in profiting the
 minister.

The old law
 had three types
 of this
 sacrament:
 1. the paschal
 lamb,

1-3. C: *sentencie* — *scribentium* in marg. alia manu. 4. E: *quantum dicitur*. 4, 5. D: *excellit*. 6. ABDE: *distabant*. 8. A: *comitative*; B: *concomitate*. 9. ABE: *destitit*; C: *desit*. 12. B: *comitative*. 14. B: *efficaciter*. 16. ABCD: *comitantem*. 18. D: *divise*. 18, 19. A: *sacramentum* alia manu add. 19. D: *sic nisi*; ib. E: *sunt*. 21. B: *reduntur*. 23. ABC: *rei sui*. 25. Codd.: *excessit*. 29. E: *multa*. 33. D: *met deest*.

hec ratio quare debuit cessare esus agni paschalis post institutionem huius sacramenti signati pocioris.

2. the water
from the rock,

Secunda figura huius sacramenti fuit fluxus aque de lapide (de quo Exodi XII°); hoc enim significat secundum Apostolum bibicionem spiritualement sanguinis 5 petre Christi: *Omnes, inquit, spiritualement potum eundem biberunt, bibebant autem de spirituali consequente eos petra; petra autem erat Christus.*

3. the manna.

Tercia figura erat manna (de quo Exod. XVI°); unde Christus Joh. VI°, 59 complectens excellenciam huius 10 sacramenti et rei sue super hoc manna: *Non, inquit, sicut manducaverunt patres vestri manna et mortui sunt. Qui manducat hunc panem vivet in eternum.* Nam secundum expositionem beati Augustini Omelia XXVI licet commune sit nobis et illis mori, 15 tamen illi manducantes manna corporaliter et remurmurantes contra Dominum mortui sunt corporaliter et in mente dampnabiliter, sed qui manducat spiritualiter panem Christum vivet spiritualiter in eternum, cum iuxta dicta ille rite manducat corpus Christi 20 spiritualiter qui assimilatur sibi ut membrum glutino caritatis perpetue. Quamvis autem multi comedentes manna fideliter erant incorporati ecclesie, tamen illo sacramento non meruerunt presencialiter sed valde 25 distanter apercionem ianue. Et patet in parte responsio ad dubium motum in capite huius capituli.

Sed pro declaracione ulteriori sunt tria plus declaranda: primo de veritate et virtute verborum huius sacramenti, secundo quid et qualiter de hoc sacra-

1. E: *qualiter*; ib. E: *cessare agnus*. 3. E: *Secunda causa*.
7. D: *bibunt*. 9. ABD: *fuit manna*. 11. ABC: *sui*; ib. C: *hoc in*
marg. alia manu. 12. E: *vestri* deest; ib. D: *manna in deserto*.
15. B: *et illis* deest. 22. D: *quam nisi*. 23. C: *manna in* marg. alia
manu. 24. C: *principaliter* extinct; in marg. alia manu: *presencialiter*.
27, 28. D: *declaranda per ordinem*.

6. I. Cor. X, 4. 14. S. Augustini In Johannis Evang.,
cap. VI, tract. XXVI, Opp. tom. III, pars 2, pag. 498.

mento in compendio est credendum, et tercio quomodo ad dignitatem recipientis huius sacramenti debet homo disponi.

Quoad primum dicitur quod verba ipsa successiva
 5 et interpolata non habent ex se efficaciam convertendi,
 sed sermo Dei assistens in cuius persona dicuntur
 facit opera; et creditur quod placet verbo Dei operari
 per verba vocalia, ut vel sic discamus quod ipsum
 facit opera et inproprie atque equivoce eius instru-
 10 menta. Summus enim artifex operatur per valde
 abiecta et debilia instrumenta. Si queratur quando
 talis propositio sacramentalis incipit esse vera, dicitur
 quod non quando desinit esse per remotionem de
 presenti, cum tunc non est, et quod non est, non
 15 est verum, sed pro ultimo instanti esse sui, cum sit
 dare compositionem continui ex non quantis, et cum
 omnia que fuerunt vel erunt sunt, interpollacio non
 impedit propositioem esse vel secundum unam partem
 vel aliam, sed pro tempore interpolacionis desinit
 20 taliter esse; que omnia hic suppono ex alibi declaratis.

The words
 spoken are but
 instruments; it
 is God's word
 that effects the
 change.

Et videtur michi modo quod panis demonstratur pro-
 nomine, et sic est propositio vera ad suum sensum,
 sicut videtur Augustinum concedere, hoc est Christus,
 demonstrata quacumque creatura, ut patet super
 25 Johanne Omelia XIII. Sed in demonstrando hoc
 sacramentum est quedam singularis efficacia et signi-
 ficacio a Christo imposita, ideo theologus debet notare
 quomodo ista est singulariter concedenda. In casu
 autem quo intelligatur propositio non figurative sed
 30 effective, tunc per pronomen demonstratur sub habi-
 tudine accidencium illud in celo quod est realiter

'This' refers to
 the bread.

1, 2. B: *quo*; C: *quomodo* in marg. 2. D: *recepconis*. 4. AB: *ipsa*
 deest; C in marg. addit; ib. E: *successive*. 5. B: *efficacem*. 12. B: *in-*
cipit. 18. D: *in secunda*. 25. E: *de Omelia*. 28. E: *est* deest.
 29. C: *quo* in marg. alia manu. 31. D: *illud intelligo*.

25. St. Augustini In Joh. Evang., cap. III, tract. XIII. Opp.
 tom. III, 2, 390.

corpus Christi. Si autem intelligatur propositio figurative, sicut videtur historiam evangelii intelligere, tunc intelligi et demonstrari debet pronomine panis ille.

The evangelists
used different
languages.

Sed quantum ad formam verborum declarat dominus Armachanus IX° De Questionibus Armenorum per 5 multa capitula quomodo nulla forma verborum quoad linguas et nomina est generaliter requisita, cum autores varie scripserant quoad linguas, ut Mattheus in Hebraico, Marcus in Ytalico, Lucas in Siro et Paulus in Greco. Et cum usque hodie secundum 10 istas linguas et plures iuxta doctrinam fidei scripture in diversis contratis conficiunt, patet conclusio.

In consecrating
it is right to
follow the
established use.

Unde licet sacerdos in Anglico et aliis linguis barbaris posset conficere, tamen peccaret inde ex presumptione postponendo latinum vel linguam quam 15 famosius quoad locum, gentem et tempus approbat sua ecclesia, linguam quoad talem consecrationem contra loci consuetudinem commiscendo; circa limites vero huius difficultatis de gravedine peccati facti in ipsam est infructuosa contencio, cum homo debet 20 nisi urgente magna causa et rationabili se consuetudini laudabili loci quem incolit conformare.

The exact
words of
consecration
are not
essential, since
they differ in
Scripture.

Uterius quoad formam verborum in lingua latina in qua Romana ecclesia habet fidem scripture, videtur quod non sit aliqua forma verborum ad confeccionem 25 eukaristie generaliter requisita; nam usus ecclesie nostre variat ab omnibus illis quatuor, sicut et omnes illi variant ab invicem plus vel minus. Nam Mattheus XXVI°, 28 habet ista verba consecrationis vini: *Hic est enim sanguis meus novi testamenti qui pro multis effun-* 30 *detur in remissionem peccatorum*; Lucas vero XXII°, 20 ponit sic: *Hic est calix novum testamentum in meo sanguine qui pro vobis fundetur*. Marcus vero XIV°, 24

3. D: *declarari*. 5. D: *Ordmacanus*; E: *Ardmacanus*; ib. D: *et per*.
6. D: *capitula in illa*. 8. ABC: *ut deest*. 12. D: *contractis (contrattis)*.
15. D: *quamquam*. 16. D: *aproperat*. 17. C: *linguam* in marg. alia manu. 19. D: *difficillitatis*. 21. C: *magna* in marg. alia manu; ib. *se*; D: *seu*. 25. D: *alia*. 33. BCD: *effundetur*.

varians a Mattheo dimittit *enim* et in remissionem
peccatorum. Paulus vero tradens nobis sententiam
 quam accepit a Domino I. Cor. XI° sic loquitur:
Hic calix novum testamentum est in meo sanguine;
 5 *hoc facite quocienscunque biberitis in meam comme-*
moracionem. Sed ab omnibus istis variat usus nostre
 ecclesie, ut patet tercio decretalium *Cum Marthe*,
 titulo De Celebracione Missarum. Cum ergo secundum
 has quinque formas contingit vere conficere, patet
 10 conclusio. Per hanc itaque variacionem quintimembrem
 docemur preponderanter ad sensum attendere et quod
 talis variacio verborum non est de substantia sacra-
 menti; nam contingit (sicut de facto contigit) per
 verba istarum quinque formarum conficere, quia aliter
 15 ante istam ordinacionem quintam ex defectu scripture
 deficerent ecclesie sollempnes, ymmo forent ydolatre
 decipientes se ipsos et populum ex falsitate scripture,
 et sic ex narratione evangelistarum tocus et omnium
 titubaret auctoritas, et per consequens superflue labo-
 20 raret Augustinus per totum librum De Concordia
 Evangelistarum. Nec valet dicere quod quintus ordo
 est necessarius post publicacionem usus ecclesie
 Romane et non ante, quia sic liceret pape contra
 evangelium dispensare, eius errores corrigere et per
 25 consequens novum evangelium de toto condere; quod
 suppono hic a iuribus fidelium esse horribile, cum
 decreta Romanorum pontificum in fide sepius titu-
 baverunt, ut patet distincione XVI, capitulo VI.
Sinodus, prima distincione, capitulo I, De Penitencia

The use of the
 Roman Church
 cannot make
 one form
 essential.

1. B: *variantes*; ib. C: *et* deest. 6. E: *nostre* deest. 8. *titulo*;
 B: 15°; ib. Codd.: *misse*. 9. C: *vere* in marg. alia manu. 12. A: *non*
est in marg. alia manu. 15. B: *istam* deest. 21. B: *per conversacionem*
dicere; A: *per conversacionem* in marg. alia manu. 26. B: *omne hor-*
ribile. 29. *prima*; Codd.: XXXI.

7. Decret. Greg. IX, lib. III, tit. XLI, cap. VI. 28. Decreti
 Prima Pars, dist. XVI, cap. VI. *Habeo librum*. 29. Decreti
 Secunda Pars, De Penitencia, dist. I, cap. I.

There are
different
pronunciations
even of Latin.

What we have
to attend to is
the sense, in
which the
evangelists
agree, although
they differ in
the words.

quasi per totum et specialiter in ista materia. Quando
enim quis peccando mortaliter deficit in moribus
deficit et in fide, ideo improvida et nimis levis videtur
diffinicio eorum qui dicunt quod dimittendo verbum
vel quamcunque aliam formam qua utitur ecclesia 5
Romana sacerdos non conficit, quia diverse lingue
habent diversum modum sonandi eciam latinum, ut
patet in sonacione huius littere 'C'; ymmo oportet
diversimode organisantes secundum dispositionem
figure celestis diversimode sonare; ideo idem foret 10
dicere quod oportet omnem sacerdotem vel populum
istam formam sonorum in confeccione huius sacra-
menti attendere et dicere quod oportet omnem sal-
vandum esse istius complexionis et plage, quod foret
infidelis accepcio personarum; ideo (ut dicit doctor) 15
satis est quod fideles concordent in sententia ante
linguam, ut quod panis figurative est corpus Christi
et vinum eius sanguis; et sic salvantur dicti quatuor
evangeliste a mendacio, quando asserunt Dominum
sic dixisse, hoc est, dixisse istam sententiam sive 20
sensum. Concordare tamen debet sacerdos cum patria
et usu ecclesie in istis et ritibus similibus stante
substantia sentencie ut in neutris. Unde usus ecclesie
quem habemus licet sit colatus ex scriptura sacra,
non est melior quam quilibet quatuor usuum evan- 25
gelistarum; et Deus scit utrum sapuit peccatum illa
varietas introducta. Teneamus ergo sententiam re-
quisitam; illud autem reputamus requisitam sen-
tenciam in qua omnis isti quatuor evangeliste con-
cordant et illam in qua variant esse necessariam ad 30

1. C: *is'a* in marg. alia manu. 2. E: *moraliter*. 4. AB: *verbum* deest; C in marg. addit. 7. C: *loquendi* extinct.; in marg. correxit: *sonandi*. 10. D: *diversimode* deest. 12. C: *consecracione* in textu extinct.; *confeccione* in marg. alia manu. 17. D: *panis est figurative*. 23, 24. ABC: *Unde sensum quem*; C correxit: *usus ecclesie*; D: *Unde sensus quem*. 25. C: *est* in marg. alia manu. 26. C: *dominus* in marg. alia manu. 28. AB: *putamus*; C correxit.

mores, sed preter essenciam sacramenti; et utinam
nimis observantes Judayce ritus et consuetudines
hominum quos ultra veritatem Dei colunt attenderent
ad istam sentenciam, nam phariseice colant culicem
5 et degluciant camelum, exigentes quod populus
sequatur ritus et precepta et mores eorum; sed dicunt
stultum esse attendere ad consilia Christi, ad vitam
vel conversacionem Christi ac Petri, cum oportet
propter distanciam et variacionem temporis nunc
10 observare contrarium, et sic observantes paleam
dimittimus granum purum; ideo oportet quod nos
vertiginosi non excuciamus religionem quam Christus
instituit, quia Eccli. XIX°, 1 dicitur: *Qui spernit
modica paulatim decidet*; debemus ergo postponendo
15 ritus novos observare mores Christi et opera, quia
secundum Gregorium I^o Pastoralium III° idcirco *Jesus
in carne venerat ut non solum nos per passionem
in carne redimeret, verum etiam per conversacionem
doceret*; ideo ve nobis, si latemus in tenebris vel
20 retrocedendo vel declinando ipsum non sequimur.

Sed contra istud instatur tripliciter; videtur primo,
cum Christus instituit et precepit capi hoc sacra-
mentum in cena, quod nos debemus ipsum sequi et
apostolos eius celebrando post prandium.

25 Hic dicitur quod conclusio est vera; sed pro
materia notandum est quod, sicut Christus cum apo-
stolis sumpsit hoc sacramentum ieiunus a crimine,
sic oportet nos in hoc sacramento eorum discipulos
sequi ipsos.

30 Sed quia in nobis ex cibario causatur communiter
ventris ingluvies, ideo pia religione ieiuni corpore

Christ did not
ordain fasting
communion.

It is more
important to
fast from sin,
but to
communicate
fasting is a
good practice.

1. AB: *et utinam* deest; C addit in marg. 4. nam; E: *orant*;
ib. D: *colunt*. 6. E: *sequitur*. 7. E: *vel vitam*. 7, 8. D: *ad con-*
secrata Christi; ib. D: *vel versacionem*. 11. D: *ideoque*. 14. D: *decidit*.
18. D: *conversionem*. 23. B: *sed nos debemus*. 27. E: *cepit hoc*;
ib. *crimine*; D: *anime*.

sacramentum istud accipiamus; et ne paulativa declinacio inducat periculum, statuimus nobis pro regula quod omnino ieiuni in corpore celebramus et nimis prepostere plus ponderamus illud quam imitationem Christi in ieiunio a peccato, et sic de ritu 5 quoad locum et tempus ac alias observancias circa hoc sacramentum rationabiliter ordinatas. Illas autem laudo sed preponderancias earum et nimietatem detestor; unde cecitas pharisaica est qua putamus Christum pocius sequendum in ritibus quam virtute, 10 ut licet Christus sic prandebat cum duodecim quorum unus fuit traditor et sic de infinitis circumstanciis: non tamen oportet nos illas attendere, cum non per se dicant virtutes secundum imitationem Christi quoad genus virtutum omnimode conservare. 15

Three reasons why Christ did not ordain us to fast before communion.

Tres autem assignant homines causas quare Christus secundum hunc ordinem sacramentum istud instituit; prima quia oportuit esum agni paschalis, cum fuit figura huius sacramenti, precedere; secunda ut Christus doceat nos ordinationes futuras imitatione 20 sua in moribus minus attendere; et tertia ut legislator et auctor doceat ex ista varietate in ipso esse preeminenciam potestatis; ideo cum debemus sequi Christum, non precedere vel ex equo viare cum ipso, debemus gaudere de privilegio quod habet ut 25 Deus et ut primogenitus ex vi gracie unionis et utrobique sequi ipsum vel porporcionaliter vel similiter secundum moralem congruenciam nostri status.

In case of weakness or other need we may communicate after eating.

In isto autem exemplatur infirmo vel in alia necessitate posito quod licet sibi prandenti accipere 30 corpus Christi; cum devotus audiens missam post gentaculum melius sepe accipit quam sacerdos suus

1. E: *accipimus*. 4. ABD: *meus prepostere*; C: *modo prepostere*.
10. B: *et ritus*. 12. B: *totaliter traditor*. 14. DE: *sed imitationem*;
14. D: *aut quo*. 16, 17. AB: *quare secundum hunc ordinem Christus*.
18. E: *primum*; ib. C in marg. alia manu: *esum*. 20. D: *in imitatione*.
22. AB: *varietatem*; C correxit. 29. D: *excipiat*. 31. C: *devotus*
deest. 31. B: *suum*.

qui celebrat: Melius etiam celebraret in casu sacerdos eadem die artificiali post nonam et prandium quam institutis humanitus quantumcunque ordinata apparen-
 5 tia celebrando, sicut melius in casu comederet tam clericus quam laicus corpus Christi, predicando vel opus meritorium faciendo quam conficiendo, quia copiosius haberet Christum in anima.

Secundo obicitur per hoc quod Mattheus et Marcus narrant quomodo Christus *accepit panem, benedixit*
 10 *fregit et dixit: Accipite et comedite, hoc est corpus meum*, ubi videtur benedictio Christi nobis abscondita precedere verba que nos ponimus consecrationis; aliter enim non sequeremur Christum frangendo post confeccionem hostiam consecratam.

15 Hic dicitur quod benedicere accipitur in proposito pro gracias agere, modo quo omnis creatura sed precipue rationalis benedicit Deum. Unde in confirmationem istius sentencie, ubi Mattheus et Marcus dicunt *benedixit* Lucas et Paulus dicunt: *Gracias*
 20 *egit* vel *gracias agens fregit*, et in isto nos sacerdotes Christum sequimur modo nostro; debemus enim in omnibus operibus nostris sequi Christum; vel quadam propinqua similitudine, ut quoad opera humanitatis sue vel quadam analogia proporcione ut quoad opera
 25 divinitatis et primogeniture sue, et diversi debent sequi eum diversimode secundum quod Christus debet esse regula status sui, ut posito duce exercitus qui errare non poterit et quem severe iniunctum est quodlibet membrum exercitus sequi modo suo, patet
 30 quod aliqui sequerentur uno incessu et aliqui alio,

Objection:
 Christ blessed
 the bread
 before He used
 the words of
 consecration.

This blessing
 was (as Luke
 and Paul say)
 a giving of
 thanks.

5. C: *prandendo*. 9. E: *narrat*. 12. D: *pre ceteris verba*.
 13, 14. ABCE: *aliter* — *consecratam* deest. 15. D: *in* deest.
 17. ABD: *rationalis* deest; C in marg. alia manu add.; ib. E: *Et inde*.
 19. D: *dicunt* deest. 22. AB: *nostris* deest; C addit in marg.
 24. E: *et quoad*. 25. Codd.: *progeniture*. 28. ABCE: *et errare*.
 29. D: *non suo*. 30. ABE: *insequerentur*.

Why the
evangelists vary
in reporting
Christ's words.

secundum differenciam qua post ipsum sunt positi. Aliqui eciam sequerentur ipsum propinquius et alii distancius secundum quod in calore et virtute secundum locum motiva et organa variantur; sic dispari incessu secuntur fideles Christum secundum disparitatem statu-⁵ tum et gracie quibus capitaneus illos vocat. Omnes tamen salvandos oportet sequi hunc ducem (ut docet Crisostomus In Imperfecto Omelia VII°), quia ipse est via sine qua nemo potest celestem civitatem attingere. Unde ait supra: Triplex ponitur causa,¹⁰ quare quatuor evangeliste qui sunt organa Spiritus Sancti tantum in istis verbis sacramentalibus variabant; potuit enim facillime facere omnes illos quatuor similime concordare; sed ista variacio fuit magis conveniens, primo ut doceret per hoc predictam¹⁵ veritatem catholicam quomodo totus christianus exercitus debet dispariter sequi Christum; sicut istorum quatuor evangelistarum discipuli quadam varietate decenti sub variis formis conficiunt sacramentum, et omnes sequuntur Christum; secundo ut iste subtilis²⁰ et realis philosophus ostendat se habere curam parvam de signis sed principaliter attendere ad sententiam designatam, et tercio ut lex sua in varietate verborum que sunt nobis exercicia sit gravidata multiformi sententia. Non enim est aliqua istorum evangelistarum²⁵ quantumcunque parva varietas, quin trahit secum notandam subtilitatem sentencie, ut in sacramento sanguinis singulariter fit mencio de testamento, quamvis tam consecratio panis quam calicis ad novum testamentum pertineat; cuius misterium credo esse quod³⁰

2. AB: *et aliqui*; C corr. alii. 3. AB: *calore et deest*; C in marg. alia manu addit. 4. D: *dispersi*. 8. ABCD: *Omelia XXVIII*. 11. E: *qualiter*. 13. DE: *istos*. 24. D: *ad exercicium*; C: *sit guida*. 25. D: *alia*. 30. AB: *crede*.

8. S. Chrysostomi Opus Imperfectum in Mattheum Opp. tom. VI (ed. Paris. altera), pag. 785.

liquor solet effundi in lege veteri in testimonium contracti federis, in signum quod sanguis eius effundi debeat qui fedus illud diruperit, ut patet; Christus autem athonomatice effudit sanguinem suum preciosum in testimonium federis inter sponsum et ecclesiam et pene dissipantium legem suam, et sic effusione sanguinis Christi testamentum suum confirmatum est. Cui sentencie videtur Zachariam alludere, dum IX° capitulo sic alloquitur Jesum nostrum: *Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua.* Istud autem misterium non sic pertinenter exprimeretur faciendo cum verbis sacramenti panis memoriam testamenti. Sed notandum ulterius quod evangelium Luc. XXII°, 20 habet sic: *Hic est calix novum testamentum in meo sanguine.* Evangelium autem Apostoli I. Cor. XI°, 25 habet simpliciter: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine,* ubi patet primo quod accipitur methonomatice contentum pro continente. Et patet secundo quod loquitur figurative et non ydemptice, quando dicit quod calix est novum testamentum, ut vel sic manuducamur ad intelligendum sensum verborum quibus eucharistia est confecta; unde Math. XXVI°, 28 sic loquitur: *Hic est sanguis meus novi testamenti.* Et eandem seriem habet Marc. XIV°, 24, ubi utrobique demonstratur vinum in calice; et sic verborum istorum quatuor evangelistarum diversitas plena est misterio.

Et patet tercio quod non obest sed consonat, ut dicit decretalis *Cum Marthe*, quod in hoc sacramento

In the sacrament are both truth and figure.

1, 2. C: in lege — effundi in marg. 1. B: in testamento. 7. ABC: testimonium. 9. E: sic deest. 16. AB: I. Cor. VI. 17. E: Hoc novum. Codd.: calix deest. Addidi. 19. AB: methayorice; C in textu methaforice; in marg. alia manu: metanomatice. 19, 20. ABC: patet tercio. 20. D: legitur. 29. B: Et placet.

11. Zach. IX, 11. 30. Decr. Gregor. IX, lib. III, titul. XLI, De Celebratione Missarum, cap. VI.

It does not follow that language is heretical, because it has been used by a heretic.

Objection: The whole order of ministering the sacrament would be desroyed.

sint simul veritas et figura; sacramentum enim figurat Christum et unionem cum ipso atque ecclesia; et vere facit atque figurat presenciam Christi sacramentalem ultra figuras alias. Unde sicut vane convincitur heresis super hoc quod Christus est creatura, quia 5 Arrius illud dixit, sic nude et stulte arguitur sententiam illam esse hereticam que dicit locucionem istam esse tropicam: *Hoc est corpus meum*, et quod illa hostia est figura ex hoc quod heretici illud dicunt. Illi enim non attendunt ad modum ac intencionem 10 dicendi cum aliis superadditis, sed ad veritatem quam fatetur omnis hereticus quam diffamant, et tamen scitur quod in moribus est modus operis maxime attendendus.

Sed tercio obicitur per hoc quod nedum laycus 15 potest conficere, sed sacramentum posset confici sola mente, vel non est confectio et per consequens eque in fermento ut azimis, et sic eque in aliis liquoribus ut in vino; ymmo cum omne vinum nostrum sit mixtum aqua, non oportuit inmiscere aquam sed 20 simul benedicere aquam et vinum. Et videtur ulterius quod corpus Christi movetur de celo ad loca volita secundum arbitrium sacerdotis. Quantum ad istud, patet quod aliud est querere de posse quod se extendit ad potenciam Dei absolutam et aliud est 25 secundum testimonium scripture querere de licere. Nullus (inquam) fidelis dubitat quin Deus posset dare layco potenciam conficiendi, sicut laycus cum possit esse sacerdos (ut dicunt loyci) possit conficere. Ymmo videtur iuxta testimonium Augustini, Crisostomi et 30 aliorum sanctorum quod omnis predestinatus laycus est sacerdos, et multo magis devotus laycus conficiens,

6. CE: *dixit illud*; ib. B: *sicut*. 8. C: *et in marg. alia manu*.
13. D: *intelligitur*. 16. DE: *posset confici*; ib. C: *potest*; ib. D: *perfici*.
18. E: *et azimis*. 24, 25. ABCD: *quod est ostendit se*. 25. D: *aliud quod*.

31. Cf. Wyclif, *De Ecclesia*, pag. 457.

cum daret ecclesie sacrum ministerium, haberet
 rationem sacerdotis. Verumptamen sicut ecclesia
 rationabiliter variavit in verbis consecrationis ab omnibus
 hiis quatuor evangelistis servando sententiam, quod
 5 patet ex fide scripture debere fieri, sic rationabiliter
 ordinavit quod soli sacerdotes propter religiositatem
 et dignitatem in moribus hoc sacramentum conficerent.
 Levis autem fundacio valet ad hoc quod Christus
 dedit singulariter illud officium suis apostolis, nec
 10 occurrit mihi efficax testimonium quod apostoli
 gerebant in hoc typum universalis ecclesie sed singu-
 lariter sacerdotum; nec oportet propter necessitatem
 ministerium accedentium huius hostie plus extendi,
 cum stat fidelem laycum laborando qui nunquam
 15 vidit hostiam accipere presbitero efficacius corpus
 Christi, cum secundum Augustinum super Johannem
 Omelia XXV accipere corpus Christi sit pie in ipsum
 credere: *Ut quid, inquit, paras dentes et ventrem?*
crede et manducasti. Oportet enim quod sit spiri-
 20 tualis manducacio, ut dictum est, que consistit in
 pia consideracione et grata, quomodo Christus passus
 est pro humano genere.

The order of
 the Church is
 rightly to be
 followed.

Yet it is not
 evident from
 Scripture that
 the power of
 consecration is
 strictly limited
 to priests.

Sed graviter ferunt plurimi de nimis levi efficacia
 verborum sacramenti, cum illis nihil conficitur vel
 25 mutatur, quod est contra decreta sanctorum et
 specialiter beati Ambrosii in libro suo De Officiis et
 ponitur in De Consecratione, distincione II, *Forte*
dicis, et in libro suo De Sacramentis, ut consequenter
 ponitur eadem distincione, capitulo *Panis est*, ubi
 30 dicit quod *de pane fit caro Christi*; quod probat per

We are said to
 take away the
 efficacy of the
 sacramental
 words.

3. B: *consecrationis feccionis.* 7. AB: *et in moribus.* 12. B: *ut oportet.* 17. E: *est.* 26. E: *suo deest.* 27, 28. Recte: *Forte dicis.* 29. B: *capitulo sequenti*; A: *sequenti extinxit.* 30. ABCE: *fit corpus.*

16. S. Augustini Opp., tom. III, 2, 489. 27. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. XLIII. 26. Cf. Wyclif, De Apostasia 73, 248 and Preface XXV. 29. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. LV.

hoc quod verbum Christi sufficit mutare aliquid a puro non esse ad existenciam naturalem, ut patet de creacione Genes. I^o; ergo per locum a maiori illud verbum potest facere, ut quod erat panis ante consecracionem sit corpus Christi per consecracionem;⁵ et idem confirmat doctor per exempla scripture, ut patet eadem distincione, capitulo sequente *Revera*, ubi probat conversionem illam esse possibilem per locum a maiori per illa que fiebant a prophetis in veteri testamento.

10

These words make the host an efficient figure of Christ, so that our whole mind is to be fixed on Christ's body.

Sed quantum ad omnia ista, patet quod iste sanctus non intendit dicere quod panis iste fiet ydemptice corpus Christi, sed quod fiet eius figura efficax modo dicto; et ad hoc vadunt tam argumenta quam sententia. Et sic conversio illa non destruit naturam¹⁵ panis nec mutat naturam corporis, inducendo in materiam aliam quidditatem, sed facit presenciam corporis Christi et tollit principalitatem panis, ut in corpore Christi colligatur tota intencio adorantis; et istam conversionem probat sanctus per locum a²⁰ maiori possibilem, et de ista mirabili et miraculosa conversione debet presbiter contentari. Et patet quod falsum assumitur, cum panis mutetur insensibiliter, ut figuret efficaciter corpus Christi; quod sancti intelligunt per hoc quod panis fit corpus Christi et²⁵ quod post consecracionem panis est corpus Christi. Et qui ignorat istam predicacionem tropicam vel figurativam nedum male intelliget sanctos doctores et decreta ecclesie sed fidem scripture. Nam Christus dicit Joh. XV°, 5: *Ego sum vitis vera*, et Joh. XI°, 14,³⁰

2. D: ad deest. 3. E: de creato. 5. D: sit — consecracionem deest.
7. AB: eadem distincione capitulo sequente; E: distincione deest.
8. ABCD: esse deest. 9. D: pro illa; ib. E: quod; ib. ABC: fiebat.
12. D: non deest; ib. B: fiat; E: fieret. 13. C: quod deest. 14. B: ab hoc.
17. A: facit in marg. alia manu. 21. E: ac mirabili.
24. E: figurat. 25. D: panis sit; ib. C: quod — Christi in marg. alia manu.
27. ABCD: ignorant. 30. Codd.: Joh. X ac XIV. Correx.

ac XIV°, 6: *Ego sum pastor bonus. Ego sum via*, etc., sicut etiam Luc. XXI°, 33 dicit quod *celum et terra transibunt, sed verba sua non transibunt*; ubi non dubium intelligit per verba que sunt signa in-
 5 constantissima signatam sententiam; et isto tropo sepe utitur, sicut post eum utuntur sancti doctores et leges ecclesie.

In isto autem tropo sunt gradus multiplices, quorum mirabilis et plus miraculosus est quod loco panis
 10 succedit corpus Christi sacramentaliter, ut probat sanctus Ambrosius Deo esse possibile et credibile, non quod panis destruitur, sed quod significat corpus Domini ibi presens in sacramento, cui oportet panis consideratione dimissa plene attendere. Unde hec est
 15 porta lapsus multorum qui ignorantes voces proprias baptizant terminos: aliqui ponentes transsubstantiationem ad sensum expositum, alii ponentes ydemptificationem, et alii ponentes inpanacionem, ut patet inferius.

20 Sed redeundo conceditur quod Deus ex omnipotentia sua posset concedere fideli potenciam conficiendi eucharistiam pia mente, subducta voce. Sed de hoc non queritur, ymmo quid Deus ordinavit in lege scripture sue debere fieri; et patet quod ipse
 25 dicendo verba confeccionis predicta docuit ut nos faciamus similiter. Et sic videtur domino Armachano probabile libro IX°, capitulo V^o, De Questionibus Armenorum, quod Christus non illis verbis sed ante illorum prolacionem confecit in sacramento presenciam
 30 sui corporis et sanguinis. Sic enim ultimate instituit

It is the most wonderful and miraculous of figures.

As to the words of consecration, it is enough that God bids them to be spoken.

1. ABCD: *bonus* etc.; ib. D: *Ego* omitted before *sum via*. 3. ABCE: *transient*. 8, 9. ABC: *quorum magis et plus*; C in textu: *magis et mirabilis*. In marg.: *mirabilis et plus miraculosus*; D: *magis mirabilis*; E: *magis mirabilis*. 14. D: *Ut hec est*. 23. E: *non conceditur*; D: *queritur secundo*. 24. C: *sue deest*. 25. D: *dicendo*. 26. DE: *Armachano*.

11. Ambrosius, In libr. IV, De Sacramentis, cap. IV.

originaliter alia sacramenta, et ita levi evidencia sed probabili credimus quod sacerdos ex virtute Dei conficit illis verbis; et sic licet sacerdos posset habere virtutem conficiendi panem et non vinum, panem triticeum et non ordeaceum vel alterius speciei et 5 econtra et sic de alijs variacionibus tam in pane quam in vino, ymmo verba quantumcunque varia possent esse pars huius sacramenti et sacramentum posset esse nude sacra hostia sine verbis, tamen formam quam observamus credimus a Domino in- 10 stitutam, sicut credimus profunditatem ordinacionis divine habere rationem, propter quam oportuit eum taliter ordinare, sed vias istas nobis investigabiles oportet transcurrere.

Concerning the matter of the sacrament; doubts as to leavened bread, vinegar, verjuice etc.

Uterius quantum ad dissensionem inter nos et 15 Grecos de confeccione in azimis vel fermento, dicitur quod confeccio in azimis quam nos observamus est conveniencior textui utriusque testamenti (ut dictum est alibi) et aprior ad figuram; dicit enim Apostolus primo Cor. V^o, 8 quod *epulari debemus non in fer- 20 mento veteri malicie aut nequicie sed in azimis sinceritatis et veritatis*. Utrum autem Greci vere conficiunt vel utrum foret confeccio in vino non lymphato, non aceto vel vino de aggresta aut liquido tali confecto, est dubium apud multos. Sed videtur 25 mihi quod non tam necessaria est ista confeccio, quod oportet ipsum conficere in forma vel materia aliena, et sic vel Greci errant vel nos.

The mixed chalice.

Quoad ritum magis pertinenter conficimus et sic pertinenter inmiscemus aquam, cum sanguis et aqua 30 figurati per hoc sacramentum fluxerunt de latere

3. DE: possit. 8. C: huius deest. 9. E: nuda; ib. C: nuda sacra deest. 10. ABC: forma. 12. E: habere potenciam. 16. C: dicimus. 19. B: aprior a. 23-25. A: in vino — confecto in marg. alia manu. 24. E: de aggreto. Aggreto = verjuice; the juice of green grapes. 26. B: tam materia; A: tam necessaria alia manu. 27. D: quam oportet; ib. D: forma lingua. 29. B: sic deest. 30. AB: inmiscimus; D: miscemus; ib. B: cum sanguine; A: sanguine; correct. sanguis.

crucifixi Joh. XX°, 20. Et ideo (ut dicit Alexander
 papa) sic pertinenter quoad utrumque signatum
 recolitur memoria passionis. Nec oportet nos sollici-
 tari de necessitate fidei ad distincte discernendum
 5 differentiam inter vinum et acetum, quia nullus
 nostrum in confinio conversionis sufficit illud facere;
 ymmo in liquore reputato et vere existente vinum
 secundum maiorem partem sui quecumque pars notabilis
 est acetum; nam aqua, terra etc. tam elementa quam
 10 mixta, licet sepe nobis insensibilia, sunt partes vini,
 et ideo mussitat decretalis libro III De Celebracione
 missarum capitulo *Cum Marthe: Si aqua in vino
 confecto convertitur* in partem Christi vel cedit in
 nihilum et recitando multas opiniones stolidas non
 15 diffinit. Prima sententia est quod licet oportet aquam
 misceri vino in calice, tamen non debet fieri verbis
 sacramenti confectio, antequam aqua assimiletur vino
 et sic aqua convertitur in aquam que est in Christo
 et vinum in sanguinem *ut in hoc sacramento plene*
 20 *sit veritas et figura*. Secunda est quod sit assimilacio
 aque in vinum et post totum transsubstanciatur in
 sanguinem, sic quod quelibet pars quantitativa con-
 secrandi huiusmodi sit vinum, cum nulla pars quanti-
 tativa mixti sit elementum, *licet phisici aquam a vino*
 25 *asserunt posse per artificium separari*. Sed tertia est
 innaturalis sententia cui videtur decretalis annuere:
*Potest, inquit, dici, quod aqua non transit in sanguinem
 sed remanet prioris vini accidentibus circumfusa ita
 quod vini saporem assumit; quod inde cognosci potest*
 30 *quod si post calicis consecracionem aliud vinum*

Needless cares
 on this subject,
 as in the
 decretal where
 three different
 theories as to
 what becomes
 of the water.

4. AB: ad deest. 7. existente; B: exnte. 11. ABC: et deest;
 ib. ABD: musita. 12. ABCD: misse. 13. in partem; Rectius: in san-
 guinem. 20. D: fit veritas. 25. D: causa est. 26. C: naturalis;
 corr. in marg. 27. D: transiit. 28, 29. ABC: itaque.

1. Cf. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. I.
 12. Decreti Greg. lib. III, tit. XLI, cap. VI. 20. Cf. Decreti
 suprad. *Cum Marthe*, § 1. 24. ib. 27. ib.

inmittatur in calicem, illud non transit in sanguinem, nec sanguini commiscetur, sed accidentibus prioris vini commixtum corpori quod sub eis latet undique circumfunditur non madidans circumfusum, ipsa tamen accidentia vinum appositum videntur afficere,⁵ quia si aqua fuerit apposita, vini saporem assumit. Contingit igitur accidentia mutare subiectum, sicut contingit subiectum accidentia permutare: cedit quippe natura miraculo et virtus supra consuetudinem operatur. Et finaliter videtur decretali illam sententiam¹⁰ esse magis probabilem que asserit tam aquam quam vinum in Christi sanguinem transmutari.

The first implies a knowledge which the priest does not possess, as to when the water is assimilated.

Quantum ad istam sententiam patet philosophis et theologis quod ista est sententia indigesta, nam quoad¹⁵ primam sententiam patet philosophis quod sacerdos nescit quando aqua assimilatur vino, ergo sepe contingit quod aqua maneat seorsum per se quousque sacerdos insorbeat sacramentum, sicut sensualiter patet in hieme ubi aqua per se congelatur, et vinum ex calore intrinseco manet seorsum fluxibile, sicut primo,²⁰ nec est color quod aqua solum vertatur in aquam lateris Christi et vinum in sanguinem, quia per idem quodlibet elementum in vino converteretur appropriate in elementum in Christo, cum tamen totus Christus sit in hoc sacramento ad quemlibet eius²⁵ punctum, quia aliter non foret conversio aque in aquam sed oportet aquam infusam aque in Christi latere coequari vel ydemptificari aque alii.

The second lays stress on assimilation which is unimportant.

Quoad secundam sententiam patet ut supra, quod non oportet aquam ante consecracionem assimilari³⁰ vino nec facta assimilacione oportet quod sit ad omnem

1. B: *mutatur*. 3. B: *commixtim*. 5. D: *vident*. 9. AB: *natura* deest; C in marg. *alia manu*; ib. Codd.: *et* deest. Addidi. 11. ABCD: *probabile*. 12. B: *in* deest. 13. *istam*; rectius: *primam* = *iam*. 13-15. C: *patet philosophis* — *sententiam* twice; C in marg.: *va — cat*. 16. AB: *quod aqua*; ib. D: *assimilabitur*; ib. D: *ymmo sepe*. 19. A: *congelatur*; D: *congelabitur*. 21. B: *est calor*; ib. B: *quod qua solum vertitur*. 23. D: *in vinum convertetur*. 27. B: *aquam* — *in* deest; ib. D: *oporteret*.

punctum commixtio, ut noverunt philosophi qui considerant quomodo elementa sunt in mixtis. Si enim post mixtionem sit vinum ad omnem punctum sine aliquo elemento, videtur pro tunc illud consecrandum esse alienum a figurato corporis Christi et sanguinis, ymmo superinfusio aque in vinum olim facta per laycum foret sufficiens. Non enim est sacramentum benedictionis aque a sacerdote qui debet celebrare tam necessarium, aquam tamen benedicimus
 10 et non vinum, vel quia primordialis materia ante benedictionem Dei vocata est aqua, ut patet Genes. primo, vel quia vinum expressius et proprius figurat illum sacrum sanguinem quem actuat anima Christi et non sic aqua, ideo eget benedictione; vel tercio
 15 quia baptismus figuratus per aquam est in re non sic sacra ut generis humani redemptio.

Quantum ad terciam sententiam videtur primo quod aqua non sit pars huius sacramenti et per idem nec forma vini. Videtur secundo quod innaturaliter ponit
 20 aquam esse superinfusam accidentibus que quondam erant vini; tunc enim accidens naturaliter posset migrare de subiecto in subiectum et naturaliter per se unire se ut principium formale aque.

Ex quo videtur quod illa aqua sit sacramentum,
 25 quia forma eius est sacramentum, et sic coleret homo illam aquam ut sanguinem, ydolatrando (ut adversarii probant) quod panis non remanet ob hanc causam; ymmo videtur, cum accidens potest esse ad omnem punctum corporis cum hoc quod non informet, sine
 30 evidencia ponitur accidens taliter informare, ymmo inconsequenter dicitur quod illud sacramentum est ponderositas et non ponderosum, cum quantitas et qualitas alterius speciei possunt recipere predicationes

The third involves a false view as to the relation of accidents.

3. C: *commixtionem*; ib. D: *fit vinum*. 4, 5. C: *ad consecrandum*.
 5. D: *figuracione*. 11. C: *Dei* in marg. alia manu. 15. ABCE: *in se*.
 18, 19. D: *ut forma*. 22. D: *migrari*. 25. D: *forma cuius*. 27. C: *remaneat*.

12. Gen. I, 2.

huiusmodi in concreto. Nec videtur ex evidenciis quod accidencia prioris vini circumfunduntur vino post consecracionem iniecto, quia eque vinum infusum utribus vel alii vasi recipit saporem ab eis quod non potest fingi tingi a sapore per se latente in utribus,⁵ sed corpora subtilia latencia consumat, odorem et saporem, ex quorum commixtione liquor infusus intingitur; et forte sic intelligunt hii accidencia que per se existunt in hostia esse corpora subtilia modo quo pictores vocant corpora quibus liniendo pingunt¹⁰ colores pictorum; nam (ut fatentur) sacramentum calicis potest misceri cum vino, et sic totum aggregatum foret sacramentum sine ydolatria, et tam quantitas quam qualitas rarefacta composita ex suis partibus intensivis, posito quod unum aliud sacra-¹⁵ mentum, tercium et quartum commisceantur in calice que constituent unum sacramentum, et sic nec quantitas nec qualitas foret sacramentum eucharistie, sed vel vinum vel ex vino et sanctitate aut alio aggregatum. Veritas itaque irridet tales vanas ficticias.²⁰

Errors of the
Court of
Avignon.

Sed adhuc prodest curiam Avinonicam intromittere se circa tales materias quas ignorat et ignoranter testetur in aliquibus veritatem, ut exemplat nobis quomodo de talibus licitum est tractare, et ut videamus quam frivolum fundamentum est: si clerus Avinonicus²⁵ sic diffinit in fide, tunc oportet omnes christianos sic credere. Nam predictum decretum ecclesie Romane in persona Beringarii et predictae decretales cleri Avinonici videntur expresse contradicere, ideo foret opus magistrale specialiter theologi aut decretiste si³⁰ poterit harum ecclesiarum sentencias concordare, vel si non potest cui istarum sentenciarum credendum

1. ABC: *Hoc videtur*. 2. *vino*; ABC: *ymmo*; C: correxit: *vino*; E: *vino* deest. 5. D: *fingi* deest. 6. D: *corporata*. 8. C: *que* in marg. alia manu. 9. D: *corporata*. 9, 10. B: *subtilia quoquo*; D: *vero in quo*. 11. B: *ut ut*. 19. E: *aggregato*. 20. B: *venas*. 22. D: *ut ignoranter*. 24. D: *quomodo* deest. 25. A: *est* alia manu; ib. B: *clericus*. 28. E: *predicti*.

est dimissa reliqua tanquam heretica katholice declarare. Ego autem primum abnuens tanquam inutile non dubito de secundo quin decreti sententia sit satis katholica ad sensum expositum.

- 5 Ad quod preter evidencias predictas noto cronicam quam dicit Cistrensis libro VI°, capitulo XXXV°: *Nicolaus*, inquit, *secundus Benedicto eiecto, sedit in papatu annis pene duobus, cuius diebus Gallicana ecclesia plurimum perturbatur per Beringarium*
 10 *Turonensem qui asserebat eukaristiam non verum corpus Christi esse sed figuram. Contra quem Nicholaus papa concilium celebravit in quo Beringarius errorem suum retractavit, sicut habetur in De Consecratione distincione II^a, capitulo Ego Berin-*
 15 *garius. Lamfrancus eciam Beccensis abbas tonantem librum contra eundem edidit quem Scintillarum intulavit; post hec Beringarius sancte vixit et obitum suum predixit.* Ex istis videtur quod ecclesia quando plus habuit sollicitudinem de fide quam de seculari
 20 dominio, ponderavit errorem et fidelem revocationem Beringarii que ex vite sue sanctitate sequente et dacione prophecie de suo obitu declaratur.

Unde glosa ordinaria supra 3° decretalium recitat tres opiniones de quidditate hostie consecrate, et
 25 idem recitat glosa ordinaria super primo capitulo De Consecratione, distincione II^a, quarum tertia opinio dicit quod post consecrationem remanent panis et

The gloss
recites three
opinions on the
quiddity of the
host;

2. 3. AB: *inutile dubitabo*; C: corr. in marg. alia manu. 4. D: *exponi*. 6. E: *Cistransis*. 7. A: *Nicolaus* in marg. alia manu. In textu: *nichilominus*. 9. A: *populum perturbatur*. 11. D: *esse deest*. 12. ABE: *celebrat*. 14. ABE: *Ego deest*. 15. E: *Lamfrangus*; ib. D: *Cetensis*; E: *Beccensis*. 16. D: *scintillarum*. 21. B: *Beringarius*. 23. ABCD: *sup. a*. 26. D: *quarum tertia deest*. 27. E: *panem*.

6. Radulphi de Higden († ca. 1367) Cestrensis monachi Historia polychronica. Cf. Wyclif, De Apostasia, pag. 194. 14. Decreti Tertia Pars, De Consecratione dist. II, cap. XLII. 15. Lanfrancus, Liber de corpore et sanguine domini nostri adversus Berengarium, ed. Giles, vol. II, 147—199. 23. Cf. Glossam ord. (ed. Jenson, Ven. 1477) l. c.

of which the
third is that
the elements
remain.

Modern doctors
should not
condemn the
council,
especially since
they cannot say
what the host is.

Further
quibbles.

vinum hostia consecrata et allegat utraque glosa ad hoc illud capitulum: *Ego Beringarius*, quia ista confessio indubie fuit sua et confirmata ex decreto sinodi Romane ecclesie, quod est longe coloracius quam decretalis ecclesie Avinonice in hac parte. Et ex istis⁵ videtur, cum textus legis ecclesie dicit quod remanent post consecracionem panis et vinum, et idem recitant opinative et non reprobant doctores precipui huius legis, quod doctores novelli eciam episcopi non presumerent istam antiquam sinodi sententiam con-¹⁰ dempnare, potissime cum post questionem si est de hostia velit homo nolit, oportet volentem procedere in eius noticiam 'quid est', quia aliter balbuciendo ignarus vocis proprie procedet in sequenti secunda questione; ideo solebam querere ab eis qui volunt¹⁵ in ista materia determinare et impetere alios super heretica pravitate quid est sacramentum altaris, quod cum ignorant, patet quod necesse est eos sequencia ignorare. Vix enim alter papa cum suis complicitibus, omnes episcopi Anglie cum suis doctoribus sciunt²⁰ dicere quid est hostia consecrata; quomodo ergo diffinirent ipsi in heresi de tercia hostie questione?

Sed redeundo querit ydiota si sacerdos potest conficere in calice ligneo, vitreo vel cupreo aut secundum ritum a nostris observanciis alienum, ut puta, dimit-²⁵ tendo ornamenta sacerdotum et in maiori parte misse ac verbis sacramentalibus variando.

2. ABC: *ista* deest. 3. D: *indubitative*. 5. AB: *Et* deest.
8. E: *sed non*. 11. D: *tamen post*; ib. A: *questionem* alia manu.
12. E: *volentem*. 13. D: *cognoscere quid*. 14. D: *propter procedet*;
B: *procedit*; C: *procederet*; ib. D: *in secunda*. 15. ABD: *soleo*; C:
corr. in marg. alia manu; ib. D: *qui colunt*. 18. C: *eos* deest.
19. D: *Vix tamen*; E: *vix aliter*; ib. C: *doctoribus vel complicitibus*.
22. *tercia*; C in marg. alia manu: *scilicet cuiusmodi est*. 24. C: *vitreo*
in marg. alia manu. 26. B: *in niti parte*.

1. Tertia tenet quia remanet ibi substantia panis et vini et sub eadem specie est corpus Christi. Quelibet tamen opinio fatetur ibi esse corpus Christi.

Sed hic dicitur (ut supra) de duplici potencia; non
 est enim nostrum querere usque ad quos limites
 homo potest agere de Dei potencia absoluta; sed
 quid liceat homini et quid debeat facere de lege iam
 5 posita, sic quod expedit primo saltem confuse cogno-
 scere quid homo potest facere in hoc ministerio.
 Expedit secundo magis distincte cognoscere quid de
 lege corrente debet facere in hoc ministerio, et ex-
 pedit tercio quod sine data occasione presumpcionis
 10 vel scandali nec excedat limites nec ocietur in illis
 que debet facere vel dicere in concernentibus fidem
 hostie consecrate; et hoc movit me dicere, primo
 quod sacramentum istud sensibile non est pars Christi,
 secundo quod nemo videt aliquam partem Christi in
 15 hoc sacramento oculo corporali, et tercio quod iuxta
 decretum Romane ecclesie hoc sacramentum est
 essencialiter panis et vinum sub quo debet credi
 Christum esse humanitus secundum quamlibet sui
 partem; et tam necessaria est noticia de quidditate
 20 huius sacramenti quod nemo potest cognoscere ter-
 tiam questionem de illo, scilicet cuiusmodi est, nisi
 prius cognoverit eius quidditatem, quia, si scio qualis
 homo est, tunc scio hominem esse talem et per con-
 sequens scio quod ipse est homo et sic animal ra-
 25 cionale, et per consequens scio quid est; et sic
 arguitur de quolibet cuius debeo cognoscere passionem.
 Sicut enim questio 'quid est', presupponit questionem
 'si est', sic presupponitur ad tertiam questionem 'quia
 est', que presupponitur ad questionem 'propter quid
 30 est', ut patet II° Posteriorum in principio; ideo cum

We must not
 be always
 trying how far
 we can stretch
 the law.

The sacrament
 is not a part of
 Christ but
 essentially
 bread and wine,
 in which all
 Christ is
 present.

1. C: *ut supra* in marg. alia manu; ib. D: *secunda potencia*. 5. E: *primo*
 deest. 5, 6. E: *cognoscere* deest. 8. D: *et* deest. 9. ABE: *data dicione*.
 11. DE: *et dicere*; ib. ABE: *in* deest; C addit in marg. 11, 12. E: *finem*
hostie. 12. ABDE: *monuit me*. 14. D: *aliam*. 15. D: *quod mille CXIII*.
 17. ABD: *aut vinum*; C: correxit. 21. E: *illa*. 22. ABC: *eius* deest.
 24, 25. C: *rationabile*. 26. C: *cuius decet*; D: *cuius dicte*; E: *cuius* deest
cognoscere. 29. D: *supponitur*; ib. E: *propter* deest. 30. D: *cum* deest.

30. Aristoteles, *Analyticorum Posteriorum* II, 1.

unumquodque sic se habet ad esse sicut ad cognosci, patet quod oportet cognoscere questionem 'quid est' ante duas alias consequentes; noticia tamen quedam est confusa et communiter dicta; et quedam est distincta et propria; et priorem noticiam oportet 5 etiam laicum prehabere de hostia antequam cognoverit duas alias questiones; ut si cognovero quod hoc est album et si ignorem eius immediatam speciem, adhuc confuse cognosco quod hoc est citra generalissimum, et aliter ignoro cuiusmodi hoc est, ut 10 secundum tres opiniones recitatas in principio secundi capituli assignata ista propositione *hoc est sacramentum*, cum cuiuslibet harum trium virtus intellectiva limitat singulariter intellectum iuxta suam opinionem esse hostiam, patet quod equivocant in 15 pronomine, cum primus singulariter demonstrat quantitatem, secundus singulariter qualitatem sed nescit quam, et tercius singulariter substantiam panis; et patet quod nimis equivocant, cum quilibet horum negaret de demonstrato per reliquum, quid sit 20 sacramentum.

False notions
of the host lead
to idolatry.

In cuius evidenciam glosa ordinaria in De Consecratione, distincione II^a, super capitulo *Sacerdotes* dicit quod *hostia ista est ponderositas sed non est ponderosum*. Sed omnes tres vie predictae dicunt 25 sacramentum aliquid esse ponderosum; et patet quod false intelligentes de hoc sacramento equivocant et

1. D: *sicut se*; ib. D: *sic ad*. 3. D: *duos alios*. 6. AB: *loycum*.
6, 7. D: *de ipsa cognoverit*. 7, 8. E: *quia hoc est*. 8. AB: *eius*
deest; C in marg. addit; ib. D: *immediantem*. 9. D: *quid hoc*.
10. D: *alter*; ib. D: *modi* deest. 16. ABDE: *prius*. 18. et; D: *X* =
Christus. 19. E: *eorum*. 20. ABDE: *quod sit*; ib. C: *sit* in marg.
alia manu. 23. DE: *Sacerdotum*; C in rasura alia manu: *Si per negli-*
genciam. 25. C: *tres* in marg. alia manu.

23. In decretali supradicta haec sententia non extat. Cf. Decreti Tertia Pars, De Consecr., dist. II, cap. XXX. Recte (ut in cod. C): *Si per negligenciam* Decret. I. c. cap. XXVII. Cf. Glossam ord. ad. vocem: *In terram*.

errant tanquam ydolatre false senciendo de Eukaristia, cum false adorant hoc ut Deum in signo, ac si homo adoret dyabolum in similitudine crucifixi.

Nec dubium quin error in talibus accusat false
 5 adorantem; et patet quod necessarium est tractare
 materiam istam de eukaristia, quia indubie altera
 istarum viarum est manifeste heretica, cum in precipua
 scriptura, quia in verbis Domini quibus sacratur hostia
 tenet altera istarum viarum valde pertinaciter sensum
 10 auctori scripture contrarium et dimittit doctrinam Christi
 in valde necessariis ad salutem et imponit sibi impli-
 cite auctorisationem abhominacionis pessime, licet
 doctores famosi legum ecclesie parvipendentes recitent
 inter opiniones quod panis et vinum remanent post
 15 consecracionem; ad quod arguunt sed non improbant,
 ut non possunt, licet parti false magis faveant. Si
 ergo illi precipui doctores legum ecclesie non con-
 demnant tamquam hereticum quod panis remanet,
 sed probant quod hoc sequitur ex lege predicta *Ego*
 20 *Beringarius*, verisimile est (ut prius) quod doctores
 impericiores non temptabunt hereticare istam senten-
 tiam; sed quomodocunque temptaverunt scio quod
 non possunt, cum non possunt probare istam senten-
 tiam esse falsam. Non ergo refert in quo vase servatis
 25 moribus sacerdos sanctificet, sed (ut dictum est) stan-
 dum est appropriate consuetudini patrie et servata
 honestate de Christo virtuose recolere, hoc enim est
 infinitum melius quam celebrare. (Nec dissonat quod
 Christus sit sacramentaliter in aqua vel alio mixto
 30 vino, ymmo in medio aereo sed preeminenter in anima,
 cum finis huius sacramenti sit quod Christus inhabitet
 animam per virtutes,) sic quod laycus memorans

Hence the need
 of dealing with
 the subject.

The best
 presence of
 Christ is in the
 soul.

2. AB: *hoc deest*. 4. D: *arguat false*. 5. D: *patet deest*.
 10. B: *ad doctrinam*. 14. D: *inter ipsos*. 16. AB: *parte*. 18. E: *maneat*.
 19. AB: *probat*. 22-23. A: *sed — sentenciam* in marg. 23. AB: *non*
possunt before probare omitted; C in marg. alia manu addit. 26. ABCD:
approve. 28. C: *quam* in marg. alia manu. 29. ABC: *vel aliquo*.
 30. D: *animo*. 31, 32. C: *sit — virtutes* in marg. alia manu.

corpus Christi in celo, melius quam iste sacerdos conficiens facit efficacius et eque vere sed modo alio corpus Christi esse cum illo.)

Sed *vulgus credit nimis infideliter et blaspheme quod hoc signum sacramentale corporis Christi sit* 5 *realiter ipse Christus*. Et in ista heresi involvuntur clerici et prelati.

Et alii ratione victi hoc esse blasphemum dicunt quod non est populo tangendum, sed summe inpos-
sibile est ad excitandum devocionem populo predi- 10
candum.

Need of good
priests.

Sed veritas novit si cupiditas honoris et lucri a laycis sit in causa huius blasphemie. Sed nec istis obstat sed consonat et expedit devotis celebrare frequenter, cum ille sit valde indispositus, cui non 15 ex celebracione plus et devocius imprimitur memoria Christi et per consequens ut oracio sua prosit ecclesie; quod si deest expedit quod talis tunc non conficiat. Unde expedit populo habere multos devotos presbiteros, sed nocet eis multum habere presbiteros viciosos; unde 20 falsum est quod tantum valet missa cuiuscunque presbiteri, ut missa alicuius, cum missa sit aggregatum ex toto ministerio presbiteri celebrantis a signo usque ad signum; quod vulgus mensurat penes tempus quo sacerdos plene vestitur usque ad tempus quo casulam 25 est exutus. Patet sic: Una talis missa est dampnabilis et Deo odibilis et alia est meritoria et Deo acceptabilis; ergo sunt valde dispares in valore; patet ex hoc quod ut sacerdos est Deo deacceptior est ministracio sua iniustior. 30

Nec valet argucia qua arguitur quod missa illa est Christus vel eius pars qui est utrobique eque bonus,

4. ABCD: *infedeliter*. 5. AB: *corpus sit*; C: *corpus Christi sit*. 12. CE: *vel lucri*. 13. ABD: *Sed deest*. 16. D: *inprimis*. 18. ABE: *quam talis*. 20-22. C: *unde* — *alicuius* in marg. alia manu. 21. *falsum*; B: *factum*. 22. AB: *sint*; C: *correxit*. 25. AB: *presbiter seu sacerdos*; C: *presbyter seu extinct*. 29. AB: *est deest*; ib. B: *acceptior*; ib. D: *est esse debet*. 32. D: *euius*.

quia nimis equivocatur in quidditate misse. Non enim
habet quilibet presbiter auctoritatem mittendi corpus
Christi ad celum vel trahendi ipsum ad populum nec
facit corpus Christi sed missam celebrat post et ante,
5 ymmo tantum valet Christus existens in medio
laycorum qui in suo nomine congregantur sicut ipse
Christus per quemcunque sacerdotem ubilibet factus
presens; ideo nimis leve foret dicere quod bonitas misse
attenditur penes bonitatem Christi vel partis sue, quia
10 tunc nimis bona foret generaliter missa presbiteri.

Sed de paritate bonitatis hostie est difficultas, cum
ipsa sit signum Christi et non pars eius; cum itaque
illa hostia significat inter alia unionem Christi ad
ecclesiam et illam efficacius significat signum unius
15 facientis illam unionem quam signum illud quod
impedit unionem, ergo efficacius est sacramentum
huiusmodi in sacerdote bono quam malo; et sic in-
telliguntur decreta multa que mandant quod homo
non audiat missam presbiteri notorie fornicantis;
20 ideo, inquam, non est audienda, quia est Deo et
homini odibilis et nociva ecclesie.

Ex quibus videtur quod nedum missa sed hostia
est melior in uno presbitero et in alio minus bona;
nam quam efficax signum est ad memorandum
25 memorie vitam Christi tam bonum sacramentum est,
sed in uno sacerdote est ad hoc efficacius signum et
in alio minus efficax: ergo sic est proportionaliter
melius sacramentum.

Distinguat, inquam, catholicus inter bonitatem
30 naturalem hostie que est par in alio pane non sacrato
ac bonitatem eius moralem, et videbit quod illam
potest suscipere magis et minus secundum meritum
et sanctitatem vite presbiteri; non enim per se capit

The value of
the mass varie-
with the
character of the
priest.

The sanctity
which comes of
Christ's
presence is
always the
same;

1. D: *mens equivocatur*; ib. ABCD: *in de quidditate*. 3. D: *in celum*. 13, 14. D: *signat*. 15. *facientis*; E: *sacerdotis*. 20. ABCE: *inquit*. 22. D: *quod deest*. 30. D: *uno pane*. 31. C: *et bonitatem*; E: *ad bonitatem*; ib. D: *malum et*; ib. Codd.: *illa*.

but there is a sanctity which depends on the profit of the priest's prayers, and this varies.

sanctitatem ex presencia humanitatis Christi, quia sic Scarioth cum Christo comedens et presbiter iniquus sacramentaliter Christum in hostia accipiens foret sanctus; ipse enim est capax maioris sanctitatis quam res inanimata que habet in se equivoce sanctitatem,⁵ sicut aqua baptismi habet in se gratiam tamquam signum vel occasionaliter efficiens gratiam in persona que communicat sacramento, sic quod sanctitas quam habet ex presencia corporis Christi videtur esse par in cunctis eukaristiis, sed sanctitas orta ex benedictione¹⁰ presbiteri videtur correspondenter ad suum meritum variari, et per distincionem intelligantur leges que videntur contrarie. Sicut enim oracio dominica quoad eius naturam est eque bona, a quocunque dicatur, sic est de sacramento, sed ista habet efficaciam¹⁵ et bonitatem. Bona enim inanimata quibus homo utitur ex virtuoso usu contrahunt bonitatem; quomodo ergo sacramentum quo iustus utitur ut instrumento merendi super aliis non habet bonitatem respectivam ultra sacramentum quo dampnabiliter²⁰ iniustus abutitur? Sicut enim tota universitas prodest iusto et iniustus facit iniuriam toti mundo, quia debet communicare sibi perfeccionem secundam a qua deficit. Dicunt enim quod denarius est melior in manu prudentis quam fatui, et tamen negant sacramentum²⁵ esse melius in ministerio iusti qui facit cum illo fructum centuplum quam in ministerio reprobis qui cum illo dampnificat se ipsum et populum. Unde ad tantum clerus illudit populo quod credit et docet quod sacramentum non sit nisi accidens abiectum,³⁰ et tamen offenditur illi qui vulgum docet credere quod illud sacramentum eukaristie non sit Deus. Et tamen secundum Apostolum Ephes. IV°, 5 debet esse

4, 5. D: *quod res.* 5. D: *in se solum.* 6. E: *que habet.*
6, 7. C: *tamquam — gratiam* in marg. alia manu. 11. D: *correspondere.*
13. B: *Domini ea que.* 15. Codd.: *super ista.* 17, 18. B: *ex — utitur*
deest. 19. ABE: *merendi sed aliis*; D: *sed et aliis*; C: *sed*; correxit:
super. 23. ABCD: *a quo.*

unus dominus et una fides cuilibet christiano. Ille ergo est invidus qui bibit dulcem potum fidei orthodoxe et consentit quod populus cuius debet habere curam intoxicetur veneno.

5

CAPITULUM QUINTUM.

Quantum ad duas difficultates in parte expeditum est, scilicet de virtute et veritate verborum sacramentalium et quid de hostia est credendum. Sed antequam tangam terciam difficultatem obmissam, 10 restat replicare contra sententiam istam. Nam graviter ferunt doctores et cultores signorum quod locutio effectiva sacramenti est tropica. Ponit enim Scotus super quantum in principio distincione X^a quod hec non est figurativa locutio: *Hoc est corpus meum*; quod 15 probat ex hoc quod secundum Augustinum LXXXIII^{um} questionum questione LXIX^a ex parte scripture precedenti vel sequenti aut alibi posita potest cognosci que sit figurativa. Cum ergo Christus dicit Luce XXII°, 19: *Hoc est corpus meum*, statim subiungit quod pro 20 vobis tradetur, et Joh. VI°, 56 dicit: *Caro mea vere est cibus*. Ex quibus concludit quod omnino est contra intencionem Salvatoris loqui hic figurative.

Sed non satis subtiliter, ymmo nimis superficialiter videtur doctor in isto fuisse locutus, tum quia ex 25 verbis Christi tam de sacramento panis quam calicis patet ipsum locutum fuisse figurative. Nam non dubium quin panem materialem accepit, benedixit et fregit et ex illo manducare precepit, quem demonstravit dicens: *Hoc est corpus meum*, quod oportet 30 omnino figurative intelligi sicut et verba de calice.

The words of institution are figurative, in spite of what Scotus says.

2. E: *immundus*; ib. E: *mundum potum*. 2, 3. ABC: *orthodochie*. 4. A: *veneno* etc. 7. ABD: *sed de*. 9. D: *ammissam*; A: *emissam*; correxit alia manu. 10. AB: *contra* deest. 20. E: *dicitur*. 22. D: *hic loqui*. 28. ABDE: *precepit illum*. 29. ABC: *quod hoc est*.

12. Scoti Reportata, lib. IV, dist. X, q. 1, schol. I, Opp. tom. XI, 1, pag. 632. 16. St. Aug. Opp. tom. VI, pag. 55—60.

Nec dubium quin, sicut panem et vinum materiale
assumpit, sic ipsum sumi tamquam sacramentum
mandavit; aliter enim illusorie equivocasset cum
ecclesia. Et sic indubie figurative locutus est Joh. VI^a
(ut patet per Augustinum); unde miror quomodo
aliqua subtilitas potest ex relatione ydemptitatis quod
pro vobis tradetur excludere locucionem figurativam,
cum antecedens locutio foret ad hoc efficacior; ut in
isto dicto Joh. XV^a, 1: *Ego sum vitis vera* foret
evidencius quod excludit figuram loquendo ydemptice
quam dicendo, sicut dixit implicite quod apostoli sunt
palmites que inseruntur in hac vite. Idem enim est
dicere: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*,
et: *Hoc efficaciter et sacramentaliter figurat corpus*
meum quod pro vobis tradetur. Et tales sunt multe
locuciones sanctorum (ut patet in De Consecratione,
distinctione II^a). Istud autem est quod doctor abhorret
tamquam hereticum quod corpus Christi et sanguis
non sint veraciter et realiter in sacramento altaris,
et sic intelligitur Henricus Gaunt quodlibeto IX°, 20
questione IX^a cum multis aliis testibus. Et evidenter
colligitur quod non in toto est conveniens illorum
testimonium, eo quod quilibet eorum alteri in aliquo
contradicit. Cum ergo nec testificationi Augustini nec
Jeronimi nec alicuius sancti debet credi nisi de quanto
se fundaverint in scriptura, patet quod oportet istos
doctores transcendere et commenta scripture vel
rationem vivacem proponere, et multo magis de
doctoribus decretorum. Convenio autem cum illis
quantum sumunt testimonium illud superius, cui
testimonio ipsis contrariantibus ego illis intrepide
contradico et specialiter in isto quod panis et vinum

Saints and
doctors to be
followed only
so far as they
agree with
Scripture.

1. ABCD: *materiale*. 2. ABC: *si ipsum*. 6. D: *alia*; ib. ABCD: *ex religione*. 12. D: *que secantur*. 19. E: *sunt veraciter*. 20. D: *Gamet*; ib. AB: *quodlibeto*. 25. D: *alicuius beati*. 26. C: *fundaverunt*.

11. Joh. XV, 5. 20. Henricus de Gandavo, Quodlibeta, Paris. 1580. Cf. De Ecclesia, pag. 317; De Apostasia, pag. 75.

pro instanti confeccionis desinunt esse secundum se tota et remanet solum accidens sacramentum; hoc enim repugnat decreto Romane ecclesie, De Consecratione, distincione II^a, capitulo: *Ego Beringarius* et sentencie sancti Augustini cum aliis sanctis et rationibus. Nec scit tota pars adversa facere scintillam evidencie que istud vel loyco suaderet. Quare ergo onerarentur discipuli Veritatis hoc credere?

Nec valet dicere quod abrogatur illud decretum, sicut communiter dicitur, quando aliqua lex ecclesie non placet satrapis, primo quia tam glossa Beringarii quam glossa ordinaria decretorum allegat illud capitulum, ut patet alibi, secundo quia V^o Decretalium De Penitentia, capitulo primo, docetur per hoc capitulum, quod *qui publice peccat debet publice penitere*. Et tercio quia cum tangit fidem ecclesie et fulcitur scriptura sacra, sanctis doctoribus et evidencia rationis, oportet docere, quando et qualiter abrogatur. Aliter enim non pocius crederetur hoc dicenti quam cui-
cunque ydiote omnem legem ecclesie per istum fucum sophisticum deneganti. Nam editor decretalis non potest sententiam istam destruere nisi docto quod sit contraria legi Christi; sed cum hoc non potest, remanet secura, et quecunque decretalis de quanto fuerit illi contraria abroganda. Penset, rogo, fidelis quomodo fides de eukaristia debet servari conformius scripture sacre, rationi et sanctis doctoribus, ponendo quod panis et vinum post benedictionem remanent sacramenta et videat quare hodie sententia ista Romane ecclesie est neganda. Numquid ascri-

The decretal
*Ego
Beringarius*
is still in force.

2. D: *accidentaliter*; ib. C: *hoc* in marg. alia manu. 3, 4. ABCD: *ecclesie distincione II De Consecratione*. 9. ABD: *obrogatur*.

11. ABCD: *glossa Bernhardi*. 20. D: *sucum*. 21, 22. DE: *non posset*.
22. AB: *istam deest*; C in marg. addit. 26. *debet*; ABCD: *posset*.
29. AC: *hodie quare*.

14. Decr. Greg. lib. V, tit. XXXVIII, cap. 1: *Manifesta peccata non sunt occulta correccione purganda*.

Ita opponunt
dilectissimi
Carissimi.

hendum est miraculo Christi magnifico quod sine
causa destruit creatas substantias, dempnicat suam
universitatem, tollit figuras quibus in pane et vino
(ut dicunt doctores) edificaretur ecclesia, inducit de-
ceptionem sensus hominum, facit accidens abiectum
coli ut Deum et cum dubiis inutilibus fatigat ecclesiam?
Omnes enim in isto conveniunt quod eque honorifice,
eque religiose et pie posset Christus coli sub specie
panis, sicut sub illo globo accidentium ignotorum
quibus diffamatur ecclesia, ymmo religiosius, quia in
signo plus honorabili, plus fundabili et plus defensibili
contra infideles presumptionis nostre fatue irrisores.

They show
investigation.

Quando enim opponunt nobis in ista materia, vix
duos invenies quin discordant. Et quando movetur
difficultas ultra materiam de trinitate, recurritur ad
fugam ignorancie cum Machometi discipulis; credi,
inquiunt, salubriter potest, investigari salubriter non
potest.

Et quando queritur quid de isto sacramento et
qualiter est credendum, hii dicunt quod hoc non
debet queri, et hii quod debet credi sicut ecclesia
sancta credit.

They say that
the sacrament
is an accident;
but cannot say
which of the
nine accidents
it is.

Quoad primum quare nunc seminatur ultra fidem
antiquam quod accidentia manent sine subiecto et
sic sacramentum illud est accidens, ecce quod respon-
detur per duplex mendacium et nimis confuse per
analogum vulgo incognitum; nam vulgus et multi
qui ista balbuciant ignorant quid est accidens, sicut
ignorant quod accidens est eukaristia de novem
generibus accidentis. Fideles autem dicunt quod
eukaristia est panis aut vinum verbo Domini con-
secratum; ecce hic modo antike ecclesie descenditur

2. E: creaturas vel creatas. 5. D: sensus humani. 8. E: possit.
9. D: accidentia. 10. D: defamatur. 11. AB: homo rationabili.
14. D: duo. 16. C in marg. alia manu: ignorancie; in textu deest.
21. BC: et ecclesia. 23. E: qualiter nunc. 29. D: accidenter; E: quod
eukaristia est accidens. 31. E: et vinum.

ad speciem vulgo satis noscibilem; voluit enim Deus *iugum legis sue esse leve* et apud quemcunque fidelem noscibile, ne in angulis latebre mendacium abscondatur. Sic enim discipuli cognoverunt Christum
 5 in fraccione panis, quem Augustinus dicit esse sacramentum, sic etiam fideles fregerunt panem circa domos in primitiva ecclesia, ut dicitur Act. II°; quod dominus Armachanus libro IX capitulo . . . declarat dici de hostia consecrata.

- 10 Quantum ad aliam sententiam, patet quod est communis cuilibet fidei; quilibet enim fidelis dicit sectam suam esse catholicam et communitatem suam esse sanctam ecclesiam et sic credere sicut ecclesia sancta credit. Et iterum si fides ista sufficiat, quare
 15 oneratur ecclesia ad concedendum insolite quod eucharistia non est substantia sed res infinitum abiectior de genere accidentis? Et tercio suppono quod fiat interrogacio a periciori huius scole vel a layco subtilis ingenii qui ultra questionem 'si est' de sacramento
 20 languet circa questionem 'quid est' de sacramento altaris. Dictum, inquam, est sibi quod sunt septem ecclesie sacramenta et specificantur aliqua; quare ergo non specificaretur et distincte cognosceretur sacramentum altaris communissimum, necessariissimum
 25 atque dignissimum? oportet enim cognoscere per quid distinguitur ab aliis sacramentis.

We claim the sanction of the Church by as good a right as they.

Sed super istos recentes sunt antiquiores et graviores persone que videntur inpugnare sensum scripture de locucione figurativa in verbis Domini, per que
 30 sacramentum istud conficitur. Scribit enim Magister Sentenciarum IV°, distincione X^a in principio: *Sunt*

1. ABCD: *noscibile*. 3. E: *esse noscibile*; ib. ABE: *latebris*; C in rasura: *latebre*. 4. B: *sicut*; ib. BC: *ignoraverunt*. 8. DE: *Armachanus*. 10. D: *aliam responsionem*. 13. D: *et deest*. 16. DE: *sit*. 18. AB: *apericior*. 22. ABCD: *alia*. 24. C: *et sacramentum*; ib. C: *necessarium*. 27. D: *supra*; ib. D: *scienciores*; in marg.: *ssuiores*.

31. Cf. Petrum Lombardum dist. X, De haeresi aliorum qui dicunt corpus Christi non esse in altari nisi in signo.

Peter Lombard,
St. Thomas and
Bonaventura
are against us;

*item alii precedencium insaniam transcendent, qui
Dei virtutem iuxta modum naturalium rerum me-
cientes audacius et periculosius veritati contradicunt,
asserentes in altari non esse corpus Christi vel
sanguinem nec substanciam panis et vini in sub-⁵
stanciam carnis et sanguinis converti, sed ita Christum
dixisse: Hoc est corpus meum, sicut Apostolus dixit:
Petra autem erat Christus. Dicunt enim corpus
Christi ibi esse tantum in sacramento, id est in signo,
et tantum in signo manducari a nobis. Qui errandi¹⁰
occasionem sumunt a verbis Veritatis Joh. VI°. Et
illud recitant ut heresim posteriores doctores, scri-
bentes super Lombardi sentencias et specialiter Thomas
et Bonaventura. Cum ergo nos dogmatisamus eandem
sentenciam, videtur quod incidimus in caribdim, et¹⁵
quia modicam evidenciam facit assertio istorum
doctorum, attendendum est ad eorum evidenciam
pro qua asserunt quod faciunt tam ratio quam
scriptura; decet enim Christum dominum nostrum
ex maiori miraculo, pietate et gracia procedere in²⁰
novo testamento quoad sacramentum finale in quo
sit memoriale suorum mirabilium consumatum. Sed
in veteri testamento fuit corpus Christi in manna
et ceteris figuris ut signo; oportet ergo quod in isto
sacramento sit humanitas Christi efficacius quam in²⁵
signo, quia aliter laycus vel avis faceret in voce
corpus Christi esse eque efficaciter in signo, ut est
in hostia consecrata.*

Quantum ad auctoritatem scripture, videtur quod
Paulus qui accepit suam sentenciam a Domino et³⁰
tres alii evangeliste narrant quoad hoc sacramentum

2, 3. Codd.: *meientes*. 4, 5. E: *et sanguinem*. 5. B: *vel sub-*
stanciam. 6. D: *ita Jesum*. 7. D: *dicat*. 8, 9. ABC: *ibi corpus*
esse corpus Christi; D: *ibi esse corpus*. 10. C: *et* — *signo* deest.
11. E: *verbis Domini*. 19. ABC: *docet*; ib. E: *Deum*. 22. ABC: *fit*.
23. AB: *fuit Christus*. 26. AB: *vel a veris*. Rectius legendum: *vel anus*.
30. D: *accipit*.

verba sacramentalia conversiva, cum aliter forent in-
pertinencia sive falsa.

Sed patet ex dictis proximo capitulo quod ista
evidencia non obviat nostre sentencie; omnis enim
5 katholicus concordat cum heretico in quibusdam.
Primo itaque dicendum est de veritate et diversitate
nostre sentencie ab ista sentencia reprobata. Et secundo
respondendum est obiectibus.

Quantum ad primum, videtur quod Christus sit
10 in hostia ut in signo, quia aliter non foret hostia
sacramentum, non tamen est sic in signis quin sit
ibi realiter et vere secundum totam humanitatem; et
sic conceditur quod Christus non est ibi solum-
modo ut in signo, est tamen ibi efficacius quam in
15 signo; nec repugnat sed consonat quod idem sit
veritas et figura vel signum, cum secundum Augu-
stinum Enchiridion capitulo LII mors Christi, resur-
reccio et ascensio erant figure mortis nostre, resur-
reccionis et ascensionis spiritualis, et tamen erant
20 veritas rei geste. Quamdiu itaque sumus viantes,
oportet nos uti signis et vivere in velamento fidei et
figuris, et sic cum in signis sint gradus multiplices,
patet quod nos tempore legis gracie habemus signa
efficaciora quam habebant patres veteris testamenti.
25 Et patet quod nec error predictus nec ratio facta
contra illum errorem contrariatur nostre sentencie,
nam signum nostrum habet concomitanciam corporis
Christi signati, cum sit signum presens ultra signa
veteris testamenti et verba signorum habent coeffi-
30 cienciam ut corpus Christi sit taliter ibi presens, et
utrumque istorum deficit in lege veteri. Ideo signanter
Christus docet istam preeminenciam Joh. VI°, 49, 52,

but their
evidence does
not overthrow
our opinion.

A thing may
be real and yet
also a figure.

This figure
outdoes all
those of the
O. T. since
Christ is
present with it.

1. CE: *verba conversiva* (*verba* twice); ib. AB: *foret*. 6. AB: *dicendum*
est deest. 14. D: *ut* deest. 14. ABC: *non tamen est*. 14, 15. D: *non —*
signo deest. 18. ABCD: *figura*. 19. C: *spiritualiter*. 22. D: *figure*.
25. ABCE: *predictis*. 28. CD: *signo*. 29, 30. D: *coefficientiam*.

16. St. Augustini Opp. tom. VI, pag. 215.

dum dicit: *Patres vestri manducaverunt manna et mortui sunt; qui manducat hunc panem non morietur in eternum.* Unde Augustinus libro *Sermonum*, *Sermone VIII*^o, notat quomodo patres legis veteris eandem escam spiritualem manducaverunt, sicut dicit⁵ Apostolus I. Cor. X^o, 3, quia patres illi fideles per manna Christum intellexerunt quem nobiscum spiritaliter comederunt.

Christ had
consecrated
before saying:
'This is my
body'.

Uterius quantum ad verba sacramentalia, videtur probabile domino Armachano libro nono capitulo 5to 10 De Questionibus Armenorum, quod Christus confecit hoc sacramentum pura voluntate, antequam protulit illa verba, quia ut narrant Mathaeus et Marcus *Jesus accepit panem, benedixit et fregit deditque discipulis suis et ait illis: Accipite et manducate, hoc* 15 *est corpus meum*; ubi notata serie verborum, cum uniformiter demonstravit panem quem consecratum precepit eis comedere erantque ante ista verba benedictio, fraccio et manducandi preceptio, videtur quod erat ante ista verba *hoc est corpus meum* panis 20 consecratio, videtur secundo sibi probabile iuxta fidem scripture quod verba consecratoria intelligunt de pane et vino, cum omnes predicti quatuor apostoli notant quod Jesus accepit panem materiale in manus suas, quem fregit, manducari precepit et esse 25 corpus suum asseruit; et idem iudicium est de vino. Quid enim planius quam textus Marci XIV°, 23, 24, ubi dicitur: *Accepto calice gracias agens dedit eis et biberunt ex eo omnes et ait illis: Hic est sanguis meus*, ubi patet quod vocat vinum contentum in 30

8. C: *commanducaverunt*. 10. D: *Armachano*; E: *Armacano*.
11. ABD: *Arimenorum*. 17. E: *quem deest*. 18. *ante*; B: *Domini*.
18-20. C: *benedictio* — *verba in marg. alia manu*. 19. C: *et deest*.
23. *cum*; D: *tantum*. 27. C: *textus in marg. alia manu*. 29. E: *eis*.

4. Rectius sermone De utilitate agende penitencie Opp. tom. V, 2, 1364. 11. Armachani, *Summa in Quaestionibus Armenorum*, ed. Paris 1511. 13. Matth. XXVI, 26.

calice sanguinem suum; et idem patet Math. XXVI°, 26.
 Ex quibus videtur consonantius quam dicit magister
 quod talis locutio sit tropica et quodammodo sed
 non essentialiter conversiva vini in sanguinem, cum
 5 sensus tropicus sit verus sed demonstrando panem
 et vinum foret falsum quoad predicationem ydempticam
 quod hoc est corpus Christi vel sanguis. Si autem
 demonstratur pronomine panis aut vinum in principio
 et in fine fit conversio, tunc propositio in sua
 10 successione foret falsa vel conversioni inpertinens,
 nisi sompniatur quod Deus instituit propositionem
 talem ad habendum efficaciam taliter convertendi;
 quod non fundabitur. Si demonstratur pronomine
 corpus Christi, tunc nichil novi constituitur, ut sit
 15 Christi carnis effectivum. Si autem pronomen connotat
 quod hoc sub istis accidentibus non subiectatis est
 corpus Christi, petitur infundabiliter contra scripture
 ordinem sompniatum; et sensum istius scripture
 vellem illos attendere qui fantasiant ex isto textu
 20 quod est dare conversionem sine essentia differente;
 videtur ergo utrobique in verbis sacramentalibus esse
 locucionem tropicam efficaciorum quam in ista: *Petra*
autem erat Christus, cum illa verba faciunt occasiona-
 liter quod humanitas Christi sit realiter sed sacra-
 25 mentaliter ad omnem punctum hostie consecrate, et
 sic est illa hostia signum efficacius quam panis
 benedictus a layco et secundum formam aliam a
 presbitero benedictus.

Force of the
 pronoun (hoc).

The sacramental
 words are the
 occasion of
 Christ's
 sacramental
 presence, and
 they are of more
 efficacy than
 ordinary
 blessing.

Nec credo quod plus excellencie sacramenti huius
 30 potest dici ex rationibus vel scriptura. Unde stulte
 multiplicant quidam argumenta in ista materia quod
 ad magnificandum Dei potestatem et graciosam pie-

To ask more
 belief than this
 is to raise
 needless
 difficulties.

2. A: *magister* in marg. alia manu; in textu: *Marcus*; ib. D: *quantum*
dicit. 6. D: *esset falsum*. 15. D: *corporis*; ib. B: *convocat*.
 17. C: *petitur* in marg. alia manu. 18. C in marg. alia manu: *illius*;
 in textu deest. 19. B: *texto*. 20. D: *esse differente*; ABCE: *deferente*.
 23. ABD: *autem* deest. 23, 24. ABD: *non occasionaliter*; C: *non extinxit*.
 24. B: *humanitus*. 26. E: *in illa hostia*. 30. D: *illis vel*.

tatem, ac ad augendum nostram meritoriam credendi
 difficultatem sunt talia ardua ac difficilia credenda
 de hostia, ut scola hodie dogmatisat quia lex Christi
 debet esse patens et facilis secundum formam scripture
 et non difficultata ultra eius limites; ymmo infinitum⁵
 honorabilius posset credi de hoc sacramento, cum
 posset credi et baptismatis signis ac logice defendi
 magis extranee istorum opposita ac magis difficilia;
 illa ergo propter causas consimiles sunt credenda.
 Posset enim fingi quod forma substantialis per se¹⁰
 sine quantitate vel qualitate supplet officium in
 hostia cuiuscunque experientie quam sentimus; quod
 minus claudicaret a veritate quam hodierna ficticia:
 ideo ne blasphememus, oportet quod secure teneamus
 nos in illis limitibus quos sancti ex scriptura sacra¹⁵
 posuerant, ne forte ponamus blasphemie Deum auctori-
 sare mendacium, quod non potest; quod creditur
 fieri in multis quoad hoc sacramentum infundabiliter
 adinventis.

Our senses
 bear witness of
 the bread and
 wine as surely
 as of quantity
 or quality.

Et si queratur quomodo fundabitur quod panis et²⁰
 vinum remanent hostia consecrata, dicitur (ut sepe
 superius) quod ad hoc movent sensus et ratio sanctorum,
 doctorum testificacio et fidei scripture informacio.
 Nam eque certe movet sensus ad credendum ibi esse
 panem et vinum, sicut movet ad credendum ibi esse²⁵
 quantitatem aut qualitatem, sicut prior est illorum
 sensitiva noticia. Ratio autem videtur triplex: prima
 quod omnes dispositiones previe requisite ad formas
 elementi vel mixti sunt posite, sicut et omnes potencie
 agendi ex quibus naturalis concluderet formas tales,³⁰
 et tercio quod Deus non sine causa necessaria

1. E: *augendi*. 4. D: *compatens*. 7. E: *baptisatis*; ib. AB: *logico*;
 C: *correxit*; D: *logica*. 8. *opposita*; D: *argumenta*; E: *opposito*.
 9. E: *ille*; ib. C: *ergo* in marg. alia manu. 14. *ideo ne*; B: *ratione*.
 18. E: *quo* deest. 21, 22. C: *hostia* — *movent* in marg. alia manu.
 23—24. AB: *et ratio sanctorum* — *movent sensus* twice. 24. D: *manet*;
 ib. ABC: *movent*; C: *correxit*. 25. D: *movent* deest. 26, 27. D: *istorum*
sensitiva. 27. E: *primo*. 31. E: *Deus non* deest.

dampnificaret suam universitatem subtrahendo naturam substantie.

Triplex autem ponitur testificacio sanctorum secundum dicta superius. Primum est dictum Augustini positum in De Consecratione, distinctione II^a, *Qui manducant*, ubi sic dicitur: *quod videtur panis est, et calix quod oculi renunciant, quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus Christi et calix sanguis.*

Authority of
the Saints.

Item, eadem distinctione ex dicto Hilarii sic habetur: *Corpus Christi quod sumitur de altari figura est, dum panis et vini natura extra videtur: veritas autem, dum corpus et sanguis Christi in veritate interius creditur.*

Item, sanctus papa Nicholaus cum multis episcopis declarat ut fidem *panem et vinum que in altari ponuntur remanere post consecrationem tam sacramentum quam carnem Christi et sanguinem*, ut patet distinctione II^a *Ego Berengarius*. Et ex istis

We believe the
right faith is in
Urban, although
Robert at
Avignon holds
the fiction of
trans-
substantiation.

credo diffinitionem Urbani nostri cum suis episcopis tenere antiquam fidem Romane ecclesie, licet Robertus cum suis teneat ficticiam Avinone de transsubstantiatione; nec videtur alter eorum dignus in papam recipi, nisi declarare sciverit istam fidem, cum docere fidem catholicam sit precipuum illorum officium. Unde quidam credunt quod non concordabunt caritative antequam per alterum eorum hoc efficaciter sit edoctum, quia propter huius defectum et ipsi et eorum subditi sunt ydolatre et blasphemii, sic quod de sic errantibus in hiis signis potest dici illud

3. D: *testimonium*. 6. CE: *manducat*. 9. ABC: *est sanguis*.
12. ABDE: *aut*; correxii; C: *deest*. 15. AB: *multis* *deest*; C in marg.
addit. 19. E: *Beringarius*; ib. CE: *Et* *deest*. 20. D: *nostri* *deest*.
22. D: *Avinonie*. 23. D: *dignus* *deest*. 26. B: *concordabant*.
30. C: *de* *deest*.

6. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. LVIII.

11. ib. cap. LXXIX. 19. ib. cap. XLII.

Ysaie 1°, 11: Quo mihi multitudinem victimarum
 vestrarum? Plenus sum. Et sequitur: Cum extenderitis
 manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et cum
 multiplicaveritis, oracionem non exaudiam. Quomodo
 ergo excusabuntur in isto peccato, qui ex officio 5
 tenentur in isto docere ecclesiam? Et ex fide scrip-
 ture videtur quod panis et vinum post benedictionem
 remaneant sacramentum; nam (ut sepe repecii) quatuor
 evangeliste narrant quomodo Christus accepit panem
 et vinum et illa demonstrando dixit: *Hoc est corpus* 10
meum vel sanguis. Secundo confirmatur ex evangelio
 Apostoli 1°, Cor. X^o, 14, 16, 17, ubi primo precipit:
Fugite ab ydolorum cultura. Et adiungit: *Calix*
benediccionis cui benedicimus nonne communicacio
sanguinis Christi est? et panis quem frangimus 15
nonne participacio corporis Domini est? quoniam unus
panis et unum corpus multi sumus; ubi manifeste
 patet quod loquitur de pane et vino materialibus,
 que post benedictionem sunt hoc sacramentum; et
 iterum manifestum est quod hic utitur predicacione 20
 tropica et non ydemptica, dum intelligit panem et
 vinum figurare unionem ecclesie cum Christo qui
 est res huius sacramenti. Et patet quanta cecitate
 percutitur ecclesia que dimisso evangelio et sanctis
 doctoribus regulatur per stultam heresim decretistarum, 25
 qui tradunt pro regula quod generaliter in hiis dictis
 per panem et vinum intelliguntur accidentia non
 substantia vel natura. Numquid credimus sanctum
 Apostolum intelligere appropriate per panem quem
 frangimus illa accidentia que nescimus? Nonne beatus 30
 Hilarius explicat sensum quod sunt natura panis et

The Gospel is
 set aside now-
 a-days for the
 fiction of the
 decretists.

5. B: *excusabunt*. 6. ABD: *Sed ex*; C: *Et in rasura*. 10. D: *ita demonstrando*. 19. AB: *post consecracionem benedictionem*; C: *consecracionem extinxit*. 21. ACD: *panem illum*. 22. ABE: *signare*. 25. C: *regulatur in marg. alia manu*. 27. ABCE: *intelligunt*. 28. C: *substantiam vel naturam*. 29. B: *a proprietate*.

2. Is. I, 15. 31. Vide supra pag. 125.

vini? Nonne secundum decretum beati Jeronimi *illi qui intelligunt scripturam sacram aliter quam Spiritus Sanctus flagitat sunt heretici?* Et tam detestanda et iners est glossa quam dant dictis sanctorum; et
 5 quando Augustinus dicit superius *quod videtur panis est, sed quod creditur panis est corpus Christi*, glossant per oppositum; quod videtur non est panis sed accidens per se quod fuit in pane; sed certum est quod tam subtilis logicus, tam profundus metha-
 10 phisicus et tam prudens theologus non sic oneraret verba fidei tam aliena sententia, specialiter cum expresse tam crebro asserit quod accidens non potest esse sine subiecto, ut exemplificat de quantitate et qualitate.

15 Consolacio itaque contra istos doctores est quod iuxta propria principia non debet credi alicui eorum et specialiter in materia theologica, nisi de quanto se fundaverit (quod non poterit) in hac glossa. Et sic patet quod panis et vinum sunt hoc venerabile sacra-
 20 mentum; verumptamen protestor publice quod, si Robertus Gilbonensis vel quicumque de suis fautoribus doceat contrarium, paratus sum ut fidelis filius ecclesie ad credendum. Sed credo quod Robertus cum omnibus suis complicitibus non faciet ita probabiles
 25 evidencias ad credendum quod hoc sacramentum non est essentialiter panis aut vinum, sed unum accidens ignotum. Necesse est tamen has hereses esse ad puniendum eos in penam peccati qui phariseice ponderant nimis signa. Exhinc, inquam, occupatur
 30 scola circa falsas et vanas ficticias, dimissa doctrina

I will believe with Robert of Geneva if he will prove his belief.

3. A: *flagitat*. 4. DE: *inhers*; ib. B: *est deest*. 4, 5. D: *ut quando*. 9. D: *tam profundus*; ib. ABDE: *logicus*. 10. D: *auderet*. 16. C: *principia* in marg. alia manu. 21. ABC: *Gillianensis*; E: *Gilbanensis*. 22. D: *ut deest*. 23. C: *ecclesie* in marg. alia manu. 24. D: *in probabiles*. 27. C: *ignotum* correxit in: *ignotatum*.

1. Decreti Secunda Pars, Causa XXIV, Quaestio III, cap. XXVII.
 5. Vide supra pag. 125.

ex benediccione Domini vel virtute, sic quod nec panis nec vinum in hoc sacramento destruitur.

Anselm quoted against us, who says that what the mice eat is only the appearance.

Tercio replicatur per provecciores doctores contra predictam sentenciam. Scribit enim Anshelmus in libro suo De Corpore Christi, quomodo sub forma 5 panis et vini datur nobis tota humanitas Christi, sic quod panis fieret corpus Christi et vinum eius anima, cum sanguis generatus ex vino sit secundum philosophos sedes anime, ymmo cum corpus Christi sit inviolabile et incorruptibile; et videtur quandoque 10 hostiam violare et a soricibus comedi et corrodi. Tollendo istam difficultatem sic loquitur secundum diffinitiones sanctorum patrum: *Intelligendum est panem super altare positum per illa sollempnia verba in corpus mutari, nec remanere substantiam panis 15 et vini, speciem tamen intelligendum est remanere, scilicet formam, colorem et saporem, et secundum illa fit attricio, soricis corrosio et multiplex localis mocio, ut in ventrem trahicio, non autem secundum corpus Christi.* Es istis videtur hunc sanctum sentire nudum 20 accidens per se remanere, ut dicunt moderni.

He means that we need not regard the bread and wine.

Sed pro isto notandum quod Anshelmus et alii sancti laboraverant non ad honorem illius signi sed ad veneracionem corporis Christi signati et sic Christi; et sic nitebantur quod quidditas substance signantis 25 sopiatur quoad consideracionem hominis, et tota devota intencio colligatur in Christum, ad quod per se movent signa per se sensibilia et non sic materialis substantia. Sic enim in presencia maioris vel preponderacionis obiecti sopitur appreciatio inferioris, ut 30 patet de elementis inmixtis que multi propter latenciam

7. E: *figurat*; D: *figuret*. 8. D: *fit*. 11. E: *violari et corrodi*.
19. E: *et in ventrem*. 21. ABC: *manere*. 23. C: *laboraverunt*.
29. ABC: *Similiter*; D: *Sic*.

4. Sancti Anselmi Epistolarum Lib. IV, Ep. CVII. De Corp. Christi, pag. 452, 453.

ponunt non esse; de frigore latente in ferro candente et omnino de litteris quarum essencias et figuram clericus non attendit, cum hoc sit officium idiote, avis vel bestie; sed quantum potest consideracione
 5 tali suspensa respicit ad signatum. Sic facit fidelis quoad signum sacramentale et suum signatum; et sic conceduntur ille materiales essencie post consecracionem a quibusdam minus bene intelligentibus simpliciter nusquam esse, decretiste vero dicunt
 10 quod panis et vinum remanent, sed nescitur ubi sunt. Sed tercii dicunt quod convertuntur in corpus Christi et sanguinem; quod potest tam bene quam male intelligi.

Unde, ut loquuntur Ambrosius, Hugo et alii veritatis discipuli quod eadem essencia que prius fuit
 15 non sacramentum post fit sacramentum virtute verborum Christi, et sic quoad figuracionem convertitur in corpus Christi, ut loquitur Anselmus, et sic substancia panis et vini non remanet in actu
 20 consideracionis ut prius, sicut philosophi loquuntur, ponentes sensibile et tempus poni in actu per sensationem et intelleccionem. Non enim intellexit quod sit accidens sine subiecto, cum in De Veritate capitulo ultimo ita scribit: *Existente namque corpore colorem*
 25 *eius esse necesse est, et pereunte corpore colorem eius manere impossibile est.* Quamvis enim illud dicat in persona discipuli, tamen consequenter illud approbat ponendo diversitatem inter colorem et eius subiectum ac rectitudinem et eius signum. Rectitudo
 30 enim non dependet ab illo signo, sicut color dependet

So with other doctors.

3. ABC: *sic hoc sic*; ib. ABE: *officium iante*; C corr.: *idiote*.
 6. D: *et ad*. 8. B: *bene deest*. 9. B: *et decretiste*. 16, 17. D: *membrorum*. 17. AB: *figuram*; C correxit. 21. ABCD: *sensibilem*.
 23. C: *in* in marg. alia manu. 24. E: *sic*. 25. DE: *esse deest*; ib. C: *pereunte* in marg.; in textu: *perempto*. 30. C: *a signo*.

24. Sancti Anselmi Dial. De veritate pag. 114 (ed. Gerberon).

Natural causes
cannot exist
without
subject.

ab subiecto. Quando enim Augustinus et alii sancti
in suis dyalogis loquuntur ut discipuli et preterunt
ac non reprobant, indubie illud quod ponunt tanquam
discipuli ut magistri approbant. Unde in confirma-
cionem istius sentencie allegavi Augustinum superius 5
quod accidens non potest esse sine subiecto tam in
dyalogo suo quam alibi. (Docet enim ratio naturalis
quod non potest esse accidens sine subiecto, quia
non potest esse subiectum sine suo accidente,) ergo
multo magis econtra; nam secundum omnes qui 10
intelligunt se ipsos minus vel tantum foret vinculum
ac dependencia accidentis ad subiectum quam econtra.
Et argumentum patet ex hoc quod si aliqua creatura
est, tunc est dependencia eius ad Deum; quod est
relacio inseparabilis; et sic non potest esse substantia 15
materialis sine quantitate continua et discreta, sine
relatione suarum partium ad omnem eius punctum,
et sic de infinitis aliis accidentibus. Numquid credimus
quod analogum accidentis sit prius naturaliter quam
genus substantie quod est basis cuilibet accidenti, 20
sic quod accidens potest esse per totum mundum
sine substantia, non econtra? unde genus substantie
derenderet a genere accidentis, non econtra; ymmo
species substantie materialis derenderet a corpore
de genere quantitatis, non econtra, cum conveniunt 25
invicem, ut quantitas potest quantumlibet rarefieri et
condensari, ut coguntur dicere in eucharistia. Et sic
substantia potest mutari in quantitatem sine acqui-
sitione vel deperditione quantitatis, cum quantitas
ita potest; et sic punctus posset in infinitum maiorari, 30
cum sicut pedalitas per accidens est pedalitas, sic
quantitas per accidens est quantitas.

1. C: sancti in marg. alia manu. 2. C: et extinct. 3. ac; AB: et;
C: coet; ib. D: approbant. 9. C: esse in marg. alia manu.
12. D: quod econtra. 14. E: Et est. 15. C: sic deest. 16. E: distincta.
23. C: et non econtra. 24. D: species specie; ib. D: substantie deest;
ib. AB: a deest; C addit. 25, 26. D: ut inquit. 28. DE: posset.
29. E: perditione.

Sed longe aliter sentit Augustinus de quantitate, ut patet V^{to} de Trinitate IX° et XIII°, sic loquitur: *Sicut ergo non dicimus tres essencias, ita non dicimus tres magnitudines. In rebus, inquit, que participacione*
5 magnitudinis magne sunt, quibus aliud est esse, aliud magnum esse, sicut magna domus et magnus mons et magnus animus, in hiis ergo rebus aliud est magnitudo, aliud quod ab ea magnitudine magnum est, et prorsus non hoc est magnitudo quod magna
10 domus, sed vera magnitudo in Deo est ipse Deus et non sibi accidens.

Ex istis patet loyca huius sancti qua utitur probando distincionem accidencium. Et patet secundo, quod non vocat accidencia res que poterunt per se
15 esse (ut dictum est capitulo III°). Et patet tercio error eorum qui ponunt quantitatem primi generis creature non distingui a sua substantia. Error enim in materia de eukaristia precipitat eos profundius ad implicandum quamlibet substantiam esse Deum,
20 quia indubie, si non sit distincio inter magnitudinem materialis substantie et suam essenciam, tunc (ut Augustinus arguit) ipsa est Deus; et credo quod error quo colitur accidens tanquam Deus induxit in errores huiusmodi cecans multos in loyca et methaphisica;
25 et hii sunt qui dicunt sacramentum altaris esse quantitatem que est tempus maius aut minus, ut unam hostiam dicunt esse momentum et aliam diem dominicum, sed terciam dicunt septimanam vel mensem, hii magnificant tantum suam scienciam quod
30 dicunt se scire modo distincte qua hora erit finale iudicium; oportet enim ipsos dicere quod hoc sacra-

Quantity must
be distinguished
from substance.

6. B: *esse* deest. 8. C: *que ab.* 9. AB: *est* deest; ib. B: *sed magna.*
 14. E: *res* deest. 24. Codd.: *huius; modi* deest; C: *cecantes*; ib. ABD: *et in.*

3. St. Aug. Opp. tom. VIII, 838, De Trin. V, 8. 4. ib. V, 10.
 10. Rectius: *Sed illa est vera magnitudo qua non solum magna est domus quae magna est et qua magnus est mons quisquis magnus est.*

Errors caused
by the attempt
to make
accidents self-
existing.

mentum sit quantitas successiva. Statuunt enim sibi
tanquam principium hoc porisma dyaboli: Si aliquod
ens creatum sit distinctum a substantia, tunc ipsum
poterit per se esse, et ex isto profundant se in erroribus
infinitis, dicentes quod accidens non potest esse nisi
accidens, sicut substantia non potest esse nisi sub-
stantia, quia aliter quidditas nature sibi accideret,
verumptamen accidens intelligi potest dupliciter, scilicet
neutraliter vel adiective; neutraliter intelligendo sacra-
mentum altaris esse accidens sed non secundo modo,
cum nulli accidit; nec Deus supplet vicem cause
materialis in isto, licet omnis creatura accidentaliter
inest Deo, sed remanet in accidente per se posito
quedam naturalitas ad formaliter inherendum; et
sic quedam accidentalitas qualis non potest inesse
substantie. Sed consequencius dicerent ponendo in-
esse cuiuslibet forme substantiali quandam naturali-
tatem remotam obediencialem, sicut cuilibet forme
accidentali inest quedam remota naturalitas obedi-
cialis, ut inhereat materiali substantie; nam ille qui
potest sic mutare naturas ut forma accidentalis per
se existat et agat, nedum producendo formas acci-
dentales sed formas substantiales quod videtur naturali
esse proprium substantie: ille, inquam, potest facere
formas substantiales materiis inherere, potissime cum
potest actuaciones formarum remanencium omnino
suspendere; quod est plus quam appetitus et actua-
ciones remittere vel mutare; ideo homo istius scole
timeret sibi ne blasphemie neget potenciam infinitam
absolute necessariam Dei sui; unde ego utor hac
arte, non admitto tales casus insolitos timendo blas-
phemias, nisi probetur mihi hoc esse de Dei potencia;
et hoc facto paratus sum ad concedendum probatum

It leads to
denying God's
power.

4. D: *ex istis*. 6. B: *sic substantia*. 11. B: *cause deest*.
16. D: *conveniencius*. 16, 17. *inesse*; D: *in cause*. 17. C: *cuilibet*;
16. D: *forme deest*. 19. D: *et est*. 23. D: *formas deest*.
27, 28. E: *vel actuaciones*.

et infinitum excellenciora quam ipsi ponunt Deo et sacramento suo competere.

Unde videtur mihi, quod doctor Bonaventura et alii inconsequenter sompniant quod propter honorem sacramenti et devocionem populi multa sunt ponenda de eucharistia que non sunt fundabilia in scriptura; habeo autem pauca adversus eos qui inconsequenter et nimis parce sompniant. Quamvis autem sit de natura sompni dormientis quod sit irregularis et expers rationis, tamen sompnum vigilis quod est ymaginacio sine fundamento debet habere evidenciam rationis; posset ergo fingi quod ex fundamento huius materie quod omnes vires anime humane tam organice quam non organice sint per se sine subiecto, et quod ille sint plene speciebus, actibus et virtutibus, ut anime beatorum erunt in patria, sic quod habeant plenitudinem beatitudinis consequentis. Sint ergo infinities infinite qualitates huiusmodi ornatę beatitudinis cum disposicionibus predictis que sint sine subiecto, et ponantur in qualibet parte proportionali hostię infinite. Ille autem qui negat hunc casum habet negare fundamentum fabulancium tanquam conditores legis in ista materia; ymmo habita possibilitate casus non evidencius fundabit veritatem opinionis sue de inesse quam fundatur de facto in scriptura casus iam positus; cum ergo tunc foret hostia infinitum plus sacra quam modo defenditur, quare non datur ista sanctitas et honor hostię? Nam quolibet pars talis hostię haberet infinitos per se

The supporters of the independence of accidents do not carry their theory far enough.

3. AB: *Bonaventura*; C: *correxit*. 4. AB: *inconvenienter*; C: *inconsequenter* in textu; *inconvenienter* in marg. 5. ABC: *et propter*. 7. AB: *qui deest*; C: *supra lin. scrips.*; D: *eos quod*. 8. A: *inconvenienter* in textu; *inconsequenter* in marg. 8, 9. D: *Quam nisi autem*. 9. D: *sompni decurrentis quod quod*. 9, 10. B: *sit nostris*. 12. E: *possit*; ib. AB: *fingere*; D: *fingi deest*. 12, 13. D: *fundamento istius*. 14. E: *sunt*. 15. E: *sunt*. 16. C: *et virtutibus* in marg. alia manu. 18. ABDE: *Sicut ergo*; ib. Codd.: *modi deest*. 19. ACDE: *beatitudine*. 20, 21. D: *proportionabili*. 21. C: *negant*. 25. B: *virtutem*; ib. AB: *Deum inesse*; C: *Deus inesse*. 26. D: *tam ergo*.

finis, gracia quorum totum genus humanum rationaliter laboraret, et quodlibet istorum accidencium foret formaliter beatum haberetque actus beatos perpetuos, et sic foret melius homine misero, nec foret ratio quare non posset elicere alios actus, sicut 5
clare videt deitatem et gaudet nimirum gaudio magno. Tale, inquam, gloriosum accidens comederet corporaliter homo in assumendo viaticum, sicut comedit corpus Christi. Infinita sunt talia deliramenta infidelia quibus ex errore invento de eukaristia mendaciter et 10
blaspheme occupatur ecclesia.

Augustine,
when he says
that bread has
become the
body, means
that we are to
think of it as
such.

Et pro isto potest intelligi sententia Augustini in De Verbis Domini Sermone XXVIII° dicentis: *Dixi vobis quod ante verba Christi quod offertur panis dicatur, sed cum verba Christi deprompta fuerint, 15*
iam non panis dicitur sed corpus appellatur. Iste sanctus voluit quod illud quod prius fuit panis foret corpus Domini virtute sue benedictionis; ideo dicit Sermone LIII° loquens de eukaristia: *Sacramentum quidem pene omnes corpus Christi dicunt.* Non, 20
inquam, intendit sanctus panem destrui vel in essentia non manere, ut patet ex dictis, sicut homine facto papa et nomine novo imposito, non propterea nomen perditur, quod ad naturalem proprietatem rei consequitur sed sopitur. Nec dubium quin equivocant in pre- 25
dicacione tropica, vocando illum panem corpus Christi modo quo exponit se ipsum Sermone XLVIII°, notans quomodo Christus nunc dicitur *esse in similitudinem carnis peccati et nunc dicitur peccatum.* Solet, inquit, *similitudo capere nomen rei cuius est similitudo, ut 30*

5. D: *elicere ars actus.* 7, 8. E: *corporaliter deest.* 12. E: *in deest.* 14. ABCD: *que offertur.* 17. Codd.: *fore*; C: corr. in marg.
20. AB: *corpus esse dicunt.* 24. E: *quoad.* 28. C: *esse* in marg.
alia manu.

13. Opp. tom. V. Append., pag. 152. Sermon. LXXXIV. Cf. Wyclif, De Apostasia, pag. 64. 19. ib. pag. 1375, Wyclif, De Apostasia l. c. 27. Opp. tom. V, pag. 653.

exemplificat de homine picto quod est evidencius de sacramento altaris. Intencio ergo sanctorum est quod in presencia corporis Christi consideracio nature hostie suspenditur et tota intencio sequendi Christum
 5 in moribus attendatur, cum natura docet nos considerationem luminis astrorum diffugere in solis presencia.

Quarto replicatur per hoc quod multi sancti moriebantur in ista fide; difficile ergo et inopinabile foret impugnare istam fidem vel sanctos illos accusare
 10 qui scripserant et defenderant illam fidem. Scribit enim sanctus Thomas super IV°, distincione XI^a, articulo primo: *Hec, inquit, posicio que ponit substantiam panis remanere simul cum corpore Christi est incompetens, impossibilis et heretica. Incompetens*
 15 *quidem, quia impediret veneracionem debitam huic sacramento. Esset enim ydolatrie occasio, si substantia panis ibi remaneret. Esset eciam contra significacionem sacramenti, quia species que inducerent in verum corpus Christi significarent magis substantiam panis.*
 20 *Esset tercio contraria huic sacramento, quia cibus iste non esset pure spiritualis sed eciam corporalis. Et quod sit impossibilis, patet quia impossibile est aliquid esse nunc, ubi prius non fuit nisi ipso mutato vel alio in ipsum converso; non enim posset eciam per*
 25 *miraculum fieri quod esset animal rationale, mortale et non esset homo; sic ergo corpus Christi non posset aliter se habere nunc quam prius, nisi interveniat mutacio; cum ergo ex parte panis non*

It is said that saints have died in this faith; e.g. St. Thomas.

9. E: *aut.* 12. D: *pono que.* 17. AB: *remaneret eciam.*
 18, 19. Rectius: *quia species non ducerent in verum corpus Christi per modum signi sed magis in substantiam panis.* 20. D: *Et tercio.*
 22. B: *quid*; ib. C: *sit* in marg. alia manu; ib. C: *est* in marg. alia manu; ib. AB: *aliquid* deest; C in marg. addit. 23 D: *nisi id.* 24. B: *eciam* per deest. 26. Hic aliqua desunt: *Aliter enim se haberet nunc et prius, est idem quod moveri vel transmutari. Si ergo corpus Christi . . .*

12. S. Thomae, Sup. Quart. Sent., dist. XI, q. II, art. I. Opp. tom. X, 166 (ed. Paris. 1660). Cf. et eiusdem Summa V, Quaest. LXXV, Art. II. 28. This quotation varies much from the text of Thomas. Cf. Super Quarto Sent., dist. XI, qu. II, art. I, pag. 167.

foret mutacio, nec ex parte corporis Christi, quia sic idem corpus moveretur simul et semel ad diversa loca, quod est impossibile, cum tunc motus contrarii inessent simul eidem.

Quod autem sit heretica, patet ex hoc quod con-⁵ tradicit veritati scripture. Non enim esset verum dicere: Hoc est corpus meum, sed hic est corpus meum.

We have no proof that they did die in it: nor, if they did, is such an error necessarily a cause of damnation.

Hic dicitur quod petitur assumptum, ut puta quod sanctus Thomas moriebatur in ista fide vel alius¹⁰ assignandus, quia nescitur qualem instinctum habuerunt in exitu, et sicut fabule laborant quod servaverunt hoc usque ad mortem, ita laborant fabule non minus probabiles, quod coram populo in mortis articulo retractarunt, quia aliter iuxta istam stulticiam dampna-¹⁵ retur sanctus Origenes cui imponitur ut impio heretico defendisse et in scriptis reliquisse quod nemo dampnabitur perpetuo sed ad tempus; ille autem qui sine revelacione asserit quod tam pius et tam sanctus sicut fuit hic Origenes sit dampnatus est stulto²⁰ stulcius.

Iterum, inter beatos Augustinum et Jeronimum fuit contrarietas de fide scripture Gal. II° utrum Petrus peccavit in simulando communicare cum gentibus; et licet non habeamus exceptis fabulis quod alter²⁵ eorum revocavit errorem quem reliquit in sua epistola, tamen stultum est credere quod alter eorum propterea sit dampnatus.

Iterum tercio, inter beatum Bernhardum et alios in hoc sibi contrarios fuit repugnancia si beata virgo³⁰ fuit concepta in originali peccato, sicut usque hodie

9. ABC: argumentum. 12. AB: sic fabule; C: correxist; ib. D: servarunt. 13. fabule; AB: facile; C: fabule correxist in facile. 14. ABCE: sed coram. 15. C: retractaverunt. 16. ACDE: ut pio. 17. E: defensisse; ib. B: scripturis. 18. E: in eternum; ib. B: illa. 19. D: quod pius tam sanctus. 21. ADE: stultior. 22. B: Item inter. 27. B: cum stultum. 28. AB: est; C corr.: sit. 29. D: Item. 29, 30, D: alior in hoc deest. 30. D: in hoc fuit.

est inter magnas sectas in isto contrarietas. Et tamen licet hoc expressius tangit fidem scripture quam remanencia panis post consecracionem, dementis est dicere quod propterea altera istarum sectarum est
 5 heretica et dampnanda. Cum ergo fides scripture cum rectitudine vite sit evidencia ad topice iudicandum, patet quod stultum est sine revelacione ista de quoquam asserere.

Et patet quam nudum est illud argumentum ad
 10 probandum quod non remaneat natura panis in hostia consecrata.

Et quantum ad illud allegatum de sancto Thoma, dicitur a multis quod pseudofrater post mortem eius corruperant ut plurimum eius scripta et hoc
 15 ideo, quia procurarunt esse inquisitores pravitatis heretice propter lucrum; ideo ut habeant laqueos plus subdolos ad involvendum simplices, quorum bona avare siciunt, seminarunt nimis spisse zizania contra fidem scripture; sed benedictus Dominus
 20 regnum nostrum liberatum est ab ista inquisitione heretice pravitatis, cum multi tam seculares quam religiosi sint longe subtiliores et sufficienciores ad inquirendum in regno nostro vel ubilibet, specialiter in materia de eukaristia, hereticam pravitatem. Cuius
 25 evidencia est quod defecerunt in ista materia, primo in visione corporis Christi in sacramento oculo corporali, secundo in materia de impanacione, sed in tercio signo magis defecerant.

Unde istud scandalum fabricatum super scripto
 30 sancti Thome fuit statim, quia tempore Doctoris Subtilis, fabricatum mendaciter et destructum; ideo absit a fideli credere quod omnes contrarii isti sen-

The writings of St. Thomas are said to have been falsified after his death, in the interest of friar-inquisitors.

1. D: *contrarias*. 4. C: *quod* in marg. alia manu; ib. D: *propterea* deest. 4, 5. D: *sit propterea*. 6. D: *tropice*. 9. D: *istud*; E: *istud assumptum*. 10. AB: *remanet*; E: *maneat*. 13. B: *de multis*. 14. E: *ut multum*; ib. B: *scriptura*. 16. B: *laqueos* deest. 17. A: *subditos dolos*. 18. E: *spissa*.

tencie sancto Thome impositae sunt fidei heretica
peruitate, quis tamen receperunt istum ordinem
sanctum et piū, quamvis habeant Scarios inter illos.
Suppono sanctam Thomam errasse secundum formam
que fingitur et respondeo ad argucias per ordinem, 5
ne devoti et scoli illius ordinis vel alii occasionaliter
seducantur; unum tamen scio quod iste sagitte
plumbet nunquam processerant de pharetra sanctinatis.

To insist on
the innovation of
the bread is to
add a new
article to the
creed.

Quantum ad primam solutionem trimembrem patet
quod est temeraria, non probata. Est, inquam, teme- 10
raria, quia ponit ut articulum fidei quod nec panis
nec vinum post consecrationem remaneant; quod
est nimis temerarium propter multa; nam in nullo
articulo triplicis fidei ecclesie est iste articulus decla-
ratus; quis ergo color quod propter assercionem 15
unius temerariam sit ecclesia novo articulo fidei
gravidanda?

The great saints,
Ambrose &c.
never call the
bread an
accident; and
they to be
denied as
heretics?

Iterum, scriptura sacra et antiqui sancti doctores
ut Ambrosius, Augustinus et alii autores canonum
dicunt regulariter quod hostia consecrata est panis 20
et nunquam dicunt quod est accidens. Que ergo
foret presumptio sollempnisare hoc sine auctoritate
ut fidem catholicam? sicut decretum Romane ecclesie
tempore Nicholai IIⁱ decrevit quod post consecrationem
panis et vinum remaneant (ut patet superius) et 25
concordat plene decretum Ambrosii, ibidem, *Omnia
quecunque*, et breviter quotcunque ponit quod panis
erit post consecrationem corpus Domini; cum ergo

1. D: sicut fedati; ib. C: sint (in ratura); ib. D: heretici heretica.
2. E: tamen reputant; C: reputant in marg. alia manu. 3. D: quam
nisi. 7. AB: iste deest; C in marg. add. 8. E: processerant.
9. ABCD: salutationem; C correxit in marg.: solutionem. 12. AB: re-
maneat. 14. C: fidei in marg. alia manu; ib. D: est deest. 16. ABC:
temeraria. 18. E: Item. 20. E: irregulariter. 23. D: Similiter
decretum. 25. E: remanent. 26, 27. E: ibi quecunque. 27. C: ponit;
correxit: ponant.

25. Decreti Tertia Pars, De Cons. dist. II, cap. XLII.
27. ib. cap. LXXIV.

illud decretum fuit diu ante Innocencium III^{um} (ut patet per Cestrensem libro VII°), videtur quod ecclesia diu viavit in floribus fidei sine ista ficticia (non enim est evidens quod papa Nicolaus II^{us} et
 5 tota sua ecclesia cum sanctis doctoribus qui nunquam sciverunt vel recoluerunt istam ficticiam sed asseruerunt tamquam per se notum eius contrarium, ut patet per beatum Augustinum superius allegatum de accidentibus) sic dampnata; nimis ceca itaque foret temeritas
 10 hereticare in hoc sanctos cum primitiva ecclesia.

Ex quo videtur ulterius probabiliter supponendum quod ecclesia tempore Innocencii tercii loquens de transsubstanciacione locuta est de illa ad sensum famosorum doctorum, quo usa fuit ecclesia primitiva.
 15 Videtur enim Hugo loqui de transsubstanciacione panis ad sensum quo utitur Ambrosius de conversione in corpus Christi. Transitus autem ille vel illa conversio non potest salvari nisi ad illum sensum quo concedunt quod panis fit, erit et est corpus Christi,
 20 hoc est, post consecracionem figurat sacramentaliter corpus Christi. Hoc enim est maius miraculum, quam foret conversio de qua fit mencio in lege veteri, ymmo quam foret conversio desinente panis substantia, quia utrobique est corpus Christi eque vere
 25 et realiter ibi presens; et super hec tolluntur inconveniencia que ponit panis destructio. Laudabilis ergo foret mutacio que ponit tot et plura bona et evacuat magis mala. Nec scio aliter concordare decretalem Innocencii et decretum. Non enim est rationabile
 30 quod decretalis sit immemor decreti prioris aut quod hereticet priorem ecclesiam sine causa. Unde patet

Therefore as to Innocent's decretal, we must suppose that it follows the sense of the primitive church.

1. ABCE: *III* deest. 2. ABC: *Cistrensem*; D: *Cestronensem*.
 6. ABC: *asserunt*. 10. E: *in primitiva ecclesia*. 13. AB: *de* deest;
 C in marg. addit alia manu. 17. D: *iste*. 18. AB: *nec ad illum*.
 19. C: *concedit*; ib. AB: *sit, erit*; D: *ille fit*. 20. *figurat*; E: *flat*.
 21-24. A: *Hoc — Christi* in marg. sup. alia manu. 24. B: *qua utro-*
bique. 26. AB: *de-structo*; CE: *destruccionem*. 28. C: *magis* in marg.
 alia manu. 29. D: *rationale*.

quod stat cum isto sensu quod post istam transsub-
 stanciacionem panis transsubstanciatus remaneat,
 verumptamen diffido quod ecclesia Avinonica cum
 suis satrapis significacionem istam acciperet. Sed que
 cura de hoc, cum prior ecclesia hoc approbans fuit 5
 gravior, sicut gravior fuit persona Innocencii tercii
 cum pluribus quam mille prelati licet non episcopis
 sed abbatibus ydiotis quam ecclesia Gregorii IXⁱ
 cum satrapis secte sue? Ab illo namque dicitur quinque
 libros decretalium capere auctoritatem novam, priori 10
 sopita, sicut Machomet dicit legem suam ab ipso
 capere auctoritatem non a lege nova vel veteri. Sic
 inquam decretales epistole ex multis antiquis edi-
 cionibus decretalium prioris ecclesie sunt collecte
 dimissis partibus verioribus aut displicentibus et novis 15
 sive placentibus acceptatis; ideo est novum opus
 paris auctoritatis cum aliis epistolis pape de novo
 editis, quia aliter caperent iste ultime decretales ex
 multitudine paparum priorum longe maiorem auctori-
 tatem quam evangelium. Nam prima epistola decretalis 20
 secundum ipsos est paris auctoritatis cum evangelio.

Ex quo videtur magnum esse peccatum ab ipsa
 aliquid abrogare. Sic ergo videtur et libros decretalium
 paris esse auctoritatis cum nudis epistolis pape et
 cardinalium quorum auctoritatem excedit sinodus 25
 facta per Nicholaum II.

1. We would not
 lessen devotion
 to the
 Sacrament, but
 would prevent
 men from
 worshipping a
 mathematical
 figure.

Quantum ad illud trimembre argumentum quo
 suadetur incompetencia huius sentencie, patet ad
 primum quo dicitur quod hoc posicio impedit
 veneracionem debitam huic sacramento, patet quod 30
 falsum assumitur, sed nititur destruere ydolatriam
 qua nimis multi colunt corpus mathematicum false

2. AB: *remanet*; C: *correxit*. 3. ABCE: *diffiniendo*. 9. D: *dicitur illa*; ABE: *dicitur et*. 15. B: *atque*. Rectius: *veterioribus*. 17. DE: *epistolis populo*. 19. D: *populorum priorum*. 20. C: *secunda*; ib. ABE: *secundum epistolam*; C: *secunda epistola*. 23. D: *aliud*. 24. *et*; E: *aut*. 26. ABE: *sancta per*. 27. ABC: *in quo*. 31. B: *sicut nititur*.

26. Cf. pag. 137, 14.

fictum per se existere tanquam Deum, et sic nititur cultum erroneum signo exhibitum destruere et totum cultum Christo quem fide ibi videmus colligere.

Et quantum ad occasionem ydolatrie, dictum est
 5 superius quomodo Doctor Subtilis destruit hanc evidenciam usque ad fundamentum in ea; nam ita pronus est populus ad colendum hoc sacramentum quod ista via ponit impossibiliter corpus de genere
 10 corpus Christi quod foret ex maiori similitudine minus inconveniens in natura. Et preterea per hoc quod nominatur panis foret populus pronior ex naturali ingenio ad cognoscendum quod non est corpus Christi. Adversarii enim infideliter abscondunt
 15 naturalem quidditatem sacramenti sic quod populus non cognoscit distincionem eius a corpore Christi, in tantum quod ista secta verecundatur detegere suam ficticiam. Unde conveniencius fantasiaret ponendo quod sacramentum non est nisi species vel similitudo
 20 rei qualis est in speculo vel medio quam ponendo unam talem rem insolidam ut panis sine subiecto, cum magnus doctor Augustinus ponit philosophice quod illa terna dimensio non potest esse sine subiecto. Ex ista sententia efficaciter tolleretur falsus cultus ydolatrando,
 25 quo signum vel ymago vel accidens peius ymagine colitur tamquam Deus; sed donate istam iniuriam.

Quantum ad secundum obiectum quo dicitur quod tolleretur significacio sacramenti eo quod species que inducerent in noscenciam veri corporis Christi signifi-
 30 carent magis substanciam; oportet, inquam, fidelem loycum cognoscere defectus talis argucie, nam sicut philosophice dicit sanctus Thomas *illa accidencia*

The use of the word 'bread' would teach people not to worship the matter of the Sacrament.

2. What we urge does not tend to withdraw attention from Christ and His presence,

11. ABC: *convenienciam*. 14. ABC: *Christi deest*. 18. E: *confusionem*.
 18, 19. E: *ponendo sacramentum esse nisi speciem vel similitudinem*.
 20. C: *rei* in marg. alia manu. 21. E: *insolitam*. 28. D: *signo*.
 29. Codd.: *innocenciam*.

27. Cf. pag. 137, 17.

remanencia naturaliter significant substantiam panis, sicut patet de homine et bestia qui per naturalem eorum significanciam estimant verum panem, et indubie quante totus panis significaret se ipsum, tante illa vocata accidencia que remanent significant naturam panis, cum panis non habet nisi per illa significare quidquam sensibile.

any more than the existence of paper and ink interferes with our attention to what is written.

Et patet quam nuda et impossibilis est ista argucia: Si panis remaneret, significaret magis substantiam panis quam corpus Christi, ut patet in exemplo palpabili: In corpore quo scriptores liniunt litteras, dicciones et propositiones remanent corpus substratum accidentibus que ipsum significant. Et tamen per artem et alios habitus naturales longe plus principalius et attentius significat imposita ad significandum apud intelligentes litteras quam significant ipsamet corpora in tantum quod naturalis significacio quam habet laycus in clerico est sopita; multo magis habitus fidei induceret fidelem ad intelligendum per panem consecratum verum corpus Christi. Sic enim crediderunt patres in lege veteri per manna, per agnum paschalem et per petram fluentem aqua totam humanitatem Christi (ut tactum est superius ex testimonio Augustini); ergo multo magis panis sanctificatus per verba Christi figurati significaret corpus suum expressius et principalius quam se ipsum.

3. The Sacrament is none the worse, because its substance is food.

Tercia evidencia est ex contrarietate cibi corporalis et huius sacramenti. Cibus enim, inquit, sacramenti esset pure spiritualis et non corporalis quod non competit pani.

Hic miror, cum illud sacramentum secundum istam sectam sit corpus de genere quantitatis et habet dimensiones et acciones naturales in cibando et

5. D: tanto illa accidencia remanencia signant. 8. C: quod nuda; ib. argucia; B: arrogancia. 16. ABCD: intelligentes twice. 17. D: et tantum; ib. D: signacio. 19. C: fideles. 22. AB: fluente. 28. E: enim deest. 29. E: conuenit. 31. C: sit corpus in marg. alia manu.

27. Cf. pag. 137, 20.

nutriendo, quod non foret cibus corporalis, cum non sit aliqua res nisi corporalis et ita grossa sicut panis alius consecrandus. Numquid credimus quod populus posset tantum seduci quod credat omnia bona
 5 adiacencia sacerdoti esse transaccidencia destructa tota substantia, et sic sacerdotes Baal viverent pro suo perpetuo sine cibo corporali? Revera deliramentum consimile foret dicere quod totum sacramentum quod Apostolus dicit ebriare et experientia docet ipsum
 10 corporaliter nutrire sit cibus pure spiritualis et non corporalis. Pagani nimirum derident istas stulticias quibus sensus populi captivantur; tantum itaque sacerdos est dispositus ad iterum celebrandum cum paribus, si eque moderate et eque virtuose assumpserit
 15 tantumdem de accidentibus vel de pane vel vino non consecratis, sicut assumendo tantum de pane et vino consecratis, communiter tamen sacerdos non assumit hoc sacramentum intencione gule vel gracia nutritionis corporee, licet illa per accidens consequatur,
 20 ideo est ad celebrandum disposicior post assumptionem sacramenti quam communiter est dispositus ad celebrandum post assumptionem tanti cibarii non sacrati. Et patet quod ista via propter has tres argucias non est competens, sed competencia eius patet ex sanctis
 25 doctoribus qui declarant hoc fuisse competens propter sensum mysticum quem panis et vini substantia representant. Hereticum itaque foret extinguere illum sensum, sicut stultum est credere quod propter ordinationem ecclesie ut sumatur eucharistia per
 30 ieiunium, quamquam religiosius sumebatur a Christo et discipulis suis post prandium, per hoc, inquam, introducatur lex impossibilis de accidentibus per se

Is every thing that comes near a priest to be transaccidentated, and are priests to live on unsubstantial food?

The elements nourish as much consecrated as unconsecrated.

Fasting communion a mere human institution.

2. D: *alia res*; ib. E: *grosse*.

7. D: *·1·* (= id est) *re vera*.

* 10. DE: *sic cibus*. 14. B: *assumpserunt*. 19. E: *sed illa*. 20. E: *ante assumptionem*.

21, 22. D: *sacramenti — assumptionem* deest.

23. ABC: *propter istas*.

24. C: *huius*.

30. ABCD: *religionis*.

9. I. Cor. XI, 21.

et dissolvatur de accidentibus necessaria lex nature; sufficit enim pro lege hominum quod ieiunium ecclesie sit servatum.

It is foolishly
said that
without being
changed
nothing can be
in a new place.

Quantum ad illud de impossibilitate et hereticacione istius sentencie patet quod stolide sine evidencia est⁵ proruptum. Et quantum ad porisma quod induceret impossibilitatem scilicet quod impossibile est aliquid esse ubi prius non fuit nisi alio in ipsum converso vel ipso mutato, patet quod habet multiplicem calumpniam, primo de Deo qui in principio mundi¹⁰ fuit ubi nunquam prius fuit; et tamen ipse non fuit exinde mutatus nec aliquid in ipsum conversum, et idem contingeret Deo creante corpus extra hunc mundum, quod adversarius dicit absolute necessario posse esse. Et quantum ad secundum corpus patet¹⁵ quod hoc principium habet multas calumpnias; nam supposito (ut loquar ad hominem) quod mille mundi creentur extra hunc mundum totaliter quiescentem, patet quod ista terra erit noviter in mille locis sine hoc quod ipsa pertinenter moveatur vel aliud in²⁰ ipsam convertatur, ut loyci arguunt de columpna quod continue erit in novo loco vel novo ubi secundum quod ex nova generatione loci, aque vel aeris habebit novum ubicans circumscribens.

If an accident
can exist
without a
subject, surely
a subject can
exist without
the accident of
locality.

Iterum, si Deus potest servare accidens sine²⁵ subiecto, multo magis vel a pari potest servare quodcunque corpus, quocunque eius accidente corrupto, et per consequens Deus potest servare corpus inmotum anichilando vel destruendo eius ubi vel locum et continue creando novum, et per consequens³⁰ omne corpus potest esse noviter alicubi postquam ipsum non fuit ibi sine conversione in ipsum vel participancia motus sui. Sic enim Deus potest habere

6. ABE: *porioma*. 8. B: *in deest*. 9. C: *ipso* in marg. alia manu.
11. AB: *fuit deest*; C: in marg. alia manu addit; E: *fuit qui*. 14, 15. D:
intro posse. 15. E: *Et deest*. 20. AB: *pertinente*; C: corr. in marg.
24. ABD: *novum vertans*. 29. E: *et destruendo*. 33. D: *participaria*.
Recte: *participativa*.

quotlibet lumina creata ex amiccione nova sine hoc quod moveatur.

Et si dicatur (ut dicit ista secta) quod Deus continue movetur extense loquendo de motu iuxta illud
 5 Sap. VII^{mo}, 24: *Omnibus mobilibus mobilior est sapiencia*, revera evidencius diceretur quod corpus Christi movetur, quando acquirit nova loca per transsubstanciacionem.

Item, maximum inconveniens ad quod deducit ex
 10 isto foret quod idem corpus moveretur simul et semel ad diversa loca, sed possibilitatem huius oportet viam istam concedere, nam positis sex sacerdotibus quorum quatuor deferant hostiam consecratam ad quatuor differencias posicionis, quintus vero eleve
 15 hostiam in manibus et sextus deprimat, patet quod corpus Christi movetur in illa hostia ad sex differencias posicionis simul et semel. Sicut enim anima movetur ad motum corporis, sic et corpus Christi in hostia consecrata, quia est continue noviter per diversa
 20 loca sine conversione ad hoc pertinente. Prima enim conversio Domini fuit ante hoc consumptum, ideo pro nunc non facit quod corpus Christi non movetur, quia sic non posset corpus Christi moveri in hostia; nec valet dicere quod non habet motum sibi proprium,
 25 quia hoc non requiritur, sed est possibile, tum quia sic posset fingi de possibili quod corpus Christi assumeret in celo diversa loca cum quibus sic moveatur per accidens ut anima, tum etiam quia corpus potest de Dei omnipotencia esse per diversa
 30 loca distancia cum hoc tamen quod non sit in loco medio, ut patet ex multiplici evidencia.

One body may be subjected to various motions at one time, as is shewn by Christ's body in different hosts.

1. D: ex annunciacione; A in marg. alia manu: ex annihilatione.
 6. E: evidencia. 13. D: defuerunt; E: deferunt. 13-15. C: consecratam — hostiam in marg. alia manu. 15. A: depremat; D: deprimit.
 21. E: conversio diu; ib. D: consumata; E: consumptim. 23. AB: quod; ib. E: potest. 24. C: quia. 25. sed; D: secundum; ib. ABDE: est deest; C: alia manu. 27. D: diversa corpora; ib. B: cum omnibus.
 28. D: etiam deest. 30. Codd.: cum hoc deest in textu; C: in marg. addit; D: cum quod.

The term
'conversion' is
a mere
subterfuge
without any
proper
meaning,
whereas *esse*
intencionale
admits all the
required
conditions.

Item, queratur de mendicacione istius termini
excludentis motum localem conversio corporis acqui-
rentis locum; patet, inquam, quod non est terminus
philosophicus ad sensum illum, cum philosophi et
subtiliores theologi negarent omnem talem con-
versionem de possibili. Et patet quod petitur
descripcio motus; non enim est ratio quare panis et
vinum convertitur in corpus Christi vel sanguinem
vel aliquam eius partem quin per idem in quamlibet
et quidlibet assignandum. Videtur enim multis quod
subducto omni motu locali vel conversione unius in
aliud corpus posset quotlibet loca acquirere et alias
perdere. Ideo inconueniens videtur descripcio mendicata.
Si enim essent quotlibet loca occupata corporibus
contiguus omnino quietis que subito continuentur
anima Petri actuante eorum quotlibet, tunc Petrus
esset per quotlibet loca de novo sine hoc quod
moveretur ad aliquem eorum vel alicuius rei fiat in
aliam conversio. Nam motus localis in Petro utrobique
subducitur, et idem conceditur perditis partibus per
discontinuacionem sine motu locali. Et eodem modo
diceret pius philosophus pertinenter quod corpus
habet esse intencionale per medium, capiens suam
speciem, sicut habet esse spirituale per anime con-
sideracionem in ipsa anima sine hoc quod corpus
moveatur ad illa loca; quare non posset sic esse de
esse sacramentali, quod habet corpus Christi in hostia
per virtutem datam hostie sine hoc quod corpus
Christi illinc localiter moveatur.

Errors and
inconsistency of
Duns Scotus.

Iterum, secundum Doctorem Subtilem et suam
sectam Deus posset subito multiplicare idem corpus
per quotlibet loca et alias demultiplicare; quod non

2. AB: *victum laicalem*; C: *correx*. 8. E: *et sanguinem*.
9. D: *aliam*. 12, 13. E: *et antecedens perdere*. 13. E: *mendicancium*.
16. B: *accidente*. 17. C in marg.: *ipse (quod ipse)*. 26, 27. C: *de*
esse in marg. alia manu. 29. C: *illuc*. 30. E: *item*.

30. i. e. Duns Scotus.

posset esse, nisi idem corpus posset acquirere quotlibet loca sine motu vel conversione ad hoc requisita; ergo descriptio non est sana secundum eos. Quamvis autem hoc sit argumentum ad hominem et (ut dicitur 5 posterius) procedit ex falso principio, grave tamen et ultra vires prioris secte foret hereticare in hoc omnes de secta secunda. Constat quidem quod si hoc sit simpliciter impossibile in materia fidei, tunc est summe hereticum toti sacre scripture contrarium, 10 cum omne tale non posset esse nisi Deus et omnis veritas non esset. Nec dubium quin innitens huic principio ad improbandum panis substantiam remanere nitatur impossibilitate et sic hereticare omnem viam que ponit multiplicacionem corpoream; ideo indubie 15 altera istarum viarum in materia de existencia accidencium sine subiecto est impossibilis atque heretica, sicut vel via Augustini que ponit generaliter distinctionem quantitatis a subiecto (ut recitavi superius) vel via contraria negans distinctionem quantitatis a 20 subiecto. Unde illi qui inponunt scandalose sancto Thome super Tercium Sentenciarum quod pertinaciter viam que dicit Christum esse creaturam omnino esse impossibilem sed non hereticam mirabiliter defamant ipsum, cum implicant ipsum in materia 25 fidei esse contradictorium sibi ipsi et per consequens ante purgacionem nullibi esse credendum, et sic ponendo possibilitatem vacui non crederetur sibi, quia tunc terra pure posita in concavo orbis lune posset per vacuum subito acquirere locum terre quiescendo 30 continue vel in celo vel in terra et tunc adquisicio situs foret formaliter pertinens motui vel in vacuo

3. D: *ergo descriptio* deest; ib. D: *quam nisi*. 8. AB: *in manere fidei*.
 11. E: *Et hoc dubium*; ib. ABCE: *nitens*. 13. ABD: *nititur*; ib. D: *impossibilitate*. 18-20. B: *ut — subiecto* deest. 21. *pertinaciter*; scilicet: *teneat*. 24. E: *implicat*. 26. D: *nulli*. 28. ACDE: *pura*.

21. Cf. Dist. II, q. III, art. III, pag. 13, 14 (et alibi).

aut alia ratione: et non ista omnia immediate
et manifeste manifestantur in ratione successiva.

¶ Item
deinde
et aliter

Tunc ista omnia rationes respondent non tamquam quia
certum est quod omne simpliciter impossibile est
summe necessarium et certum certum est quod summe
impossibile est quod quantitas plures et aliquid
accidens possit esse sine subiecto. Et quantum ad
alegandum et oppositum dicitur in quod dicitur pos-
sunt magnum Augustinum quantum dicit quantum
et quantitatem non posse esse sine subiecto, hoc est
impossibile non habet necessarium. Sed magnum de ex-
tensionis eius que allegat tunc sunt non deus vel
omnium. Nec sunt rationes sed de gratia et pre-
sentis scripturae quod dicitur in hoc rationes scripturae
vel rationem primitivam. Nec contra ista rationes
dicitur tunc sententia, cum peris dicitur in
corpus Christi.

Quantum ad rationem Sancti impositum quod
supradicta sententia est heretica, quia scriptura sacra
dicitur, cum tunc non dicitur: *Hoc est corpus meum* sed
hic est corpus meum. frequenter monari
et aliquid rationis potest istam sententiam tam tunc
necesse et deinde credidi quod aliquis de pseudo-
fratribus fecit istam demenciam contra Sanctum, quia
ita dicit Apostolus *periculum in falsis fratribus*.²⁵
Potest enim scriptura sacra regulariter sacramentum
istud esse panem, sicut sancti doctores sequentes et
decretum Romane ecclesie. Sed falsa glossa adulatorum
subintroductum maculavit istam sententiam. Nam
super IV Sententiarum. distincione XII^a, imponitur³⁰

25. De re. secundum. 26. Ad hoc impositum ratione. 27. Et est deest.
28. De quantitate et. 29. Et quantitas dicitur. 30. Et vel aliud. 31. De alie-
gandum. 32. Alegans. 33. Et oppositum. 34. Et res inquam.
35. De allegandum. 36. Et in hunc. 37. BCD. pizantia. 38. De im-
posita. 39. Et enim mitti. 40. De periculis. 41. Et irregulariter.
42. Et adulatorum. 43. De maculat.

sancto Thome quod recitat Damascenum dicentem:
Quia consuetudo est hominibus comedere panem et
vinum, Christus coniugavit eis deitatem et fecit ea
corpus suum et sanguinem. Et hoc dictum glossat
 5 consequenter: *Dicendum, inquit, quod verbum Da-*
masцени intelligendum est quantum ad species quibus
corpus Christi divinitati coniunctum modo ineffabili
coniungitur. Et ista glossa ad tantum dilatata est per
 patrem mendacii quod maculavit doctores decretorum
 10 precipuos, ut patet de glossa super additis, distinc-
 cione II^a, De Consecratione primo; ergo patet quod
 ista glossa est contraria sibi ipsi, nam questione IV^a
 eiusdem distincctionis obicit per beatum Ambrosium
 dicentem: *quod erat panis ante consecracionem est*
 15 *corpus Christi post consecracionem; hoc est, inquit,*
quod est sub speciebus panis, primo fuit panis et
postea corpus Christi; ubi videtur quod loquitur de
 illo ante consecracionem quod ipsa substantia erit
 postea corpus Christi; quod est valde contrarium
 20 eidem sentencie, cum in fine eiusdem questionis dicit
 quod *nichil panis umquam erit aliquid corporis*
Christi. Quis ergo crederet glossam istam que tam
 patenter se ipsam inficit?

Secundo obiciunt dogmatisantes istius secte voce
 25 rigida et robusta sed ydiotica ut terreant ydiotas.
 Ista sentencia, inquiunt, est contra beatum Ambrosium
 et decretum ecclesie, *Panis est in altari.* Sed non
 timeant fideles hos torvos vultus vel voces rigidas,

Ambrose is
 really on our
 side.

1. E: *recitant.* 5. AB: *verbum*; C: *correx.* 10, 11. E: *de conse-*
cracione distincctione II. 20. B: *eiusdem.* 21. D: *nunquam*; ib. ABC:
corpus. 22. B: *Quid ergo.*

2. Joh. Dam. De Fide Orthodoxa lib. IV, cap. 13, pag. 1147,
 vol. 94 of Migne's Greek series. Cf. Wyclif's De Apostasia, pag. 52.
 5. Cf. S. Thomae Sup. Quart. Sent. Dist. XI, q. I, art. I. Cf. et
 Summa V, Quaest. LXXV, art. II. 10. In Glossa ad De
 Consec. dist. II (ed. Nic. Jenson, 1477) hic locus non habetur.
 14, 27. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. LV. *Panis est.*

sed attendant sententiam. Nam beatus Ambrosius dicit ibidem primo innuitive quod *panis est corpus Christi*. Ista vero secta dicit hoc esse impossibile atque hereticum. Secundo dicit beatus Ambrosius in eodem decreto illud *quod erat panis ante consecra-* 5 *cionem iam corpus Christi est post consecracionem*. Hoc, inquit ista glossa, est impossibile et hereticum, sed quantitas per se significat corpus Christi. Tercio regulant glossatores istius secte quod generaliter per panem et vinum in dictis sanctorum istius materie 10 intelligitur sua quantitas benedicta, et sic intelligitur quod ipsa erit corpus Christi, hoc est, ydemptificabitur corpori Christi ut ipsum sacramentaliter significat. Et sic glossant Apostolum et usum ecclesie in canone misse, quando orant ut *hanc oblationem Deus* 15 *multipliciter benedicat, ut fiat ecclesie corpus et sanguis domini nostri Jesu Christi*; hoc est, inquit, ut illa quantitas benedicatur et fiat corpus Christi et sanguis ad sensum expositum, cum panis et vinum non exspectant illam benedictionem, sed virtute bene- 20 dictionis prioris totaliter destruuntur et quantitas per se remanens supplet vicem eorum in benedictione in sacramentali significacione et in virtuosa operatione. Non dubito quin glossa ista sit heretica, primis sanctis doctoribus et ecclesie Christi incognita, quo- 25 usque glossatores magnificantes signa in quibus ponunt stare suam religionem ut in per se differencia subintrabant; propterea enim creditur dyabolum cecare per eos populum ut ydolatranda signa plus magnificent quam signata. 30

Our opponents say that not the bread but the quality becomes Christ's body.

13, 14. D: *signat*. 16. E: *corpus domini*. 18. E: *corpus domini*. 20. E: *expectat*. 24. B: *hereticum*; ib. *codd.*: *a primis*. 26. *magnificantes*; AB: *magis fides*; C: *correx*. 28. AB: *enim deest*; C in marg. *addit*. 29. AB: *per eos deest*; C in marg. *addit*.

15—17. Sarum Breviary: *Quam oblationem tu Deus omnipotens in omnibus quaesumus benedictam . . . facere digneris, ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui, domini nostri Jesu Christi*.

Uterius descendendo ad evidenciam qua probaretur istam sententiam esse hereticam et scripturis sacris contrariam quia falsam, cogitavi per quod medium teneret ista argucia, et non inveni nisi forte arguatur, ut glossatur a sensu contrario yronice, ex hoc quod hec propositio sacramentalis: *Hoc est corpus meum*, est verissima sacramentaliter conversiva panis in corpus Christi et ultra sacramenta legis veteris plus miraculose faciens quod ille panis sacramentaliter figuret corpus Christi; et sic est verior et pertinencior quam foret ista: *Hic est corpus meum*. Et iudicet fidelis vel infidelis utrum ex hoc sequitur quod sententia ista sit heretica; manifeste, inquam, patet contrarium.

Sed replicatur per hoc quod responsio ista implicat locucionem istam esse tropicam: *Hoc est corpus meum*, quod est hereticum, cum tunc foret falsa de virtute sermonis. Sed stulti sic arguentes obliti rationis argumenti vel consequencie, ideo oportet acute respondere illis iuxta suam stulticiam, negando arguciam tam in materia quam in forma. Locucio autem tropica est verissima, summe catholica et miraculosissime conversiva. Nec est color ex istis concludere quemlibet talem modum loquendi per locum a simili vel quod quidditas aut natura panis et vini corrumpitur potius quam si peccator convertitur in iustum, ergo natura illa destruitur. Sic, inquam, natura panis melioratur per benedictionem, quia post nudum esse naturale habet superadditum esse sacramentale, ut efficaciter figuret et faciat verum corpus Christi ad quemlibet eius punctum, et sic vere accipit sed tropice predicationem corporis.

An expression
is not untrue
because it is
tropical.

2. D: *scripture sacre*. 3. D: *frequenter cogitavi*. 12. C: *vel infidelis* in marg. alia manu. 13. E: *est*; ib. B: *in qua patet*. 18. C: *rationis* in marg. alia manu. 19. A: *argumenti* in marg. alia manu; ib. ABCE: *commune ideo*; ib. D: *non oportet*. 20. B: *iuxta sunt*. 21. D: *Locucio enim*. 25. CE: *vel natura*; ib. D: *aut vini*. 26. E: *peius quam*. 30. *figuret*; E: *fieret*; ib. D: *Christi esse*.

It is falsely
alleged that
'bread' means
the accidents of
bread.

Sed tercio replicatur per hoc quod doctores aliter intelligunt scripturam sacram, sanctos doctores et canones ecclesie, ut puta quod tota substantia panis et vini secundum se totam corrumpitur et remanent solum accidentia, de quibus solum locuntur auctores tates predicte, quando faciunt mencionem de sacramento altaris, cum aliter foret talis locutio tropica impossibilis et heretica.

Hic firmiter ut fidem teneo quod tan. scriptura sacra quam ecclesia sancta intellexit per panem et vinum ipsa corpora ex materia et forma substanciali composita et nec quantitatem per se nec qualitatem nec alium fasciculum accidentis. In cuius signum scriptura sacra et sancti doctores antequam subintroierunt baptiste signorum cecantes ecclesiam vocaverunt ipsa panem et amiserant illum sensum. Ambrosius eciam vocat illud remanens panem propterea usitatum, Augustinus eciam propterea exponit quomodo panis ille est tam panis quam sacramentum; panis, ut in De Consecratione, distincione II^a, *Panis est*, et capitulo *Hoc est*. Et patet quod dolendum est doctores sic intelligere. Unde cavendum est dogma eorum, dum dicunt Apostolum I. Cor. X^o, 16 intelligere per *panem quem frangimus* istam maneriem accidentis, et sic de illa oblacione quam meminimus in canone misse, quod erit talis maneries accidentis, et sic de glosa sanctorum ac decreto ecclesie.

We are not
informed what
kind of accident
it is.

In cuius signum omnes dicti falsigraphi erubescunt specificare in istis speciem accidentis, ymmo vident quod pertinencius diceretur panem et vinum esse corpus Christi et sanguinem ad sensum tropicum

14. AB: *sacra deest*. 14, 15. D: *subintroierunt*. 15, 16. D: *vocarunt*. 16. Rectius: *et post amiserant*. 16, 17. DE: *Ambrosii*. 17. E: *eciam deest*. 18, 19. E: *quomodo panis*. 19. E: *est deest*. 23. E: *dum intelligant*. 25. C in textu: *locutione*. In marg. alia manu: *locutione*. 30. E: *quod evidencius et pertinencius*.

quam fictum ydolum accidentis. Vident eciam ex
 textu Pauli et Luce, ubi in ista eadem materia dicunt
 calicem esse novum testamentum quod oportet omnes
 concedere illam propositionem esse tropicam sine
 5 falsitate vel heresi. Nec sciunt istam ordinacionem
 Spiritus Sancti detegere quin per idem alie proposi-
 ciones sacramentales sunt tropice modis suis.

Sed finaliter arguitur sequi ex dictis quod omnes
 pertinaciter defendentes sententiam contra quam ar-
 10 guitur forent heretici, et cum per multa tempora papa
 et quasi tota ecclesia et specialiter scola theologorum
 et capitula religiosorum constanter defendit illud ut
 articulum fidei (ut patet ex scriptis editis in ista
 materia), sequitur quod omnes illi forent heretici,
 15 quod foret temerarium sustinere.

Hic dicitur quod multi sunt heretici, aliqui cogniti
 et aliqui ignoti, omnes enim presciti sunt heretici,
 sed aliqui sunt heretici in actu et alii in habitu, licet
 sint in gracia secundum presentem iusticiam. Aliqui
 20 eciam sunt heretici ad tempus solum secundum pre-
 sentem iusticiam ut predestinati in mortali, et sic de
 multis divisionibus cum suis declaracionibus quas
 hic suppono, sed notum est quod stat multos homines
 tenere sententiam hereticam sine hoc quod ipsi sint
 25 tunc heretici, quia multi opinative vel condicionaliter
 tenent multas sentencias parati ad revocandum docto
 opposito; et certum est quod nulli tales sunt ut sic
 heretici, quia tunc Doctor Communis fuisset nimis
 crebro hereticus. Unde videtur quod illi dogmatisantes
 30 qui deficientibus argumentis defamant universitatem
 in vulgari propter dicta scolastica et sanctorum sen-
 tencias sint publice puniendi; hoc autem optarem,

It is said that
 we hereticate
 numerous
 popes and
 doctors.

A man may
 hold an
 heretical
 opinion without
 being a heretic.

8. E: *videtur sequi*; ib. D: *ex istis*. 10. B: *et quod*. 10—12. C:
papa — religiosorum in inferiori marg. alia manu. 14. *illi*; B: *ibi*.
 17. AC: *et alii*. 18. E: *et deest*. 20. ABD: *solum deest*; C in marg.
 addit. 24. E: *sunt*. 28. D: *fieret*.

28. Doctor Communis, i. e. Thomas Aquinas.

cum ipsi sint manifeste heretici nisi probaverint quod divulgant aut quod non accipiant dignitatem in Oxonia antequam docuerint heresim quam imponunt; nam de natura accusacionis heretice est quod accusator obligat se ut sic ad penam talionis, cum credit catholicum eius contradictorium quod inpugnat; et idem est iudicium de toto capitulo quod consentit. Sic ergo multi sancti preterierunt istum articulum de sacris accidentibus tamquam fidei contrarium a nullis sciis sui temporis attemptatum, ut patet de antiquis sanctis doctoribus. Et videtur quod ecclesia Avinonica ponens transsubstanciacionem non exhinc implicat substantiam panis destrui vel corrumpi. Sed conformiter ad antiquum decretum Romane ecclesie permittit panis substantiam remanere; unum tamen credo quod quicumque pertinaciter crediderit quod non remanent panis et vinum in hostia consecrata, sed quod ipsa est globus sacrorum accidentium sine subiecto, est manifeste hereticus a qualibet universitate fidelium expellendus. Contradicit etiam fidei quam magnus

Augustine is on our side and is of much more weight than a saying ascribed to St. Thomas;

Augustinus confessus est cum Romana ecclesia. Nec usque hodie scivit fidelis vel infidelis inpugnare istam sententiam Augustini. Sentencia autem ista que sancto Thome ascribitur est tam infirma et debilis quod nemo scit illam defendere vel probare; et credo quod non fient efficaciores argucie ad hereticandum predictam Augustini sententiam quam in nomine Communis Doctoris recitate et patule sunt solute. Non enim consonat fidei Christi, quod vel sine causa aut ordine accusetur persona de heresi, vel quod eatur ad curiam mendaciter procurando catholicacionem

1. ABCE: *heretici aut*; ib. ABC: *probaverunt*. 2. ABDE: *aut deest*, 3. D: *docuerant*. 4. ABD: *accionis*; C in marg. *correx.* 8. *sancti*; AB: *sunt*. 10. E: *suis temporibus*. 19. E: *maxime hereticus*; ib. C: *fidelium* in marg. alia manu. 20. CD: *contradicit enim*. 24, 25. D: *quam nemo*. 26. D: *fierent*. 26, 27. E: *ad inpugnandum predictam Augustini sancti*. 28. E: *recitative*; ib. A: *sunt solute* in marg. alia manu.

- omnium que scripsit sanctus Thomas. Primum non quia in hoc differt secta Machometi a secta Christi quod hic pseudo legem suam iubet defendi non ratione sed gladio; Christus autem mandat in Petro
- 5 quod de omni fide sua debent discipuli eius discrete, modeste et pacifice reddere rationem. *Scarioth autem* excitatus a dyabolo *accepit cohortem et ministros* pontificum, sed caute in tenebra, ut deprimeret veritatem, ut patet Joh. XVIII°, 3, sed pseudo Scariotis
- 10 discipuli agitati a demonio meridiano publice in sermonibus incitant populum in vulgari, ut destruant tamquam hereticos simplices discipulos veritatis. Nec mirum quia eodem spiritu in fratres proprios tanquam Roberti discipuli magis callide machinantur.
- 15 Quantum ad secundum patet quod multe sentencie heretice sunt scriptis sancti Thome impositae; patet quod idem foret in tali involucro approbare totam sententiam sancti Thome et in equivocacionem totius evangelii et fidei katholice inducere dogmata Anti-
- 20 christi. Inponitur enim sibi Secunda Secunde, questione LXVII, articulo II°, quod asserit iudicem debere sententiare secundum allegata et probata, licet sciverit illa esse falsa et iudicio divino contraria, quod est manifeste hereticum, pallians Pylati iudicium contra
- 25 Christum. Ideo idem foret defendere istam sententiam et defendere quod propter traditiones humanas licet peccando facere contra Deum. Cum ergo beatus Augustinus et alii sancti doctores qui plus sciverunt quam mille tales doctores nunquam vendicarunt sed

to whom many
heretical
opinions are
ascribed.

1. E: *scripserit*. 4. D: *de Petro*. 5. E: *omni* deest. 10 ABC: *publico*. 11. D: *concitant*. 16—18. C: *imposite* — Thome in marg. alia manu. 18. D: *enumeracionem*. 21. DE: *asserat*. 23. *divino*; AD: *omnino*; B: *correx*it in marg.; A in marg. alia manu *alias divino*. 29. ABCD: *doctores* deest; ib. ABC: *vendicaverunt*.

21. Divi Thomae Aquinatis Summa theol. (ed. Venet. 1774), tom. III, pag. 291, Art. II: Utrum iudici liceat iudicare contra veritatem quam novit.

reprobantur quod credatur de eis si hoc asserunt, ergo verum, qua fronte vendicarent fratres vicinantes sic scripta Thome si ipse sic asserit, ergo verum? Nam Doctor Subtilis cui plus credendum est in speculationibus quam sibi in pluribus plane detegit errores quos seminat. Cum ergo plane infirmate sunt rationes predictæ, facile est tollere alias fiendas contra sententiam Augustini et Romane ecclesie. Non ergo sequitur: Si Thomas hoc asserit, ergo hoc est populo predicandum. 10

CAPITULUM SEXTUM.

How we should
receive Christ's
body.

Need of good
life and of
the three
theological
virtues.

Sed dimissa ista contenciosa materia superest videre (ut tactum est superius) quomodo christianus debet disponi ad ministrandum et recipiendum hoc sacramentum. Iste enim foret fructus tractatus scolastici: istius materie quoad dignitatem conficiendum et recipiendum hoc sacramentum; patet quod oportet digne sumentem ipsum habere actus et habitus virtuosos, cum oportet quod Dei virtus et Dei sapiencia sit munde secundum habitus et opera quoad humanitatem suam undique ministrata; oportet, inquam, digne sumentem hoc sacramentum habere tres virtutes theologicas et conversacionem virtuosam imitatoriam capitis sui Christi; quod quidam intelligunt ex verbis Apostoli prima I. Cor. V^o, quando docet quod *non debemus epulari in fermento veteri* quoad maculam peccati *sed in azimis sinceritatis* quoad virtutes que sunt dispositio ad recipiendum lumen gracie et operis virtuosi *et veritatis* vite qua fidelis servus Christi ostenditur in opere. Et hec est plena dispositio ad digne accipiendum corpus dominicum. 20

1. B: *probaverunt*; ib. C: *asserunt*. 2. Codd.: *vicinantes*.
7. C: *alias* in marg. alia manu; ib. *fiendas*; rectius: *fictiones*. 19. C: *virtus*
et Dei supra lin. script. 23. D: *ad conversacionem*. 24. AB: *quidem*.
31. D: *recipiendum*.

25. I. Cor. V, 8.

Quoad virtutes theologicas oportet omnino habere fidem sanctam de humanitate et deitate Christi et de concernentibus hoc sacramentum, quia impossibile est infidelem in istis placere Deo manducando vel
 5 bibendo hoc sacramentum in memoriam Christi, cum ipse sit veritas odiens duplicitatem falsitatis; ideo infidelis ut sic vertit dorsum mentis in Dominum et ostendit sibi arma peccati Deo summe odibilia, convertit se ad patrem mendacii proditorie et derisorie,
 10 ideo talis *iudicium sibi manducat et bibit* secundum Apostolum.

1. Faith,

Habita autem dignitate ex fundamento fidei necesse est quod erigatur spes in Domino omnipotente, omnisciente et benivolente, qui tantam gratitudinem nobis
 15 sibi ingratum ostendit humanitus paciendo, moriendo, ascendendo et sacramentum illud in memoriam istorum et aliorum mirabilium tribuendo. Unde Augustinus Enchiridion LIII°: *Quidquid autem gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione tertia*
 20 *die, in ascensione in celum et in eo quod sedet ad dextram patris, ita gestum est ut hiis rebus non mystice tantum dictis sed etiam gestis configuraretur vita christiana que hic geritur. Nam propter eius crucem dictum est: Qui autem Christi sunt carnem*
 25 *suam crucifixerunt cum viciis et concupiscenciis. Propter sepulturam: Consepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem. Propter resurrectionem: Ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita et nos in novitate vite ambulemus. Propter ascensionem in celum sedemque ad*

2. Hope,

2. D: *fidem rectam*; ib. D: *divinitate*. 5, 6. E: *et bibendo*. 6. D: *secunditatem falsitatis*; B: *duplicem falsitatem*; C: *convertit que*. 13. D: *species*. 16. D: *id illud*. 18. ABCE: *Euch. LI*; D: *LV*. Correx. 19. B: *Christi deest*. 19, 20. C: *tercia die* in marg. alia manu. 20. E: *ascendit ad dextram*; A: *alias a dextris*. 26. C: *Et propter*. 28. B: *resurrexit*. 30. AB: *sedens que*; C: *que* in marg. alia manu.

10. I. Cor. XI, 29. 18. Opp. tom. VI, pag. 216.
 24. Gal. V, 24. 26. Rom. VI, 4. 28. ib.

dextram Patris: Si consurrexistis cum Christo, que sursum sunt sapite, non que super terram: Mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ecce quomodo iste sanctus connectit ex fide scripture istam figuram nostram quintuplicem et rem 5 gestam ad nostram doctrinam in moribus. Et totum istud debemus secundum usum ecclesie in sacramento eukaristie specialiter memorari, cum Christus precipiat pro istis Luc. XX°, 19: *Hoc facite in meam commemoracionem*; et addit ecclesia: *Hec quociens- 10 cunque feceritis in mei memoriam facietis.* Et patet quomodo dignitas manducacionis huius sacramenti requirit quod ipsum digne accipiens per spem ad Dominum erigatur.

3. Charity. Et quoad caritatem patet quod nullum sacramentum 15 notat expressius caritatem et pacem habendam cum Deo et homine quam hoc signum. Exhinc enim Christus tradens apostolis hoc sacramentum finaliter commendat tam crebro et specialiter in fine (ut patet Joh. XX°) pacem apostolis. Hinc etiam secundum 20 usum ecclesie datur signum pacis, antequam sacerdos vel laycus manducat hanc hostiam. Debet enim habere pacem cum fratre et per consequens cum Deo qui vult digne recipere sacramentum, ymmo secundum maximum signum caritatis debet attendi per hoc 25 sacramentum ad ponendum tam corpus quam animam pro amicis, ut supra dictum est per Augustinum. Ex hinc Deus posuit sacramentum huius rei in illis naturis que ad unum aliquid reducuntur. Oportet enim quod recipiens digne simpliciter istam hostiam 30 sit originatus predestinacione tamquam spiritualiter generatus univoce a grano frumenti quod cadens in

1. ABCD: *dexteram*. 5. AB: *nostram* deest; C in marg. addit.
12. E: *qualiter*; ib. E: *manducandi*. 14. C: *ad Deum*. 19. C: *in fine*
in marg. alia manu. 22. D: *hanc* deest. 27. Codd.: *ut ut*. 29. A in
marg.: *Nota*. 31. ABD: *specialiter*.

terram mortuum est afferens multum fructum (ut dicitur Joh. XII°).

Nec sufficit ista predestinacio nisi granum abiecto
furfure molitum sit et tritum a Deo, que causaliter
5 prevenit promerentem. Oportet enim predestinatum
post primam gratiam simul tempore presenciali
labore mereri secundam gratiam; et sic simul tempore
post istam disposicionem oportet tercio quod sit
gratia cooperans ad formam panis prandendi in patria,
10 sic quod in isto tercio signo nature homo ex duplici
gratia priori incipiat meritorie operari; que quidem
gratia ex opere persone meritorie inpastans disponit
ad gratiam ampliorem.

Et oportet quarto quod persona salvanda recipiat
15 formam panis que imposita furno tribulacionis recipiat
ex fervore caritatis quam habet ad Deum duriciem
gracie consumate, et sic per ignem caritatis incor-
porabitur finaliter in circulo pani vivo et verificabitur
illud Apostoli I. Cor. X^o, 17: *Quoniam unus panis*
20 *et unum corpus multi sumus*. Nam omnes de uno
pane et de uno calice *participamus*. Et sic intelligunt
de triplici gratia, scilicet preveniente quantum ad
meritoriam passionem; nam pati et recipere precedit
in nobis naturaliter meritoriam accionem, ad quam
25 requiritur gratia cooperans. Et tercio post gratiam
predestinacionis requiritur ad generanciam et con-
tinuacionem gratia consumans. Oportet enim vitam
veram dare nobis gratiam calidam confuse informan-
tem; unde signum infallibile est quod manducamus
30 hunc panem indigne quod inter omnes gentes pro
temporalibus magis contendimus et refrigescente cari-
tate multorum ex superhabundante frigiditate tempo-
ralium preoccupancium mentem egeni in spiritualibus

2. Ground and
bolted by God.

3. Kneaded in
good works.

4. Baked in
the oven of
tribulation and
by the fire of
charity.

Three kinds of
grace:

1. Prevenient,

2. Cooperant,

3. Perfecting.

We priests
shew our
unworthiness
by our care for
worldly things.

4. D: *casualiter*.

10. ABC: *ex secunda*.

summo tribulacionis.

27. ABD: *vitem*; C: *correxist*.

6. Codd.: *prius primam*; ib. ABCD: *principali*

12. E: *meritoria*; ib. DE: *disponat*.

21. ABD: *de deest*.

31. D: *egent*.

15. ABDE:

25. ABCE: *per gratiam*.

quod congregatis omnibus prelati cesariis omnes
sciunt quid est hostia consecrata? et errante intellectu
necesse est quod erret affectus, cum cecitas oculi pre-
cipitat ambulantiem. Cum igitur accipimus hoc sacra-
5 mentum gracia gratitudinis Domini memorande, patet
quod *ad iudicium nobis manducamus et bibimus*,
quia remanemus post tam sollempnem memoriam
Domino tam ingrati. Unde decretum Augustini po-
situm in de Consecratione distincione II sic loquitur:
10 *Quia morte Christi liberati sumus, huius rei memores*
in edendo carnem et potando sanguinem eius, que
pro nobis oblata sunt nos obligatiores signamus.

Et patet quomodo fides, spes, caritas sunt necessaria
celebranti; sed hodie est nobis nimis sinistra perversio,
15 dum fides infigitur in signo, spes in mundo et
caritas in infimo. Ponimus enim plus quam generatio
phariseorum adultera fidem huius sacramenti in signo
et in perfidis circumstantiis signorum, quia circa
illorum observancias est nostra sollicitudo, nostra dis-
20 putacio et nostra religio. Quoad spem patet quod
ipsam ponimus in temporalium possessione, in ami-
corum confederacione et in prosperitatis mundane
perseveracione. Et quoad caritatem patet quod ipsa
sequitur in transformacione duas sorores priores, dum
25 illos fratres quos exaltamus ad finem mundi et honorem
seculi, fingimus nos caritative diligere; illum sexum
quem appetimus illecebris carnis confundere fingimus
nos amare. Et quoad caritatem Dei ille fingitur plus

Faith, hope and
charity are all
misplaced.

1. C: *omnibus* in marg. alia manu. 3. E: *necesse est ut*. 4. D: *ergo*.
6. C: *nobis* in marg. alia manu. 8, 9. E: *positum* deest. 12. ABCE: *nobis*.
In Decreto haec duo verba: *nobis obligatiores* desunt. 14. ACDE: *nobis*
deest. 15. C: *figitur*; in erased. 16. D: *genera*. 21, 22. D: *et ami-*
corum. 24. CD: *consequitur*; ib. C: *duas* in marg. alia manu. 25. C: *quos*
in marg. alia manu; ib. AB: *ad summum*; CDE: *finium*. 27. AB: *ille-*
cebras; C: *correxit*.

5. I. Cor. XI, 29. 9. Decreti Tertia Pars, De Cons.,
dist. II, cap. I. Non est Augustini sed Ambrosii ad. c. XI,
primae ad Cor.

Deum diligere qui superius aspirat vivere, quia (ut inquit) Deo similis. Et certum est quod quodlibet istorum est odium.

The sacrament
is appointed
for the sake of
virtuous life
uniting us to
Christ.

Quantum ad secundum, scilicet conversacionem virtuosam unitatoriam Jesu Christi patet ex dictis 5 quod gracia huius constituitur hoc sacramentum. Unde inaniter celebrant qui pretereunt hoc figuratum. Figuratur autem nobis hec imitacio conversandi Exod XII°, 7, ubi precipitur quod in esu agni paschalis ista 14^{cim} observentur, ut exponit Gregorius Super Evangelia 10 Omelia XII: *Quis, inquit, sit sanguis agni, non iam audiendo sed bibendo didicistis, qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis sed eciam ore cordis accipitur aut hauritur. In utroque etenim poste sanguis agni positus est, 15 quando sacramentum passionis illius cum ore ad redempcionem sumitur, ad imitacionem quoque intenta mente cogitatur. Nam qui sic redemptoris sui sanguinem accipit, ut imitari passionem illius necdum velit, in uno poste sanguinem posuit, qui eciam 20 in superliminaribus domorum ponendus est. Quid enim spiritualiter domos nisi mentes nostras accipimus, in quibus per cogitacionem habitamus? Cuius domus superliminare est ipsa intencio que preeminet accioni. Qui igitur intencionem cogitacionis sue ad imitacionem 25 dominice passionis dirigit in superliminari domus agni sanguinem ponit. Vel certe domus nostre sunt ipsa corda in quibus quousque vivimus, habitamus et in superliminari domus agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus. De quo 30*

1. C: vivere in marg. alia manu. 7. D: signatum; ABC: figurativum.
10. CD: observantur. 12. C: quis in rasura. 13, 14. C: quando —
hauritur in marg. alia manu. 14. D: et hauritur. 15. E: enim.
16. D: ante sacramentum. 17. AB: quoque cum; D: quasi; E: quam
intenta. 19. E: eius. 20, 21. ABCE: et in super. 22. C: qui mentea.
27. ABDE: aqui deest. 28. D: corpora. 30. E: eius.

8. S. Gregorii In Evangel. lib. II, Hom. XXII, Opp. tom. I,
pag. 1533—1535.

adhuc agno subditur: *Et edent carnes nocte illa
 assas igni. In nocte quippe agnum comedimus, quia
 in sacramento modo corpus dominicum accipimus,
 quando adhuc adinvicem consciencias nostras non
 5 videmus. Que tamen carnes igne assande sunt, quia
 nimirum dissolvit carnes quas aqua coxerit, quas
 vero ignis sine aqua excoquit roborat. Carnes itaque
 agni nostri coxit ignis, quia eum ipsa vis passionis
 illius ad resurrectionem valenciolem reddidit atque
 10 incorruptionem roboravit. Qui enim ex morte con-
 valuerit, videlicet carnes illius ab igne duruerunt.
 Unde per Psalmistam etiam dicit: *Exaruit velut testa
 virtus mea quid namque est testa ante ignem; nisi
 molle lutum? Sed ei ex igne agitur ut solidetur,*
 15 *virtus igitur humanitatis eius velut testa exaruit, quia
 ab igne passionis ad virtutem incorruptionis crevit.**

*Sed sola redemptoris nostri percepta sacramenta
 ad veram sollempnitatem mentis non sufficiunt nisi
 eis quoque et bona opera iungantur. Quid enim pro-
 20 dest corpus et sanguinem illius ore percipere et e
 perversis moribus contraire? Unde bene ad comeden-
 dum subditur: Et azimos panes cum lactucis aggre-
 stibus. Panes quippe sine fermento comedit qui recta
 opera sine corruptione vane glorie exercet, qui man-
 25 data misericordie sine admixtione peccati exhibet, ne
 perverse diripiat quod quasi recte dispensat. Hoc
 quoque peccati fermentum miscuerant bone sue accioni
 quibus prophete voce per increpacionem Dominus*

1. B: ligno subditur; ACDE: signo; C in marg. correxit: agno.
 2. AB: quippe deest; C in marg. addit.; E: quidem. 3. modo; Codd.:
 nostro; C: nostro in marg. alia manu; ib. E: assumimus accipimus.
 4. Codd.: abinvicem. 5. D: quod tamen; ib. C: in igne. 8. E: ipsum;
 ABC: cum ipsa. 10. incorruptionem; C in alia manu; in marg. ad;
 E: ad incorruptionem. 11. Codd.: videt carnes. Correxii; ib. Codd.:
 dirruerunt; E: alias exaruerunt. 12. E: aruit. 20. ABCD: eis.
 21. C: bene in marg. alia manu. 23. E: panes quidem. 24, 25. B: qui
 manifesta. 25. C: exhiberet. 28. Codd.: Dominus deest; C in marg.
 in rasura addit.

1. Exod. XII, 8.

12. Psalm. XXI, 16.

22. Exodi XII, 8.

dicebat: Venite ad Bethel et impie agite. Atque post pauca: Et sacrificate de fermentato laudem. De fermentato namque laudem immolat qui Deo sacrificium de rapina parat. Lactuce vero aggresstes valde amare sunt. Carnes autem agni cum lactucis aggestibus⁵ sunt edende, ut cum corpus Redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus, quatenus ipsa amaritudo penitencie abstergat a mentis stomacho perverse humorem vite. Ubi et subditur: Non comedetis ex eo crudum quid neque coctum¹⁰ aqua. Ecce iam nos ipsa verba historie ab intellectu historiaco repellunt. Numquid, fratres karissimi, Israeliticus ille populus in Egypto constitutus comedere agnum crudum consueverat, ut ei lex dicat, non comedetis ex eo crudum quid? Ubi et additur: Nec¹⁵ coctum aqua. Sed quid aqua nisi humanam scienciam designat iuxta hoc quod per Salomonem dicitur sub hereticorum voce: Aque furtive dulciores sunt. Quid crude agni carnes, nisi inconsideratam ac sine reverencia cogitationis relictam illius humanitatem. Omne²⁰ enim quod subtiliter cogitamus quasi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda est nec aqua cocta, quia redemptor noster nec purus homo estimandus est neque per humanam sapienciam qualiter Deus incarnari potuit cogitandus. Omnis enim qui redemp-²⁵ torem nostrum purum hominem credit quid iste aliud quam crudas agni carnes comedit quas videlicet coquere per divinitatis eius intelligenciam noluit? Omnis vero qui incarnationis eius misteria iuxta humanam sapienciam discutere conatur carnes agni³⁰

2. C: fermento; ib. Alt: De deest. 3. E: laudis. 5. D: agni deest; ib. D: cum eum. 6. D: comedende. 10. B: crudi quid. 14. C: agnum in marg. alia manu; ib. D: eius. 17. C: hoc in marg. alia manu. 19. Codd.: inconsiderata. 22. C: nec cruda in marg. alia manu. 23. D: ut purus homo. 27. D: quos; ib. ABC: quas valet. 28. C: coquere in marg. alia manu; ib. E: voluit.

1. Amos IV, 4, 5.

9. Exod. XII, 9.

18. Prov. IX, 17.

aqua vult coquere, id est, dispensacionis eius misterium per dissolutam vult scienciam penetrare. Qui ergo paschalis gaudii sollempnitatem celebrare desiderat agnum nec aqua coquat nec crudum comedat, ut
neque per humanam sapienciam profunditatem incarnationis illius penetrare appetat neque in eum tamquam in hominem purum credat, sed assas igne carnes comedat, ut dispensari omnia per Sancti Spiritus potenciam sciat. De quo adhuc recte subiungitur:
Caput cum pedibus et intestinis vorabis, quia Redemptor noster est alpha et o, Deus videlicet ante secula et homo in fine seculorum. Et sicut iam prediximus, fratres, Paulo attestante didicimus quod caput Christi Deus; caput ergo agni vorare est divi-
nitatis illius fidem percipere, pedes vero agni vorare est vestigia humanitatis illius amando et imitando perquirere. Quid vero sunt intestina nisi verborum illius occulta et mistica mandata? Que tunc voramus, cum verba vite cum aviditate sumimus. In quo de-
voracionis verbo quid aliud quam pigricie nostre torpor deprehenditur? Qui eius verba atque misteria per nosmetipsos non requirimus et dicta ab aliis audimus inviti. Non remanebit ex eo quidquam usque mane, quia eius dicta magna sunt sollicitudine
discucienda, quatenus prius quam dies resurrectionis appareat in hac presentis vite nocte omnia mandata eius intelligendo et operando penetrentur. Sed quia valde difficile est, ut omne sacrum eloquium possit

1. ABC: *id est* deest. 2. C: *sapienciam*; correxit in marg. alia manu.
 7. A: *assas tantum*; B: *assas tamen*. 8. Codd.: *dispensare*. Correxī e textu S. Gregorii. 10. E: *Et caput*; ib. E: *atque intestinis*; ib. E: *vorabis*.
 12. Codd.: *et* before *sicut* deest. Addidi. 13. ABCE: *quia*. 14. C: *caput* in marg. alia manu; ib. B: *caput vero*; C: *vero* in textu. Corr. supr. lin.
 14, 15: D: *divinitatis* deest. 16. ABDE: *illius* deest; C in marg. alia manu. 19. ABC: *vite* deest; ib. D: *sumamus*. 23. E: *quidquam ex eo*.
 26. C: *eius appareat*; ib. ABE: *vite vocacione communia*; C correxit in marg.: *omnia nocte*; D: *vocacione omnia*. 27. D: *illius*. 28. ABCE: *posset*.

10. Exod. XII, 9. 23. ib. 10.

intelligi et omne eius misterium penetrari, recte subiungitur: Si quid remanserit, igni conburetis. Quod ex agno remanet igni conburimus, quando hoc quod de misterio incarnationis eius intelligere et penetrare non possumus, potestati Sancti Spiritus humiliter⁵ reservamus, ut non superbe quis audeat vel contempnere vel denunciare quod non intelligit: sed hoc igni tradat, cum Spiritui Sancto reservat.

Quia igitur qualiter edendum sit pasca agnovimus, nunc autem a qualibus edi debeat agnoscamus. Sequi-¹⁰ tur: Sic autem comedetis illum: Renes vestros accingetis. Quid in renibus nisi delectacio carnis accipitur? Unde et Psalmista postulat dicens: Ure renes meos. Si enim voluptatem in renibus esse nesciret, eos uri minime petisset. Unde quia potestas dyaboli¹⁵ in humano genere maxime per luxuriam prevaluit, de illo voce dominica dicitur: Potestas eius in lumbis eius. Qui ergo pasca comedit habere renes succinctos debet, ut qui sollempnitatem resurrectionis atque incorruptionis agit corruptioni iam per nulla vicia²⁰ subiaceat, voluptates edomet, carnem a luxuria restringat. Neque enim cognovit que sit sollempnitas incorruptionis qui adhuc corruptioni per incontinentiam subiacet. Hec quibusdam dura sunt, sed angusta est via que ducit ad celum, et habuimus iam multa exempla²⁵ continencium. Unde et adhuc subditur: Calceamenta habebitis in pedibus. Quid etenim sunt pedes nostri nisi opera? Quid vero calceamenta nisi pelles mortuorum animalium; calceamenta autem pedes muniunt. Que

10. D: quolibet. 11. D: aut. 12. D: delectacio. 15. ABCE: urere.
18. D: eius deest. 19. C: videlicet qui. 20-23. C: corruptioni —
corruptionis in marg. sup. alia manu. 21. E: voluptas; ib. ABC: edomat.
22. D: etenim. 25. D: hic iam. 27. ABCE: nostri deest. 28. E: Nec
opera. Quid enim; ib. D: nisi pedes.

2. Exod. XII, 10. 11. ib. 11. 14. Psalm. XXV, 2.
17. Job XI, 11. 20. S. Gregorii l. c. pag. 1536, 1537.
24. Matth. VII, 13. 26. Exod. XII, 11.

vero sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniantur pedes, nisi antiqui patres qui nos ad eternam patriam precesserunt. Quorum dum exempla conspicimus, nostri operis pedes munimus. Calceamenta
 5 ergo in pedibus habere est mortuorum vitam conspiciere et nostra vestigia a peccati vulnere custodire. Tenentes baculos in manibus. Quid lex per baculum nisi pastorem custodiam designat? Et notandum quod prius precipimur renes accingere, postmodum baculos
 10 tenere, quia illi debent curam pastorem suscipere, quia iam sciunt in suo corpore fluxa luxurie edomare, ut cum aliis forcia predicant, ipsi desideriis mollibus et voluptatibus non succumbant.

Bene autem subditur: Et comedetis festinanter.
 15 Notate, fratres, notate quod dicitur festinantes. Mandata Dei, misteria Redemptoris, celestis patrie gaudia cum festinatione cognoscite et precepta vite cum festinatione implere curate. Quia enim adhuc hodie licet bene agere scimus: utrum cras liceat igno-
 20 ramus. Festinantes autem pascha comedite, id est, ad sollempnitatem patrie celestis anhelate. Nemo in huius vite itinere torpeat, ne in patria locum perdat. Nemo moras ad appetenda studia innectat sed cepta perficiat, ne minime liceat implere quod inchoat. Si ad
 25 amorem Dei pigri non sumus, adiuuat ipse quem amamus.

Sic ergo tota dispositio hominis ad comedendum hostiam stat in sincera et grata dilectione Christi et Dei. Est, inquam, sincera dilectio, quando amor Dei
 30 supereminet et amor cuiuslibet creature in ordine ad ipsum supponitur. Qui enim plus diligit aliquid

Fitness to receive the host consists in love to Christ and God.

1. B: quibus pellibus. 10. A in textu: ille; supra lin.: illi; ib. C: illi debent in marg. alia manu. 11. C: fluxum. 12. ABCE: sarcinam predicant ipsi desidiis. 15. E: festinanter. 18. ABC: ad hoc. 20. B: medite. 23. E: studia deest. 28. D: stet. 28, 29. B: Dei Christi.

6. Exod. XII, 11. 14. Ibid.

Yet we set
worldly delights
above them.

Domino est ingratus et per consequens non ipso dignus. Omnes autem istam dileccionem sed nimis mendaciter profitemur; quod discerni potest ex hoc quod nos sacerdotes misse a summo usque ad infimum statim post missam propter superbiam, carnem vel 5 similia dimittimus Christi servitium, legem suam, monita sua, et conversacionem suam abicimus in contemptum. Quis, inquam, nostrum nedum post missam, sed in missa non plus nititur servire mundo vel homini quam auctori? Inclinationes autem, occupa- 10 ciones et operationes istud diiudicant, cum nedum facillime possemus ad delectaciones corporis vel commodi offendere veritatem sed de facto sic facimus: ut, inquam, dimittam maiora facinora, quis nostrum non est tam fragilis quin propter affectionem carnalem 15 sive pecuniam diceret testimonium contra veritatem vel prorumpat in assercionem sentencie, antequam secundum Dei regulas examinet veritatem, vel tercio ubi ad honorem Dei posset prodesse ecclesie, taceat vecorditer veritatem? Et omnium istorum causa est 20 preponderans dileccio terrenorum. Et talis indigne capit corpus Christi et sanguinem Jesu Christi; et nisi hoc esset sacerdotes Christi non occuparentur in seculari negocio, non aspirarent ad temporalia sed pauper vita Christi foret eis amena; nec dimittendo 25 certum et melius prorumperent in verba et opera minus utilia. Et bene esset illi sacerdoti qui sciret ab ista macula triplici se servare. Oportet enim quod ob amorem Christi quem comedit moderet intellectum, quia aliter prandium istud quod ordinatum est propter 30 hanc medicinam, foret tam sumentis quam toti ecclesie venenosum; quanto magis si demonium meridianum

2. E: *nimis* deest. 5. B: *statum*; ib. C: *propter* in marg. alia manu.
6. D: *similium*. 7, 8. B: *et contemptum*. 9. E: *non* deest.
10, 11. ABC: *et occupaciones*. 12. BD: *facilem*; ib. D: *carnis et*.
14. D: *dimittat*. 15. BD: *quin per*; ib. D: *corporalem*. 16. E: *vel*
pecuniam. 21. C: *Et talis* in marg. alia manu. 22. E: *Jesu Christi* deest.
24. ABCE: *iudicio, non*. 28. D: *Oporteret*.

commixtum fuerit in istis ministerio sacerdotum? Utile quidem foret ecclesie non habere elemosinarios sic celebrantes dotatos nec ypocritas proditores veritatis super falso fundamento religionis et ficcione mendacii
 5 sic orantes, sed evangelisacione Christi plus in suis iustis operibus confidentes. Tunc enim digne manducarent corpus Christi et sanguinem eius biberent, que in celis sunt, subducto omni conversante nobiscum presbytero celebrante. Ymmo efficacius et verius forent
 10 corpus Christi et sanguis tam in corpore nostro quam anima hic nobiscum.

Sed obicitur primo per hoc quod nedum in legendis et serviciis huius festi accidencia asseruntur esse sine subiecto, sed decretalis libro III hoc videtur
 15 expresse innuere, ut patet De Celebracione Missarum, capitulo *Cum Marthe* et in Clementinis capitulo . . . de hoc festo dicuntur multa similia. Negando itaque hoc posse fieri contradiceretur decretis et glosse ecclesie sed blasphemie contradiceretur divine potencie.

20 Quantum ad legendas patet quod nedum sunt collecta apocrypha sed sepe mendacia. Unde Augustinus in De Sermone Domini in Monte libro primo declarans quomodo Petrus et Paulus excommunicaverunt homines pro amore, sicut patet Act. V^o, 3 de Anania et Saphira,
 25 et prima Cor. V^o, 5, quem Paulus tradidit Sathane, ut spiritus salvus fiat: ymmo in libris illis quibus adversarii magnam auctoritatem tribuunt. Advertant inquit, quod dicimus ubi scriptum est apostolum

Objections from the language of legends, services and decretals.

Some legends are false, as Augustine says.

1. ABC: fuerat. 5. E: Sed ex; ib. ABDE: populos in suis.
 13. ABDE: asseritur. 15. B: esse innuere. 16. Inicium huius capituli excidisse apparet. 17. D: Notando itaque. 18. ABCD: glossa.
 20. B: Et quantum. 20, 21. C: quod — mendacia deest. 21. D: in deest; ib B: De deest. 22. A: declamans. 27. AB: ad versat.
 28. AB: quod Deus; C: correxit.

16. Decret. Greg. lib. III, tit. XLI. De Cel. Missarum, cap. VI.
 21. S. Augustini De Serm. Domini in Monte, lib. I, cap. XX (65), Opp. tom. III, 2, 194.

*Thomam inprecatum cuidam a quo palma percussus
esset atrocissime mortis supplicium, animam tamen
eius commendat ut in futuro seculo ei parceretur:
cuius a leone occisi a cetero corpore discriptam
manum canis intulit mensis convivarum, in quibus 5
convivabatur Apostolus. Cui scripture, inquit, licet
nobis non credere; non enim est in katholico canone.*

Ex isto testimonio Augustini patet quod omnia
talía extra fidem scripture licet vera, non oportet
fidelem credere explicite; multo magis non oportet 10
aliquomodo credere legendas que dicunt in sacramento
altaris accidens esse sine subiecto, cum sint contrarie
sanctis doctoribus et rationi.

Decretals are
not of full
authority; and
even if they
were could be
glossed in our
sense.

Quantum ad decretales, videtur primo ex dicto
Augustini quod non oportet ipsas credere, cum non 15
sint in katholico canone, sed (ut sepe glossavi) potest
dici quod per accidentia panis et vini intelliguntur
panis et vinum, ut ecclesia sepe per signa intelligit
sua signata. Sicut ergo scriptura sacra, sancti doctores
et leges ecclesie vocant illa que dicimus accidentia 20
panem et vinum, sic nos ad imitationem eorum
vocamus ea panem et vinum; nec habent auctoritatem
vel evidenciam ad impugnandum nominacionem nostri
baptismatis potius quam econtra. Nec probare possunt
quod interim sit miraculosa variacio potius quam fuit 25
tempore istorum auctorum. Sed maiori auctoritate vel
evidencia licuit eis vocare illum panem et vinum
accidencia quantitatis cum cognomine. Nec dubium
quin Apostolus vocavit illam rem *panem* prima
Cor. X et XI°, sicut generaliter scriptura et beatus 30
Ambrosius, ut patet de consecracione, distincione II^a,

1. ABE: *interpretatum cuidam*. 4. CE: *a toto corpore*; ib. B: *de-*
scriptam. 5. D: *convivorum*. 7. C: *non before credere alia manu*.
14. D: *dictis*. 15. E: *ipsos*. 19. B: *scripta sacra*. 24. C: *potius*
alia manu; ib. C: *possunt alia manu*. 28. D: *cum cognomine quantitatis*.
30. D: *et sic after scriptura*.

31. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. LV.

Panis est, et Augustinus eadem distincione, *Hoc est*,
et Sermone XXVI (ut sepe recitavi); et pari evidencia
qua glossatores glossant eos quod intelligunt per panem
et vinum non substantiam sed accidentia, nos econtra
5 glossamus eos quod non intelligunt per accidentia
aliquas res novem generum accidentis, quia nemo
scit quam; sed intelligunt per accidentia substantiam
panis et vini et non accidens, quia (ut testatur Au-
gustinus in isto catholicus) nullum accidens poterit
10 per se esse.

Nec videtur quod ecclesia sit oneranda ut fide
eorum testimonio, cum cotidie fiant ista miracula que
Augustinus dicit non posse fieri, sicut tempore
Augustini Spiritus Sanctus noluit onerari ecclesiam
15 dictis suis vel alterius preter auctores scripture tan-
quam fide catholica (ut sepe testatur iste sanctus);
quomodo ergo oneretur contra dicta sanctorum et
contra rationem, ut credat accidens esse ibi sine
subiecto? Nec in isto contradicitur divine potencie,
20 sicut nec Apostolus contradixit II^a Thym. II°, quando
asseruit *Deus verax est, se ipsum negare non potest*.
Quid ergo obest quod longitudo, latitudo et profun-
ditas materialis substantie (sicut Augustinus testatur)
non poterunt per se esse? Leges itaque quotlibet con-
25 stituit Deus in natura quarum opposita implicant
contradiccionem, in quam Deus non potest, cum tunc
foret contrarius sibi ipsi, cuiusmodi est lex de impos-
sibilitate substantie sine accidente; et sic de impos-
sibilitate ydemptificationis generum, specierum et dif-
30 ferenciarum.

No reason why
the Church
should be
burdened with
additions to the
faith of
Scripture.

2. ABCE: *Sermone LV.* 12, 13. E: *quia Augustinus.* 14. E: *eccle-
siam deest.* 17. D: *oneraretur.* 25. D: *quorum.* 27. ABCE: *contra-
dictorius.* 28, 29. ABCD: *substantie — impossibilitate deest.*

1. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. XLVIII et LXIII,
e tractatu XXVI ad cap. VI Johannis. 21. Rect. Rom. III, 4,
and II. Tim. II, 13.

False arguments
for trans-
substantiation.

Ideo fabulantes talia sompnia viderent primo quomodo sancti et philosophi loquuntur de descripcione et de distincione substancie et accidentis. Multi enim locuntur de signis huiusmodi sine sensu, et multi iudaice fabricant allegaciones corruptas, ut allegant fundacionem transubstanciacionis sue in illo Math. VI°, 11: *Panem nostrum supersubstancialem da nobis hodie*, sed hii non minus delirant quam falsi reportatores Christi qui loco istius dicti Johannis II°, 19: *Solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo illud. Hic dixit*, inquit, *possum destruere templum Dei et post triduum reedificare* illud Math. XXVI°, 61. Nam longe plus differunt panis ille substancialis et sua transubstanciatio quam differant solvere et destruere, excitare et reedificare. Pictores autem vocant colores 15 corpora liquida que illiniunt corporibus solidis, que debent ex hoc colorari. Et ita videtur decretalem grosse loqui de accidentibus vocando grave liquidum inebriatum generativum vini quod inmiscet se vino aut aqua post consecracionem accideret; quod alii 20 specificant per quantitatem quam dicunt ternam dimensionem que potest esse vanum. Que quantitas foret eque activa ut vinum, sive fuerit per se sive in subiecto. Sed philosophi non sic locuntur de quantitate quod sit de genere activorum ratione qualitatis 25 active quod subiectet, sicut nec qualitates prime agunt acciones qualitatis secunde quam causant, nec potest quantitas secundum diffinicionem Augustini sic per se variari; nec umquam conceperunt priores sancti illud insensibile cotidianum miraculum, ymmo potius 30 vocatur irracionabilis Dei crudelitas sanctificare per se accidentia destruendo substanciam.

4. Codd.: *modi* deest. 6. E: *ut patet in illo*. 7. ABCD: *super subiectalem*. 9. Codd.: *Johannis III*. Correxì. 14. D: *differat*. 19. D: *generatum*; ib. D: *inmisceret*; ib. ABCD: *cum vino*. 20. D: *accidens*; CE: *accidere*. 21. D: *per* deest; ib. D: *trinam*. 26. D: *primo*. 31. D: *irrationalis*.

Et sic quantum ad omnes allegandos in contrarium, est triplex solucio. Prima quod sunt grossi pictores mendacii intelligentes per accidentia ipsas substancias quas scriptura sacra et sancti doctores intellexerunt
5 per panem et vinum.

Secunda solucio est quod intelligunt quod accidens est sine subiecto ibi principaliter in suo genere existente; nam corpus Christi est ibi principalius quam panis aut vinum; cui corpori suspensa consideratione
10 signorum est precipue attendendum.

Tercia solucio est quod omnes adversarii veritatis intelligunt accidens esse sine subiecto conditionaliter, si Deus voluerit. Et illam condicionem oportet adversarium (ut docet beatus Jacobus) velit nolit intel-
15 ligere. Nec habet dictum eorum in hoc efficacius testimonium, nam si per impossibile Deus posset sic facere, adhuc non diceretur per hoc sic esse de facto; nec displiceret illis dicta glossa sancti Apostoli, cum sic glossatur Augustinus in dicto suo ad maximum
20 hereticum, quando dicit quod Deus filius potuit produxisse ad intra alium filium. Non, inquit, non potuit sed non decuit, hoc est, potuit, si voluerit; et sic non plus quam sancti primitive ecclesie contradicimus in hoc divine potencie.

Secundo obicitur contra dicta de fragilitate indisponente hominem ad celebrandum hoc venerabile sacramentum. Nemo, inquam, capit hoc venerabile sacramentum quin sit infinitum fragilis et positus in
25 adopcione bonum temporale ante virtutem eligeret; 30 satis est igitur quod homo non sit mortali actualiter

Three solutions of objections:

1. Our opponents call accidents what Scripture calls bread and wine.

2. Bread and wine are said not to exist in the sense that we need not care for them.

3. We do not limit God's power, but say that the acts ascribed to Him are contrary to His nature.

II. As to the disposition needed for the celebrant. (Cf. 163, 12.)

2. E: *Primo*. 10. Codd.: *signum*. 13, 14. C: *dicionem* — *ad versarium* alia manu. 13. D: *oportet* deest. 17. ABC: *ad hoc*. 18. E: *cf.* 20. AB: *quando dicunt*; CE: *cum dicit*. 22. D: *non potuit*. 25, 26. ABCE: *indisposse*. 27. ABCE: *venerabile* deest.

14. Jacob. IV, 15.

maculatus, licet oporteat quod pedes lavet (ut dicitur Joh. XIII°, 14).

Not only actual
mortal sin may
indispose us,
but a bad habit.

Hic sunt multa dicenda; aliqua enim indisponunt hominem simpliciter et aliqua secundum quid, ut communicet cum infidelibus in sacramento altaris; 5 nam peccatum mortale vel infidelitas presciti indisponit eum simpliciter et peccata venialia indisponunt secundum quid; unde quia quilibet nostrum debet presupponere quod sit predestinatus, debet supponere quod hoc sacramentum sibi proficiet, et licet sit 10 indispositus secundum quid per veniale peccatum, tamen est simpliciter dispositus per gratiam predestinationis et per triplicem gratiam consequentem (ut notatum est in principio huius VIⁱ capituli). Loquor autem de veniali peccato ut alias; sine cuius noticia 15 vanum est dubitare in ista materia; et sic nemo est infinitum fragilis, cum non attenditur penes hoc quod cicius ant facilius homo posset peccare. Sed multi positi in adopcione eligerent virtutem dimisso vicio; et ita non sufficit carencia mortalis peccati actualis 20 cum malus habitus nimis indisponit hominem ad cultum huius sacramenti.

The right
disposition is
given by:
1. Love of
Christ.
2. Peace with
our neighbour.
3. Devoutness.

Tria ergo sunt disponencia, scilicet Christi dileccio, pax cum proximo et actualis devocio; que tria exprimuntur in illo magno sermone Christi post da- 25 cionem huius sacramenti a capitulo XIII Joh. usque ad capitulum XVIII. Quoad dileccionem Christi et pacem proximi dicit Joh. XIII°, 34: *Mandatum novum do vobis; ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Et quia illa dileccio convertitur cum dileccione et pace 30 proximi, ideo capitulo XIV°, 21 explicat hanc dilec-

3. D: *alia enim*. 4. D: *ad alia*. 8. AB: *quia deest*.
8, 9. ABCD: *supponere*. 10. E: *proficiat*. 11. B: *secundum quod sit*;
ib. DE: *peccatum deest*. 12, 13. B: *predestinationis — gratiam deest*.
16. D: *in deest*; ib. D: *ista modum*. 20. D: *et illa*. 23. A: *tercia in*
textu; correxit supra lineam. 24. A: *actualis in marg. a'ia manu*; in
textu: *act'*. 25. D: *in primo*. 26-28. C: *usque — mandatum in*
marg. *alia manu*. 30. C: *ideo in marg. alia manu*; ib. E: *repleat*.

cionem: *Si, inquit, diligitis me, mandata mea servate.*
 Et sequitur: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis;* ubi non dubium dat doctrinam tenerrimam ad colendum hoc sacramentum quod paulo ante dedit
 5 apostolis: Oportet, inquam, cultorem huius sacramenti radicari et fundari in caritate, sic quod habitualiter Deum amet pre omnibus et omnia in ordine ad ipsum. Unde nimis indisponitur qui peccato invidie, peccato
 avaricie vel carnis proponunt inordinate creaturas
 10 diligere; nam cultus eucharistie nocet tali et facit iniuriam cuilibet creature. Unde in signum plene mundicie observantie huius sacramenti creditur Christum post eius ministerium lavisse humillime pedes discipulorum quod significat mundiciam affectionum. Unde
 15 Augustinus Omelia LVI dicit quod *quantumcunque homo mundus fuerit in baptismo, verumtamen cum in rebus humanis postea vivitur et terra pede fedata calcatur: Ipsi, inquit, humani affectus sine quibus in hac mortalitate non vivitur quasi pedes sunt quibus*
 20 *humanis rebus afficimur, et sic afficimur quod si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos seducimus et veritas in nobis non est. Ideo debemus lavare pedes mentis cotidie, cum oramus: Dimitte nobis debita nostra.* Qui ergo est mundus totus secun-
 25 dum partes superiores anime carens mortali crimine indiget ut pedes lavet, cum solum beati sine macula sive ruga qui non calcant hanc terram peregrinancium et incolunt terram vivencium laverunt pedes simpliciter, ut dicitur Cant. V^{to}, 3. Valet ergo usus euka-
 30 ristie ad memorandum gesta Christi, ut sit efficacius imitatus, sic quod quicumque celebrat missam vel

He who would communicate rightly must love God above all things and all things in relation to Him.

3. E: *temerariam.*
 16. C: *pede alia manu.*
 31. D: *imitatus.*

4. AB: *ut paulo.*
 21. ABDE: *peccata.*

17. ABCE: *et deest;*
 23. E: *pedes deest.*

2. Joh. XIV, 27. 15. S. Augustini In Joh. Evang. Tract. I.VI, Opp. tom. III, 2, pag. 656, 657.

audit cum oleo devocionis ungit devote corpus Christi cum Magdalena. Unde signanter dicit Christus Matth. XXVI°, 10 contra imitatores Scarioth qui remurmurant contra devotos quos vocant paplardos vel ypocritas, quod poterunt apcius prodesse pauperibus. *Quid, inquit, molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me.* Et sequitur: *Amen dico vobis, ubicunque predicatum fuerit hoc evangelium, in toto mundo dicetur quod et hoc fecit in memoriam eius.* Quicunque, inquam, sic ungit Dominum in sacramento altaris. Nichil debet esse in mundo quoad actus nostros famosius quam quod hoc debet facere in memoriam imitatoriam Jesu Christi; nam subvenire pauperibus est opus predicto inferius, ad quod semper est oportunitas temporis, dum hic vivitur. 15 Sed oportet captare tempus ad sic singulariter celebrandum, quia solum dum est dolor ingratitudinis precedentis et devocio ad colendum corpus Christi pro nobis sic passi mortui et sepulti. Et hec ratio quare nostri dicunt quod requiritur intencio consecrandi; requiritur, inquam, devota intencio ad memorandum sic sacramentaliter Salvatorem, quod si defuerit, est Christi irrisio et despectiva super Christum humoris fetentis infusio. Digne ergo manducatum corpus Christi valet pro vivis et mortuis, ut pena 25 pro peccatis debita remittatur, ut vivus ex devocione amplius mereatur, et ut sanctum merendi propositum et per consequens ut gracia firmitus et perseverancius habeatur, et sic utrobique delentur culpe tam veniales quam mortales occasione huius sacramenti. 30

Great profit of
the sacrament
when rightly
taken.

Secundo per se dantur graciae ad cavendum a malo et innitendum bono; et tercio datur bonum perse-

1. ABC: *debite corpus.* 4. C: *murmurant.* 5. D: *sive ypocritas;*
ib. B: *poterant.* 7. B: *Et sequitur deest.* 18. C: *colendum in marg.*
alia manu. 31. ABDE: *Sed non per se.*

verancie ad malum ingratitude fugiendum et bonum virtutis finaliter amplectendum; et indigna accepcio facit omnino oppositum.

Videtur autem quod pregravatus eciam mortali
 5 potest in casu dolere de crimine et, assistente sancto
 ac devoto proposito faciendi in memoriam Christi
 hanc celebritatem sacramenti, ut animus contritus de-
 vocius et attentius serviat Deo suo. Potest enim hoc
 sacramentum occasionaliter delere tam veniale peccatum
 10 quam mortale et sic penas tollere ac gracias et vir-
 tutes inducere, non quod ipsum habeat gratiam in
 se formaliter vel efficienciam intrinsecam virtutum,
 sed est occasio et obiectum anime ut memorando
 gesta Christi per eius efficaciorum influenciam acquirit
 15 copiosius actus et habitus virtuales, sic quod oportet
 quod omnis virtus huius sacramenti primo procedat
 a Deo, secundo ab homine et tercio occasione obiectiva
 a sacramento, sicut sanitas corporalis fit primo a Deo
 communiter influente, secundo a virtute regitiva anime
 20 et tercio obiective et quodammodo effective a corpo-
 rali medicamine: sic est quodammodo in sacramenti
 suscepcone. Nam sicut non prodest corporalis medicina,
 si vis anime sanativa defuerit, sic est de sacramenti
 suscepcone. Unde sicut medicina non prodest lapidi,
 25 tumido fluxui vel membro sicco in calore et virtute
 assimilativa claudicanti, sic in parte ymaginandum
 est de medicina sacramentali quoad infidelem ut lapis;
 quoad lubricum et superbum ut corpus plectoratum
 et repletum; et quoad mundialem avaricia in devo-
 30 cione siccatum et calore ignis celestis per frigus
 terrenorum mortificans destitutum.

Et utinam nimis false colentes hoc sacramentum
 ut signum, reliquias sanctorum et peregrinationes pro

It may be the occasion of destroying even mortal sin, although it has no such power in itself.

Sign-worshippers; astray also as to relics and pilgrimages.

7, 8. D: *et devocius.* 10. ABC: *penes.* 12. D: *efficaciam.*
 22. D: *prodere.* 23. ABC: *sacramentali.* 25. B: *tumido deest*; lacuna
 in cod. 26. B: *claudicandi*; ib. C: *in parte* in marg. alia manu.
 29. Codd.: *avariciam.*

indulgentiis clare attenderent istam sententiam; tunc enim summe ponderarent insensibile signatum et quodcumque signum sensibile colendo respicerent proportionaliter ut elevat animum ad Deum et invisibilia devocius attendendum. Conclusiones autem fideles sequentes ex isto principio fidei publicet cordatus theologus qui pro veritate fidei et correccione erroris ecclesie vult pati obprobria et occidi.

—*non sit Deus*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*

Ad quantum autem Deus iuvat efficaciter cultorem propter signa talia inanimata, non est nostrum discutere, sed credo quod proportionaliter ut placet Deo dignitatem hominis vel eius meritum et sic donum proprium coronare. Et istam sententiam pertractarent doctores antequam tantum difficultarent ecclesiam, quomodo hoc sacramentum in comparacione ad reliqua tollit peccata et dat gratiam tam vivis quam mortuis; hec enim facit ut ipse persone sunt dignę divino suffragio vel ut sic discamus quod *non sit aliud nomen sub divinitate preter Christum in quo oportet nos salvos fieri*, et quod ipse pater apud quem *non est personarum acceptio* omnem gentem que confidit in ipso et addit opera meritoria vult salvare. Fragilitas itaque indisponit hominem sed non per se sed inordinata affectio, sicut nihil per se disponit hominem ad beatitudinem nisi Deus efficaciter et virtus formaliter; sed alia per accidens iuvant de quanto promovencia sunt ad ista.

—*non sit Deus*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*
—*namque non sit*

Sed tercio obicitur per hoc quod iuxta dicta omnes pertinaciter dogmatisantes impossibile in hoc sacramento sunt expresse heretici, omnes heretici sunt

1. *De attendunt.* 2. *De ponderaret.* 3. *De pocius attendendum.*
4. *De veritate rei;* 5. *De errorum.* 6. *De ad quem autem.* 7. *AB: in-*
—*animata;* C: *correx.* 8. *ABE: coronaret.* 9. *ABCE: reliquum.*
10. *ABCE: peccatum.* 11. *ABCD: sunt.* 12. *Codd: ipse puer;*
—*correx.* in marg. alia manu: *pater.* 13. *C: itaque* in marg. alia manu;
—*disponit.* 14. *ABC: efficienter.*

fugiendi et finaliter occidendi: ergo tota ista secta in scola eukaristie est taliter castiganda, quod si fieret, foret nimis magna perturbacio in ecclesia.

Hic videtur sententiam istam moderatam esse catholicam et notandam; nam fides Christi docet catholicum plus attendere ad nutritiva ac edificatoria ad salutem anime quam corporis. Aliter enim foret infideli deterior, sed coquus parans venenum domino vel aliter prodens ipsum aut regnum debet post noticiam tractari ut proditor: ergo multo magis proditores anime severius sunt tractandi. Prelati enim et clerici sunt nedum coqui regi et regno sed mediatores inter Deum et ipsos, oblationes populi fideliter offerentes; in quo si defuerint, ubi maior prodicio? Dicitur autem nostros mundo divites se ipsos et plebem prodere, cum ordinant tales curatos inter Deum et populum mediare qui maxime elongantur a Christi conversacione, maxime cecantur in evangelica veritate et maxime dissimulantur apostolis in conversacione. Quomodo, inquam, non tales et omnes eis consentanei pararent subditis cibum toxicum, procurarent proditorie vindictam apud Deum et tardarent volentes stricto itinere sequi Christum? Nam predicare nesciunt, consecrare nolunt et orare fastidiunt. Quod si tales quidquam istorum faciunt ad detrimentum sui et populi, sese fallunt; quid, inquam, valet predicacio prelati qui in facto Dei oderit disciplinam? Quid valet eius celebracio, qui in conversacione est tante Christo contrarius, ut puta in superflua familia ecclesie pauperum maxime onerosus, in delicata mensa non pauperum sed discolorum maxime sumptuosus et in occupacione mundana constanter sollicitus? Talis, inquam, memoratur Christum sicut

It is true that false clergy are traitors of the worst kind.

3. D: *nimis* deest. 8. D: *coquus panis*. 11. C: *nedum* in marg. alia manu. 12. *coqui*; codd.: *koci*. 14. ABCD: *perdicio*; ib. ABD: *Dicitur aut*. 15. AB: *proderet*. 17. D: *elongentur*; ib. D: *consideracione*. 19. ABE: *non* deest. 21. C: *et procurarent*. 25. ABCE: *populi et sese*. 28. D: *est caute*; ib. E: *in superba*. 31. AB: *humana constanter*; C: *corresxit* in marg. alia manu.

Scarioth, qui habuit ipsum in vigilanti memoria ad prodendum. Et in isto laborant divites et pauperes, sicut fratres qui vel tacent vel excitant dominos ad bellandum, obliti ad pacem consulere et salubres veritates catholicas promovere. Et presagium huius divisionis in moribus est multiplicitas opinionum in materia de sacramento altaris, scilicet inter episcopos et plebeos.

Surely our bishops must strive to know the true nature of the sacrament.

Unde episcopi nostri et sue ecclesie in ista materia multipliciter variantur cuius variacionis causa est 10 vacillacio magistrorum; secundum enim quod pedagogus prelatum docuerit ita credet; et est verisimile quod episcopi apponent diligenciam ad istum articulum cognoscendum. Aliter enim adorarent quod nesciunt, et ipsimet cece caderent in profundum fovee ydolatrie 15 et ecclesiam suam traherent post ipsos precipitem, cum regulariter consequitur grex pastorem; et iterum non tot forent scripta de isto ut fidei articulo, nisi ecclesia et specialiter episcopi obligati ad instruendum ecclesiam suam in fide supereminenter debeant istud 20 scire. Turpe quidem foret quod nostri episcopi scandalizarentur in isto quod bene cognoscunt ymagines auri et argenti sed ignorant generaliter quidditatem sacramenti altaris, cum pro libro sic palpant figuras pecunie et per hoc sacramentum quod infinitum 25 dotacionem temporalem sui episcopatus exsuperat emunt a sapiencia odiente ignoranciam regnum celi.

They know perfectly the forms of money although that is of little importance.

Unde nota nimis magne infidelitatis foret in illis quod figuram pecunie et eius quidditatem cognoscerent sed formam et quidditatem huius hostie penitus 30

2. E: *et deest* 3. AB: *tunc fratres*; D: *non fratres*; E: *et fratres*; C: *ut fratres* correxit in: *sicut fratres*. 7. D: *sed inter*. 10. ABCE: *in cuius*; ib. AB: *causa deest*; C in marg. addit. 15. C: *ipsi*. 15, 16. C: *et — traherent* in marg. alia manu. 15. D: *profundum fontem*. 18. ABC: *tot non*. 19. D: *oblivitati*. 21. D: *Et turpe*. 21, 22. ABCD: *scandalisentur*; C: correxit in marg. alia manu. 22. E: *qui bene*. 24. D (ut videtur) rectius: *cum per hoc sic*. 27. AB: *regni*; C: correxit: *regnu* (sic).

ignorarent. Quid enim plus scandalizaret prelatum, quam quod diligenter curet de karactere sigilli vel carte et non curet de quidditate hostie consecrate.

Ex istis colligitur primo quod illi qui ex ista
 5 ignorantia infideli sine causa accusant prelatos ecclesie sunt culpandi. Secundo quod illi prelati religionum
 qui in suis capitulis accusant precipue fratres suos, quia predicant in patria quod sacramentum altaris
 nec est corpus Christi nec sanguis, sed efficax eius
 10 signum; tales enim prelati tanquam infideles heretici inhabilitant se ad quascunque dotaciones regis et
 alia suffragia regni nostri. Et tercio creditur quod
 episcopi acute prosecuntur errores dogmatisantes in
 ista materia, cum instanter persecuti sunt evangelisantes
 15 quod domini temporales debent exonerare eos a temporalibus auferendis in casu quo eorum ponderacio
 ceca undique sit nociva. Ille enim qui preponderat
 signum fallax et fetidum prosperitatis mundane signo
 vero et venerabili corporis domini Jesu Christi nedum
 20 est indignus possidere predia sed ut sit incola terre
 nostre: ideo timendo istam persecucionem severam
*protestatus sum publice quod volo humiliter corrigi
 per quoscunque et specialiter per episcopos qui
 docuerint in ista materia veritatem.* Sed volo querere
 25 signum, unde doctrine quam asserunt fideliter possum
 confidere. Possunt autem omnes usus ecclesiarum
 regis nostri ad istam triplicitatem reduci: primo dicitur
 secundum illos episcopos qui innituntur legi
 cesaree quod sacramentum altaris est ponderositas:
 30 utinam non libret suos usurarios ad infernum. Fundatur autem istud super dicto glosse ordinarie cuiusdam

They are to blame who accuse prelates wrongly.

Those prelates are false heretics who prosecute their brethren for preaching the symbolic nature of the sacrament.

They shew themselves only too ready to prosecute.

Wyclif is ready to be corrected but desires some reason for trusting in the bishops' teaching.

Three beliefs common in the Church:

1. That the host is weight.

1. ABE: *ignorent*; ib. AB: *scandalizatum*; C: *scandalizaret in rasura*.
 2. C: *diligenter* in marg. alia manu. 4. D: *tollitur*. 6. *quod illi prelati religionum*. Hic aliquot verba exciderunt. 17. D: *nocua*.
 18, 19. D: *regno vero*. 19. C: *domini nostri*. 24. E: *nolo*.
 25. E: *afferunt*; ib. *passum*; A in textu *pūm*; correxit in marg. alia manu.
 29. ABCD: *cesarie*. 30, 31. D: *Sumatur autem*. 31. AB: *dicto deest*; C in marg. alia manu addit.; E: *ordinate*.

cesarei in De Consecratione, distincione II^a, capitulo *Sacramentum*, ubi movet dubium si hoc sacramentum potest cadere, cum sit accidens et non pondus: Dicit, inquit, quod *potest cadere* et dicit *quod ponderositas remanet cum accidentibus aliis* et dicit *quod illa non est aliquid ponderosum, cum sacramentum quod per se movetur non sit ponderosum, relinquitur quod sit ponderositas in abstracto*. Et sic maior pars Anglicane ecclesie ad ponderositatem hostie declinabit, cum quasi per totam Cantuariensem provinciam servabitur iste usus. Sed constat quod auctor huius sentencie ignorat vocem propriam, cum hoc sacramentum potest ad omnem eius punctum ponderositatem deperdere; oportet ergo dare aliquid ponderosum quod fiat continue remissius ponderosum. 15

2. The
Sacrament is
quantity.

Secundus usus sparsus in multis ecclesiis est quod hostia altaris sit quantitas; sed iste usus est non minus a catholicis abrogandus, cum stat sacramentum istud per totum rarefieri vel condensari et per consequens ipsum sacramentum sic moveretur, quod non potest competere quantitati, quia sic remaneret antiqua quantitas acquirens ad omnem punctum quantitatem novam, et per consequens immediate postquam maiorari inceperit, fieret infinitum, quia infinitas quantitates secundum se totas acquireret, quarum quilibet foret maior quam sacramentum in principio assignatum; ideo difficultatur iste usus quo-

1. C: *capitulo* deest. 2. C: *sacramentum* in marg. alia manu.
6, 7. ABC: *cum sacramentum — ponderosum* deest; C in marg. alia manu
addit; C: *sic cum sacramentum* . . . 9. D: *declinat*. 10. C: *ecclesiam*
vel provinciam. 11. C: *istius*; suprascript: *huius*. 13. C: *eius* alia manu.
16. B: *parsus*. 21. ABC: *quod*. 23. AB: *immediate* deest; C: alia
manu addit. 24. AB: *foret infinitum*.

1. Rectius capitulo: *Si per negligenciam*, De Cons., dist. II,
cap. XXVII. Glossa ad vocem: *In terram*. Sed numquid sacra-
mento cadente cecidit ibi corpus et sanguis? Dic quod sic. . .
Dic quod ponderositas adhuc manet cum accidentibus aliis, et
tamen nihil est ibi ponderosum.

modo hoc sacramentum potest tales quantitates acquirere tanquam partes, cum nec sint partes eius quantitative nec qualitative; nec quantitas talis potest esse accidens quantitati nec sacramentum istud sic subito deperdi; unde quamvis diocesis Linconiensis cui dicitur iste usus competere sit ampla et rara, tamen oportet ipsam inniti magis stabili fundamento, nam superficies vel linea non potest sic qualificari in hostia, sed sanctitas sacramentalis videtur esse in qualitate que est de genere activorum; constancior enim videtur esse duricies quantitate.

This view prevails in Lincoln diocese.

Ideo tercius usus est credere quod sacramentum altaris sit qualitas. Unde illi qui vident acucius eligunt quod hoc sacramentum de omnibus qualitatibus sit albedo; ipsa enim plus inter alios colores suscitatur visionem; et hic usus in Vallia montuosa et Hibernia ubi vident mortuos est famosus.

3. The Sacrament is quality, say whiteness. White is the most visible colour, so this notion is naturally prevalent in the welsh mountains and in Ireland where men see the dead.

Sed patet error in isto usu ex hoc quod nec variatur hoc sacramentum in specie ut color hostie, nec qualitas talis potest expectare intencionem et remissionem in colore ut hostia, quia nec potest sic alterari nec componi ex suis partibus intensivis, sic quod una medietas intensiva sit sacramentum et alia non sacramentum. Sic enim posset rarefieri et condensari, et per consequens tanquam prius natura posset sibi subicere quantitatem. Potest enim successive fieri maius aut minus et per consequens acquirere vel perdere magnitudinem. Et tunc nimis errarunt philosophi ponentes quantitatem secundum genus precedere qualitatem. Si ergo hoc sacramentum sit sic quantum, tunc est coloratum et per consequens non est color, sed distinguuntur ut accidens et subiectum. Si, inquam,

1. C: *hoc* alia manu. 2. E: *sunt*; ib. AB: *partes* deest; C: *partes* alia manu. 3. D: *nec qualitas*. 4. C: *istud* alia manu. 5. ABC: *subdito*. 7. B: *invito magis*. 8. D: *vel litera*; ib. D: *qualitari*. 9. E: *sed quantitas*. 13. E: *est*. 15. AB: *colores* deest. 25. C: *natura* in marg. alia manu. 27, 28. CD: *perdere*. 28. E: *erraverunt*; D: *errarent*. 32. E: *distinguuntur* deest.

Other views as
the host; that
it is odour,
hardness etc.

hoc sacramentum sit quantum accidentatum et quale
intensum, tunc quantitas sibi accidentalis quam ac-
quirit est alterius rationis et est dignius quantitate.
Et istud videtur decretalis sentire libro III, capitulo
Cum Marthe, que ponit colorem vini sine subiecto 5
posse profundere se per aquam maiorem, quod non
potest competere quantitati; quantitas ergo que potest
per se occupare locum maiorem quam nunc occupat
et sic acquirere ac perdere quantitatem potest rare-
fieri et condensari. Et iuxta hoc quot sunt ecclesie 10
tot possunt esse errores mendaces de quidditate hostie,
ut unus dicit quod est odor, alius quod est duricies,
tercius quod est sapor et sic in infinitum secundum
quod afficiunt qualitati quam faciunt. Et omnes
isti sentiunt minus erronee quam illi qui ponunt quod 15
sacramentum est quantitas vel fasciculus omnis generis
accidentis. Omnes tamen isti in hoc conveniunt quod
hoc sacramentum est infinitum abieccioris nature
quam aliqua vilis substantia corporea assignanda.

Et quantum ad mores attinet, modicum honoramus 20
hoc sacramentum, cum honor ille stat in imitatione
Christi in moribus, in vita pauperi et penali et in
mundi abiectione pro ritu iusticie; quod licet sit in-
finitum melius hostia parum attendimus sed menda-
citer fingimus indumentum abiectissimum corpori 25
Christi competere et accumulamus mendacium, di-
centes Christum signum istius nature ad cultum suum
statuere.

2. D: *sibi accidit*. 4. DE: *decretale*. 6. C: *posse* in marg. alia manu; ib. C: corrigit: *perfundere*. 7. D: *qualitas ergo*; ib. E: *que non*. 9. E: *deperdere*. 10. C: *et condensari* in marg. alia manu. 12. D: *unius*; ib. C: *est before odor* in marg. alia manu; D: *esse*. 13. D: *et tercius*; ib. C: *secundum* in marg. alia manu. 14. D: *afficiuntur*; ib. B: *quantitati*. 19. D: *quam deest*. 21. D: *staret*. 23. C: *abiectione* in marg. alia manu; ib. D: *in situ*. 24. C: *melius* in marg. alia manu; ib. AB: *parvum*; B: in marg. correxit. 27. E: *huius nature*.

Revera glossantes decreta et decretales opinantur honorabilius quod panis et vinum sunt hoc sacramentum, quod non dampnant nec reprobant sed confirmant. Et sic fecerunt sancti doctores concorditer. 5 Unde Rabanus libro De Naturis rerum, libro V^o, capitulo XI declarat quare Deus voluit se ipsum coli sacramentaliter in pane et vino et in fine sic loquitur: *Aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti; sacramentum enim ore percipitur, virtute sacramenti* 10 *homo interior saciatur; igitur quia panis corpus confirmat, ideo ille corpus Christi congruenter nuncupatur; vinum autem quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur; hec autem dum sunt visibilia sanctificata per Spiritum Sanctum,* 15 *in sacramentum divini corporis transeunt.* Ecce plane sententia quam predixi. Unde ante sic loquitur: *Maluit enim Dominus corporis et sanguinis sacramenta fidelium ore percipi et in partem eorum redigi, ut per visibile opus invisibilis ostenderetur effectus.* 20 Ecce quod iste magnus doctor dictat cum experientia quod panis et vinum que sunt sacramentum corporis et sanguinis Domini rediguntur in partem hominis quoad corpus, ut figuretur pastus interioris hominis per rem huius sacramenti, ut sepe declarat in libro 25 suo De corpore et sanguine Domini. Et idem allegatum est ex testimonio Augustini in De Consecratione, distincione II^a, *Corpus*, et Johannis Damasceni et aliorum, quamvis ista sententia sit per novos recentesque qui venerunt nimis sophistice palliata.

Evidence of Rabanus and others that the Sacrament is bread and wine.

3. AB: nec deest; D: vel reprobant. 5. ABCD: libro before De deest.
8. ABC: est virtus. 10. E: saturatur. 11. D: congrue. 12. C: autem
in marg. alia manu. 14. B: sanctificatur. 15. B: transe (sic).
20. B: dicat. 24. E: in deest. 29. D: sollicitate.

5. Rab. Maurus, De Universo lib. V, cap. XI. Migne tom. III, p. 136. Cf. Wyclif, De Apostasia, cap. XVI, pag. 207. 27. Decr. Tertia Pars, De Cons. dist. II, cap. LX; ib. Joh. Damasc. De Fide orthod. lib. IV, cap. XIII.

Antiqua itaque sanctorum est sententia quod forma, species vel figura panis et vini sunt hoc sacramentum; et per hec tria nomina intelligunt essenciam vel quidditatem panis et vini. Sic enim loquitur Apostolus Hebr. I, 3, quando dicit Christum eternaliter fuisse in forma Dei, *cum sit splendor patris et figura substantie eius*. Non enim intelligunt sancti quod hoc sacramentum quod vocant figuram panis sit qualitas de IV^{ta} specie qualitatis, quia illa est debilissime entitatis. Nec dubium alicui loyco quin sequitur: Christus sumitur in forma panis et vini, ergo ille panis et vinum sunt, ut patet per argumentum Christi quo (ut dicitur Luc. XX) convicerat Saduceos. Et illi qui dicunt quod false vocatur forma panis et vini, quia est forma per se stans, que olim fuit accidens panis et vini, que iam non sunt secundum aliquam partem sui, nituntur sophisticare sensus populi, ne credat illud quod plane sentit sed cogatur credere false fictum incredibile, ut hoc sit via ad populum amplius seducendum. Unde solebam replicare contra hos glossatores quod ista est sententia unius falsi et heretici ydiote, quia est sententia eorum, qui olim fuerunt huiusmodi, quia ante baptismum suam; et utinam huiusmodi non sint modo.

Bishops are bound to know the true doctrine.

Ex istis probabiliter creditur quod episcopi tenentur sub pena amissionis omnium temporalium suorum (quia sub pena amissionis regni celorum) cognoscere quid sit hoc sacramentum, quia aliter sunt inepti fideliter informare populum; et omnes qui auctorisant et defendunt tales cifras integre incurrunt perdicionis periculum. Unde utinam gens Roberti quereretur diligenter ab ipso cum suis cardinalibus quid de quidditate hostie sit credendum. Hoc enim secundum beatum Petrum est precipuum prelatorum officium parate et

4. ABDE: *sicut*. 5. D: *quod dicit*. 9. C: *illa* in marg. alia manu. 13. D: *convincerat*. 14. D: *quod ille*. 16. C: *aliquam* in marg. alia manu. 18. D: *ficta*. 20. E: *volebam*. 22, 23. Codd.: *modi* deest. 29. DE: *integre*. 31. D: *ab eo*. 33. ABCD: *beatorum prelatorum*; ib. E: *parare et*.

fideliter reddere rationem fidei et illam mundo postposito defendere et docere. Videtur, inquam, quod omne sensibile accidens in sacra hostia iuxta descriptionem sacramenti sit sacramentum vel saltem accidens
 5 adiuuans sacramenti; sed fides tractantis sacramentum et sanctificatio Dei spiritualiter iuvant et faciunt sacramentum. Cum autem omne per accidens sit reducibile ad aliquod per se, patet quod est dare substantialem essenciam vel naturam accidentibus illis
 10 substratam; sed ad rationem illam debemus parum attendere sed in rationem sui signati totam cogitationem nostram suspendere. Et hec est ratio quare sancti dicunt panem converti in corpus Christi vel sacramentum, ymmo panem esse corpus Christi, sicut
 15 dicimus peccatorem converti a membro dyaboli in filium Dei; que conversio est magis mirabilis quam conversio sacramenti. Sed nullibi in istis miraculis oportet quod Deus destruat substantialem essenciam, sed mutat ipsam in melius servando naturam. Et hoc
 20 servaremus nos qui signa tantum attendimus; Christus enim ordinavit nos comedere et bibere hostiam in hiis rebus, ut figurarent pastum anime tanquam finem. Et utinam tales cultores accidentium non sint a substantia corporis ecclesie exsufflandi; ponunt enim
 25 religioni Christi accidere totam regulam quam Christus tradidit et sic in accidentibus involvuntur; plus enim appreciantur terrena que adiacent quam virtutas.

We never find that God in His miracles destroys substance.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Ut autem a sacramento veritatis clarius fugetur
 30 falsitas, restat transcurrendum per alia dubia quibus scola theologie nimis inaniter accusatur, et primo de

4, 5. C: *sit* — *sacramenti* in marg. alia manu. 7. E: *fit*. 8. E: *aliquid*.
 13. ABD: *converti* deest; C: in marg. alia manu. 18. AB: *subiectalem*.
 22. D: *figureret*. 25. *tantam regulam*. 27. C: *terrena* in marg. alia manu. 28. CE: *Cap. VII.* deest. 29. B: *Et ut a*; ABCD: *autem* deest; ib. D: *clarius* deest; ib. D: *fugetur*. 31. D: *occurritur*.

Of identification
in the
Sacrament.

sentencia ydemptificacionis sacramenti in corpus Christi,
qua creditur, quod nudus panis et vinum fient ydempt-
tifice corpus Christi et sanguis. Et recitat illam
Magister Sentenciarum IV°, distincione XI^a, capi-
tulo primo; et habet ista sententia pro se evidencias 5
multas sophisticas et testimonia sanctorum sophistice
intellecta. Arguitur ergo primo sic contra istam sen-
tenciam: Panis et vinum non fient aliquid quod non
erunt, sed non erunt ydemptice corpus Christi et
sanguis, ergo non fient sic corpus Christi et sanguis. 10
Si enim erunt idemptice hec partes Christi et omnia
que erunt sunt, tunc sunt hec partes Christi.

Wine cannot
be not wine, so
when the form
of wine is gone
it ceases to be,
and so cannot
be the subject
of change.

Contra quod arguitur secundo per hoc quod vinum
non per accidens sed per se est vinum. Sed nihil
quod per se est aliquid potest esse non illud, ergo 15
nullum vinum potest esse non vinum. Si enim corpus
Christi in fine verborum conversionis erit non vinum,
tunc oportet quod materia vel forma vini aut aliquid
sibi equale deficiat, quia manente omni essenziali
requisito ad esse vini non est tunc ratio quare non 20
remaneret vinum et per consequens non tunc erit
non vinum conversum in aliud. Si tunc deficiet ma-
teria, forma vel aliquid sibi essenziale, tunc oportet
quod vinum desinet esse et per consequens ipsum
vinum non tunc erit aliud quam vinum, quia tunc 25
non erit aliquid.

Identification
must involve
change or not.

Item, vel erit ipsa ydemptificacio individualis per
motum vel sine motu; si per motum, oportet signare
aliquid quod deperdetur vel acquireretur vel utrumque;

2. E: *fierent*. 4. Codd.: *IV Sentenciarium*. 4, 5. C: *cap. I* in
marg. alia manu. 5. AB: *ista evidencia*; C: *correx*. 6. E: *testimonio*.
7. D: *incollecta*. 11. ABCD: *ydemptice deest*. 12. ABCE: *tunc sunt*
deest. 15. B: *non aliud*. 19. ABCD: *essenciale before deficiat*.
20, 21. B: *non est — vinum deest*. 22. B: *deficit*. 23. ABCD: *vel aliud*.
24. D: *deficiet*.

3. Petri Lombardi Opp. (ed. Col. 1576) fol. 352^b, 353^a.
Cf. Thomae Super Quarto Sent., dist. XL, q. I, art. I, vol.
Opp. tom. X, 166.

et signato illo quod acquireretur vel deperderetur, queritur (ut supra) utrum erit essenciale vel accidentale ydemptificando, si essenciale signatum non ydemptificatur sed destruetur. Si vero sit accidentale ydemptificando, sequitur quod non obstante illo motu manebit utrumque quidquid prefuit; non ergo ydemptificatur unum alteri, sed manebunt due res tantum essencialiter distincte sicut in principio. Si sine motu fiat ydemptificacio, tunc a neutro fiet ablacio alicuius essencialis vel accidentalis pertinens ydemptificacioni, et per consequens remanebunt tante distincta substancialiter et accidentaliter sicut in principio.

If it involves change of the essence, that is destruction; if of an accident the substance remains. If there is no change, the substance remains.

Item, posito quod Deus ydemptificet hominem cum asino vel quidlibet significandum cum alio, queratur post casum, utrum homo remanebit homo post ydemptificacionem vel asinus vel utrumque. Si utrumque, remanebunt tantum distincta in principio, si remanebit homo et asinus desinit esse vel econtra, videtur primo quod illud desinens non ydemptificatur sed corrumpitur, quod est contra concessum. Videtur secundo quod sequitur: Homo ydemptificatur asino, ergo asinus ydemptificatur homini et econtra; et ita ex casu non sequitur potius quod remaneat homo quam asinus vel econtra. Non ergo concedendum est unum quin per idem et aliud. Et videtur idem tercio ex hoc quod illud ydemptificatum quod desinit perdit aliquid sibi essenciale ut animam asininam vel animam humanam, et per consequens illa non foret ydemptificacio sed destruccio. Et hic querunt logici de subiecto et terminis ydemptificacionis ut distingueretur ab aliis motibus et de eius celeritate ac aliis eius proprie-

Suppose God to identify a man with an ass, do both remain or either? If both, they are distinct as before; if only one, the other is destroyed, not identified.

1. C: quod acquireretur in marg. alia manu; ib. D: deperderetur.
4. C: destrueretur. 6. ABCD: quidquid quod; ib. DE: idemptificabitur.
9. D: oblacio. 16. AB: vel utrum. 17. C: v^l in principio. Herzberg-Fränckel reads: videlicet; Rectius: ut. 18. ABC: desit. 20. E: sed destruitur sive corrumpitur; ib. D: quod esse. 25. D: quod idem.
26. D: hoc ergo; ib. D: illud deest; ib. E: non desinit. 30. Codd.: et distingueretur.

Summe
quod ipse
identificatio.

Ver
quod ipse
identificatio
est.

Absurdities that
would follow
from granting
identification.

Item, pone quod Deus ydemptificet quolibet
cuiuslibet, quod oportet concedere esse possibile, quia
aliter staret de potentia infinita et aliqua que non
posset ydemptificare, consequens impossibilia, cum
posset ydemptificare creaturas valde antientas et ipsas
ut patet in materia de incarnatione tam quoad
corpus Christi quam animam: quantum utrumque est
verbum Dei et personaliter ipse Deus: quod videtur
summe mirabile. Hoc ergo admissio videtur quod qui-
libet manet in sua specie ac individuatione ut mansit
in principio, quia da quod non Petrus remanet ut in
principio, contra quidlibet ydemptificatur Petro, ergo
Petrus remanet summe multiplex. Et idem est argu-
mentum de quolibet assignando. Si ergo tota univer-
sas remanet in sua specie ac sua individuatione ut
in principio, videtur quod utrobique tollitur ydempti-
ficatio: nam ad omnem punctum mundi est summa
diversificatio: que cum sit contraria ydemptificationi,
videtur quod tollit ydemptificationem pro eodem
tempore et subiecto. Si dicatur quod summa ydempti-
ficatio est summa diversificatio, tunc (ut supra
dixit) correspondenter hoc posito variari responsio,
quia repugnat quod quidquam remaneat compositum
ex partibus vel accidentatum, ymmo notum est si
quidlibet est, quidlibet solum Deus est. 25

Item, stante hoc casu videtur quod quelibet pars
mundi sit indivisibilis, quia ydemptificata est puncto
et per consequens est punctus indivisibilis. Et videtur
quod quelibet pars mundi sit in infinitum magna, quia
cum quelibet pars mundi sit totus mundus, quelibet
pars quantitativa mundi foret ita magna ut totus

1. D: *suppono*; ib. E: *quidlibet*. 3. D: *ad alia*. 7. ABDE: *utraque*.
8. C: *quod ipse Deus*. 9. D: *dimisso*. 10. ac: C: *et* in marg. alia manu.
11. E: *remanet Petrus in*. 16. D: *utrolibet*. 20. ABCE: *Si dicit*.
21. C: *ut in marg. alia manu*. 23. E: *maneat*. 24. E: *est deest*.
25. *Deus est*. C addit in marg. alia manu incertum an ad textum pertinens:
quia quislibet esset anima intellectiva et per consequens non esset com-
positum ex partibus nec esset aliquid accidentatum, quia quidlibet esset
Deus qui accidentatus non est. 29. C: *in deest*; ib. ABC: *magno*.

mundus et per consequens infinitum modica pars
mundi foret ita magna ut aliquid. Ex quo cum prin-
cipiis geometrie sequitur quod omnis pars mundi sit
infinita, quia da quod caput tuum non sit nisi pedale,
5 contra nasus tuus est ita magnus ut mundus, ergo
caput tuum cuius nasus est pars quantitativa est
maius quam pedale, cum omne totum huius est maius
sua parte quantitativa capitis, ydemptificatur maxime
linee, maxime superficiei et maximo tempori mundi;
10 et tunc est nimis magna.

Nec est ratio quare quelibet pars panis potest
ydemptificari corpori Christi et cuilibet sue parti, quin
per idem posset ydemptificari cuilibet substancie vel
accidenti, cum par sit ratio et multiplicacio incon-
15 veniencium utrobique, quod ex tali ydemptificatione
arguunt loyci quod impossibile sequitur ex necessario
quod quilibet est et quicumque non est et quod species
et genera rerum que differunt ab invicem non diffe-
rent, quia omnis differencia foret unio et non diffe-
20 rencia.

Item, plus accedendo ad difficultatem videtur quod
omnis panis vel vinum transsubstanciatus in corpus
et sanguinem manebit post conversionem ydemptifica-
tum parti Christi, et cum nullam partem ex tali con-
25 versione deperdit Christus, sequitur quod post conver-
sionem erit corpus Christi multiplicius; nam tantam
partem quantus est panis aut vinum consecratus in
toto mundo, Christus acquireret sine perdicione aliqua;
quomodo ergo non habebit plus tam de materia quam
30 de forma? Nam omnia ista habebit ut partes et
nullam istarum iam habet; ergo quamlibet earum
acquirat vel acquireret. Non enim dicitur quod ydempti-
ficacio impediret formas syllogisticas, ita quod sequitur:

If identification
takes place,
Christ must
certainly be
acquiring new
parts.

5. E: *sicut*. 6. D: *caput totum*. 7. D: *huius sit*. 15. D: *et ex tali*;
C: *quia ex tali*. 17. C: *quia before quilibet*; ib. D: *cuiusmodicunque*.
18. BC: *ad invicem*. 26. E: *Christi deest*; ib. ABCD: *non tantam*.
28. D: *alia*. 29. C: *non in marg. alia manu*; ib. C: *tam in marg. alia manu*.
30. C: *et in marg. alia manu*. 31. D: *quidlibet*. 33. DE: *impedit*.

totum istum panem et vinum Christus habebit partem suam et nullum istorum nunc habet, ergo multas partes habebit, quas nunc non habet; nam panis et vinum sunt substancialia et non accidentalia; et tunc patet consequencia. 5

Our opponent
says that all
terms are
accidental.

Sed adversarius dicit quod omnes termini sunt accidentales, cum quilibet potest esse quidlibet, et ita non sequitur quidquid erit Petrus illud nunc est, sed asinus erit Petrus, ergo asinus ipse nunc est; ut in simili non sequitur: quidquid tempore nativitatis 10
tue fuisti illud nunc es, sed infidelis ydiota tunc fuisti, ergo infidelis ydiota nunc es; et quam accidentale est tibi esse infidelem, tam accidentale est tibi esse hominem.

We hold that
whatever will
be a part of
Christ is so
already.

Sed contra istud obicitur primo per hoc quod 15
omne quod Christus umquam habebit partem suam, illud nunc habet partem suam; sed omne quod est vel erit panis aut vinum consecrandum, Christus habebit partem suam, cum ydemptificatur parti sue, ergo omne quod est vel erit, panis aut vinum con- 20
secrandum, Christus iam habet partem suam; ista quidem forma valet in terminis accidentalibus.

In his theory
something that
differs now
from Christ's
body will be
Christ's body.

Capta ergo essencia que est panis consecrandus, si hoc erit corpus Christi et hoc differt nunc essentialiter a corpore Christi, cum nunc sit aliud ab 25
ipso, sequitur quod aliquid quod iam essentialiter differt a corpore Christi erit corpus Christi.

If identity
could thus be
lost, all things
would perish.

Similiter, data ista sententia perirent omnia putata, quia tam substancia que foret basis omni accidenti quam eciam distincio accidentium; nam humanitas, 30
animalitas et omne tale signabile accidit essencie, cum illa essencia que est homo vel animal potest esse

2. D: iam habet. 6, 7. D: termini isti accidentales. 7. ABCD: cum quidlibet. 8. E: hoc nunc. 10. ABCD: in assimili; ib. ABD: tempore necessitatis; A: correxit in marg. alia manu. 11. C: illud deest. 12. D: et quantum. 13. D: est alter accidentale deest. 15. ABCD: obicitur deest. 19. D: idemptificabitur. 21, 22. B: aut quidem. 29. D: tam subiecto que foret; ib. C: basis in marg. alia manu. 31, 32. D: Et tamen illa.

non animal eciam non substantia, ymmo nichil foret There would be no substance, no universals, no knowledge.
 per se aliquid nec aliquid per se vel singulare; quomodo ergo staret genus substantie? Et per idem
 5 quantitas potest esse qualitas, et sic de omni genere
 10 accidentis; et perirent quinque universalia, scilicet
 genus, species et substantialis differencia et per consequens omnis sciencia et omnis forma substantialis
 vel accidentalis.

Similiter iuxta hanc viam periret omnis motus
 10 vel accio naturalis, quia tam fundamentum quam
 materia motus deficeret; si enim scirem quod homo
 ambulat, scirem quod homini accidit ambulacio. Sed
 contra pro toto tempore ambulandi ex tibi dubio hoc
 fit non homo sed lapis vel aliud ydemptificatum
 15 membris Christi; non ergo scitur quod homo ambulat,
 cum tollitur omnis sciencia de rerum quidditate,
 distincione vel transmutacione. Si enim materia
 motus foret continue ydemptificata cuilibet, quomodo
 specificaretur, distingueretur vel attenderetur motus?
 20 Sed totum hoc ignoras et dubitas, cum ydemptificacio
 sit habitudo reciproca que potest fieri insensibiliter
 ignorante homine subducto quocunque motu. Nichil
 itaque stulcius aut irrationabilius ista sententia, cum
 ydemptificatur opinioni stultissime summe heretice
 25 et maxime detestande.

Nec valet hec opinio pro fine quo fingitur, quia
 implicat panem et vinum remanere panem et vinum
 post consecracionem, ad quod evadendum fingit
 ydemptificacionem.

30 Sed pro ista via arguitur primo per hoc quod Equivocation as to meaning of identification.
 quidquid producit individuum speciei, ydemptificat

1. D: et non. 2. se aliquid; C: addit. in marg. superiori alia manu: quia si aliquid foret per se aliquid, tunc non posset esse non illud; quod falsum est secundum ponentem ydemptificacionem quorumcunque et persona posset esse non persona, et singulariter universale, et sic de aliis; ib. ABCD: aliquid persona. 4. C: esse in marg. alia manu. 22. B: subducto deest. 23. B: stulticius. 24. C: opinioni in marg. alia manu.

illud nedum illi speciei sed cuilibet eius individuo, cum sit triplex ydemptitas, scilicet generalis, specialis et numeralis, est ergo ydemptificacio possibilis.

The identification we are dealing with is that of two numerically distinct bodies one is lost, in the other.

Sed pro isto non est difficultas quin talis ydemptificacio sit necessaria, sed difficultas loquitur de ydemptificacione numerali duorum individuorum que prius essentialiter et numeraliter sunt distincta, ut panis consecrandus et corpus Christi in celo sunt duo individua loco et forma multiplici distincta et virtute verborum conversionis ponitur eandem rem que prius fuit panis foret ydemptice corpus Christi; sed corpus Christi negatur fore ille panis: et hoc videtur fore difficile, cum ponitur formam substantialem panis et materiam primam ac quamlibet partem panis pro instanti conversionis desinere esse secundum se totam. Et ista foret mirabilis ydemptificacio in qua unum extremum secundum se totum destruitur et per idem non foret transitus, conversio vel transsubstanciatio panis in corpus Christi, nec corpus Christi fieret ex illo, sicut patet admittenti significationes signorum antiquas. Et non valet baptizare terminos sic extranee et infundabiliter ad fingendum mendacium.

Conceditur tamen (ut dictum est in materia De Universalibus) quod omnis homo est idem quod quilibet, ymmo omnis substantia est idem cuilibet, non tamen propterea omnis homo est omnis homo, cum non oportet si iste homo sit idem isti homini quod sit propterea iste homo.

2. Our opponents say: The host is a whiteness under which Christ is seen with the bodily eye;

Secundo arguitur pro ista via per hoc quod illa sensibilis eukaristia est uni albedo sub qua videtur Christus corporali oculo et per idem est alii alia qualitas vel quantitas, secundum quod eius opinio de quidditate eukaristie variatur. Cum ergo quodlibet

6. B: *naturali*; ib. D: *duarum individuarum*. 11. D: *ydemptifice*.

12. ABCD: *fore* after *videtur* deest. 16. ABC: *illa*; ib. E: *qua vini*.

18. E: *non* deest. 19. ABC: *ferret*. 20. D: *signaciones*. 23. D: *con-*

cedetur. 27. E: *est*.

- istorum sit Christus, videtur quod ydemptificacio multorum eciam diversorum in genere sit satis possibilis. Minor videtur ex hoc quod ex ultima protestacione Beringarii et confirmacione Romane ecclesie corpus Christi est in illo sacramento sensibile et de facto illud sacramentum (ut loquitur scriptura cum sanctis doctoribus). Quid ergo foret si non albedo, cum illa sit perfectissimum accidens, ibidem maxime propinquum intellectui ut sic signum?
- 10 Item, cum illud sacramentum sit visibile vel est albedo vel album, sed non est album; ergo est albedo per se visibilis, non quantitas ut magnitudo vel superficies, vel non est hoc solum, quia potest manere idem album quantitate variata, ut patet de maiora-
- 15 cione vel minoracione sacramenti in calice, ymmo sacramentum sub forma panis, sicut potest variari in albedine, sic potest per expiracionem variari in quantitate. Sicut ergo quantitas per se existens est quanta, sic albedo per se existens est alba, quia aliter sensus
- 20 nimis deciperetur in sensacione, cum prius videt album quam albedinem in abstracto, quia hoc est virtutis abstractive discernere.
- Item, nulla alia qualitas coexistens informatur albedine, quia hoc foret potissime qualitas prima, ex
- 25 qua resultat albedo. Sed quis dicit quod qualitates elementares sunt sic colorate? Tunc enim quilibet sensus perciperet qualitates tangibiles et homo videret potissime gravitatem, cum illa vel sit forma substantialis (ut placet Averroi) vel forma propinquissime
- 30 principians colorem; ymmo cum color secundum philosophos non sit nisi lux incorporata dyaphano, videtur quod ad variacionem lucis varietur et color. Cum ergo coexistencia qualitatuum non sufficit ut una

for since Christ is the sacrament He must be whiteness, which is the most perfect accident.

We see the sacrament, and it must be either white or whiteness. But it is not white, so it must be whiteness, which indeed is white.

Whiteness does not inform another quality.

4. ABC: et protestacione. 7. ABC: cum illud. 9. D: intellectu.
10. D: cum deest. 13. D: vel deest. 17. D: per expiracionem.
25. D: Si quis. 26. D: elementales. 27. E: ut homo. 29. ABCD:
Averrois. 30. D: principans. 32. D: variaretur. 33. E: existencia.

informet reliquam, necesse habet hoc via dicere, quomodo censetur informatio qualitatum. Non enim est solum condicere quod, si qualitas resultat ex elemento, ex materia et forma, quod propterea qualificat suum conceptum, quia sic omnis qualitas qualificaret Deum.⁵ Visetur ergo cum hoc sacramentum non sit album, quod sit albedo et per idem qualiscunque, qualitas aut quantitas, et nullo modo aggregatum ex omnibus accidentibus in hostia consecrata, cum illud non potest informari albedine, tum quia continue variatur, tum etiam quia multa sunt ibi accidentia distincta in genere que non possunt albari; sed potius albedo denominatur ab illis.

Following this
line of
argument we
find that the
sacrament is al-
though of
albedine.
Consequently
it may be
that the host
contains many
sacraments.
That we are
not to see this
is clear.

Sicut ergo glossa ordinaria decretorum ut supra
expositi, dicit quod hoc sacramentum non est ponde-¹⁰
rosum, sed ipsa ponderositas vel sibi subiectum, sic
debet dicere de albedine, duricie, sapore et eis simili-
bus; et per consequens sunt in eadem hostia infinita
sacramenta distincta in genere. Non ergo foret unitas
in hostia vel denominatio accidentalis; quod manifeste²⁰
repugnat sensui; videmus enim quod hostia est con-
tinua, frangitur et nutrit, odorat et sapit, sonat et
descendit. Numquid credimus illud quod sic demon-
stratur esse nichil vel unum aggregatum ex sono,
odore, sapore, descensu et alia accione? Talia enim²⁵
continue variantur et accidunt sacramento, sicut con-
ficere in fermento vel azimo. Numquid credimus quod
accidens illud sit fermentatum vel azimum, extensum
vel fractum et cum hoc multiplicatum et non huius,
quia secundum alias partes quarum quilibet est sacra-³⁰
mentum invisibile; alias multiplicavi argumenta que

1. D: *aliam necesse*; 1b. B: *necesse est*. 3. D: *qualiter resultat*.
5. B: *ut omnis*. 6. E: *quod cum*. 7. ABCE: *quantifacum*; 1b. *aut*;
B: *vel*; D: *ac*. 12. ABC: *possunt deest*; C in marg. alia manu addit.
14. E: *Sic ergo*. 15, 16. C: *neque ponderositas*. 17. E: *et de his*.
19. E: *in deest*. 23, 24. D: *denominatur*. 25. C: *alia deest*.
27. B: *et azimo*. 29. Rectius: *huiusmodi*.

15. Vide supra pag. 184.

darent fidem fidelibus quod nulla qualitas poterit per se esse et multo minus alia genera accidentis. Non enim est figura, pulcritudo, febris vel potencia anime res talis quam debemus orare, pro se colere vel
5 timere.

Ideo quantum ad istud laudo Deum qui me liberavit ab isto scandaloso et derisibili errore de quidditate huius sacramenti. In qua materia philosophi et pagani derident nimirum nostram ficticiam de incertitudine
10 et variacione circa quidditatem hostie consecrate. Est enim panis aut vinum quod subiectat omnia illa accidentia. Et illud sentitur sensazione multiplici cui nova accidentia non consecrata possunt accidere, que non sint pars sacramenti sicut accidentia hostie, que
15 tamen omnia reducuntur cum tota universitate creata ad quandam unitatem in Deo cui omnia instituuntur, ut ipsum significant et omnia modo suo ipsum dicunt atque aliqua magis sacra et alia minus sacra.

Sacramentum autem altaris potest vocari, ut sepe
20 dixi, corpus sic rite benedictum a presbitero, quelibet etiam eius pars; et quodlibet eius sensibile accidens potest vocari secundarie vel per accidens sacramentum, sicut et corpus aggregatum ex corpore consecrato et alio sibi commixto; ymmo quandoque corpus per
25 manens vocatur sacramentum et quandoque corpus successivum. Sed impossibile est sacrum accidens, potissime quantitatem et qualitatem, esse per se sacramentum, cum secundum Augustinum non poterit per se esse. Et patet quod nullum istorum sacramentorum
30 est ydemptice Deus vel pars eius, sed signum efficax quod ad sensum equivocum et tropicum suscipit predicacionem partis Christi in modis loquendi sanctorum et Romane ecclesie.

Wyclif thanks God for freeing him from all this error.

The quiddity of the host is bread and wine.

In this substance the accidents unite to be all alike symbols of God.

The sensible accidents of the host may in a way be called the sacrament, but having no separate existence it cannot be the sacrament. A sacrament is not identically but symbolically God.

1. E: *nulla quantitas*. 3. D: *est deest*. 7. D: *scandalo*. 13. B: *sunt accidere*. 14. C: *partes*. 16. D: *cum Deo*. 18. ABCD: *alia magis*; C in marg. *aliqua*; ib. D: *sacramenta*. 19. ABD: *vocare*. 20. ABC: *ritu*. 22. B: *potest variari*. 30. D: *dominus*.

We must distinguish between identical and tropical statements.

Sed limitatum est nobis pro fugandis heresibus quod loquamur de predicatione ydemptica, et illam oportet scire distinguere a predicatione tropica ad intelligendum sanctos. Scribit enim Jeronimus in epistola ad Helbidiam De XII Questionibus questione 11^a: Nos, inquit, *audiamus panem quem fregit Dominus deditque discipulis suis esse corpus Domini salvatoris, ipso dicente ad eos: Accipite et comedite; hoc est corpus meum.* Ecce quod iste sanctus cui mille doctores et pape non equiparantur in fide scripture asserit quod panis demonstratur pronomine, et usque hodie omnes etiam infideles satrape non audebant hereticare huius sancti sententiam. Unde Augustinus exponit eam expressius epistola XII ad Bonifacium episcopum: Si, inquit *sacramenta quandam similitudinem rerum earum quarum sacramenta sunt non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt; sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita et sacramentum fidei fides est.* Ideo docet Augustinus Sermone LV° quomodo non debemus contemptibiliter vel irrationabiliter accipere sacramentum propter suum signatum: *Non tibi videatur vile, inquit, quod vides; quod vides transit, sed quod signatur in ipso visibili non transit sed permanet; ecce signum accipitur, comeditur, consumitur: num-*

5. A: *Albidiam*; in marg. alia manu: *Helbidiam*; B: *Albidiam alias Helbidiam*. 7. ABDE; *suis* deest. 9. D: *meum* deest; ib. E: *quod* deest. 12. D: *et infideles*. 13. D: *istius sancti*. 14. D: *in epistola*. 22. E: *Christi* deest. 24. D: *irregulariter*. 26-28. ABC: *transit — comeditur* deest; C in marg. alia manu addit. 27. Recte: *significatur*.

6. S. Hieronymi, Ep. ad. Hedibiam vol. I, 824. Cf. Trialog. 250, Serm. II, 453; III, 278. 15. S. Augustini Ep. ad Bonifacium XCVIII, Opp. II, 267. 23. Non Sermone LV, sed LXXXIII De Diversis; Nov.: Serm. CCXXVII. In die Paschae IV, Opp. V, 973.

quid corpus Christi consumitur? Absit. Distinguunt enim sancti inter hoc signum et corpus Christi ut inter Deum et creaturam signantem, nec umquam sciverunt concipere quod qualitas sit sine subiecto, 5 ita quod omnes vires anime plene virtute, beatitudine et gracia sint per se in patria adorande tanquam considerantes et compacientes de nostra miseria si tamen per se forent, potius hoc facerent qualitates: fides, spes, karitas, felicitas, virgines quas oramus, quia 10 de sua natura haberent perfecciones, quas per accidens accomodant sanctis quasi fines suarum perfeccionum, quas in se habent perfeccius, cum nichil accomodat alteri perfeccionem ulteriorem quam ex se habeat; virtus autem talis cum sit intuitiva, abstractiva et 15 quomodocunque natura humana est secundum animam operativa, foret valde perfecta ex illa operatione sibi propria et advocatrix valde compaciens et miseri iuvativa. Nec dicetur ratio quare qualitates corporee possunt per se habere omnem accionem quam pos- 20 sunt habere in corpore quin a pari vel evidencius qualitates anime ita possunt; nec est facile fingere quomodo possunt communicare acciones suas corporibus quibus per accidens sunt linite, quin evidencius Deus posset communicare potenciam creandi 25 et omnem accionem suam ad intra cuilibet creature; et ita sicut ille qualitates anime insensibiles communicant corpori denominationes quas per se sibi retinent, ita possent de Dei omnipotencia communicare ligno vel lapidi, et sic omnis materialis substantia foret 30 de Dei omnipotencia intellectiva subtilissime et beatificabilis de obedienciali potencia. Ille enim qui potest

If qualities could exist separately, we ought to pray to the virtues rather than to the Saints.

Intelligence might house itself in a log of wood.

1. C: *Distinguebant.* 4. B: *quantitas.* 5, 6. ABCE: *et beatitudine.* 7, 8. C: *nisi tamen;* correxit in marg. alia manu. 8. D: *pro se;* ib. ABC: *facerent qualitas;* DE: *quam fides.* 10. D: *profecciones.* 12. AB: *habet.* 13. D: *utiliorem.* 16. D: *operativam.* 18. E: *qualiter.* 19. E: *operationem sive accionem.* 21. ABCE: *ista possunt.* 24. AB: *Deus deest;* C in marg. alia manu addit; ib. B: *credandi.* 28. D: *posset.*

suspendere informacionem qua qualitas spiritualis informat corpus et alias facere quod informet etiam efficacius corpus ex natura sua minus dispositum, ipse posset extendere potenciam informativam virtutis et potenciam passivam subiecti; et sic quelibet materialis substantia foret de Dei potencia quomodocunque activa et per consequens nulla foret substantialis differencia.

This is mere
madness:
neither quality
nor form can
exist without
substance.

Sed deliramenta sunt ista, cum nulla qualitas sit nisi substantiam esse qualem, nec aliqua forma est nisi illa que est substantiam esse formatam vel formosam; ideo idem est ponere quod qualitas sit per se sine substantia et ponere quod sit ista quod substantia sit qualis sine hoc quod sit substantia; et sic includit formalem contradiccione[m] quod sit accidens sine substantia subiecta, in tantum quod forma substantialis qua corpus hominis est formaliter vivum est vita que est accidentalis tam corpori quam illi spiritui. Et illi uniuntur in eadem persona hominis, ut hic supponitur.

Quantum ad triplicem evidenciam tactam in principio argumenti patet quod decretum loquitur tropice quod panis sacramentaliter fiat corpus Christi et non ydemptice quod natura panis sit natura corporis Christi, et sic licet albedo sit sacramentum, non tamen est per se sacramentum, sed sacramento illi inherens; et illud subiectum est infinitum perfectius quam quantitas vel albedo.

Quantum ad secundum argumentum patet quod illud sacramentum est album quia natura panis.

Uterius pro denominatione accidentis notandum quod triplex est denominacio, scilicet subiectiva,

1. B: *specialis*. 3. ABC: *corpus* deest. 10. D: *alia*. 12, 13. D: *qualitas* — *quod* deest. 13. C: *ista* — *sit* deest; *ib. qualis*; C in marg. alia manu: *qualitas*. 15. B: *substantia* twice; *subiecta* deest. 16. D: *et tantum*. 19. C: *persona huius*; in marg. correat. 23. ABCD: *figurat*. 23–25. C: *et sic* — *Christi* deest. 24. A: *quod natura* in marg. alia manu. 27. D: *in infinitum*; *est* deest.

respectiva et intrinseca. Prima denominatione sola
 substantia denominatur, cum omne accidens sit sub-
 stantiam esse accidentatam, ita quod nichil est subiec-
 tum accidentis nisi substantia; accidens autem est
 5 fundamentum et causa alteri sed non subiectum.
 Denominatio autem respectiva non exigit denominatum
 illud esse subiectum accidentis denominantis, quod
 satis est quod sit fundamentum ad quod accidens
 absolutum respiciat, causando in ipso habitudinem
 10 respectivam, ut patet de septem respectibus fundatis
 in quantitate et qualitate. Et isto modo dicunt
 Augustinus V De Trinitate in fine et Anselmus in
 Monologion XXVII quod Deus est fundamentum habi-
 tudinis relative, que quia non requirit fundamentum
 15 suum per eius acquisitionem moveri, vocatur ab ali-
 quibus relatio rationis. Non enim requirit in illius
 subiecto fundamentum esse accidens absolutum.
 Tercia autem denominatio intrinseca est qua idem
 denominat se per se, quod potest esse multipliciter;
 20 nam Deus per se excludendo omnem aliam causam
 denominat se sapientem, iustum, potentem etc.: ideo
 ista non sunt in Deo accidentia. Quantitas etiam
 dicitur per se quanta, licet equivoce a substantia; sic
 etiam albedo alba et ita de aliis accidentibus etiam
 25 respectivis. Aliter enim foret processus in infinitum,
 ut qualitas foret distincta intensione intensa, et sic
 in infinitum, nisi foret dare unum per se intensum.
 Non tamen video quod quantitas denominatur subiec-
 tive albedine vel econtra, sed sicut superficies est
 30 alba vel albata, ut locuntur philosophi, ita qualitas

Three kinds of
naming:

1. Subjective,
which applies
only to
substance.

2. Respective,
which does not
require the
thing named to
be the subject
of the accident.

3. Intrinsic,
which applies
in many ways.

3. D: *coaccidentatam*. 5. C: *causa est*. 8. *quod*; C in marg. alia manu addit.: *accidens respectivum respiciat accidens absolutum*. 10. E: *septem* deest. 13. ABC: *Deus* deest; C in marg. alia manu addit. 16. D: *in illo*. 17. C: *esse* deest; ib. D: *ablatum*. 19. C: *per se* deest. 22. E: *etiam* deest. 24. D: *ita* deest. 26. C: *quantitas*. 27. C: *unum* deest. 28. E: *videtur*; in marg. correxit.

12. S. Augustini De Trinitate, lib. V, cap. XVI, Opp. VIII, 843;
 ib. S. Anselmi Opp. (ed. Maur.), pag. 14. Monologium, cap. XXVIII.

est mole magna, ita quod neutrum istorum acciden-
cium est subiectum alterius, sed denominant se reci-
proce respective, quia unum concomitatur reliquum
in eodem subiecto, ut quia albedo est per partem
substantie superficialem aut tenuem, ideo dicitur⁵
albedo superficialis, et quia qualitas est per pedalem
quantitatem subiecti, ideo dicitur pedalis, sic quod
nec quantitas subiectat qualitatem nec econtra.

Sed qualitas multiplicius denominatur intensa, activa,
quanta etc., quam denominatur ipsa quantitas, licet¹⁰
sit secundum speciem et non individuum fundamen-
tum et basis in subiecto qualitati corporee.

The sacrament
a subject for
both quality
and quantity.

Sacramentum autem est per se subiectum tam
quantitati quam qualitati, cum adversarii concedunt
quod accidente albi vini infuso in accidens rubei vini¹⁵
consecrati utraque quantitas et qualitas movetur, cum
sacramentum erit maius et alterum; ideo necesse est
ponere ibi subiectum prius quantitate et qualitate,
quia certum est quod fasciculus accidecium est
posterius utroque; et pater in parte quomodo acciden-²⁰
cia in denominatione sese respiciunt. Et per hec patet
responsio ad tertium argumentum. Nam qualitates
secunde denominant qualitates primas, materiam et
formam, eciam Deum denominatione respectiva. Sed
denominatione subiectiva solum denominant mate-²⁵
rialem substantiam per quam extenduntur. Denomi-
nationem autem respectivam facit accidens in quan-
tumcunque distante in quo non est subiective, ut
albedo Petri Rome facit ipsum esse similem Johanni
Anglie, ideo causat ad omnem punctum propinquitatem³⁰
atque distanciam et quodammodo facit quod Deus est
causa eius.

1. D: illa; ib. C: neutrorum. 3. ABCD: quod unum; ib. D: reliqua.
8. ABC: nec deest; ib. C: non subiectat; non alia manu. 12. AB: quan-
titati; C: correxist. 15. B: infusio. 18. ABC: et qualitate deest.
23. ABC: denominat. 24. AC: eciam nedum; C in marg. correxist: Deum;
ib. B: subiectiva. 25. A: subiectiva in marg. alia manu. 28. in quo;
B: iniquo; ib. ABCD: est deest. 30. D: ymmo causat.

Ideo oportet primo sopire istam stulticiam qua creditur quod omne ens in quantum acquirit sibi accidens movetur. Oportet enim omnem motum subiectari in substantia mota per acquisitionem vel
 5 deperditionem false quantitatis aut qualitatis.

Secundo oportet distinguere inter denominationes respectivas et subiectivas, inter denominationem efficientem et formalem ut albedinem que denominat formaliter Petrum album denominat efficienter Paulum
 10 quantumcunque distantem esse Petro similem.

Et tercio oportet notare divisiones et descriptiones predictas ad tollendum sophismata et errores. Ad tantum enim desipiunt quidam magni, quod credunt accidens denominare subiectum quantumcunque ex-
 15 trinsecum sine aliqua denominatione accidentis etiam respectivi in illo sic denominato, ut exemplificat de visione, de tempore, de motu. Sed illi parum ponderant visionem passivam que est videri predicamentum ubi et quando causatum a tempore cum denomina-
 20 cione formali et effectuali.

Sed redeundo replicatur (ut tactum est) quod homo videndo quodcunque videt Deum oculo corporali, quia omne sensibile vel insensibile ipsum significat. Et confirmatur ex testimonio scripture multiplicis, nam
 25 Genes. XXXII, 30 dicitur quod Jacob *vidit Dominum facie ad faciem*; et Ysaie VI, 1 dicit quod *vidit Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum*. Et Joh. VIII^{vo}, 56 dicit Christus quod *Abraham pater Iudeorum exultavit, ut videret diem Messie, vidit et*
 30 *gavisus est*; et sic de multis similibus. Si ergo homo, potest tractare et tangere corpus Christi in hostia,

1. Acquiring an accident need not always cause change.

2. We must distinguish between subjective and respective naming.

3. We must keep these distinctions in mind to avoid error.

Our adversary's reply: Scripture shews that we see God in the host.

2. ABC: *adquirat* deest; C in marg. addit. 4. DE: *aut*. 5. D: *perditionem*. 8. C: *albedinem* corrigere vult in: *albedo*; ib. AB: *qui*. 9. E: *denominant*. 10. ABC: *distanter*. 11. D: *et ideo*. 15. D: *alia*. 16, 17. E: *de visione, tempore et motu*. 18. D: *videre*; ib. C: *predicatum*. 19. D: *tantum a tempore*. 21. C: *respondendo*. 23. D: *signat*. 27. C: *super celum*.

multo magis videre potes ipsum ibidem, cum visus sit sensus subtilissimus et supremus.

Three kinds of seeing:
bodily,
imaginative,
intellectual.

Hic oportet cognoscere equivocaciones pro veritatis scripture misteriis cognoscendis. Est enim visio corporalis, visio ymaginaria et visio intellectualis. Visio corporalis est qua vigil sentit visibile secundum figuram forme visibilis in organo sensus visus. Unde ut loquar clarius in ista materia exprimo quod nemo videt ibidem corpus Christi oculo corporali, quod debet fidelibus esse certum. Unde Doctor Sollempnis 10 primo quodlibeto, questione VI^a, dubitando *si fidelis videt corpus Christi in hostia oculo corporali* declarat quod *non, eciam quod oculus Christi in hostia non videt se ibidem propter limitacionis carenciam tam in visibili quam in specie visibilis quam in virtute* 15 *visiva*. Et idem dicit lex ecclesie satis sepe, ut III Decretalium, De Celebracione missarum, capitulo *Cum Marthe* dicitur quod *forma visibilis panis et vini est sacramentum sed non res sacramenti; et aliud est quod creditur quam cernitur, quia bene corpus* 20 *Christi creditur et cernitur eius species que est solummodo sacramentum*. Unde mirantur multi qua fronte infundabiliter quis audet dicere quod videt corpus Christi in hostia oculo corporali. Non enim sequitur: Petrus intellectu vel fide videt Deum in hostia per 25 corporalem oculum, quia per eius ministerium, ergo videt Deum ibidem oculo corporali. Sic enim arguunt sophiste quod homo videt per talum, per digitos et

1. Bodily.
We cannot by
bodily sight see
the body of
Christ.

We see the
host with the
eye; we see
God there by
faith; it does
not follow that
we see God
with the eye.

1. D: videtur; ib. ibidem; B: fdem. 4. B: Et enim. 5, 6. C: visio — corporalis in marg. alia manu. 8. ABCE: loquatur. 9. E: ibi; ib. E: in oculo. 11, 12. D: fideles vident. 14. B: literacionis; E: limitacionem; C in marg. alia manu: limacionis. 17. ABDE: De Celebracione Missarum deest. 19. ABC: et non. 21. D: cuius. 25. D: et fide. 27. C: enim deest. 28. E: per collum per.

10. Doctor Solemnis, i. e. Henricus de Gandano. Cf. Wilhelmum Widefordum adversus Joh. Wiclephum Anglum in Fasciculo rer. expet., fol. 97. Cf. De Ecclesia, pag. 317; De Apostasia, pag. 75. 17. Decr. Gregor. lib. III, tit. XLI, cap. VI.

cetera organa inpertinencia visui Deum et omne sensibile vel insensibile, quia illa sunt in casu instrumenta movencia, ut mente concipiat noscibile quod absconditum est ab omni materiali veritate; sed vident quod
 5 ista est argucia deridenda, cum sic dicto: Petrus videt hoc oculo corporali, notatur quod oculus corporalis informatur virtute visiva apprehendente hoc per eius speciem naturalem, quomodo solum color, lux vel eius subiectum aut horum privacio videtur, sicut patet
 10 philosopho noscenti limites visionis.

Secunda maneries visionis vocatur visio ymaginaria que est visio qua secundum virtutem ymaginativam est visibile formaliter apprehensum; et differt a visione
 15 priori in tribus: Primo in hoc quod omnis visio corporalis sive per rectam intuicionem sive per reflexionem sive per refraccionem fit per limitationem speciei presentis visibilis in organo sensus visus; non sic autem visio ymaginaria, cum sepe fit in obiecti absencia.

20 Secunda differentia est quod visio corporalis solum inest videnti dum vigilat, sed visio ymaginaria inest tam dormienti quam vigili, nam in sompnis fiunt quecunque sompnia in visione ymaginaria, sicut multe prophecie imperfecte fiunt in vigili per misterium
 25 visionis ymaginarie, ut patet in Daniele qui tam vigil quam dormiens vidit visione ymaginaria sompnium Nabuchodonosor et per hoc vidit propheticæ ultra regem interpretationem sompnii, ut patet Daniel. II°.

Tercio differunt in hoc quod visio ymaginaria est
 30 tam quoad obiectum quam tempus visione corporali extensior. Nemo enim videt corporaliter nisi colorem aut lucem presentem vel subiectum aut eorum pri-

2. Imaginative. This differs from bodily sight,

a) In applying to absent things;

b) in acting during sleep;

c) in applying to things that do not exist,

4. C: videt. 5. D: dico. 11. C: Secunda in marg. alia manu.
 12. ABE: que secundum. 16. D: sive per refraccionem deest.
 17. D: sensibilis. 24. DE: vigile; ib. D: ministerium. 26. D: visionem imaginariam. 27. D: et philosopho vidit; ib. C: ultra in marg. alia manu.
 28. D: interpretationes. 29. C: quia visio.

rationem. sed homo videt ymaginarie illa, que non habent existenciam, ut montem aureum et multa ymaginabilia que nunquam existunt. Sepe etiam videt homo ymaginarie pro dando signo temporis illa que tunc non existunt sed post vel ante; primo modo legitur Act. X^o, 11-12, quomodo Petrus vidit in mentis excessu celum apertum et descendens vas quoddam velud lintheum quatuor iniciis submitri de celo in terram in quo erant omnia quadrupedia et serpencia terre et volatilia celi; que scriptura est verissima ad sensum positum. Secundo modo loquitur scriptura Act. IX, 11 quod Ananias ex mandato Domini alloqueretur Paulum: *Vade, inquit, in vicum qui vocatur Rectus et quere in domo Jude Saulum nomine Tharsensem. Ecce enim orat. Et vidit virum Ananiam nomine introeuntem et inponentem sibi manus ut visum recipiat.* Ecce quod Paulus vidit ymaginarie futurum factum Ananie, ut videtur probabiliter ex textu. Et ista visione vidit Heliseus Gesi valde distantem localiter. quomodo recepit simoniace a Naaman munera propter gratiam spiritualem quam Deus contulit Heliseo (ut patet IV° Reg. V^o). Et ita videtur quod triplex sit visio ymaginaria, sicut triplex est visio corporalis, scilicet visio ymaginabilis non existentis preteriti vel futuri, visio ymaginabilis non existentis sed visui possibilis, et visio cuiuscunque estimabilis sicut apprehensio estimative fantastice vel memorative organice.

3. Intellectual vision.

Sed tertia est visio intellectualis, qua primo intellectu videtur visibile; et est in beatis pura sine visione inferiori corporali vel tardante ymaginaria. In nobis

6. BCE: Act. 1. 7. B: celum deest. 9. ABC: in qua.
10. B: scripta alia manu. 11. D: positi. 14. C: nomine deest.
17. E: ymaginarie deest. 18, 19. ABC: et illa. 19. E: Elięus.
20. D: Anaaman. 22. E: Elięo. 23. B: visio — est deest. 25. B: preteriti — existentis deest. 27. D: sic; ib. B: estimacione. 31. D: tarditate.

15. Act. IX, 12.

autem sunt iste tres visionum species comitantes, ut simul video hiis tribus virtutibus sacramentum sensibile triplici visione.

Est autem triplex visio intellectualis, scilicet intuitiva, abstractiva et enigmatica. Prima visione vident Deum beati in patria, sicut vident angelos et sensibilia, et cum actus specificantur ab obiectis, ponitur quod iste sunt tres species intuicionum, sicut aliter intuetur beatus sensibile et aliter viator. Intuicio autem intellectualis habet hanc rationem quod per se causatur ex capacitate intellectus et presencia rei vise, ut posito visibili cum sua applicacione que exprimitur per presenciam et sufficienti capacitate intellectus consequitur intuicio. Sed sic non est de visione abstractiva, quia ad illam requiritur discursus rationis, sicut philosophi naturaliter noverunt Deum ex effectibus (ut dicit Apostolus Rom. I^o). Et illam dicunt doctores requiri ad actuale meritum vian-
 tis, et hanc neminem posse mereri in primo instanti in quo incipit preter Christum. Oportet enim tale meritum procedere a voluntate libere mota per rationem ad meritorie operandum quod requirit tempus in quolibet alio preter Christum.

Tercia autem visio intellectualis est enigmatica, que est de pure credito infusa obscura noticia, modo quo loquitur Apostolus I. Cor. XIII°, 12: *Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem*. Et noticiam istius modi habent tam boni quam mali in quolibet inicio noticie rei insensibilis, sic quod quandoque simul currunt iste tres noticie. Et communiter preedit visio enigmatica, cum oportet nos procedere ab imperfecto ad perfectum. Sic ergo novem modis satis equivoce sumitur visio in scriptura.

Three kinds of intellectual vision:
 a) Intuitive, as the blessed see God.

b) Abstractive, the result of reasoning; as the philosophers by nature know God.

c) Enigmatic, as by faith we see God.

This kind is prior to the others.

2. D: *videre*. 7. ABCD: *specificatur*. 9. B: *beatus deest*.
 10. E: *habet* — *rationem deest*. 14. B: *sicut*. 15. D: *sequitur*;
 E: *exigitur*. 24. D: *enigmata*. 25. E: *puro*. 32. D: *Sic enim*.

17. Rom. I, 19, 20.

God has
intuition of all
things, past,
present and
future, but
apprehension of
possible things
that do not exist.

Quandoque autem sumitur visio aggregative pro multis visionibus; unde in Deo distinguitur visio intuitionis qua Deus videt existentia presentia, preterita et futura. Omnia enim illa intuetur, cum existant sibi presentia, sed possiblea que non existunt videt Deus 5 noticia simplicis apprehensionis. Unde quomodo oportet illa esse, non tamen oportet illa existere (sicut patet alibi diffuse).

These
distinctions
explicitly
oppose
contradictions
in Scripture;

Et per istam distinctionem potest intelligi scriptura que videtur contradicere sibi ipsi. Nam Exodus XXXIII°, 20 20 capitulo dicit Deus: *Non me videbit homo et vivet*, hoc est, non tunc vivet vitam naturalem, dum deitatem fuerit intuitus, ut fuit de Moyse et Paulo in raptibus, et ut evenit de beatis; vivunt enim tunc aliam vitam spiritualem mortificati mundo. Et hec est ratio quare 15 debemus mundum relinquere et non implicare nos terrestribus sed spiritualibus inhiare.

e. g. so to mean
seeing God.

Et sic intelligitur illud Johannis I^o, 18: *Deum nemo vidit unquam*. Et illud Apostoli I. Cor. II°, 9: *Nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis 20 ascendit cum eis similibus*. Notandum tamen quod tales negative quandoque excedunt claram intuitionem divine essencie et quandoque equalitatem visibilitatis divine. Quamvis enim beati clare videbunt divinam essenciam, non tamen secundum ultimum sue visi- 25 bilitatis, cum hoc soli Deo sit proprium. Necesse itaque est tales distinctiones cognoscere, nam propter talem ignoranciam et alias malicias dicitur Manassen regem Juda impetere Isaiam super heretica pravitate et ipsum usque ad mortem serrare. Dicit enim (ut supra 30

1. C: *Quandocunque*; ib. C: *aggregativa*. 5. C: *existunt* in textu; aut in marg. alia manu. 7. C: *oportet*. 12. D: *vitam animale*; ib. B: *cam*. 13. ABCE: *et raptibus*. 14. C: *eveniet*. 15. E: *spiritualem deest*; ib. D: *mortificato*; ib. DE: *est deest*. 21. E: *visionem*; C: *visionem* in marg. alia manu. 27. C: *cognoscere deest*; agnoscere in marg. 30. D: *serrare*.

exposui): *Vidi dominum sedentem super solium excelsum*. Et Deus dicit Moysi: *Non videbit me homo et vivet*. Sed concordantur per hoc quod propheta vidit Dominum visione abstractiva cum visione alia
 5 quam habuit de ymagine vel figura; per hoc enim quod Ysaïas vidit talem ymaginem oculo corporali et visio deitatis fuit sibi infusa cum visione abstractiva quam Deo movente elicuit, Deum super alios intellexit, et sic generaliter in lege veteri, quando
 10 dicitur quod videt vel audit Dominum, intelligitur de sensazione in signo cum noticia abstractiva divine essencie, non quod tunc intuitus est Deum, ut sepe declarat Augustinus et specialiter in libro Sermonum Sermone primo: *Apparere, inquit, per substanciam*
 15 *suam, sicuti est, nonnisi mundis cordibus dignatur, ut dicit evangelium; oculis autem corporalibus sanctorum. Si quando Deus voluit apparere, non per se ipsum, sed per creaturam sensibilem, quantum ista carne sentiri potest apparuit*. Et post diffuse declarat
 20 istam sententiam.

Et patet quod sicut nemo sufficit Deum videre oculo corporali, sic nec corpus Christi in hostia consecrata, quia si sufficeret videre sic illud corpus
 25 ibi, sufficeret videre sic illud corpus esse ibi, et discernere cuiusmodi est ibi, quod est contra experientiam et determinacionem Urbani quinti cum suis cardinalibus. Videt, inquam, fide et intellectu corpus Christi in hostia consecrata, et sic per istam distincionem de visione intelligende sunt alie scripture ut Math. V^{to}, 8, ubi promittitur pro finali premio
 30 *beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt*.

As no man can see God with the bodily eye, so neither can he see the body of Christ in the host.

4. A: cum in textu; in marg. alia manu: tamen. 7. ABC: sibi deest. 8. ABC: eliciunt; E: deest. 17. ABCE: Sed quando; C: Debet quando voluerit; ib. C: se deest. 19. ABC: sentire. 23. D: sicut. 24. E: ibi — corpus deest. 30. ABCE: ut deest; ib. ABCD: ubi deest.

2. Exod. XXXIII, 20. 14. Recte XVII De Diversis = Sermo VI, De eo quod apparuit Dominus, Opp. tom. V, 34.

armatura corporis Christi per se videtur in hostia, and that in
videtur quod corpus Christi videbitur consequenter. ^{seeing the}
Confirmatur ex predicta sententia Augustini dicentis ^{accidents of the}
quod *Deus in ista carne potest sentiri oculis cor- ^{host we see}
^{Christ's body.}
5 *poralibus*, sicut dicimus parietem colorari et videri
per spissas picturas parieti collinitas. Istam autem
arguciam magnificant ydiote, asserentes quod solum
accidens vere sentitur. Sed ignorant philosophiam
quomodo nullum accidens potest sentiri nisi in virtute
10 substantie sustentantis, cum nullum accidens sit nisi
substantiam accidentari, hoc est, modus accidentalis
substantie. Accidens tamen videtur per se et subiectum
per accidens; cum ergo nullum accidens corporis
Christi in hostia videtur oculo corporali, manifestum
15 est quod ipsum non videtur sic per accidens sed
ipsa hostia.*

But the
accidents that
we see are not
accidents of
Christ's body.

Et quantum ad Augustinum, patet quod ipse extendit
sensacionem ad omnem noticiam intuitivam, iuxta
illud Apostoli Rom. XI°, 34: *Quis enim cognovit sen-*
20 *sum Domini?*

Sed ulterius notandum quod Augustinus dicit *Deum* ^{Augustine says}
apparere oculis corporalibus in dicto casu et in ista ^{that God}
carne; sed loquitur de apparicione remota et abstracta. ^{appears to the}
Nam videndo corpus assumptum ab angelo ad dandum ^{bodily eye; but}
25 officium dicit scriptura sepe quod homo videt illum ^{this is as when}
angelum, ubi oportet quod visus sumatur aggregative ^{an angel takes}
^{a man's body;}
^{the body is}
^{visible to the}
^{eye, the angel}
^{only to the mind.}
pro visione sensus et visione intellectus terminatis ad
visibile aggregatum ex assumpto corpore et ipso an-
gelo. Et sepe dicit scriptura quod homo taliter videt
30 *Deum*; unde unus in casu videt angelum, et bestia
vel alius homo videns eandem corporalem ymagina-
cionem non videt angelum, quia deficit sibi visio

1. C: *per se* deest. 9. E: *ullum*. 12. E: *et* deest. 14. D: *in*
eucharistia. 15. ABC: *est* deest; ib. D: *sic videtur*; ib. E: *sic* deest.
19. ABC: *Rom. V*; ib. C: *enim* deest. 22. C: *carnalibus*. 26. D: *visio*.
28. E: *et illo*. 31. AB: *eandem corporalem eandem*. 31, 32. E: *ymaginem*.

3. Cf. S. Augustini Opp. tom. V, 34, 313; VIII, 866 et al.

intellectus appropriata spiritui elaborata a tali notitia sensitiva. Sed secus est de visione hominis, cum ipse sit realiter ipsum corpus.

Sed quarto obicitur sic: Homo videt angelum, sicut oportet concedere ex fide scripture, et ita abscondita est natura angeli in illo corpore assumpto, sicut corpus Christi in hostia consecrata, ergo per idem homo videt in hostia sensibiliter corpus Christi. Nec valet dicere quod homo videt corpus oculo corporis et angelum solum oculo mentis, quia tunc falsa foret scriptura Genes. XVIII°, 2 ubi dicitur: *Cum Abraham eleuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes iuxta eum; quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum*; ubi notum est quod loquitur de visione oculi corporalis. Unde Num. XXII°, 24 dicitur quod asina Balaam *vidit angelum in angustiis duarum maceriarum*, ubi patet quod intelligitur solum de visione sensitiva, cum asinus non habuit intellectum. Et idem patet expresse Judic. XIII°, 3 de parentibus Sampsonis quod viderunt angelum oculo corporali. Juxta quem modum loquendi loquitur evangelium. Nam Math. XXVIII°, 3 dicitur de angelo: *Erat autem aspectus eius sicut fulgur, et vestimenta eius sicut nix*. Et Marc. XVI°, 5 de eodem angelo dicitur quod *mulieres introeuntes in monumentum viderunt reuolutum lapidem et iuvenem sedentem in dextris coopertum stola candida*. Hic et in quotlibet locis aliis patet quod loquitur de visione corporea. Cum ergo non sit phas fideli negare istam scripturam nec argumentum captum ab ea per locum a completa similitudine, videtur quod si homo potest videre angelum qui est omnino invisibilis in sua natura per visionem corporis contingentissime sibi coniuncti; multo magis

It is objected again that scripture gives instances of angels being seen with the bodily eye.

6. E: assumpta. 8. D: Nec oportet. 10. D: frustra foret.
13. E: Et notum; ABCD: ibi notum. 15. ABC: Balaam. 16. D: duarum viarum.
16, 17. E: loquitur. 21. C: Nam in marg. alia manu.
22. E: tamquam fulgur. 25. ABCD: et deest; ib. ABCD: a dextris.
29. C: ab ea — locum in marg. alia manu.

homo videret in sacramento corpus Christi, cum sit eque presens in hostia, cui permanencius copulatur quam angelus corpori sibi magis alieno et habet in se rationem sensibilis.

- 5 Hic dicitur quod sancti patres negantes visionem corporalem corporis Christi in hostia satis preceperunt hanc evidenciam et quotquot alias quas scimus facere. Conceditur ergo scriptura tanquam fides, sed ad sensum catholicum, scilicet quod homo videt oculo
 10 corporali corpus assumptum ab angelo et oculo mentis videt naturam angeli; et illa visio aggregata terminatur ad duplex visibile aggregatum, scilicet corpus sentitum et angelum. Unde ad docendum nos istam secundam partem visionis dicitur Genes. XVIII°, 3 sic
 15 singulariter: *Domine si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum.* Et multa sunt similia singulariter dicta pro visione mentali que principaliter terminabatur ad Deum.

The true sense of this is that the man saw the assumed body with the bodily, the angel with the mental eye.

Et quantum ad illud Num. XXII°, patet quod
 20 loquitur de nuda visione sensitiva que terminabatur ad corpus quod secundum tropum sepe dictum vocatur angelus; non enim fuit asina elevata ad cognoscendum Deum sed docuit hominem quantum sibi pertinuit.

- 25 Triplex autem ponitur ratio diversitatis quare conceditur quod homo sic videt angelum et non sic corpus Christi in hostia. Primo quia figura, motus et vox viva que apparent in corpore assumpto per angelum significant expressius presenciam rationalis
 30 nature quam significat hostia vel suum accidens corpus Christi, ideo solo intellectu et fide illud concipitur. Secundam causam videtur beatum Gregorium

Three differences between this case and that of the host: 1. A body is more significant of a rational nature than the host is of Christ's body;

7. ABC: quas deest; ib. ABCD: ferre. 14. E: XXVIII. 22. ABC: Non autem. 25, 26. ABC: quare contra. 26. D: homo sentit; E: sic sentit. 28. C: et in marg. alia manu. 29. D: signant. 30. E: creature; ib. D: signat. 32. D: Secunda in.

32. Sti. Gregorii In Evang., Homil. X, tom. I, pag. 1468.

2. The angel assumed the body in unity of person.

3. The nature of the angel is in the body definitely, not merely symbolically.

3. argument: Bread is said by Scripture to become the body of Christ, therefore it is identified with the body.

False and unscriptural terms invented as to the sacrament.

notare quod angelus cum sit *rationale* animal assumpsit corpus in unitatem persone, et sic videndo idem corpus videt homo suppositum quod est angelus, quia illud corpus foret persona angeli. Et tercio quia natura angeli est in corpore illo diffinitive, sed corpus Christi⁵ licet sit ibi vere et realiter, tamen est ibi non verius quam sacramentaliter ut in signo.

Sed istas difficultates hic non discucio; sed faciat adversarius in toto plenam similitudinem utrobique et concedam sibi quod ipse videt corpus Christi in¹⁰ hostia oculo corporali.

Terzio principaliter arguitur pro ydemptificatione quod iuxta fidem scripture, iuxta sanctos doctores et leges ecclesie panis sensibilis fiet corpus Christi et per consequens fiet idem cum corpore Christi et¹⁵ sic sibi ydemptificabitur. Aliter enim non foret signanda conversio, consecratio vel mutacio talis panis nisi extenderit se ad ydemptificationem cum corpore Christi; et ad hoc sonant multe auctoritates quas allegat Magister IV° Sentenciarum, distincione . . .²⁰

Hic dicitur primo quod multe rime reperte sunt ad colendum false hoc sacramentum, ut patet de transsubstanciacione, de conversione, de ydemptificatione et de inpanacione cum eis similibus, in quibus omnibus oportet fidelem cavere de heresi, quia sicut²⁵ prima heresis discipulorum orta est circa hoc sacramentum, sic et heresis multiplicior exinde est orta. Ideo oportet attendere ad sensum scripture catholicum et ad prudencias sanctorum doctorum in materia ista loquencium; hoc autem servabitur pro theoreumate³⁰ quod scriptura debet undique concedi ut fides katho-

2. D: *persona*; ib. *idem*; C: *illud* in rasura. 9. ABC: *pleno*.
13. ABDE: *quod hoc*. 16. E: *foret*. 17. D: *talis* deest. 20. E: *distincione* deest; A: sequitur lacuna in cod. 21. D: *primo* deest; ib. D: *experte sunt*. 27. D: *multipliciter*. 28. E: *advertere*. 30. ABC: *theoreumate*; C: corr. in marg.; D: *thoremuate*.

20. Cf. Petrum Lombardum, lib. IV, dist. XXI.

lica et specialiter verba Christi quibus sacramentum conficitur: *Hoc est corpus meum*; cuius sensum sepe exposui.

Nec sequitur quod quilibet dicens talem sensum
 5 dicet scripturam sacram, cum oportet quod ad scripturam sacram Spiritus Sanctus sibi inprimat sensum sacram. Unde salva veritate scripture sacre ex integro licet nobis christianis negare quod panis quem sacramus sit ydemptice corpus Christi, licet sit efficax
 10 eius signum. Licet enim nobis variare in loyca stante fide, sicut in ecclesia primitiva baptisabant in nomine Domini Jesu Christi et post secundum expressiorem formam evangelii baptisabant in nomine Trinitatis; ut dictum est licere prudenti pretori aperire varie et
 15 claudere portas castri. Sicut enim *multi abierunt retrorsum* credentes carnem Christi et sanguinem esse cibum corporalem ab eis corporaliter comedendum, ut patet Joh. VI°, 67; sic usque hodie sunt multi qui putant panem illum sensibilem in altari
 20 esse ydemptice corpus Christi, non distinguentes inter illam figuram et suum figuratum nec attendentes ad illum sensum tropicum.

Sed supponamus totam communitatem christianorum irregulariter cognoscere hunc sensum, non
 25 fingendo mendacium ex parte accidencium per se existencium et admittere talem modum loquendi: *Hoc signum est corpus Christi* ad sensum catholicum, ita quod *esse* significet sic sacramentaliter figurare, adhuc non sequitur quod panis ydemptificetur corpori
 30 Christi, ut patet attendenti ad sensus. Non enim

We must take the words of Scripture in the sense that the Holy Spirit gave them.

Taken thus, 'to be' does not imply identity.

4. C: *talem* alia manu. 5, 6. B: *cum — sacram* deest. 11. B: *baptisabant* alia manu. 12. ABDE: *Christi* deest. 14. E: *predicatori*. 16. E: *corpus*. 18. C: *patet* in marg. alia manu. 23. D: *supponimus*. 24. ABD: *regulariter*. 25. C: *ex parte* in marg. alia manu. 29. ABC: *ydempticetur*.

15. Joh. VI, 67.

sequitur, si panis sic figurabit corpus Christi quod tunc fiet idem numeraliter eidem corpori; nec subest tanta auctoritas ad concedendum locucionem unam ut aliam. Nunquam enim crediderunt patres vere ecclesie quod panis ille sit idem numeraliter cum corpore Christi, sicut nec credunt hodie sacerdotes qui conficiunt; tunc enim tangerent infirmi illum devocius quam *mulier que tetigit fimbriam vestimenti Christi* Luc. VIII°, 44; et infinitum honorabilius tractarent corpus dominicum vivum et gloriosum quam de facto tractant panem illum. Et patet quod nec fides scripture nec sancti doctores nec leges ecclesie dictant quod omnis talis panis consecratus fiet ydemptice corpus Christi.

Et si replicatur per locum a simili, si panis quem Christus accepit in manibus fiebat et fit corpus Christi per consecracionem, per idem panis quem sacerdos hodie rite consecrat, fieret et foret sic corpus Christi: patet quod doctores moderni negarent assumptum ut summe hereticum; ille autem qui fideliter concederet consequens quod panis ille est corpus Christi ad sensum expositum, negaret quod panis ille fiet vel erit idem numeraliter cum corpore Christi, quia illud esse quod est sic figurare non est sic ydemptificari; et talis fidelis crebro concederet sine repugnancia quod ille panis est et non est corpus Christi, ut equivocacio in qua non est contradiccio melius detegatur.

The difficulty is as to the virtue by which the host becomes a sacrament.

Sed difficultas est de virtute qua alteratur panis vel ut alij loquuntur, convertitur, transsubstanciatur vel consecratur ut sit sacramentum.

Hic dicitur primo quod multitudo talium terminorum introducta sine auctoritate scripture multum alteravit et perturbavit ecclesiam; secundo dicitur quod illa

9. E rectius: *eius*.

replicatur deest.

20. D: *summe heretici*.

11. ABC: *quod de facto*.

17. D: *post consecracionem*.

15. ABC: *si before*

19. ABC: *et patet*.

virtus quam habet panis est transitoria et nobis
 insensibilis, nec scimus pro quo instanti advenit vel
 recedit, cum tamquam species lucis fundatur in corpore
 Christi; ideo dicunt quidam philosophi quod panis
 5 non exinde alteratur, alii autem dicunt quod alter-
 ratur spiritualiter, extense loquendo de alteracione, et
 terminatur ad conversionem panis in corpus Christi,
 ut loquitur Ambrosius. Et per illam conversionem
 diversi diversimode intelligunt, illi minus bene quod
 10 panis secundum se totum destruitur, et illi quod
 panis fit corpus Christi ad sensum expositum; et sic
 potest intelligi Thomas quod corpus Christi est ibi
 presens per conversionem panis in ipsum; sic Christus
 est presens humanitus fidelibus congregatis in nomine
 15 suo per fidem et dileccionem conversis ad ipsum.
 Nec est alia sanctitas in sacramento, ut patet ex dictis;
 et illa sanctitas videtur esse subiective in corpore
 Christi et contentive vel diffinitive in sacramento
 non corporaliter sed causaliter, sicut sacramentum
 20 habet aliam virtutem ad movendum animam fidelem
 ad devote memorandum Christum, que virtus est
 subiective in anima et obiective in sacramento; nun-
 quam tamen est nota fidelitas quod virtus talis sit
 res potens per se existere vel quod illa mutacio vel
 25 conversio terminatur ad ydemptitatem numeralem
 sacramenti et corporis Christi.

Sed pro istis mutacionibus notandum quod possunt
 tam bene quam male intelligi. Bene, ut transsubstan-
 ciacio sit conversio, quando una substancia transit
 30 in aliam vel fit alia. Contentarentur autem superiores
 ecclesie de sensu transsubstanciacionis manente trans-
 substanciati essentia, cum nullus alius sit fundandus.
 Ponunt enim papam in sua intronizacione creari

Here we must
 beware of
 imposing
 unscriptural
 terms.

Even these
 terms e. g.
 transsubstan-
 tiation are
 capable of a
 right meaning.

4. ABC: *quidem*. 13. D: *scut*. 15. ABE: *conversetur*.
 19. C: *corporaliter* in textu; in marg.: *formaliter*. 25. D: *ydemptifica-*
cionem. 29. B: *fit*. 32. ABCE: *fundandum*. 33. D: *tronisacione*.

mutato nomine et creare hos quos promovet; illud autem foret plus quam transsubstanciare, quod fit quando Deus mutat creaturam substancialem in melius. Unde Ambrosius II° libro De Penitencia: *Interiit, inquit, caro, cum substancia eius transit in Christum.* 5 Ideo sepe dicunt doctores quod conversus sit ipse Christus.

Item Augustinus De Penitencia: *Nullus transit ad Christum, ut incipiat esse quod non erat nisi eum peniteat fuisse quod erat.* Et sic sancti cum usu 10 ecclesie ponunt talem conversionem vel transsubstanciacionem essencie, licet ipsa maneat eadem in natura.

This right meaning is in all ways more fitting. It allows us to find in the essence of bread a subject for transsubstantiation.

Et patet ex principiis secte signorum conveniencia huius sensus. Ipsi enim ponunt propter difficultatem fidei et augmentum meriti multa que nesciunt fundare; 15 quanto magis nos ponemus fundabiles et venerabiles veritates catholicas inconveniencium exclusivas. Per hoc enim possumus ponere essenciam panis subiectare transsubstanciacionem, quam ipsi ponunt esse sine subiecto, licet non possint hoc intelligere, sicut dicunt. 20 Per hoc eciam possumus salvare dicta catholica sanctorum legum et usus ecclesie, que dicunt concorditer quod panis fiet caro Christi. Et tercio potissime, quia fides scripture in quinque evangelistis narrat Veritatem que mentiri non potest asserere quod panis est corpus 25 suum. Unde videtur esse nimis hereticum quod virtute benediccionis Christi panis omnino destruitur, sicut patet ex diffinitione heresis.

Et quantum ad decretalem que videtur dicere quod accidens est sine subiecto, dicitur quod hoc est in- 30

1. E: *has quas.* 5. E: *cum sapientia.* 6. E: *fit*; E: *sit* in marg. alia manu. 12. ABC: *idem.* 14. ABC: *huius signorum*; C in marg. corr.; ib. E: *Ipse*; ib. C: *ponunt propter* in marg. alia manu. 15. ABC: *fundari.* 16. ABC: *ponere.* 17. D: *virtutes*; ib. E: *exclusas.* 17, 18. D: *pro hoc.* 18. ABCE: *subiectari.* 25. D: *est hic.* 27. C: *Christi* in marg. alia manu.

4. Cf. S. Ambrosii, De Poenitencia, lib. II, cap. VII (?) (very loosely quoted). 8. Opp. tom. V, 2, 1363.

possibile de virtute sermonis, ut patet ex determinatione Augustini; sed potest sic sane intelligi quod accidens sensibile in eukaristia est sine corpore sibi subiecto existente in actu consideracionis fidelis ad
 5 quod magis debet attendere. Nam (ut dictum est) cogitacio nostra principaliter debet esse de corpore Christi in celo et cogitacio de natura eukaristie est propterea suspendenda. Et ad istum sensum videntur sancti dicere quod in hostia solum remanent quali-
 10 tates.

Sed quarto principaliter circumpalpitat infidelis per aliam rimam vacuum, dum arguitur pro ydemptificatione per hoc quod magis consonus et devotus modus in eukaristia est ponendus; sed huiusmodi
 15 est inpanacio, ut dicit sic opinans quod sicut verbum assumpsit humanitatem faciendo ex deitate et humanitate idem suppositum, ita videtur in materia de eukaristia.

4. argument: Impanation is the most devout theory; and it corresponds to the Word's assumption of manhood.

Unde quidam vocant inpanacionem qua panis fit
 20 caro Christi et invinacionem qua vinum fit sanguis Christi, sicut vocant incarnationem qua caro fit Deus, ut dicitur Joh. primo. Et pro isto videtur sententia Augustini in libro sententiarum Prosperi, et ponitur in De Consecratione distincione II^a *Hoc est*, ubi sic
 25 dicitur quod *sacrificium altaris duobus conficitur*, et constat scilicet *visibili elementorum specie et invisibili Christi carne et sanguine, scilicet sacramento et re sacramenti, sicut persona Christi constituitur ex homine et ex Deo, ideo sicut Christus est verus Deus*
 30 *et verus homo, sic est de isto sacrificio.*

Hic tangitur deliramentum tertium quo ceci rimantur ficticias ad palliandum sua mendacia. Nam (ut

9. D: *hostia sacramenti.* 12. ABDE: *vacuandum.* 14. E: *et huiusmodi.* 15. D: *unde dicit.* 20. D: *vinacionem.* 25. ABC: *sacramentum.* 26. ABC: *visibile.* 29. D: *et deest*; E: *et Deo.* 31. ABCE: *Hic tangitur deliramentum deest*; ib. B: *quomodo.*

sue quid et quantum debet credere. Ideo odibiles sunt qui ad onus et illusionem ecclesie fingunt mendacia. Et utinam ecclesia Avinonica ponderaret istam sententiam. Licet enim usque ad tempus
 5 Clementis V^{ti} stetit episcopus Romanus (ut debuit) intra Romam vel suam diocesim, ut cronicat Cistrensis libro ultimo cap. XXXIV, et diu ante cepit generacio ista declinare ab antiqua fide de quidditate hostie, tamen tota illa ecclesia propter diuturnitatem
 10 more in irreligiosa lascivia potest dici Avinonica, sicut fingit se Romanam ecclesiam; si enim vendicat universalem iurisdictionem, ut Petrus, debet secundum regulas Christi illuc accedere quo in plus populosa patria novit gentilitatem barbaram plus fervere.

15 Hic enim dicitur symoniaca avaricia intoxicare contratas occiduas tamquam corvus quiescens in reperto cadavere. Notaret (inquam) quomodo a tempore apostolorum usque ad quatuor doctores ecclesie in fide florebat ecclesia, non introducendo de quidditate sacramenti altaris accidencia ignorata, et ex post
 20 continue retrocessit; et ponderaret equa lance evidencias que necessitarent ad seminandum istam sententiam inintelligibilem et infundabilem tam contrariam antique sentencie. Si, inquam, introduxit scolam istius mendacii arroganter sine revelacione vel evidencia a
 25 priori, quis dubitat quin sit proditorius seductor ecclesie et precipuus discipulus Antichristi? Unde solebam ponere sociis meis quod simus in meditullio temporis antequam ista cecitate defamata fuit ecclesia et quod
 30 protunc faciant evidencias quod ab ecclesia taliter debet credi; licet enim rimari rationem fidei, quare ergo non rationem dicti Innocencii tercii, cum videtur

The church has got worse since the popes were at Avignon.

The West is drunk with avarice and is like a crow resting on its carrion.

4. ABC: *iuxta ad.* 6. C: *inter* in rasura; ib. C: *et suam.*
 10. ABC: *moris*; C: *correx.* 11. AC: *reedificat.* 13. D: *illic.*
 20. C: *accidencia* in marg. alia manu; ib. ABCD: *ignorancia.* 21. D: *ponderat*; ib. E: *eque*; ib. C: *lance* in rasura. 21, 22. ABC: *evidencius.*
 23. ABC: *et deest.* 24. C: *antique* alia manu. 28. D: *sumus*; ib. C: *temporis* deest. 31. E: *qualiter.* 32. E: *dicti* deest.

contrarium rationi et per consequens fidei ac decreto Romane ecclesie.

Doctum est autem quod sententia Thome sit nimis debilis in hac parte; nec dubito quin nulla nova sufficiencia subintrabit, quia non fundatur in scriptura; vel maioribus doctoribus.

Augustine as
quoted in the
decree is on our
side.

Secundo notandum quod inter omnia decreta sanctorum istud decretum cum glossa sua magis facit pro nostra sententia. Augustinus enim distinguens inter sacrificium et sacramentum dicit quod *sacrificium conficitur ex sacramento et re sacramenti que est corpus Christi et sanguis*, ut est in persona Christi, non quod deitas et humanitas sint partes Christi sed eius quidditates, quarum utraque est totus Christus. Sic sacrificium dicit aggregative et non per viam compositionis ex partibus sacramentum sensibile et corpus Christi cum sanguine. Ulterius Augustinus approbans locucionem tropicam ita scribit: *Caro Christi et quam sub forma panis opertam in sacramento accipimus, et sanguis eius quem sub vini specie ac sapore potamus, sic quod caro est corporis et sanguis est sanguinis sacramentum*. Hic patet quod iste sanctus loquitur tropice ut scriptura et docet quod corpus Christi ibi absconditur sic quod non ibi videtur oculo corporali. Et tercio explanat et applicat hunc sensum expressius: *Panis, inquit, celestis qui vere est caro Christi suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi*, quod exponit antea per hoc quod istis signatur vera caro Christi et sanguis. Unde glossa dicit quod *hoc celeste*

8. C in marg. alia manu: *scilicet quod potencia, De Consecratione, distincione IIa. Hoc est*; ib. ABC: *fecit*. 21. *corporis*; C corr. in alia manu: *carnis*. 23. C: *sanctus* deest. 29. C: *figuratur*.

10. Decreti Tertia Pars, Dist. II, cap. XI.VIII. 30. Cf. Glossam ad vocem *Celestis*: quod celeste sacramentum quod vere representat Christi carnem etc.

sacramentum, quando sic representat Christi carnem, dicitur corpus Christi sed inproprie, scilicet signandi misterio. Sic, inquit Augustinus, ipsa carnis inmolatio que fit manibus sacerdotis vocatur Christi passio, mors et crucifixio, non rei veritate sed signandi misterio, sicut sacramentum fidei baptismi est fides.

In isto et aliis sibi similibus vellem emulos notare distinctionem predicationis duplicis et sensum propositionis sacramentalis, et tunc non mirarentur de
 10 sanctorum doctorum decretis cum ecclesie legibus nec de nobis ipsos tunc exponentibus. Quis (rogo) dubitat quin glossa ista sit duplex ex mendacio glossatorum sumpta que datur decreto Nicholai IIⁱ *Ego Berengarius*, cum textus sic loquitur: *Profiteor panem et*
 15 *vinum que in altari ponuntur post consecrationem non solum sacramentum sed verum corpus Christi et sanguinem domini nostri Jesu Christi esse.* Super quo textu dat glossa pro regula ut omnia referas ad
 20 panem et vinum sed *species panis et vini* per se positas non solum *esse sacramentum* nec corpus Christi, sed *sub illis contineri corpus Christi.* Et sic confessio Berengarii est impossibilis et heretica de virtute sermonis, sed debet glossari per suum contra-
 25 dictorium, cum hereticum sit quod panis et vinum remaneant post consecrationem sacramentum, sed sunt res aliene nature, non panis et vinum sed accidentia que non possunt esse corpus Christi, sed in illis est corpus Christi.

Absurdity of
the gloss put
on the decree
Ego
Berengarius.

1. ABDE: *quin sic*. Rectius: *quod*; cf. intra glossam ord. ad vocem Celestis. 2. ABE: *signando*; C: correxit. 3. ABE: *involutio*; C: correxit. 4. C: *propriis manibus*. 11. D: *vere exponentibus*. 13. ABCD: *ficta que*. 15. E: *post consecrationem deest*. 18. E: *referis*. 22. D: *simul sed*. 23, 24. D: *de verbis sed*. 24, 25. D: *suam contradictionem*. 26. D: *sacramenti*.

3. Decret. ut supra.
Panem et Christi esse.

17. Cf. Glossam ordin. ad vocem

This gloss
contradicted by
Augustine,

O quam detestanda glossa que tociens exponit textum per suum contradictorium; et in eadem propositione mutat sensum eiusdem termini contra regulam propriam. Recoleret, inquam, de textu Augustini, ubi dicit de omnibus modis contendere approbandum ⁵ quod *caro est carnis et sanguis est sanguinis sacramentum*; et illam carnem vocat iste sanctus *celestem panem qui vere est corpus Christi suo modo*; tunc enim verecundaretur de glossa quam hic addicit, hoc est: *improprie dicitur corpus Christi suo modo, sed non* ¹⁰ *rei veritate*. Beatus autem Augustinus exponit se ipsum quod ille panis sacratus videtur esse corpus Christi modo signi, cum tropice et sacramentaliter vere significat corpus Christi. Nec dubium quin Augustinus intendit per panem naturam panis, non accidens, ¹⁵ quod tam expresse asserit *non posse per se esse*.

and Ambrose.

Et conformiter intelligit beatus Ambrosius illud decretum: *Panis est in altari*; non enim est bona glossa, beato Ambrosio probante et asserente quod *panis potest esse corpus Christi*; quam glossator sibi ²⁰ addicit dicens: *Impossibile est quod panis sit corpus Christi, sed talia sunt ad sanum sensum intelligenda*. Nec dubium quin glossator iste non tantum insani- visset, nisi fuisset seductus per glossatores theologos. Unde signum prolixitatis et dubitationis sue in ista ²⁵ materia est quod in principio illius distincionis recitat tanquam opinionem probabilem quod panis et vinum remanent post consecracionem; quod probat ex illo decreto *Ego Berengarius* et non reprobatur.

6. ABCE: *corporis*; C corr. in marg. alia manu. 8. D: *que*; ib. D: *caro Christi*. 9. ABD: *huic*; E: *hinc*. 12. D: *vere est corpus*. 13, 14. D: *signat*. 17. E: *intendit ac intelligit*. 18. C: *enim* in marg. al. manu. 19. ACD: *probanti*; ib. Codd.: *asserenti probante*. 20, 21. B: *sic addicit*. 22. *talía*; adde verba, ut in glossa; ib. ABDE: *ad sacrum*; A: *sanum* sup. lin. 24. C: *nisi* in marg. alia manu. 29. DE: *Berengarius*.

4. See above. 6. Cf. Decretal. *Hoc est* (ut supra). 18. Decr. Tertia Pars, dist. II, cap. LV. 21. Vide Glossam ad vocem *Quo id est*.

Foret autem immemor sensus proprii, nisi appareret sibi sensum illius facere pro hac via. Oportet ergo intelligere sanctos cum scriptura quod figurative et vere vocant signum nomine signati.

- 5 Habito ergo sensu decreti magni Augustini et aliorum sanctorum invehō contra istam sententiam, primo per hoc quod iuxta sanctorum sententiam panis materialis per benedictionem fit corpus Christi; quod non foret verum iuxta hanc viam: ergo illa repugnat
 10 sanctorum sententiis. Assumptum licet sit contra regulas modernorum doctorum, patet per beatum Augustinum, Sermone LXI° pro feria II^a Pasche, et ponitur in De consecratione, distincione II^a: *Mementote*, inquit, *carissimi quemadmodum dominus Jesus ab eis quorum*
 15 *oculi tenebantur ne illum agnoscerent in fractione panis voluit se agnosci. Non*, inquit, *omnis panis sed accipiens benedictionem Christi fit corpus Christi. Nec dubium quin loquitur de pane materiali, ut IV^{to} de Trinitate: Corpus et sanguinem Christi dicimus*
 20 *illud quod ex terre fructibus acceptum et prece mistica consecratum recte sumimus ad salutem in memoriam dominice passionis. Nulli dubium quin non intelligit ignotum accidens acceptum ex terre fructibus et sacramentaliter benedictum sed (ut verba*
 25 *sonant) verum panem usualem taliter consecratum.*

The saints declare that material bread becomes by benediction the body of Christ.

Item, omnis natura vel quidditas corporis est suppositum eiusdem corporis, ut patet alibi; ergo si natura panis et vini ydemptificata sit corpori Christi

If matter and form pass away there is no bread to be changed,

2. ABC: oportet enim. 5. BC: magistri Augustini; ADE: magis Augustini. 10. ABCD: Argumentum licet. 12. sermone; D: distincione. 14. ABC: ab eis deest. 16. AC: recognosci; BDE: reagnosci. Correxī. 17. C: Christi in marg. alia manu; ib. B: fit — Christi deest. 19. Christi; D: ubi. 20. D: coacceptum. 26. C: corporis Christi. 28. sit; D: si.

12. S. Augustini Sermo CCXXXIV In dieb. Pasch. V. Opp. tom. V, 987. 16. Decret. Tert. Pars, dist. II, cap. LXI. 18. ib. cap. LX.

et sanguini, videtur quod panis et vinum ydemptificatur corpori Christi et sanguini, et per idem Deus ydemptificare quidlibet posset cuilibet; quod est contra dicta de ydemptificatione. Est enim questio isti vie: Si tam materia quam forma panis et vini remanet post consecracionem vel non. Si non, tollitur inpanacio sicut in transsubstanciacione, ubi dicitur totam substantiam annihilari. Non enim fit panis caro Christi qui secundum se totum destruitur, antequam fieret caro Christi; nec natura eius convertitur in suppositum partis Christi, cuius utraque natura desinit esse secundum se totam. Si vero tam materia quam forma panis et vini remanet, videtur quod integre suppositum panis et vini remanet, et cum neutra illarum fit natura corporis et sanguinis, videtur quod remanent corpora omnia distincta ut in principio, preter hoc quod per consecracionem habent habitudinem ut signum et signatum, sicut dicit antiqua sanctorum sententia; nec evadet inpanans difficultatem, querendo sollicite quid evenit de elementis panis et vini. Non enim accidit quidditas corpori naturali nec fingi potest quod accrescit ex consecracione corpori Christi in celo pars materialis aliqua vel formalis.

if they remain
the bread
remains.

Scripture says
nothing of
impanation and
we should not
add to the
requirements
of Scripture.

Item (ut sepe asserui), non est sompniandum mendacium in ista materia, ne ydolatra false immolet patri mendacii. Apostolus I. Cor. X^o, 14 incipiens tractare de hoc sacramento hortatur sibi carissimos *fugere ab ydolorum cultura*. Cum ergo ista inpanacio non habet evidenciam ex scriptura, ex ratione vel ex testimonio dante fidem, videtur quod catholicus pro evitando periculo non debet inpanacionem talem asserere. Et ista regula usus sum contra transsub-

1-2. C: videtur — sanguini deest. 6, 7. ABC: impanacione.
7. C: sicut in marg. alia manu. 8. D: adnullari. 11. cuius; C in
marg. alia manu: scilicet panis; ib. utraque; D: unquam; ib. natura;
C in marg. alia manu: scilicet materia et forma. 15. E: corporis Christi.
16. E: non distincta. 19. E: evadat; ib. ABDE: diffinitive; A corr. in
marg.: difficultatem. 25. AB: falsa. 29. E: vel deest.

stanciacionem ecclesie Avinonice et contra omnem
 novitatem preter scripturam sacram de ista materia
 sompniatam. Notum est (inquam) istam ecclesiam eciam
 in materia fidei sepius deviasse. Cum ergo lex scripture
 5 tradidit nobis de eukaristia sufficiens ad credendum,
 videtur quod sit presumptuosa stulticia preter eius
 fundacionem superaddere novitates; iuxtaponamus
 itaque expositiones sanctorum et videamus ubi in-
 panacio sit fundata; ymmo non videbimus per locum
 10 a simili, ubi eius possibilitas fundaretur. Verbum enim
 infinite potencie assumpsit personaliter humanitatem
 redimendam; sed quid hoc ut caro Christi et sanguis
 assumant sibi panem et vinum? Et iterum, illa hu-
 manitas non fuit, antequam fiebat Deus, quia aliter
 15 foret ydemptificacio, nec potest amitti; quorum utrius-
 que oppositum contingit in sacramento altaris. Et
 iterum, idem suppositum est persona veri hominis
 et Dei, quod si foret evidenter simile in inpanacione,
 idem suppositum foret panis in inpanacione qui pre-
 20 fuit et vera caro Christi. Quod negatur, quia tunc
 foret ydemptificacio et non mutacio; quod negant
 leges ecclesie cum scriptura; ymmo sicut Christus
 assumendo multas humanitates foret multi homines,
 sic caro Christi et sanguinis forent multi panes et
 25 vina quantumcunque varie accidentata; et sic Christus
 moveretur eodem motu quo movetur aliud tale corpus;
 et reciperet mediante tali pane predicationes multas
 superfluas et inhonestas, ut tactum est in materia
 de incarnatione, ubi inprobatur ista via. Sequitur enim
 30 panis quem fecit Petrus pistor est Deus, et alius
 panis quem pinsuit Paulus pistor est idem Deus, ergo
 multe substancie create forent Deus, et sic Deus foret
 facillime factibilis a pistore et inhonestissime ac cru-

The parallel
 with Christ's
 assumption of
 manhood does
 not hold.

7. D: ponam. 9. ABCD: est. 12. B: hoc quod. 18. D: foret
 pertineret. 19. D: id suppositum; ib. ABC: in deest before in-
 panacione; D: in inpanacione idem suppositum foret panis twice.
 26. E: aliquod tale.

delissime tractabilis nedum ab homine sed a bestia, sicut tractabatur secundum humanitatem suam in via. Sed nichil plus hereticum, impium et insane.

The faithful take this matter variously:

1. Some say the bread is sacramentally Christ's body.

Et sic intelligi debet confessio Berengarii qui primo negavit predicationem tropicam, quomodo referri debet 5 ad signum quod teritur et non Christus. Notandum quod multiplex est variacio loyce fidelium in ista materia, ut aliqui fideliter concedunt propositiones Christi et tocius scripture esse verissimas et tamen negant quod panis quem Christus cepit et sacravit 10 est vel fuit corpus suum, et a pari nullus panis sacerdotum sequencium; nec propositio scripture sacre illud significat sed significat quod panis sacramentaliter fiat corpus Christi. Propositionibus autem nostris non debemus dare talem sensum tropicum, 15 cum Christus concessit hoc: Baptista est Helias, et Baptista negavit ipsum esse Heliam, reservando tropum magistro.

2. Others that it figures Christ's body.

Secunda via concedit generaliter quod panis sacramentaliter consecratus est corpus Christi, quia sacramentaliter ipsum figurat et erit ac fuit et per consequens potest esse corpus Christi; sed non concedit plus cum aliis verbis adiectivis, ut quod homo videt, terit vel sentit corpus Christi oculo corporali. Et pro utraque parte istius loyce sunt multa dicta sanctorum 25 et determinaciones ecclesie; et nisi sic diceretur, oporteret negare dicta sanctorum et ecclesie tanquam heretica, et non esset michi efficax testimonium vie mee. Et quantum ad sensum eorum haberem mille glossatores michi contrarios, et negando dicta sanctorum 30 tanquam heretica deficeret michi efficacia replicandi.

3. Others that the body of Christ is in the host, but as a sign.

Tercia via laxius loquitur, ut quod panis sacratus nedum est, fit vel erit corpus Christi ad sensum

2. C: *sicut* in marg. alia manu. 4. DE: *Beringarii*. 10. AB: *panis quod*. 13. D: *signat sed signat*. 16. D: *Baptisto*. 33. ABDE: *et erit*.

4. Cf. Schnitzer, Berengar von Tours, sein Leben und seine Lehre (1890), p. 246 et seqq. 16. *ibid.* pag. 271.

expositum, sed corpus Christi movetur corporaliter, conficitur, sanctificatur, et sic de aliis predicationibus quas panis sacratus suscipit. Nec repugnat corpori Domini ut sit signum; unde decretum Jeronimi positum in De Consecratione, distincione II^a, distinguit de duplici corpore Christi. Et sic intelligitur caro Christi et sanguis, vel spiritualis illa de qua ait: *Caro mea vere est cibus*, vel caro illa que crucifixa est; et sic de sanguine.

- 10 Nec contendo circa istam variacionem loyce cum hoc quod sane intelligatur quod panis non sit essentialiter sed tropice corpus Christi, sed quod natura panis remanet post consecracionem subiectans talia accidencia, licet consideracio eius ex presencia nobilioris corporis sit sopita. Nec contendo quod ad
15 sensus equivocos concedatur quod panis est corpus Christi et ille panis non est corpus Christi, cum Christus et Baptista propter equivocacionem non fuerunt contrarii. Aliquando autem pro instruccione
20 populi expedit nunc uno modo loqui nunc alio. Unde quia in tertia via iacet periculum, sicut patet ex paulativa deceptione ecclesie, ideo expedit cavere in illa declinando ad viam primam nec alteram duarum viarum sequencium exprimere nisi sensu exposito.
25 Quoad tertiã viam oportet notare quid competit pani ut sacramentum et quid sibi convenit ut panis; et primum potest concedi competere corpori Christi ad sensum equivocum expositum et secundum non; ut non conceditur quod corpus Christi fuit factum,
30 per cilbam, pistum per tedam, visum, fractum vel

Any of these views may be held if it be allowed that the bread remains.

4. DE: *ut est*. 17. B: *et — Christi deest*. 19. E: *propter instructionem*. 22-24. C: *ideo — sequencium* in marg. alia manu. 25. D: *autem viam*; ib. E: *negare*. 29. D: *ut concedetur*; ib. E: *non fuit*. 30. *cilbam*; rectius: *cillibam* (κίλλιβας); ib. B: *per istum per sedam*.

4. Rectius Augustini, cf. De Consecr. dist. II, cap. LXII. Dupliciter corpus Christi intelligitur.

taliter transmutatum per hominem vel bestiam. Et in isto confinio propter latenciam sensus iacet periculum.

CAPITULUM OCTAVUM.

Of the
multiplication
of the body.

Restat ulterius videre de corporis multiplicacione.⁵ Non enim queritur hic quomodo species vel commune multiplicatur in suis suppositis, cum sit singula eius singularia essencialiter et numeraliter condistincta. Sed quomodo idem suppositum in numero potest multiplicari per distincta loca et distancia, sicut dici-¹⁰ mus animam eandem hominis secundum se totam esse in quolibet membro suo, oportet etiam fidelem concedere quod tam anima Christi quam totum corpus eius sit simul tempore per diversa loca in multis ecclesiis atque altaribus, et illud vocamus multi-¹⁵ plicacionem corporis, sicut dicitur totum corpus esse ad omnem punctum hostie consecrate.

Two theories:

1. That of Scotus, who says the body may be indefinitely multiplied in dimension.

2. That of Aquinas, that the body is dimensionally in heaven, but sacramentally with the host.

In ista autem materia sunt due vie: prima que ascribitur Doctori Subtili et suis sequacibus, ponens quod stat idem corpus in numero multiplicari dimensiona-²⁰ liter simul tempore per quotlibet loca non communicancia. Et secunda que ascribitur Doctori Comuni cum suis sequacibus quod idem corpus potest simul multiplicari per quotlibet loca, sic quod per unicum sit dimensionaliter et per alia incommuni-²⁵ cancia virtualiter vel sacramentaliter sicut est de corpore Christi, quod dimensionaliter est in celo et sacramentaliter in quotlibet locis aliis distan-

1. ABC: *Et deest.* 2. D: *sensus latencia.* 10. C: *multipliciter.*
13. E: *cognoscere quod*; C: *concedere alia manu.* 15, 16. ABC: *multi-*
tudinem. 18, 19. D: *ascribit.* 21. D: *quotlibet.* 25. D: *dimensionabi-*
liter. 25, 26. D: *non communicancia.* 26. D: *ac*; E: *et sacramenta-*
liter; A: *sacra.*

18. Cf. Duns Scoti, lib. IV, dist. X, quaest. III, pag. 636 et seqq.
22. Div. Thom. Aq. I. c.

tibus, quia ubicunque est hostia consecrata; non tamen est dimensionaliter in aliqua earum, quia tunc extenderetur per locum hostie coequatum eidem, sic quod quolibet pars loci eiusdem hostie haberet ap-
 5 propriate partem corporis Christi singulariter occupatum, sicut est de aliis corporibus que per loca eis equalia diffunduntur; tunc enim foret omnino equale loco suo totali et omnino conformiter figuratum.

Contra primam arguitur, primo per hoc quod omne
 10 corpus sit potencie infinite; nam Petrus foret eiusdem potencie cuius foret multiplicatus dimensionaliter per mille miliaria aut quotlibet loca; sed tunc foret correspondentem ad multiplicationem maioris potencie: ergo modo est tante potencie. Assumptum patet ex
 15 hoc quod potencia est una qualitas absoluta que est locacioni inpertinens, quia aliter progrediens continue variaret potenciam. Et patet possibilitas assumpti cuius veritas supponatur; et minor probatur ex hoc quod in quocunque loco est Petrus tante potencie sufficit
 20 cum paribus tantum efficere et per consequens penes mensuram penes quam attendi debet magnitudo potencie est proportionaliter maioris potencie; si enim sufficit ex potencia quam nunc habet facere tantum quantum mille homines, quare non est nunc tante
 25 potencie quante illi? Et assumptum patet, posito quod Petrus fortissimus multiplicaretur dimensionaliter per mille loca, foret tam potens sicut mille homines eque fortes, cum ubicunque fuerit manet tanta potencia non suspensa. Sufficeret ergo Petrus sic multiplicatus
 30 pugnare cum mille hominibus et sic in infinitum.

The objection to the first view is that it implies infinite powers in every body.

2. D: in alia. 3. AB: extendetur. 5. ABCD: partem corpore.
 7. B: Diffundunt. 9. ABCD: primum. 10. D: est. 11. ABCE: dimensionaliter deest. 12. D: mille millia. 14. ABCD: Argumentum patet. 16. ABC: lacioni; C: correxit. 18. C: minor probatur deest. 19. E: quolibet. 19, 20. B: fit cum paribus. 20, 21. D: ponere mensuram. 24. CE: qualiter; C: quare in marg. alia manu. 25. ABCD: argumentum patet. 27. E: loca deest.

*Absurd results
that would
follow from
multiplication.*

Et hic eliciunt quidam conclusiones mirabiles, ut puta quod Petrus solus constituit coream vel exercitum quantumcunque et vulnerat et occidit se ipsum quantumcunque atrociter et in diversis locis recipit simul denominationes quantumcunque contrarias; nam Petrus multiplicatus per mille loca constitueret coream vel exercitum plus unicordem et tantum quam tot homines; conformius ergo moveretur et constancius iuaret se ipsum ex vi naturalis amoris quam multitudo cuius non est cor unum; et cum posset ignorare se ipsum¹⁰ ex varietate sensacionis, videtur quod stat in isto casu Petrum vulnerare se ipsum quantumcunque atrociter; nam unus homo non multiplicatus in casu voluntarie occidit se ipsum; quare ergo hoc non foret possibile de homine multiplicato ignorante se ipsum; nam¹⁵ secundum leges perspective alicubi videret sic multiplicatus quod alicubi est ab oculis suis absconditum, quia aliter foret infinitum visivus, et videret in casu ad intra et extra se indifferenter secundum omnem differenciam posicionis, ut eliciunt illi qui particulariter²⁰ sollicitantur in ista materia ad eliciendum conclusiones mirabiles, ut sophiste arguunt. Et hoc tollit regulas de velocitate motus cum subito vel quantumcunque celeriter posset Petrus per viam multitudinis quantumcunque tarde acquirere quantumlibet longum situm,²⁵ et sic de aliis inconvenienciis reductis.

*It would lead
to contradiction
of all kinds.*

Hoc ergo habito queritur in secunda questione utrum Petrus mereretur in casu paciendi mortem a se ipso ipsam iniuste et irrationabiliter inferente; et quare non cessat, cum utrobique sentit dolorem et³⁰ remanet compos mentis, nam actus sensibiles induantur a loco et tempore et per consequens propter diversitatem eorum forent actus illi diversi. Et Deus,

1. A: *conclusiones mirabiles* in marg. alia manu. 2. AB: *solus* deest; C: addit alia manu. 3-7. B: *quantumcunque* — *exercitum* deest; C: in marg. addit. 3. ABC: *ac occidit*. 10. B: *non* deest. 19. C: *ab intra*. 23. D: *subiecto*. 30. C: *dolorem* in marg. alia manu. 32. C: *propter* in marg. alia manu.

qui ex omnipotencia sua potest sic concomitanter multiplicari miraculose, potest demultiplicare, coartare sive restringere, ut accidens spirituale in uno loco multiplicetur et alibi supernaturaliter impediatur a multi-
 5 tudine; sed superinducatur eius contrarium, cum contraria non repugnant nisi pro simul et semel; ymmo omnia contraria Deus potest ponere simul; nec lex nature potest impedire Deum quin potest facere quod informant; quod si Deus potest facere maius, potest
 10 facere et minus, ut communiter assumitur in ista materia. Forma ergo humanitatis et forma deitatis forent secundum istos magis contraria et plus distancia quam sunt ista, et ita virtus et viciū, meritum et demeritum possent simul tempore sed in locis
 15 diversis inesse eidem persone simplici, que foret et predestinata et prescita; quomodo ergo Petrus beatus videns in verbo suam dampnationem non compareretur sibi ipsi quem tantum caritative diligit? nam habet quidquid vult et nichil mali vult; nec denomina-
 20 ciones contrarie destruerentur, ut sancti ipsas describunt, ymmo consequenter loquendo mille forent forme contrarie in natura; Deus enim posset coextendere quodcunque calidum cum quocunque frigidum et facere ut forme simul informant.
 25 In tertia vero questione queritur quare non sequitur: Petrus hic movetur localiter, alteratur, augmentatur vel est huiusmodi, ergo simpliciter est huiusmodi, et sic de contraria denominatione quoad locum alium, et quare propositio de predicato contrario non infert
 30 affirmativam de predicato infinito et contradictorium concessi de predicato finito. Aliter enim possibile foret

1. AB: sua deest; C: addit in marg. alia manu; ib. C: sic in; ib. B: communiter. 4, 5. E: multiplicacione. 8. D: impedire nec potest.
 10. C: in alia manu. 13. ABCD: et meritum. 15. ABC: et deest.
 18, 19. ABDE: non habet; C: correxit. 21. C: communiter.
 27. ABDE: modi deest; C: add. alia manu. 28. C: alium in textu; alibi in marg.
 30, 31. C: et contradictorium — finito in marg. alia manu. 31. B: infinito.

idem simul et semel esse per totum calidum et frigidum, salvatum et dampnatum, et omnino carens perfectione quam habet esse excellencius aut diminucius se ipso in denominacionibus satis multis.

Argument for multiplication from the miracles of the loaves and from the creation of Eve.

Item, posito quod Petrus sit infinitis modis contrarie accidentatus et in quacunque latitudine denominacionis humane contrariis et remissis gradibus eiusdem latitudinis in locis distantibus, esset Deo possibile quod Petrus moveretur ad se et coextenderetur se cum constituendo quantumcunque intensam qualitatem ex quantumcunque remissa et omnes species qualitatis secunde resultarent ex eadem qualitate coextensa cum se, et sic (ut arguunt) idem corpus posset infinicies esse per eundem locum; et evidenciam istius multitudinis capiunt ex factis Christi qui ex quinque panibus et duobus piscibus saciavit quinque milia hominum et adhuc remanserunt duodecim cophini fragmentorum (ut patet Marc. VI^{to} cap.); et idem confirmant de septem panibus et pisciculis paucis ex quibus saciabantur quatuor milia hominum et superfuerunt septem sporte fragmentorum (de quibus Marc. VIII°); et tercio confirmatur idem de formatione Eve ex costa viri (de quo Genes. tercio); ymmo dicitur communiter quod omnis essentialis materia hominis post Adam fuit in ipso, nec aliquid augmentatur per incorporacionem huiusmodi cibalis, sicut videtur Christum diffinire Math. XV, 17: *Omne, inquit, quod intrat in os, in ventrem vadit et in secessum mittitur*, nec aliter posset salvari in corporibus animatis et specialiter in arboribus ydemptitas numeralis.

Whence it is argued a body may be in different places.

Ex quibus omnibus infertur possibilitas existencie eiusdem corporis per diversa loca et quod idem

3. *aut*; ABC: *et*; C in marg. *corruat*; D: *an*. 4. D: *de se*.
6. D: *quantitatis*. 8. D: *et locis*. 11, 12. B: *ex* — *qualitatis* *deest*.
13. AB: *habet*; C *habet* alia *manu*. 20. C: *quinque* *milia*. 22. C: *tercio* *deest*; ib. D: *idem* *deest*. 24. D: *essencialiter*. 25. C: *et alia* *manu*.
30. *in arboribus*; D: *in ab originali*; ib. ACDE: *naturaliter*; C: *corruat* *numeralis*.

corpus quocienscunque libuerit potest esse per eundem locum. or any number of times in the same place.

Sed contra istud replicatur primo per hoc quod tale corpus est solum semel per datum locum, cum
 5 postquam semel intravit illum nunquam exivit, ut suppono. Sicut ergo non quociens comedisti, tociens fuisti homo (ut dicunt loyci), eo quod semel es homo continue, ita videtur dicendum quod solum semel es in isto loco. Disproof of the argument.

10 Confirmatur ex hoc quod aliter infinicies foret omne corpus in loco, quia infinicies posset extrahi de loco ipso remanente continue in eodem et tociens est in loco; quocienscunque namque Deus extraheret eum de loco aliquo, tociens inveniret eum in illo;
 15 quod non foret, nisi tociens Deus poneret illum in eodem.

Loquamur autem de aliquo modo, non ut dicit vicissitudinem temporis, sed ut dicit multitudinem ordinis naturalis; et tunc oportet dicere quod Deus
 20 non potest ponere creaturam alicubi nisi ponat infinicies eam ibi.

Similiter, videtur quod omnis materialis substantia sit infinitum rara et cum hoc infinitum densa, quia tociens posset poni per locum datum quod foret
 25 infinitum densa, et ita densa est modo, et per idem foret infinitum rara in casu quo Deus infinicies ipsam extraheret.

Similiter, videtur quod omne corpus qualitate intensum et remissum sit tam infinitum intensum quam
 30 remissum, quia per multitudinem et subtractionem sui a se ipso posset precise cum eadem qualitate esse huius.

7. D: *simul*. 8. AB: *solum deest*. 10. D: *alter*. 13. AB: *et quocienscunque*; ib. *namque*; B: *que deest*. 14. ABCD: *inveniret illum*.
 15. D: *ipsum poneret*. 17. ABC: *de alio modo*. 22, 23. D: *subiecto fit*; E: *substantia fit*. 24. E: *quociens*. 25. D: *illa*. 26. E: *eam*.
 29. B: *fit*. 31. ABCD: *precipue*.

Every body
would become
infinite in all
its attributes.

Item, videtur quod omne corpus sit infinitum in quacumque denominatione sua corporea; nam corpus potest esse infinitum sine acquisitione alicuius quantitatis preter illam quantam habet et quantumcunque magnum potest esse cum illis paribus, ita magnum⁵ est modo: ergo omne corpus est infinitum. Consequencia patet ex hoc quod omnem quantitatem quam potest habere cum illis paribus habet modo. Et assumptum probatur capiendo A cubum pedalem tunc multiplicato eo per sex loca in quibus tangat¹⁰ se secundum sex superficies varias et fiat continuacio, et patet quod A equivalet sextipedali quadrangulo sine hoc quod aliqua quantitas generetur secundum se totam; pono iterum quod quelibet secunda pars proportionalis istius A cum toto residuo multiplicetur¹⁵ per duodecim loca et fiat continuacio secundum superficies dispare, et patet quod A equivalet uni corpori duplo ad sextipedale, et sic in infinitum secundum omnem dimensionem, petito hoc principio: si sint duo quanta et unum superpositum reliquo, nec²⁰ excedit nec exceditur ab eodem, tunc illa sunt equalia. A enim est equale loco vel situi per quem sic extenditur. Nec valet dicere quod generatur nova quantitas, quia nulla generatur secundum se totam, sicut non generatur in A superficies, punctus vel linea. Cum²⁵ ergo penes multiplicationem punctualium attenditur maioritas quantitatis, patet quod A non maioratur in casu posito, et per idem non minoraretur ipso iterum demultiplicato, ymmo coextensa una medietate A cum sua quantitate cum reliqua, et sic in in-³⁰ finitum usque ad situm punctale, videtur quod tam

3. E: *apposicione*. 4. C in rasura; *quam iam habet*. 5. E: *posset*.
9. ABCD: *et argumentum*. 10. D: *multiplicando*; ib. DE: *cum*.
15. ABC: *A deest*. 23, 24. C: *nova — nulla alia manu*. 24. C: *generatur deest*; ib. C: *totum*. 25. ABC: *pectus*. 26. ABCD: *multitudinem punctualium*. 28. ABD: *minoratur*; C in rasura: *minoraretur*.
29. D: *multiplicate*; ib. D: *quo extensa*. 29, 30. ABCD: *mediante*.
31. Codd.: *punctalem*; C: *correxit*.

A quam sua quantitas manebit continue eque magna, quia nullam quantitatem deperdet sed aliquam per accidens acquireret. Ex quo videtur quod nullam magnitudinem acquireret vel perdet, et sic omne quantum
 5 foret infinitum magnum et infinitum parvum, ymmo tantus mundus ut est iste et infinitum maior posset constitui per punctale. Quis ergo scit utrum sit ita de facto, cum brevius cum punctali materia posset fieri quoad beatitudinem vel aliquem per se finem;
 10 nec ratio vel experientia convincit oppositum. Quomodo ergo poneretur a philosopho cui non sit revelatio tanta multitudo rerum superflua per verbum Dei abbreviatum quod compendiosissime ordinat media ad fines quos intendit?

15 Item, per hanc viam tolleretur omnis mensura loci, sicut et omnis species figurarum, nam si Deus potest multiplicare sic generaliter idem corpus in numero, potest et multiplicare generaliter situm, locum et figuram. Nec scimus quando sic faciat, cum foret
 20 plus compendiosum, plus philosophicum et plus undique rationi consonum, si foret possibile; Deus ergo multiplicans situm punctalem per totum mundum non posset compendiosius locare aliquid, quia viso fundamento ipse foret locus cuilibet creature et sic
 25 posset esse ad terram omnia in omnibus. Concesso ergo isto videtur primo quod omnis locus sit indivisibilis et per consequens nullus maior reliquo; situs enim indivisibilis multiplicatus foret omnis locus. Ex quo videtur quod nichil sit maius reliquo quoad molem.

30 Secundo videtur sequi quod nichil posset cum illis paribus moveri localiter et foret plena illusio sensuum quoad omnem sensationem et specialiter quoad visum; corpora enim naturalia haberent locacionem

All measurement of place and all form would be destroyed and one thing could not be bigger than another.

All the senses, and especially sight, would be deceived.

4. E: *deperdet*. 11. ABCD: *non fit*. 12. E: *superflue*.
 13. C: *per — Dei alia manu*. 15. ABCD: *iuxta hanc*. 16. E: *potest*
 deest. 17. B: *multipliciter*. 24. C: *cuilibet* deest. 30. B: *sequi*.
 33. D: *vocationem*.

suam naturalem et visum secundum quem causarent apparenciam motus.

Tercio videtur sequi repugnancia in terminis, cum solum per situm individualement non multiplicatum sit posicio cuiuscunque. Quomodo ergo multiplicatur situs per totum mundum, cum omnis situs sit ubique, quia in isto situ indivisibili? et tolleretur omnis differencia posicionis et per consequens omne signum diei vel noctis, omnis figura hominis et consequerentur infiniti errores in illis; quorum opposita impli-
cantur.

Multiplication
destroys shape;
a doubted
triangle may be
a square.

Quantum ad differencias figurarum patet quod ille presupponunt differenciam situs que tollitur; nam signato A triangulo qui sit medietas quadrati et multiplicato ipso per duo loca immediata sic quod applicetur unum extremum basis A ad aliud extremum eiusdem basis, ita quod fiat ad omnem eius punctum continuacio, patet quod annihilata reliqua medietate fieret unum quadratum, et sic quantumcunque magna figura et cuiuscunque speciei potest esse etiam per solum punctum multiplicatum; nam multiplicato A puncto per omnem situm punctalem qui iam est in mundo, et annihilato toto residuo, patet quod nullibi deficiet situs vel figura. Et patet inanitas responsionis qua dicitur quod non constituitur figura nisi per quantitatem secundum se totam non multiplicatam, quia si eadem persona potest multiplicari, replendo situs eque sicut tot homines, per idem eadem quantitas et figura, quia aliter non foret multiplicacio sed persone per unum situm posicio.

It destroys
time.

Item, suppono quod A punctus multiplicetur per omnem situm mundi annihilato toto residuo, patet quod adhuc superest materia movendi localiter, sicut

1. B: quem carent. 4. D: indivisibilem. 12. AB: illa. 13. C: pre
before supponunt alia manu. 14. C: que. 14, 15. E: multiplicato eo.
18. ABCD: mediante. 24. D: sermonis. 25. D: quia dicitur.
25 26. D: per quantum. 26. D: multiplicata.

Petrus constituendo coream per viam multiplicacionis, aliter esset persona multiplicata nimis catherata, nisi ubicunque fuerit posset movere se localiter et facere quascunque acciones corporeas ad suam potenciam
 5 naturalem; et omnem operacionem huiusmodi quam potest corpus naturale multiplicatum facere potest quantitas plene qualificata multiplicata facere, ut patet de hostia consecrata; et per idem Deus potest a maxima multiplicata usque ad minimam facere cum omni
 10 multiplicato tantum quantum fit cum aliquo, quia aliter derogaretur divine potencie. Moveat ergo Deus totum equinoccialem circulum causando regulariter motum et tempus ut modo, sic tamen quod in tota equinocciali sit solum A punctus multiplicatus, et
 15 videtur primo quod per totum A non est motus, quia quiescit in utroque polo, et alibi non est situs, cum omnis situs multiplicatur ubilibet, ut suppono, et si non sit variacio motus, non est variacio temporis vel instantis, cum tempus vel instans quod est
 20 passio motus non variaretur vel individuaretur nisi a motu; et perirent dies, anni et omnia tempora, sicut recitatum est in tractatu De Tempore.

Et conformiter fantasiatur ponendo quod Deus cum quolibet instanti ponat infinita instancia et cum
 25 quolibet tempore infinita tempora equalia non communicancia; et tunc videtur quod omne durans per tempus infinitum diu durat, quia per infinitum magnum tempus, eo quod per infinitum multa tempora equalia non communicancia, quod equivalet. Ymmo videtur
 30 quod Deus ex duobus coextensis potest constituere

Every instant
 would last to
 infinity.

1. ABCD: *multitudinis*. 5. Codd.: *modi deest*. 11. C: *ergo* in marg. alia manu. 12. D: *irregulariter*. 13, 14. C: *tota equali*. 15. C: *per* in marg. alia manu. 23. E: *ponendo deest*. 27, 28. C: *diu — infinitum* in marg. alia manu. 30. *Condescens* in codd.

22. Cf. Shirley, A Catal. pag. 3, De Ente, Book I, 6 Tractatus De Tempore Johannis Wyclif.

The origin of
all these
absurdities is
the falsehood
about the host.

unum tempus, sicut ex duabus superficiebus, sitibus
vel actibus eiusdem speciei partialiter componibilibus
potest constituere tertium compositum, et sic sicut
nemo sciret utrum infinitum diu durabit, sic nesciret
utrum velociter movebitur vel immediate post hoc⁵
erit dies iudicii propter multiplicacionem temporis
et propter tempora et loca abscondita; et periret in
toto mundo noticia sensibilibus et per consequens
omnis sciencia, cum omnis homo tamquam vertigi-
nosus nesciret discernere de quocunque sensibili. Et¹⁰
omnium istorum errorum origo est mendacium fictum
de sacramento altaris. Non enim finget cultor acci-
dentis quod potencia Dei terminatur ad tantum mi-
rabile quod potest facere et non ultra, vel quod sic
est de facto quoad mundum et alia sensibilia et non¹⁵
modo infinitum magis mirabili nobis abscondito, et
sic redirent opiniones antique, ut loquitur Aristoteles
primo Ethicorum et specialiter quod omnis homo nichil
scit sed solummodo opinatur; et cum vacuum non
foret nisi qualitas carens materiali substantia, quilibet²⁰
cultor accidencium ignorat si per totum mundum
sit vacuum eciam infinitum, et sic rectificando in
infinitum corticem interceptam inter duas lineas gira-
tivas in corulo columpnari deveniretur demum ad
partem proportionalem ultimam coruli et ad ultimum²⁵
pedale linee girative; et oporteret dare ubi est ex-
tremum alterum, cum dato situato dandus est situs,
sicut et dandus foret, ubi sit sor qui infigatur con-
tinue in extremo corticis moto. Sic enim dicitur quod
servando ligulam secundum eius extrema in manibus³⁰
distantibus fixis continue et rarefacta illa in infinitum
atque correspondenter girata super corpus columpnare
interceptum inter manus quod circumgiretur propor-

2. D: *accidentibus*. 11. E: *errorum* deest. 13, 14. D: *miraculo*.
15, 16. D: *non materia*. 19. ABCD: *ut cum*. 23. E: *interceptat*.
24. D: *columpnar*; E: *columpnari*. 27. D: *motorum*.

cionaliter ut ligula exigit se circumvolvi; quo facto foret ligula infinita et tamen secundum eius ambo extrema in manibus tuis tenta; mille sunt casus quibus perturbatur ecclesia, qui omnes dependent sive
 5 fundantur super fantasia maxime impossibili atque heretica occasione materie de sacramento eukaristie introducta.

Ideo (ut sepe dixi) doctor catholicus debet servare se in limitibus nature, asserendo quod solum Deus
 10 est potencie infinite, sic quod nec mundus nec creatura aliqua poterit esse infinitum magna, nec infinitum magnum poterit esse tale, et sic in assumptis argumentorum negetur iste saltus et sic in infinitum. Admitterem tamen omnes tales casus, docto quod
 15 subiacerent divine potencie, et sic negatur esse numerum infinitum, sicut negatur quantitas continua infinita, ut patet in materia de compositione continui ex non quantis et in materia de tempore. Illud enim cuius quantitas est nobis incognita vocamus ad modum
 20 loquendi scripture et philosophi equivoce infinitum, et sic negatur talis multiplicatio corporis et alii casus infundabiles in scriptura.

Infinity in its true sense belongs to God alone.

Sed pro multiplicatione communiter sic arguitur: Non magis repugnat idem corpus in numero multi-
 25 plicari simul per diversa loca quam repugnat diversa corpora situari simul per eundem locum eis adequatum, cum tanta sit utrobique distancia atque diversitas sed secundum est satis possibile, ut patet de corporibus glorificatis secundum dotem subtilitatis coexistentis et de elementis immixtis: ergo et primum est per idem possibile.

Arguments for multiplication:
 1. Several things can be in one place; why not one thing in several places?

Confirmatur secundo ex miraculis quibus narratur experiri idem corpus sic simul dimensionaliter multi-

2. There are miracles that shew it to be possible.

11. D: *alia*. 13. ABC: *sic deest*. 16. *negatur*; ABC: *nature*.
 18, 19. E: *enim tunc*. 21. D: *multiplicando*. 23. ABCD: *multitudine*.
 30. E: *mixtis*.

3. Scripture
allows it.

Answers:
Things that are
mixed do not
occupy the
same place.
It is a case of
penetration, not
of coextension.

Quantity,
quality etc.
have not
dimensions.

plicari, ut narratur de beato Ambrosio ipsum fuisse pro eodem tempore in locis distantibus et officium ecclesiasticum celebrasse; sicut enim idem corpus potest multiplicari per diversa tempora, sic et per diversa loca. Et tercio confirmatur ex evidenciis tactis in tercio argumento ex fide scripture.

Quantum ad istud, dicitur quod maior sit falsa, cum necesse sit corpora commixta occupare situs individuales correspondenter positos secundum sua indivisibilia, et ita dos subtilitatis facit ad penetracionem, non ad divisionem vel coextensionem, et sic post diem iudicii erit celum quoad locum extensius versus terram, correspondenter ut habebit plura punctalia de spera sublunari vel elementari, sic quod venter celi gravidabitur, servando figuram (ut hic supponitur).

Et idem est iudicium de quantitate et qualitate coextensis cum materiali essencia. Si enim quantitas, qualitas, forma et materia haberent per se dimensiones, sicut habet materialis substantia (ut fantasiatur error predictus de eucharistia), tunc forent quatuor quantitates preter quantitatem communem coextense per quinque loca coextensa, et quantitas cum suo loco esset prius quoad consequenciam quam alia loca vel alie quantitates quatuor sequentes, quia (ut fantasiatur) quantitas cum suo loco posset esse vacuum sine aliqua aliorum quatuor, non econtra, et (ut videtur michi) tunc foret locus mundi diminutus, cum deficerent quatuor communitatis multitudines individualium; aliud enim foret unam istarum quinque rerum per se situari et aliud aliam sic situari,

1. B: Ambrosio ext. correxit: Franconio. 6. D: articulo de fide;
ib. ABC: scriptura. 7. ABCD: est falsa. 9. D: indivisibiles.
26. ABCD: vanum. 27. D: sine alico. 30. AD: indivisibilium.
31. D: pro se.

1. Cf. Vitam S. Ambrosii a Paulino ad S. Augustinum conscripta cap. 49.

cum Deus posset annihilare posterius (ut inquiunt)
 servato priori; vel enim oportet dare materialem
 substantiam sine tali quantitate limitata vel si hoc
 non potest contingere, tunc quantitas talis est longe
 5 prior materiali substantia. Deus enim (ut inquiunt)
 potest miraculose servare quantitatem sine materiali
 substantia, non econtra, et sic videtur quod ad omnem
 punctum mundi relictum foret infinitum multum de
 vacuo, cum Deus (ut inquiunt) posset ponere in situ
 10 istius mundi infinita corpora et alia que poterunt
 per se esse infinitum disparium specierum et cuilibet
 illorum oporteret dare locum proprium. Non enim
 est locus prius natura quam corporalis substantia
 sed econtra, ideo non est possibile eundem locum
 15 in numero suscipere vicissim quotlibet species mate-
 rialis substantie, formarum substancialium et acciden-
 talium, quia tunc foret locus vacuum; quod Deus
 non posset movere precedens omnia ista. Sed quid
 stulcius aut infidelius. Oportet ergo omne situatum
 20 per se possibile habere situm proprium qui est illam
 essenciam situari (ut nunc supponitur). Et patet quod
 secunda pars maioris assumpte sit falsa nec per
 minorem probata.

Et quantum ad miracula (ut secundo narratur de
 25 beato Ambrosio), dicitur quod tam quoad tempus
 quam quoad visum potest esse deceptio. Quoad
 tempus, quia facile contingit homines errare de
 ydemptitate instantis; quod patet ex hoc quod nemo
 scit notare per motum vel sensum primum instans
 30 vel medium diei vel temporis; quomodo ergo notarent
 diversi homines in locis distantibus quod pro eodem
 instanti corpus beati Ambrosii sit hic et ibi? Et in

As to the
 miracle there
 may be some
 mistake about
 it;

3. ABC: *linita*; DE: *liniata*. 11. C: *esse alia manu*. 12. B: *istorum*.
 13. ABC: *naturaliter*. 15. E: *vicissim deest*. 16. ABC: *sub*; C: *stancie*
 alia manu addit. 19. C: *stulticius*. 21. ABCE: *quia*. 22. E: *est*;
 ib. AB: *per deest*. 25. E: *tam deest*. 28. D: *ydemptificatione*;
 ib. E: *quia nemo*. 29. D: *sic notare*. 32. C: *vel ibi*.

differentia temporis nobis insensibili posset corpus beati Ambrosii per angelos ab uno loco ad alium deferri et sic interpolari, ut patet de ductu cicionis sic quod apparet in utroque loco ministerium sancti esse continuum.

and in any case the ground is not strong enough for the conclusion.

Sed da quod per idem tempus sine interpolacione sit sanctus per illa loca distancia, adhuc non oportet concedere illud propositum, cum stat sensus illusio propter similitudinem de ydemptificacione corporis; possunt enim spiritui sancti Ambrosii aptari corpora similia et eandem personam secundum illa corpora diversa ministrare simul tempore per diversa loca, ideo illud miraculum supposita eius veritate est nimis nudum ad inferendum propositum.

A body cannot be in different instants at the same time, any more than it can be in two places at once.

Et quantum ad illud dictum, patet quod non iuvat propositum, cum idem corpus numero potest vicissim esse per diversa loca, sicut idem corpus potest esse per diversa instancia. Unde si applicaretur ad propositum, concederetur quod stat idem corpus esse simul per diversa instancia, sic intenditur quod sit simul per diversa loca, nam tam irrationale et tam impossibile foret unum sicut reliquum; ideo sicut non potest esse quod idem corpus sit simul per diversa instancia, sic non potest esse quod ipsum sit simul per diversa loca, loquendo de esse dimensionali; faciat ergo sic opinans vel probet quod sint simul tempore diversa eius instancia, et tunc est pro opinione evidencia; sicut enim non possunt simul distendi tempora sic nec loca; loquimur enim de situ immobili equali linea lineari superficiali vel profundali substancie locate in qua est locus subiective; iste (inquam) sensus de loco est pertinencior quam sensus de con-

3. D: *ex ductu. De ductu cicionis* (9). Ita codd. 6. C: *Sed dato.*
7, 8. E: *oportet.* 15. D: *ad aliud*; ib. D: *patet deest*; ib. D: *non mirat.*
18. C: *per diversa* in marg. alia manu; ib. E: *si deest.* 20. ABC: *simul*
deest. 21. ABD: *racionale*; C in marg. alia manu: *fr.* 22. D: *ut*
reliquum. 24. B: *simul deest.* 28. D: *descendi.* 29. ABC: *loquitur*;
ib. B: *sinu.* 31. D: *etiam locus.* 32. E: *sensus deest.*

cavitate corporis continentis. Et patet quod patencius
est nulla instancia posse esse simul tempore quam
loca posse esse simul *situa*liter; immediata (inquam)
esse possunt sed simul esse non possunt, quia si A
5 locus sit simul cum B loco sibi equali, tunc ex
equali continencia uterque locat reliquum, et sic uter-
que superfluit componens cum reliquo intensive, et
conformiter si multa instancia sunt simul; non enim
loquimur de simultate immediacionis sed de simultate
10 adequacionis, sic quod eadem res de genere loci vel
temporis quodlibet sit simul cum alio contineat ade-
quate.

Quantum ad tercium dicitur iuxta sanctorum sen-
tencias quod Deus in dictis miraculis fecit materias
15 absconditas ministrari et fecit formas illas paucas et
parvas habere virtutem ad assimilandum sibi insen-
sibiliter illas materias, ita quod nulla materialis essen-
cia fit simul et semel per diversa loca; et sic verum
est quod ex tanto cibo fecit Christus tantum mira-
20 culum saciando tantum populum, tum quia synony-
mice secundum partem cibi et principative secundum
virtutem sibi datam ad assimilandum sibi tantum de
huiusmodi alimento quantum Deus voluerit ad finem
huiusmodi ministrari; nec sequitur ex isto sensus
25 illusio, Dei ioculacio, miraculi minoracio vel aliud
inconveniēns nominandum. Et patet in genere solucio
illius triplicis textus scripture pro multiplicacione
corporis allegare.

Explanation of
the miracle of
the loaves.

Quantum ad materiam de augmentacione et dimi-
30 nucione, dictum est alibi quomodo in homine ad
unitatem spiritus qui est persona hominis non est

Alteration in
partial form
does not always
affect the form
of the whole.

3. C: *situa*liter alia manu. 5. E: *esset*; ib. D: *sibi* deest.
6. ABC: *utroque*. 6, 7. D: *utroque*. 8. B: *nulla*. 9. D: *immedi-*
tacionis; ib. C: *immediacionis* — *simultate* alia manu. 11, 12. D: *ade-*
quata. 16. B: *assumendum*. 20. E: *faciendo*; ABCD: *faciendo*.
20, 21. E: *synodochice*. 23. ABCD: *modi* deest. 24. Codd.: *huius*;
E: *modi* add. alia manu. 27. ABCD: *multitudine*. 28. C: *allegati*.
30. E: *in honore*.

difficultas quomodo fit augmentatio per humidum
 cibale, generata parva forma in ipso, ut puta forma
 carnis, ossis vel talis partis simplicis ac composite,
 ymmo non obest animam vegetativam etiam animam
 sensitivam generari que subordinetur anime ultimate;⁵
 nec valet quod illa forma sit pars quantitativa forme
 totius, sed satis est quod sit forma subordinata forme
 totius a qua ista parcialis substantia habeat quiddi-
 tatem, sicut totum corpus habet quidditatem suam
 a forma totius; de multiplicatione vero formarum¹⁰
 tam animarum quam formarum mixtorum dictum
 est diffuse alibi, sicut de ordine augmentandi et
 quomodo non oportet formam ultimam maiorari vel
 minorari, licet forme parcium adveniant vel recedant.
 In lignis autem in quibus est anima vegetativa est¹⁵
 super hec quedam diversitas, quoniam communiter
 est per processum temporis novum lignum; et illud
 successivum communiter augmentatur et diminuitur
 et illud successivum individuatur a suis elementis et
 tunc est maius nunc autem minus (ut hic supponitur²⁰
 tanquam alibi declaratum). Quoad auctoritatem Christi
 Math. XV patet quod exsufflandi sunt ut infidelissimi
 qui dicunt Jesum nostrum nescire philosophica in
 hac parte. Oportet enim ipsos cognoscere virtutem
 sermonis et sensum ad quem hec dixit ille, cui cuncta²⁵
 subserviunt; habet autem sermo Christi sic: *Non in-
 telligitis quod omne quod intrat in os in ventrem
 vadit et in secessum emittitur? que autem procedunt
 de ore, de corde exeunt et ea coinquant hominem.*
 Et narrat consequenter septem que coinquant ho-³⁰

4. D: *abest.* 6. D: *nec oportet.* 7, 8. C: *sed satis — totius* in
 marg. alia manu. 9. AB: *corpus suum*; C: *suum* extinxit; ib. C: *suam*
 deest. 10. ABCD: *multitudine.* 11. C: *animatorum*; ib. D: *mixtarum.*
 19. AB: *successivum* deest; C in marg. alia manu addit. 19, 20. D: *et*
nunc. 20. E: *nec autem.* 23. A: *nescire* in marg. alia manu;
 ib. BCDE: *philosophicam.* Recte: *philosophiam.* 24. C: *enim* alia manu.
 25. ABC: *ad sensum*; ib. B: *dicat.* 27. ABCE: *quod before omne* deest.

26. Math. XV, 17, 18.

minem; ubi patet primo quod Christus non reprobaret
 carenciam intellectus Petri cum suis sociis superad-
 dendo eis expositivam sententiam nisi foret subtilis,
 verissima et salubris; secundo patet quod primo
 5 loquitur de ore corporis correspondentem ad Judeos
 carnales qui ritus corporeos observabant; et tercio
 loquitur de ore mentis correspondentem ad patres
 legis nove qui debent per corpora immunda vel
 communia ut animalia et alia prohibita in lege veteri
 10 precavicionem a contagione peccati notare, ut docet
 Augustinus in libro contra Faustum.

Et tercio pro subtilitate sermonum Christi notan-
 dum primo quod Christus primo intelligit secundum
 distribucionem accomodam pertinentem quod omnis
 15 pars alimenti immunda transiens per digestionem com-
 pletas coinquinat hominem inquinamento corporali,
 cum purum alimenti separatum fuerit ab impuro;
 ideo textus Marc. VII^{mo}, 18, 19 habet sic: *Non in-
 telligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem*
 20 *non potest eum coinquinare, quia non introivit in*
cor eius sed in ventrem et secessum exit purgans
omnes escas? Unde et Matheus narrat hec septem de
 ore procedere, ut intelligamus os mentis. Et ponit
 exire cor interioris hominis quod est procedere extra
 25 limites rationis. Et patet sensus litteralis infringibilis
 veritatis.

Sed est hoc verbum Christi gravidatum sensu Christ's weighty teaching.
 morali multiplici. Primo notatur quod nemo macu-
 latur mentaliter nisi macula originata fuerit a se ipso;
 30 secundo notatur quod carnalis observancia pro tem-

6. B: *observant*; ib. D: *et secundo*. 9. B: *vel animalia*; C: *ut ani-
 malia* deest; ib. C: *vel alia*. 10. a; D: *aut*; ib. D: *vocare*. 11. *Augu-
 stinum*; in A sequitur lacuna; *spatium trium litterarum vacuum*; ib. ABCD:
in libro deest. 14. C: *partitive*; D: *partinentem*. 16. E: *coinqui-
 natione*. 18. ABDE: *Nonne*. 19. E: *quod*; ib. D: *intrinsicus*.
 22. Codd.: *Unde in Math*. 24. AB: *quam est*. 28. ABE: *materiali*.

nec inter hec instancia fuit tempus medium, et quia tempus est formaliter numerus, non sequitur ipsum continuitas nisi ex parte motus. Unde cum vicissitudo affectionum in angelo per quas est bonus et malus
non est continua et ordinata ad aliquem motum continuum; numerus tamen earum dicitur tempus, quia secundum prius et posterius se habent, sed non est continuum. Unde inter duo instancia non necessario accipietur tempus medium, sicut nec inter duas uni-
tates numerus. Istud autem dictum viciatum est; sophiste, inquam, Oxonienses dicerent quod vel bonitas angeli desinit esse per remocionem de presenti vel malicia sua cepit per remocionem de presenti, sic quod nec pro eodem instanti fuit sic bonus
 et malus, nec duo instancia erant immediata, quia per idem Petrus factus sanus immediate post egritudinem, cum sint contraria immediata, causaret immediacionem instancium, et per idem punctus continue fluens super duas lineas contiguas et generaliter mutari
 unius indivisibilis precedit per instans suum mutatum esse (ut patet alibi).

Item, si tempus sit discontinuum, quia est per se numerus et sibi accidit continuacio ex motu, sequitur quod non potest esse tempus nisi discretum; nam
 non potest esse tempus nisi sit numerus; nec potest esse numerus nisi sit discretum: ergo non potest esse tempus nisi ipsum sit discretum; aliter enim nimis nude arguitur discontinuacio temporis ex hoc quod ipsum est numerus et inponitur magna stulticia
 Aristoteli dicenti quod *numerus est genus temporis*; et tamen non potest esse tempus nisi ipsum sit continuum. Cum enim pro tempore casus angeli fuit in

The continuity of time.

1. E: *et sic inter hec.* 3. B: *Unde non.* 5. B: *non ex; ib. D: ad aliam.* 8. D: *Unde in tali secundo instanti.* 9. D: *inter secundam.*
 13, 14. C: *vel — presenti* deest. 15. duo; D: *secundo; ib. B: erunt.*
 23. E: *discontinuacio.* 25. C: *esse* deest.

30. Aristoteles, 210^b, 5 (ed. acad. Borus).

mundo motus continuus, videtur quod pari evidenciā qua tempus fuit tunc discretum per duo instancia¹ immediata fuit et tunc simul continuum ratione² motus tunc continui. In mathematicis quidem, cuius³ modi sunt puncta et instancia, non differunt continuacio et contiguacio.

Item, probatur generaliter quod in eodem tempore⁴ sunt instancia inmedia⁵ta ex principio huius vie, capi⁶endo ut concessum quod eidem tempori accessit⁷ contingenter continuitas ex motu continuo, ut cum asserit tempus potest per se consequi affectionem angeli; cum ergo angelus continue variat affectionem ad instans et alia subito generata (ut probabile creditur) vel saltem est possibile, videtur quod pari evidenciā quodlibet tempus sit discretum; nam tempus⁸ naturaliter prius est quam est motus continuus iuxta hanc viam, quia posset esse in motu affectionis angelice non existente questionis continuo; cum ergo non prius naturaliter sit quam sit discretum quod⁹ est eius essentialis differencia, videtur quod conti¹⁰nuacio motus qui hinc tam contingenter accidit, non tollit discrecionem temporis nec addit continuacionem que variet eius naturam; nam signato uno tempore cuius una medietas sit continua et alia discreta omnia argumenta que procederent contra immediacionem¹¹ instancium procederent eciam contra illud; et possibilitatem huius probant adversarii, ponendo quod Deus continue per medietatem hore creet et annichilet sine interpolacione media angelum et per secundam medietatem hore cesset ab omni tali furia; tunc patet¹² quod nulla est evidenciā fienda contra compositionem

1. ABC: quod deest. 2. D: pro secundo instanti. 4. C: tunc deest. 5. ABE: non debent; C: differt in rasura. 9. ABD: accidit; C: accidit in textu; accessit in marg. 10. ABCD: cum ut. 16. ABCD: prius naturaliter. 18. A: conclusionis continuo. 19. E: est quam. 26. ABDE: eciam deest; C: alia manu. 26, 27. C: ponentem et possibilitatem; ponentem in marg. alia manu.

continui ex non quantis quin pariter procederet contra compositionem talis temporis. Ideo radix huius sentencie stat in compositione permanentis continui ex non quantis. Ad quod arguo ex principiis adversarii, 5 ponendo quod Deus annihilaret omne continuum huius mundi sensibilis, servando omnem punctum eius inmotum et creet in omni situ indivisibili unum angelum, ut multiplicet eundem angelum utrobique, et preter hec servet A punctale quod moveatur localiter 10 continue de punctali in punctale, et patet quod foret tunc tempus continuum sicut spacium permanens continuum ex immediacione indivisibilium, et tamen tempus componeretur ex instantibus; omnis enim situs qui ante fuit in mundo foret summe plenus 15 punctalibus, cum non sit dare vacuum, ideo foret situs corporeus eque continuus, ut fuit in principio.

Similiter, si in silva, in stellis celi et corporibus similibus distanter positis causatur figura, ut dicunt naturales, perspectivi et geometre, multo magis in 20 indivisibilibus immediate positis servato undique pleno; nam concessa continuitate loci concedi oportet continuitatem locati.

Similiter, una legio angelorum quam fides vocat unum (ut patet Luc. VIII°, 30) posset circulariter 25 circumduci, et sic motus localis et tempus inde consequens foret vere continuum; ymmo videtur quod illa legio que est unus angelus foret quodammodo circularis, quia circumduccio foret circularis que requirit continuitatem et continua circularitas illius 30 motus requirit continuitatem subiecti, quod est legio;

1, 2. C: *continui* — *composicionem* alia manu in marg. 3, 4. D: *et non*. 1—4. A: *quin pariter* — *ex non quantis* twice. 4. B: *arguitur*. 5. D: *anichilaret*. 6, 7. D: *in motu*. 7. ABC: *in motu situ*; C: *correxuit in omni*. 8. C: *et multiplicet*. 9. E: *hec deest*. 10. D: *ad punctale*. 11. ABC: *tempus deest*; D: *tempus eius*; ib. A: *cunctis*; *correxuit in marg.: tunc*. 17. D: *similiter sic*. 20, 21. E: *pleno non concessa*. 21. D: *continuacionem*. 24. E: *ut patet deest*. 25, 26. ABCE: *consequens inde*. 28. D: *quia* — *circularis deest* ib. D: *qui*. 29, 30. C: *et continua* — *continuitatem deest*.

patet igitur quod nec sensus nec ratio indicat nunc
 continuitatem in mundo quin per idem et tunc foret
 continuitas utrobique. Nec dubium quin moto tunc
 continuo a sperico vel punctali foret tunc immediacio
 motuum et instancium, sicut foret immediacio situum⁵
 indivisibilium; ex quibus componeretur utrobique
 continuum. Ymmo corpus cubicum haberet correspon-
 denter ad eius punctalia acervum punctalium suppo-
 situm et undique circumductum, et omniuaque foret
 tanta continuitas et sic verum balbutivit hec via vocis¹⁰
 sue ignara, quia fuit sibi ipsi manifeste contraria.
 Nunc itaque tenet Aristotelem nunc negat, nunc
 tenet leges hominum et nunc negat; nunc tenet de-
 creta ecclesie et nunc negat, nec fundat se in sic
 variando in fide scripture, ideo vana est testificacio¹⁵
 huius vie. Quantum ad dicta Aristotelis katholica de
 genere accidentis, patet quod ipsa renuit sine causa.
 Sed alia dicta Aristotelis de compositione continui
 ex non quantis, ut sentenciant Plato, Augustinus et
 Lincolniensis, ipsa concedit explicite ad favorem²⁰
 Aristotelis sed negat ipsa implicate.

Quantum ad leges hominum, patet quod nunc
 tantum favit illis quod dicit iudicem propter eas in
 casu debere contrariari divino iudicio quod ipse dya-
 bolus non auderet concedere.²⁵

Quantum ad leges ecclesie, patet quod contradicit
 decreto Nicholai IIⁱ de eucharistia. Sed de indulgenciis
 sine fundamento scripture vel causa concedit quod
 episcopus Avinonicus potest meritum supererogatum
 capere a beatis, ad votum distribuere discipulis sine³⁰
 fine. Quis ergo crederet tali viro in isto triplici devio
 et similibus tanquam testi?

1. D: ergo. 2, 3. D: foret veracitas. 3. D: tunc deest. 9. D: et
 before omniuaque deest. 12. ABCD: et nunc. 12, 13. ABC: et nunc
 tenet. 14. D: in deest. 20. D: Linē (= Linconiensis); E: Linconien-
 sis; ib. ABCD: ob favorem. 23. E: eos. 30. A: sapere; alia manu
 rapere; in marg.: alias capere; DE: sapere. 31. ABC: credet; ib. D:
 tamquam devio in isto triplici.

Sed forte dicitur quod iste doctor ponit duplex tempus continuum et discretum; discretum componitur ex instantibus mesurantibus motus affectionis evangelice. Et istam sententiam tangit Thomas super 5 II° Sententiarum, distinctione secunda, questione XIII^a: *Dicendum, inquit, quod angelus potest considerari dupliciter: vel quantum ad suum esse quod est sine vicissitudine et sic mesuratur evo, vel quantum ad operationem et sic quoad aliquam operationem* 10 *mesuratur etiam evo quoad operationem qua intuetur res in verbo. In tali enim operatione non est vicissitudo aliqua sed secundum operationem in qua est vicissitudo mesuratur tempore. Sed ipsum tempus est aliud a tempore quod mesurat motum primi* 15 *mobilis, quia ista vicissitudo non ordinatur ad illam, nec illud tempus est continuum, sed est numerus discretus vicissitudinis non continue. Continuitas enim accidit tempori ex parte motus numerati. Et ita sicut ponit unum tempus mesurans totam universitatem sensibilem, sic ponit unum evum mesu-* 20 *rans totam naturam angelicam secundum suum esse et intelligere permanens quod non est de genere successivi.*

Contra istam ficticiam arguitur primo per hoc, 25 quod nichil est ponendum sine ratione philosophica vel testimonio ex scriptura; sed neutrum istorum docet hanc duplicitem temporis, ergo non est ponenda. Assumptum patet ex hoc quod aliter positum foret sompnum infundabile, irrationabile positum, 30 cum pari evidencia infinita alia forent fingenda contra regulas nature que compendiosiori modo sine super-

It may be said that the doctor asserts two kinds of time; continuous and discrete.

2. D: *scilicet tempus*; ib. D: *tempus discretum*. 3, 4. C in rasura rectius: *angelico*. 7. Codd.: *dupliciter* deest. Addidi. 9. D: *ad aliam*. 14. *quod*; ABDE: *quo*; C in textu *quo*; *quod* in marg. 21. B: *suum est*. 22. ABC: *et* deest. 28. ABCD: *argumentum patet*. 30. cum; DE: *cui*.

4, 5. Recte Super II distinct. (libri secundi Sententiarum) quaestio I, art. I, pag. 25.

fluitate semper agit, et Deus irrationabiliter oneraret ecclesiam fidelium ad credendum, et veritas oneraret falsitatem atque mendacium; et minor patet per consequens, hoc autem est commune argumentum temptativum, quo opinans cogitur dare evidenciam vie sue.⁵ Item, cum tempus sit communis mensura omnium temporaliter se habencium, et omnis angelus (in quantum sic) mutat vicissitudinem temporalem se habet temporaliter, videtur quod tempus commune sufficit mensurare omnem vicissitudinem angeli temporaliter; non enim oportet ponere ad hoc novum genus temporis, cum antiquum tempus sufficit numerare illam vicissitudinem, sicut mensurat motum angeli et alias vicissitudines insensibiles; aliter enim oporteret ponere in Deo tempus propter variacionem¹⁵ sue accionis extrinsece quod tempus ipsum mensuret limitacius quam eternitas. Si ergo tempus nostrum sufficeret mensurare etiam Dei creanciam successivam, a pari vel maiori sufficeret mensurare affectionem angeli successivam; nam tempus meriti mensurat²⁰ motus intellectus hominis vicissitudinem implicantes.

Item, Deus de potencia sua absoluta posset permittere variacionem affectionis angeli sine hoc quod produceret novum genus temporis, sed mensuraret affectiones sibi succedentes tempore communi; non²⁵ ergo sequitur ex variacione talium affectionum novum genus temporis; alias sic: Una affectio potest esse permanens quantumcunque diuturna mensurata evo, post quam potest alia affectio permanens succedere, et Deus non foret necessitatus pro mensura unius³⁰ affectionis nec pro mensura alterius nec pro instanti temporis medio novum genus temporis procreare, ergo hoc foret Deo possibile; nam commune evan-

3, 4. D: *patet per posterius*; E: *patet posterius*. 4. ABCD: *est deest*.
4, 5. C: *temptativum* in marg. alia manu. 11. D: *non ergo*.
12, 13. D: *mensurare*. 13. ABCE: *sic*. 15. ABC: *oportet*. 25. *sibi*;
A in marg. alia manu: *alias ubi*. 27. *alias* alia manu, in textu: *am* =
argumentum.

gelium sufficeret mensurare sequentem, nec pro instanti temporis potest tempus discretum subito secundum se totum produci, ymmo sicut dicit super distincione XI^a, IV^{ti} Sentenciarum *quod est dare ultimum*
 5 *tempus et non ultimum instans in quo manebit forma panis et primum instans, in quo erit corpus Christi sub illis accidentibus*, ita videtur consequenter dicendum quod est de affectione angelica variata sine creacione novi generis temporis, cum nec evum potest
 10 esse pars temporis nec duo vel finita instancia temporis possunt constituere tempus quantumcunque longum, quia sic foret tempus discretum, per accidens longum tempore nostro continue mensuratum; et patet quod ista ficticia est irrationabilis sine causa.

15 Item, pari evidencia qua crearetur unum novum genus temporis ex vicissitudine affectionum in uno angelo, et in alio, et sic forent quotlibet tempora simul, quorum nullum foret pars alicuius temporis, quod est impossibile; et consequencia videtur ex hoc
 20 quod non est fingenda ratio quare propter unum angelum malum variatum in affectione variari debet genus temporis quin per idem ad vicissitudinem cuiuscunque, ymmo propter motum localem angeli vel variacionem affectionis anime, cum motus ille non
 25 ordinatur ad motum primi mobilis; non enim scitur vel requiritur quod vicissitudo affectionis angelice mensuretur per variacionem affectionis primi angeli tamquam per primam mensuram, quia Deus potest libere variare affectionem cuiuscunque angeli stante
 30 affectione in quocunque reliquo. Si ergo ista sit mora

8. D: *variabiliter*. 10. D: *nec secunda*; ABC: *secundo*; ib. D: *temporis discreti*. 13. ABC: *continuo*. 14. B: *rationalis*. 19. D: *et quia*. 28. E: *per previam*.

4. Thom. Aquin.: *Et ideo dicendum quod non est designare ultimum instans, sed ultimum tempus in quo est panis; inter tempus autem et instans non cadit necessario tempus medium etc.* . . . Dist. XI, quaest. I, art. III, Solutio.

affectionis angelice que potest esse tempus et nullum tempus potest per accidens esse tempus, cum tempus sit per se species quantitatis, sequitur quod ista mora est tempus; et iuxta hoc sequitur quod omne evum angeli sit instans temporis vel tempus, quia potest⁵ esse tempus vel instans temporis et est quidquid potest esse. Si enim angelus variaret affectionem suam in futurum, tunc mora istarum duarum affectionum foret tempus quod haberet unam partem mensurantem primam affectionem et aliam mensurantem secundam;¹⁰ et cum omne evum non potest esse longius vel brevius, sicut nec instans temporis discreti, sequitur quod omne tale sit equale tempori sempiterno; et ita videtur omne tempus discretum componi solum ex duobus instantibus vel saltem tanto tempori coe-¹⁵ quari. Ad quid ergo poneretur tale discretum esse tempus in cuius diuturnitate non ponitur certitudo? Nam sicut idem foret angelus, sive duraret perpetuo sive annihilaret citius vel tardius, sic est de suo evo: ideo philosophi habent dicere quod evitas per accidens²⁰ est eternitas, sicut accideret respicit moram temporis.

Item, tempus discretum ex affectione angelorum est prius ac dignius quam tempus nostrum continuum et eque sufficiens ad mensurandum omnem motum vel vicissitudinem sensibilem, ergo superfluit ponere²⁵ aliud; per hoc enim quod duracio motus primi mobilis sufficit mensurare omnes motus alios ponit secta ista ipsam specialiter esse tempus. Si ergo duracio angelica sufficit prius mensurare ipsum motum, sequitur quod foret tempus ad ipsum et eius duracio solum³⁰ quando. Nec valet dicere quod vicissitudo angelica non est continua, quia utraque eius medietas que est instans illius temporis est vere continua; cur ergo non totum, cum una pars sequitur immediate ad

8. D: *istarum secundarum*. 12. D: *sic*. 14. ABC: *videtur esse*; ib. C: *tempus deest*; ib. D: *compositum*. 23. E: *et dignius*. 27. D: *sufficienti*. 29. B: *sit prius*. 31. E: *Nec videtur*.

reliquam, et hoc sufficit ad continuacionem temporis;
ymmo videtur quod in quolibet instanti temporis
nostri est mutacio vicissitudinis affectionis angelice;
nam angelus videt nedum creaturas in verbo sed in
5 genere proprio; cum ergo angelus videt continue
noviter presenciam ac novitatem creature genite pro
quolibet instanti temporis nostri, videtur quod con-
tinue habet novam noticiam vel modum sciendi. Sicut
enim tempus discretum consequitur ad affectionem
10 vel volicionem angeli, ita sequitur ad intuicionem et
quamcunque variacionem ex parte angeli, et ita (ut
arguit Doctor Subtilis contra hanc viam) nedum simul
forent multa tempora sed numeri angelorum varian-
cium affectiones suas, que tempora ut subiecta et
15 obiecta forent distincta in specie, sed idem angelus
in numero secundum variaciones intencionum et affec-
cionum circa diversa obiecta in specie causaret simul
diversa tempora in specie.

Confirmatur ex hoc quod idem homo intuens colo-
20 ratum vel lucidum motum celeriter variat continue
visionem et sic intuicionem, ergo multo magis sic
potest angelus qui est celerior ad mutandum intui-
cionem in proprio genere et affectionem, quamvis
enim ponitur quod Deus et angelus semper intuetur
25 in verbo omnia preterita et futura, non tamen in-
tuentur illa angeli in proprio genere nisi dum sunt,
quia aliter dyabolus semper intueretur casum suum;
et quomodocunque sit de hoc, Deus sicut in uno
instanti potest mutare affectionem angeli, ita continue
30 in quocunque.

1. D: *continuitatem*. 2. AB: *corporis*; C: *temporis* in rasura.
3. E: *sit*. 5, 7, 8. D: *continuo*. 8. C: *novam* deest. 8, 9. D: *Sicut*
tuitus. 10. D: *sequitur illud*. 11. AB: *illa ut*. 14. D: *que ita ut*;
ib. ABCD: *substantia et*. 15. Sed; D: *secundum*. 17. C: *simul* deest.
21. D: *intelleccionem*; ib. ABC: *sic* deest. 22. D: *est* deest. 23. D:
quam nisi. 27. E: *quia alias*. 28. C: *sicut* in marg. alia manu.
29. ABC: *continuo*.

Nec est dubium isti secte, si sic faciat, quo facto mora affectionis talis angeli foret mensura continua totius mundi sensibilis et tempus compositum ex instantibus, ita quod nullum argumentum fieret contra compositionem continui ex non quantis, quin eque⁵ procederet contra illud; quod tamen negat hec secta esse possibile.

Item (ut sepe assumpsi) forent simul iuxta hanc sectam multa tempora non communicancia nec pars alicuius temporis tercii; quod est impossibile, quia¹⁰ posito quod quelibet creatura permanens habeat tempus proprium sibi inexistens formaliter, ut conceditur de evo quoad angelos, tunc cum veris sequitur quod tempus componitur ex suis partibus coextensis et omne permanens duraret per infinitum magnum tem-¹⁵ pus, et quodlibet foret in quolibet, et infinitum maior foret in casu pars quantitativa suo toto, et periret omnis certitudo de mora temporis mensurantis.

Prima istarum quinque conclusionum videtur ex hoc quod omnis rei temporalis duracio potest esse²⁰ tempus sed omnis talis rei duracio est quidquid potest esse, ergo omnis rei talis duracio est tempus. Assumptum patet per hoc quod tempus et quando sunt accidentia diversorum generum, sic quod omne tempus per se primo est tempus, sicut omnis homo est per²⁵ se homo, et sic de quando; posito ergo de quacunque re permanente quod per se foret successive durans, tunc eius duracio foret tempus, quod sic opinans dicit esse contingencium; sive ergo fuerit forma sive materia sive accidens per se positum, ipsum posset per se³⁰ subiectare tempus; ymmo tempus cum sit quantitas poterit per se esse; quod est magis quam posse informare quamcunque substantiam permanentem; ideo non negabit ista secta possibilitatem assumpti. Nec

1. D: Ideo est. 6. D: contra illa. 9. D: nec partes. 16. D: quidlibet. 17. C: et in marg. alia manu. 22, 23. ABCD: Argumentum patet. 23. ABC: contingentium 31. D: hoc tempus; ymmo deest.

valet allegari Aristoteles vel Averrois quod tempus
 solum sequitur motum primi mobilis in quo est
 solummodo subiective, quia illi negant accidens per
 se esse; ideo miror qua fronte ipsi allegarent istos
 5 pro sua sententia, cum tantum discordant in principiis.
 Isti enim dicunt quod Deus non potest facere quod in-
 cipiat esse tempus, cum non potest (ut inquit) creare
 mundum nec potest movere aliquam partem mundi
 nisi mediante motu primi mobilis; quorum quodlibet
 10 est summe hereticum, ideo est baculus nimis arun-
 dineus accipere sententias istas hereticas ad stabi-
 liendum subiectum temporis. Ideo iuxta sententiam
 Augustini, XII Confessionum, totus mundus est subiec-
 tum temporis, cum quiescente toto celo et mota rota
 15 figuli foret idem tempus quod modo; cum ergo
 tempus non potest migrare de subiecto in subiectum,
 manifestum est quod tempus individuatur et subiectatur
 in mundo; nam quiescente quacunque parte mundi
 non subiectaret tempus et per idem nec modo. Et
 20 istam sententiam consideraret hec secta, antequam
 dixisset tot sententias hereticas in materia de sacra-
 mento altaris. Ponit enim quod impossibile est panem
 remanere post consecrationem (ut dictum est quinto
 capitulo) et fundatur super isto principio summe
 25 heretico: Nichil potest esse ubi prius non fuit, nisi
 vel moveatur illuc localiter vel aliud convertatur in
 ipsum; quod indubie destrueret totam fidem, quia
 tunc Deus non posset creare celum vel aliquid nec
 dominus Jesus Christus posset crescere corporaliter
 30 (ut deductum est ibidem) nec Spiritus Sanctus posset
 elevare hominem ad conversandum in celo, nisi mo-
 veat illuc localiter corpus suum. Que tria destruerent

Our opponents
 have thrown
 over Aristotle
 and Averrhoes.

1. ABDE: *allegare*. 4. A in textu: *ideo minor*; *miror* in marg. alia manu. 9. AB: *quorum*. 10, 11. ABC: *arundeneus*. 15. D: *ut modo*. 20. A: *sententiam* in marg. alia manu. 26. ABC: *vel before moveatur* deest. 27. D: *quod non*.

totam fidem. Oportet ergo fidelem rimari aliud fundamentum ad stabiliendum subiectum temporis a quo ipsum dependeat.

Et patet prima istarum conclusionum ex opinione, quia capto uno corpore inanimato per se durante⁵ cuiuslibet sue partis duracio foret tempus et coextensis materia et forma substanciali et accidentali forent duraciones tempora coextensa.

Et patet secunda conclusio, quia omne durans per tempus duraret per infinita tempora non communi-¹⁰ cancia, quorum quodlibet foret tantum ut hec hora, ut patet de partibus intensivis vel quantitativis date substancie vel de lineis vel superficiebus equalibus.

Et tertia conclusio, scilicet quod quidlibet foret in quolibet, videtur ex hoc, quod quidlibet foret in¹⁵ tempore cuiuslibet, sed nichil est in tempore subiecti, nisi fuerit in ipso; ergo quidlibet foret in quolibet. Unde sollempniores doctores novelli dicunt quod nullum sublunare foret in tempore primi celi, nisi quia omne corpus sublunare habet dependenciam²⁰ ordinis causalis ad ipsum, sicut dicimus omne temporale se habere ad mundum. Nec dubium quin omne temporale coexistens cuicunque tempori est in eodem, quia est cum tempore illo in quo potest esse; et hoc sufficit ad aliquid esse in illo; sic enim due quantitates²⁵ eiusdem speciei possunt informare idem subiectum, sicut est de qualitatibus.

Et quarta conclusio, scilicet quod infinitum maior est de possibili pars quantitativa quam suum integrum, patet capiendo A pedale cum sua duracione, et pono³⁰ quod Deus annichilet secundam medietatem A cum sua

1. C: *totam fidem* in marg. alia manu. 5. D: *pro se*. 7. D: *in materia*; ib. D: *ac accidentali*. 11. D: *hec est*. 13. D: *aut superficiebus*; ib. A: *equalibus* in marg. alia manu. 14. ABC: *quod quodlibet*. 14, 15. E: *in quodlibet*. 15, 16. D: *videtur* — *cuiuslibet* deest. 19. AB: *in parte*. 21, 22. D: *esse temporale*. 23. ABC: *circuique tempori*. 25. DE: *aliquid* deest; ib. C: *Sicut*; ib. D: *secunde*. 30. *pedale*; A: *possibile*. 31. D: *annichilaret*.

duracione conservando residuum duracionis perpetuo,
et tunc videtur quod medietas quantitativa temporis
A est ita longa et per consequens ita magna ut tempus
aliquid et totum tempus sicut et suum subiectum
5 nunc desinit esse. Sic enim foret dare temporis pri-
mum instans et ultimum; et sic videtur quod positis
infinitis temporibus omnino equalibus quoad molem
infinitem minus est aliquod quoad duracionem, et ut
unum est relacio minus quoad molem, est ipso maius
10 quoad duracionem. Ex quibus sequuntur inconve-
niencia, dato quod sequitur tempus est sic magnum
quoad molem vel duracionem, ergo tempus est sic
magnum.

Et ex eodem patet quinta conclusio, scilicet quod
15 periret omnis certitudo de mora temporis, quia quan-
tumcunque breve tempus, eciam instans, potest servari
quantumlibet diu, ideo diuturnitas et brevitatis forent
accidencia separabilia a tempore sicut a quolibet per-
manente, quia aliter non posset tempus per se esse vel
20 prorogari, cum tamen tempus inter omnia accidentia
minime debeat a subiecto. Et patet confusio respon-
dendi, cum diuturnitas temporis vel sit ipsum tempus vel
accidens quod poterit per se esse; de quo non est nobis
certitudo; et sic (ut sophiste arguunt) capiendo lineas
25 infinitas girativas quarum quolibet infinitum diu durat,
sicut est infinitum magna quoad molem, tunc videtur
quod superficies, numerus vel respectus qui est per
illa tempora (quantumcunque brevis fuerit) est per in-
finita tempora non communicancia, quorum quodlibet
30 est dupliciter infinitum; et ita foret de omni corpore
ratione suarum partium; et patet incertitudo atque
confusio. Unde sophiste notant unam lineam gira-

8. ABC: *aliquid*. 8 10. ABCE: *et ut unum — duracionem* deest.
12, 13. C *quoad — magnum* in marg. alia manu. 17. D: *quantumcunque*
diu. 18. ABDE: *qualibet*. 22. A: *diuturnitas* in marg. alia manu.
24. ABC: *linias*. 27. D: *superficiales*; ib. D: *vel tempus*. 31. D: *et post*.
32. BD: *vocant*; ib. ABC: *liniam*; D: *literam*.

tivam circumgirantem versus orientem in infinitum
 A columpnam cuius cingulum sit pedale, et ponatur
 quod A et tota superficies sua annichiletur servato B
 per se et quod una superficies rotunda appropinquet
 ab oriente quousque tangat B in C instanti, et tunc⁵
 patet quod B fuit finitum in utroque extremo et quod
 fuit dare ultimam eius partem proportionalem que
 fuit superficialis quod est dare maximum gradum
 curvedinis in circumgiracione; que omnia negat hec
 secta esse possibilia, ideo valde inconvenienter est sibi¹⁰
 ipsi contraria; nam dato puncto extremali linee vel
 est dare pedale illius linee terminatum ad illum punctum
 vel linea non est tanta, sicut patet ablato illo
 puncto sine pluri vel rectificata illa linea secundum
 illud extremum vel fluente puncto uniformiter super¹⁵
 illam incipiendo ab illo extremo vel fluente reliquo
 extremo in infinitum continuum et directum manente
 isto extremo fixo vel veniente ab oriente superficie
 rotunda, cuius dyiameter sit pedalis. Et patet, sicut
 unus punctus illius superficie tangit A datum punctum²⁰
 extremalem qui exempli gracia sit punctus ultimus
 illius dyametri, sic quilibet alius punctus eiusdem circuli
 incipit vel incipiet tangere aliquem punctum
 illius linee girative; et ponatur quod Deus ex omni-
 potencia sua aptet sic motum dati circuli quod qui²⁵
 libet eius punctus eque primo tangat punctum sibi
 oppositum de linea girativa et secundum principia
 illius secte negare aliquem talem casum est condicio
 blasphemæ, Dei omnipotentiam negantis. Et conformiter
 dicitur de tempore et instanti quod repugnaret³⁰
 Dei omnipotentie quod ipse non potest servare in-

1. D: *circumgirante*; ib. ABCD: *oriens*; ib. ABC: *in deest*.
 3. D: *tota species*; ib. D: *annichilaretur*. 5. D: *B in tempore*.
 6. E: *B deest*. 17. E: *in deest*; ib. A: *manifeste*; *alias manente* in marg.
 alia manu; BDE: *manifeste*; C: *manente* in rasura. 20. AC: *dictum*.
 21. D: *fit*. 23. D: *incipiat*. 28. D: *istiur*. 29. B: *omnipotentis*;
 ib. D: *denegantis*.

stans vel tempus per se quantumcunque sibi libuerit
et per consequens Deus potest infinita tempora in-
finitum magna in instanti producere et quam cito
sibi placuerit annihilare, sicut potest instans vel infini-
5 tum modicum tempus infinitum diu per se servare;
et cum nullus nostrum sit consiliarius Domini noscens
si sic facit, patet quod isti secte est ambiguum de
quantitate duracionis cuiuslibet creature, vel Deus
potest facere (ut inquiunt) quod et instans duret per
10 infinitum multa tempora non comunicancia quo-
rum quodlibet sit infinitum magnum et potest facere
quod omne sempiternum non duret nisi per instans
vel horam ad maximum, quia Deus potest servare
horam per se in perpetuum, secundum se totam; quia
15 si oporteret aliquam partem eius umquam labendo
deficere, tunc necesse foret quod in tempore finito
tota hora deficeret, nec Deus posset servare tempus
vel motum ultra suam naturalem periodum nec citra
ipsum corrumpere.

20 Nec valet in ista materia allegare diffinitiones Ari-
stotelis in hac parte, quia iuxta hanc sectam oportet
dicere quod Aristoteles cum secta peripatetica et
Augustinus cum multis sanctis diffiniendo accidentia
blasfemarunt, ut ipsi asserunt quod nullum accidens
25 habet esse aliud preter formaliter substantie inherere;
terna dimensio corporis quod est longitudo, latitudo
et profunditas, vel ipsa substantie magnitudo aut
corporeitas non potest per se esse. Ista autem secta
dicit quod hoc est hereticum, cum ista quantitas sit
30 per se necessario sacramentum, et sic verecundaretur
hec secta ex testimonio Aristotelis vel sanctorum
doctorum quidquam describere vel aliquam per se

1. ABC: *vel tempus deest.* 3. D: *instancia.* 6. C: *Domini deest.*
9. DE: *quod etiam*; A: *quod sequitur lacuna.* 11. E: *est*; ib. D: *quan-*
tum magnum. 12. D: *quod esse.* 17. ABC: *scilicet tempus*; C: *erased.*
18. D: *neg circa.* 21, 22. B: *in hac* — Aristoteles deest. 22. E: *ponere*
et dicere. 25. ABCD: *esse aliquod.* 26. C: *est in marg. alia manu.*
30. E: *per se et*; ib. ABC: *vendicaretur.*

differenciam assignare, ymmo nescit si de communi cursu nature Deus sic ordinavit, cum noviter ponit quidditatem et miraculum sacramenti altaris quod nec scriptura nec sancti doctores cognoverant.

Definition of

1. Eternity,
which belongs
only to God.

Sed dimissis istis deliramentis sectivagis notandum 5
quod eternitas, evitas et tempus sic differunt: Eternitas est permanencia Dei in se, quam Boetius describit quod est interminabilis vite possessio tota simul, et illa est prima mensura possibilis; unde denominat non solum naturam divinam, sed omnes relaciones 10
in Deo, omnes ydeas et omnes eternas veritates in Deo ad intra, cum secundum rationem et non essentialiter distinguuntur a Deo; et ideo sunt eterna, quia sunt natura que est sine principio vel fine suo.

2. Endlessness,
(aevitas) the
measure of
angels.

Secunda est mensura angelorum que vocatur evum 15
vel evitas; et videtur michi quod quelibet tam spiritalis quam materialis essencia habet evitatem perpetuam, que est eius permanencia ante tempus. Angelus tamen quia habet visionem in verbo et in genere proprio que est permanens supra tempus, ideo habet 20
secundum quandam excellenciam nomen evi. Unde quia angelus est primum perpetuum emanans ab eternitate divina, ideo eius permanencia vocatur eviternitas, et quot sunt angeli tot et plura sunt eva, cum alia sit evitas mensurans esse angeli et alia 25
mensurans accionem eius intrinsecam secundum numerum speciei accionum que insunt angelis permanenter, sicut aliud est evum mensurans permanenciam hominis et cuiuscunque materialis essencie et aliud est tempus vel quando suum fundamentum in suc- 30

5. ABD: *sectingis*; E: *secctanigis*. 7, 8. E: *diffinit*. 9. C: *est* in marg. alia manu. 10. B: *revelaciones*. 13. AB: *et deest*; C: alia manu add. 18. C: *est proprie*. 21. C: *secundum* in marg. alia manu. 23, 24. A in textu *eternitas* extinct.; *eviternitas* in marg. alia manu. 25. C: *mensurans essenciam*.

7. Boethii, De Consol. lib. V, 6: Aliud interminabilis vite totum pariter complexam esse praesentiam . . .

cessiva transmutacione; et patet quod multa sunt eva
que omnia reducuntur ad unum in specie non numero
propter defectum unius subiecti in numero.

Tercia mensura est tempus quod est mensura
5 certissima, quia numerus instancium mensurancium
secundum prius et posterius motum mundi; quod
est idem quod mundi duracio successiva; ipsum autem
est ad omnem punctum mundi. Instans vero est
mensura partis indivisibilis motus mundi; et sic tempus
10 consequitur motum mundi in communi (ut sonant
verba philosophi), Deus autem ex immensitate eter-
nitatis est ante omne instans temporis et post omne
instans et presens cuilibet instanti preterito vel futuro;
tempus autem a mundi inicio usque ad finem mensurat
15 ipsum per se primo quoad successionem et quandam-
litem que est mensura alterius generis quamlibet
eius partem. Quando enim est illud quod derelin-
quitur ex adiacencia temporis (ut hic supponitur), et
sic post diem iudicii erit idem evum mundi sine
20 tempore; quod evum licet sit modo, tamen considera-
cione eius sopita attendimus ad tempus nobis magis
sensibile.

Uterius notandum quod non esset fuisse vel fore
nisi ratione temporis et per consequens subducto
25 omni tempore Deus non fuit vel erit sed est absolute
necessario. Et sic in eternitate non est formaliter hec
differencia, et per consequens cum Deus et sua eternitas,
angelus et sua evitas fuerunt et erunt, oportet quod
capiant illas denominationes eis accidentales a tem-
30 pore et sic habent quando; quod non presupponit
in eis naturalem periodum sicut creature naturaliter

3. Time, the
measure of the
world.

Past and future
are founded in
time. God
neither was nor
will be, but is
eternally.

1. AB: *transsubstanciacione*; C: *correx*it. 3. *propter*; A: *semper*
extinct. *propter* in marg.; ib. B: *sibi* deest. 6. ABC: *prius et per con-*
sequens. 15, 16. ABC: *quandantitatem*. 17. C: *est* alia manu.
18. ABC: *ex iacencia*. 23. AB: *non* deest; ib. ABC: *esse*; ib. AB: *fuisse*;
C: *correx*it. 25. A: *Deus* alia manu; ib. C: *vel* alia manu. 31. AB:
sicut est.

corruptibiles, et ita Deus equivoce fuit et erit in comparacione ad naturas corruptibiles, sicut alia respectiva accidencia equivoce sibi insunt. Idem ergo tempus in numero mensurat eternitatem Dei, evitatem angeli et sic de aliis supra tempus quoad denominacionem⁵ respectivam qua tempore mensurantur. Et ita videtur quod non propterea tempus aliud sed alia quandalitas sine mutacione essencie est ponenda. Ista autem hic sufficient.

Multiplication
is a thing's
being as a
whole in many
places at once.

Sed redeundo post digressionem ad difficultatem¹⁰ tactam de multiplicacione videtur quod secunda sententia sit tenenda; cum enim impossibile sit idem corpus multiplicari situalter vel dimensionaliter per diversa loca et tam fides de eukaristia quam eciam communis philosophia docet esse multiplicacionem¹⁵ substancie, patet veritas secunde sentencie. Vocatur autem multiplicacio, quando eadem res creata est simul in tempore per multa loca secundum se totam, ut anima, universalia et instancia; tempus autem non sic multiplicatur, cum omni loco pro quocunque in-²⁰ stanti partes sue defuerint ut partes preterite et future; potest tamen extense loquendo concedi multiplicari, quia secundum multas partes suas est per diversa loca et sic commune lumen, communis species, vel similitudo rei multiplicatur, quia per unum magnum²⁵ situm est et per quamlibet eius partem secundum aliquod eius suppositum, sicut universale et ubicunque habuerit aliquod singulare. Si autem quodlibet tale singulare habuerit esse per quamlibet partem dati situs, tunc et illud singulare multiplicatur per³⁰ situm eundem, sicut ponitur de speciebus visibilis.

1. C: corporales in textu; corruptibiles in marg. alia manu; ib. AB: sic ita; ib. C: vel erit. 4. E: eviternitatem. 13. C: situalter in marg. alia manu; D: signanter. 15. D: multitudinem. 16. A: substancie in textu extinct.; in marg.: sentencie. 17. D: quod eadem. 19. ABCE: et deest. 21. ABC: defuerunt. 24. D: sic ratione luminum; ib. E: gravis speciei. 27. D: tempus suppositum; ib. ABC: est ubicunque. 30. D: singulariter.

Deus autem non potest multiplicari, quia necessario
 est secundum se totum ubique; nec potest aliquo
 loco vel tempore diffinire vel secundum motum sui
 alicubi esse; ideo ex parte sui non contingit multi-
 5 plicacio vel secundum tempus diffinicio. Nam secun-
 dum sanctos non est in eo formaliter multitudo, alia
 autem licet sint ubique scilicet mundus, tempus et
 universalialia quorum individua sunt, ubique tamen dis-
 pariter a Deo; nam mundus non secundum se totum
 10 est ubique, quia non quelibet eius pars quantitativa
 ubique distenditur, nec quelibet pars subiectiva generis
 corporis vel universalis huius est ubique, nec tempus
 habet omnes partes suas simul pro eodem instanti,
 sed quadam dependencia ex motu aliter est in celo
 15 et aliter in terra. Deus autem secundum immensitatem
 suam primo et per se replet omnem locum et secun-
 dum eternitatem suam primo et per se est per omne
 tempus; non potest contingere variacio ex parte sui
 in essendo per locum vel tempus sed oportet quod
 20 sit variacio in substantia creata; cuius variacio vocatur
 accidens, ut Deus per se effecienter replet omnem
 locum et corpus, vel eius principium per se formaliter
 replet locum, sic quod punctale materialis essencie
 cum non possit maiorari vel minui est per se punctale,
 25 cuius punctalitas est punctus; et sic de quantitate
 corporis que consequitur ad suum primum subiectum,
 sicut risibilitas ad hominem et secundum rationem
 qua Deus immobilis ponit substantiam materialem
 secundum rationem immobilem, cuius situacio vel
 30 locacio est situs vel locus quem Aristoteles vocat
 immobile primum. Deus enim non posset movere
 illam rationem secundum primum motum qui est
 motus localis. Et hec est prima ratio immobilitatis
 sensibilis qua ascendimus ad cognoscendum immobili-

It cannot be
 predicated of
 God, who is
 necessarily
 every where.

2. A: *ubique* in marg. alia manu. 4. D: *aliter esse*. 18. ABC: *variacionem*. 21. D: *effecienter*. 28. E: *immaterialem*. 31. B: *monere* deest. 33. E: *prima causa*.

tatem ultimam Dei nostri; et cum videmus rem moveri de loco ad locum ex ordinacione Dei, vocamus illam vicissitudinem motus tempus vel duracionem, et individuum locum et tempus a genere substance vel motus cum aliis circumstanciis individuantibus 5 quas Deus ad hoc ordinat. *Et sic videmus dominum nostrum in omni vicissitudine creature.* Et sicut Deus est primo magnus et immensus per se efficaciter et finaliter replens locum, ita est primo per se durans et eternus, per se finaliter mensurans omnium temporalium vices, et sic immensitas et eternitas Dei non sunt accidentia vel divisibiles (ut hic supponitur); et sicut cum Deus non potest esse alius Deus, ita per eundem situm punctalem non potest esse simul alius punctus vel materialis essentia, cum tota capacitas 15 sua repletur, quia non est aliud nisi illam materialem essentiam situari vel saltem aliam tantam aut tantam speciem quantitatis. Cum autem forma substantialis aut accidentalis non sit nisi talem essentiam informari, patet quod non exinde multiplicatur situs replecio. 20 Loquor autem de situ vel loco (ut supra), ut dicit materialem essentiam situari. Et patet logicis quod aliud est Petrum esse in loco sibi adequato et aliud est ipsum esse per locum sibi adequatum. Cum enim sint mille loca inter ipsum et celum sibi equalia, quia 25 ut sunt laciore sunt magis tenuia, et omnia ipsum undique circumstantia, patet quod est in totidem locis sibi equalibus et per consequens adeo sibi adequatis, et tamen per nullum illorum locorum est, cum per nullam partem talis loci sit aliqua pars Petri 30 cum a quolibet tali distat, ideo longe aliud est Petrum esse in multis locis sibi adequatis et aliud est ipsum

1. ABD: *videmus removeri.* 2. E: *ad locum* deest. 4. E: *vel individuum*; ib. D: *et* deest. 7. E: *Et sic.* 8. ABC: *efficienter.* 13. C: *ita* alia manu. 14. E: *punctalem.* 17. E: *vel tantam.* 19. DE: *vel.* 21. ABCD: *Loquitur.* 22. ABCE: *loysis.* 23. AB: *sibi* deest. 26. C: *ut* deest; ib. D: *lociorea*; ib. AB: *tenuia.* 31. C: *a* in marg. alia manu; ib. ABC: *Petrus.* 32. D: *est* deest.

esse per multa loca sibi adequata. Est enim per locum, quando ad aliquam partem illius loci signati est aliqua pars sui, sicut omnis materialis substantia per locum diffunditur, qualiter repugnat idem corpus in numero
 5 per distancia loca simul distendi; potest tamen distendi in uno loco et habere aliud esse spirituale in alio tamquam in signo aut virtute, sicut dictum est de rege. Et sic patet de corpore Christi, quod est dimensionaliter in celo et virtualiter in hostia ut in
 10 signo. Sed in isto est magna dissensio de modo essendi corporis Christi in hostia: Quidam enim dicunt quod corpus Christi est tantum secundum essentiam suam ibi presens; quod tantum diffinitur loco hostie quod posset esse illo modo ibidem et alibi nus-
 15 quam esse, sed alii admittunt hoc, quia foret Deo longe facilius quam servare accidens sine subiecto, ideo super illos iacet difficultas, quomodo multiplicatur cum corpore Christi quantitas et alia accidentia committantur. Super nos autem non iacet difficultas
 20 ista: Esto quod corpus Christi sit in sacramento panis, aut virtus et non corpus Christi quod in celo extenditur, sic quod corpus Christi non est non corpus, sed est non corpus Christi ibi; et est illud quod ibi extenditur sed non ibi extenditur.

25 Et iste est tercius punctus in quo vario a modernis, verumtamen (ut sepe protestatus sum) volo parate obedire docto quod quantum ad veritatem illius materie fuero sive superfluous, sive parvus. Miratur autem mundus quomodo post dotacionem ecclesie vel varia-
 30 retur sacramentum vel innotesceret nostris plus a Christo extraneis vel ratio vel fieret revelacio plus quam Paulo et sanctis prioribus. Sic enim tanquam domini leges Christi possent extraneare totam fidem

How Christ is present in the host.

2. D: *aliam*. 8. ABC: *Et sic*. 9. B: *vel in*. 10. ABC: *ista*.
 14. C: *esse* in marg. alia manu; ib. DE: *isto esse*. 19. C: *committanter*;
 ib. ABC: *aut non*; E: *autem* deest. 20. DE: *Esto* deest; ib. DE: *quia*;
 ib. DE: *est*. 27, 28. E: *materie sim*. 29, 30. E: *varietur*. 32. E:
tamquam diu.

catholicam. Nec dubium quin veritas catholica fuit per auctores scripture sufficienter edocta, licet officium ecclesie peregrinantis cui Deus dedit scienciam sit detegere fidem in scriptura implicita, quando pullulant errores circa eius sensum. Et nunquam est per illos aliquod novum fidei catholice fabricandum; et hinc Deus semper ordinat aliquos qui intendunt loyce et sensui scripture, cum tamen debet credi cuicunque pontifici in istis, de quanto validius adduxerit testimonium scripturarum; et notum est eos post dotationem ecclesie in isto sicut in moribus defecisse.

CAPITULUM NONUM.

The moderns
will not allow
that the bread
remains.

They urge the
decree of
Innocent III.

Pro complemento huius operis transcurrendum est per septem obiectus, ut fides de eukaristia plus pateat. Et primo notandum quod moderni ferunt graviter quod panis post consecracionem remaneat vel quod sacramentum non sit accidens sine subiecto. Primo ergo arguitur per hoc quod decretalis Innocencii tercii ad cuius edicionem fuerunt mille CCC et XV prelati dicit oppositum. Cum ergo secundum Augustinum nullus crederet evangelio nisi prius credat ecclesie, sequitur quod omnis catholicus debet credere isti decreto tam gravi ecclesie.

Hic sunt multe instancie; prima loycorum que dicit quod non docetur efficaciter quod ista fuit sententia dicti Innocencii cum tot prelatis. Secunda quod non docetur quod ipse vel illi fuerunt membra ecclesie, nam solum predestinatus est membrum ecclesie, sed ex tibi dubio nullus istorum fuit predestinatus, ergo

2. ABC: *satis edocta*. 4. E: *protegere*. 9, 10. E: *in testimonium*. 18. ABDE: *decretales*; C: *correxist*. 19. D: *CCCCV*. 23. ABCE: *gravis*. 24. ABD: *primo*; ib. E: *que deest*. 26. ABCD: *quod deest*. 29. D: *tali dubio*.

19. Cf. Martini Chronicon Monum. German. Scriptores tom. XXII, 438: In quo fuit... summa prelaturum 1315.

ex tibi dubio nullus istorum fuit membrum ecclesie. Qualis ergo ratio: Si homo debet credere ecclesie, ergo illis? De ista materia, quomodo fides data ecclesie iniciat fidem catholicam, patet alibi.

5 Tercia instancia est quod transsubstantiatio est, quando una substantia transit in aliam, ut panis fit corpus Christi ad sensum expositum. Et quantum ad illud de existencia accidentium sine subiecto, dictum est quomodo multipliciter potest vere intelligi; et si
10 replicetur quod dicta ecclesia non sic sentit, dicitur quod hoc docto consensendum est veritati quod dogma foret nimis difficile; ideo hoc habito dicitur quod non est credendum in hoc illi ecclesie.

Unde quarta instancia vere dicit quod nulli ecclesie
15 vel angelo de celo credendum est in materia fidei, nisi de quanto super ratione se fundaverit vel fide scripture. Cum ergo sensus ab adversariis expositus neutro istorum modorum fundatur, sequitur quod ille sensus propter nullam ecclesiam est credendus. Nam
20 nullus istorum fuit subtilior quam sancte pagine professor notabiliter errans in ista materia. Quis ergo color, si omnes illi prelati fuerunt sacre pagine professores vel episcopi, quod decretum eorum carebat calumpnia? Nonne Sarraceni, Tartari, ymmo Asiani
25 plures quam mille millia consentiunt in oppositum dicte sentencie, et sicut nos dicimus quod habemus fidem rectam nobisque est credendum, ita dicunt Asiani de se ipsis et contrarium de nobis; ymmo hodie possent colligi multa millia episcoporum et
30 doctorum cum episcopo Avinonico que in ista materia forent contraria veritati; itaque non est color, si tot congregati sic diffinierant, ergo verum et vere-

3. Transsubstantiation has many meanings.

4. We may not credit church or angel except as Scripture and reason bid; but this decree is against both.

Professors of divinity and bishops may err.

1. D: *tali dubio*. 2. C: *ratio* in marg. alia manu. 9. C: *vere* in marg. alia manu. 10. ABCD: *sensit*. 12. ABCD: *ymmo hoc*. 14. C: *vere* deest. 20. D: *nullus sanctorum*. 21. D: *in illa*. 23. D: *ut episcopi*. 24. DE: *Nonne ratione Saraceni*. 25. ABC: *sentiunt*. 26. ABC: *nos* deest. 28. AB: *se* deest. 29. D: *hoc die*.

cundum est illis asserere quod oportet Deum eis assistere sic quod non errent in fide, cum continue sic faciunt et fecerunt. Sic enim fantasiarunt Donatiste coloracius et multi alii infideles.

These decrees
are a very
hollow reed to
lean on.

De ista materia dixi alibi; ideo si verum est quod 5
dicit Doctor Subtilis quod nichil cogit sic dicere nisi
decretales epistole supradicte, nimis vacuus est bac-
culus arundineus cui adversarii innituntur. Unde
doctor quidam dubitat quare tantum innituntur mo-
derna isti decretali dimissa scriptura sacra cum qua- 10
tuor sanctis doctoribus; et respondet quod oportet
populum plus in errore et malicia profundari; ideo
argumentum Sathane cecantis sordentes est quod
debent inniti sentencie huius pape, credendo istam
blasphemiam, quia ipse inter omnes papas maxime 15
stetit secundum scripturas pro dignitate ecclesie; ideo
magnificemus ut evangelium scripta sua. Quo contra
fidelis dicit ecclesie et specialiter regibus quod iste
inter omnes papas maxime palliavit scripturas ad
subtrahendum honorem et dominia secularium do- 20
minorum et accumulando sibi et clero suo contra
religionem Christi primatus seculi, ut primo decre-
talium De Maioritate et Obediencia, capitulo *Solite*,
habetur, quomodo respondendo ad litteram impera-
toris palliavit dictum pape Petri quo dicit prima 25
Petri II°, 13: *Subditi estote omni humane creature
propter Deum sive regi etc.*, quod hoc debet intelligi
de simplici populo subiecto Petro et non de sacer-
dotibus qui sunt excellenciores quam aliqui domini

Of all popes
this was he
who most
disguised the
Scriptures in
order to snatch
power from the
laity.

3. ABCD: *Sic autem*; ib. D: *dogmatiste*. 5. E: *in ista*; ib. D: *ideo
scilicet*. 8. D: *tantum adversarii*. 10. E: *dimissis*. 12. D: *populum
commune*. 13. B: *cecilantis*. 15. B: *ipse deest*; ib. C: *ipse est*.
18. D: *fideles*. 19. D: *scripturam*. 20. D: *subtrahendo*. 25. AB: *quod
dicit*. 26. ABCE: *subiecti*. 27. C: *propter Deum deest*; ib. C: *etc. deest*.
28. C: *populo* in marg. alia manu; ib. ABCE: *de deest* before *sacerdotibus*.

6. Duns Scotus cf. lib. IV, dist. VIII, q. II. 23. Decret.
Greg. lib. I, tit. XXXIII, cap. VI.

seculares (ut diffuse exposui in tractatu de Rege capitulo VI^{to}); et ista sententia pervertendo sensum scripture molitur a clero evertere subiectionem et obedienciam in qua fovetur religio christiana, ut patet XI, questione prima, *Si tributum*, et capitulo *Magnum quippe*, et XXIII, questione VIII *De episcopis*. Unde sic loquitur decretum: *Medium magnum quippe est et spirituale documentum quod christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti,*
 10 *ne quis constitutionem terreni regis putet esse solvendam. Si enim censum Filius Dei solvit, quis tu tantus es qui non putas esse solvendum?* Et sequitur in decreto sententia beati Ambrosii et beatus Petrus apostolus generaliter omnibus fidelibus scribit: *Estote*
 15 *subditi dominis vestris.* Que sententia cum ratione videtur contraria glosse pape. Quomodo ergo non plus crederetur in isto beato Ambrosio quam sibi iuxta capitulum primum distincione XX? Secundo idem papa in eadem decretali exponit idem Matth. XVI:
 20 *Nobis, inquit, in beato Petro sunt oves commisse dicente Domino: Pasce oves meas, non distinguens inter has oves et alias ut alienum demonstraret a suo ovili, qui Petrum et successores eius magistros non recognosceret et pastores, ut illud tanquam no-*
 25 *tissimum omittamus quod Dominus dixit ad Petrum et in Petro dixit ad omnes successores ipsius: Quodcunque ligaveris super terram, nichil excipiens, quando*

1. Codd.: in deest. 3. AB: evertetur. 6. B: et deest.
 7. DE: *Meum magnum*; ib. C: *est* deest; A: *est* in marg. alia manu.
 9. D: *subditi*. 13. ABC: *sententia* deest; E: *sancti*; ib. E: *et Bernhardi*.
 15. B: *subiecti*; ib. B: *domini*; ib. B: *cum* deest. 20. D: *a beato*.
 23. AB: *eius* deest; C: alia manu add.; ib. AB: *magistros suos*.
 25. ABDE: *amittamus*; C: *admittamus*. Correxii; ib. ABCE: *Quod enim Dominus* deest. 26. D: *et* deest; ib. A: *ad* in marg. 27. E: *ligaveris etc.*

1. Cf. Wyclif's, De Officio Regis, cap. VI, pag. 139. 5. Decr. Sec. Pars, Caus. XI, quaest. I, cap. XXVII; ib. cap. XXVIII.
 6. ib. Causa XXIII, q. VIII. 18. Dist. XX, II Pars, § 1.
 19. In eadem decretali, i. e. *Solitae*; ib. § VI.

dixit: Quodcunque. Ecce quam cece et presumptuose concluditur cuicunque Romano pontifici pertinere universalem preeminenciam super tota ecclesia et sic sibi. Multi namque sunt fideles qui multos Romanos pontifices nec cognoscunt pastores eorum nec membra 5 ecclesie, quia ipsis degenerantibus a Petro alii episcopi magis proficiunt toti ecclesie militanti (ux exposui in tractatu de papa).

The Pope's
false gloss on
"Whatsoever
those should
bind etc.;"

Uterius vero considera quo tendit expositio huius sentencie: *Quodcunque ligaveris super terram erit 10 ligatum et in celo*, nedum quod intelligitur singulariter de Petro, de ipso, et quocunque Romano pontifice, sed quod sit exceptio de quocunque quod ipse in temporalibus vel spiritualibus decreverit faciendum. Quod si per impossibile sit verum, quilibet 15 Romanus pontifex *extollitur super omne quod dicitur Deus*, cum sit Deus in terris et inpeccabilis Antichristus. Et inde dictus papa modificat quomodo imperator dominatur laycis et non clericis qui a iurisdiccione Cesaris simpliciter sunt exempti. 20

and on the two
lights.

Tercio vero extorquet ex illo Gen. 1°, 16: *Fecit Deus duo luminaria, luminare maius, ut preesset diei et luminare minus ut preesset nocti*, quomodo Spiritus Sanctus per illud intenderat ipsum et omnes Romanos pontifices super omnes cesares preeminere. Que omnia 25 si sint vera, quomodo pendeat sensus scripture derivandus toti ecclesie a tali capite? Unde solebam sciscitari a satrapis sensum huius I^a Cor. XI, 28: *Probet autem se ipsum homo et sic de pane illo edat et de calice bibat.* Manifestum (inquam) videtur quod lo- 30

What a head
to draw
doctrine from!

1. C: *sumptuose*; pre alia manu add. 3. ABC: *eminenciam*; Codd: *de papa in tractatu*. 12. ABC: *et de*. 13. C: *sit exceptio*. 14. ABCE: *ipsi*; ib. ABCE: *decreverunt*. 15, 16. B: *quibus Romanus*. 17, 18. C: *Antichristus* in marg. alia manu. 21. D: *ex isto*. 25. AB: *quia omnia*. 26. ABC: *si sunt*. 29, 30. ABDE: *et de calice bibat* deest.

9. Rectius (ut videtur) De Potestate pape (inprinted). 16. I. Thess. II, 4. 24. Cf. De Maioritate et Obed. cap. *Solitae* et Innocentii III. ep. lib. I, ep. 401.

quitur de hoc sacramento corporis et sanguinis Domini, sicut ante: *Panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Et quocienscunque manducabitis panem hunc etc. Quicumque manducaverit panem vel*
biberit calicem etc. Omnia enim ista intelliguntur de pane in cena Domini manducato. Non autem audemus asserere illum esse sensum Spiritus Sancti: *De pane illo edat*, hoc est, de accidentibus illis edat, frangimus vel quod panis quem frangimus, hoc est, accidentia
 10 que frangimus hoc figurant, quia oporteret specificare illa accidentia quod nesciunt; nam securius est loqui vocando illud panem, ut facit evangelium Apostoli, quousque habuerimus revelacionem vel racionem de sensu extraneo.

15 Et confirmacio illius est quod beatus Augustinus sepe respondet in talibus quod ideo sic loquitur, quia sacra scriptura sic loquitur. Quare ergo debemus nos potius quam doctores sancti modum loquendi scripture sacre deserere? Et specialiter propter tam extra-
 20 neam sententiam ex aliis lapsibus tam suspectam. Unde inter alia valde suspectum est quod decretalis nec racionem nec scripturam sacram allegat pro sensu quem exprimit. Ideo cum testificacio non sit maior quam quatuor magnorum doctorum, ut docet decretum,
 25 illi autem prohibuerunt credi dictis suis, nisi de quanto scriptura sacra vel ratio ipsa docent, que ergo ratio credendi vel capiti in hoc parte? Honorare tamen debemus et glossare dicta papalia quantum permittit religio christiana.

Let us follow Augustine in holding by Scripture.

The decretal alleges neither Scripture nor reason on its behalf.

1. B: *de sacro*; ib. ABDE: *et sanguinis* deest. 3. C: *est etc.*
 4. D: *Et quicumque.* 5. ABDE: *calicem* deest. 6. D: *audeo.*
 7. D: *istum.* 8. C: *illo etc.*; ib. *edat* deest. 10. C: *oportet.*
 11. D: *Non securius.* 12. A: *quod vocat evangelium.* 13. B: *vel*
relacionem deest. 16. D: *quia.* 18. E: *modo.* 20. AB: *lapsis*;
 C: *correxist.* 23. B: *non fit.* 25. E: *nec de.* 26. B: *ita docent; ita*
 in marg. 28. AB: *dicta probabilia*; C: *probabilia* in textu; *papalia* in
 marg. alia manu.

2. I. Cor. X, 16. 4. I. Cor. XI, 26, 27.

Shortcomings
of Innocent III.

Nec contendo quod iste Innocencius irreligiose subiugavit sibi Angliam obligatione nimis civili in non-gentis marcis solvendis curie annuatim, seminavit discordiam inter Angliam et Franciam, contra imperatorem et alios seculares dominos, contra abbatem⁵ Joachim et alios irreligiose processit, ut narrat Cestrensis libro septimo, capitulo XXIV et infra; temporeque suo duo ordines Fratrum inceperant, sed multa mala passa fuit ecclesia quod figuratum est portento multiplici. Nam crescente secta signa colencium ultra¹⁰ religionem quam Christus instituit crescere oportet irreligiositatem fictam in signis. Multa autem opera insignia dereliquit, ut tractatum De Miseria condicionis humane et magnam partem sentencie quinque librorum decretalium; sed non ceperunt auctoritatem ab eo,¹⁵ cum successit post eum Honorius tercius qui dicitur confirmasse ordines fratrum Predicatorum et Minorum, et post eum successit Gregorius IX qui quinque libros decretalium per fratrem Raymundum dicitur compilasse. Et utrobique dicuntur opera eius laudanda²⁰ primo de quanto consonant legi Dei. Nec dicet aliquis quod dicta sua (in quantum sua) sunt magis autentica quam glossa Innocencii quarti quam ecclesia per se acceptat, in quantum consonat veritati.

5. There is an older decree opposed to this; and where the utterance of the Church is doubtful we must rest on reason.

Quinta autem responsio in qua senex fideliter potest²⁵ quiescere stat in isto quod, cum videtur esse scrupulus in determinacione ecclesie, quiescendum est humiliter in sententia antiqua magis probabili, quousque ecclesia declaraverit veritatem. Ponit enim synodus sub Nicholao II° expresse quod *panis et vinum que in altari*³⁰

5. D: abbothem. 14. C: *quinque* in marg. alia manu. 20. D: *laudabilia*. 21. DE: *dicat*; C: *dubitet* in marg. alia manu. 22. ABCE: *dicta sententia*; ib. C: *sit*. 23. *per se*; D: *prime*. 24. D: *acceperat*; ib. D: *de quanto*. 26. *dicatur* in textu; *videtur* in marg.

2. Cf. Wyclif's Sermones II, 424. 6. De abbate Joachimo de Flora (in Calabria) cf. Jöcher, Gelehrten-Lexikon (II, 1893), Fabricius, Bibl. lat. med. act. IV, 328. 30. Decret. Tert. Pars, De Consecr. dist. II, cap. XLII.

ponuntur sunt post consecracionem non solum sacramentum sed corpus Christi et sanguis. In nulla autem decretali sequenti tam expresse ponitur quod post consecracionem non remanet panis aut vinum eucharistia, et interim volo parate acquiescere rationi, quia scio quod in nullius pape potestate est cum millesies mille satrapis determinare quidquam de fide catholica, nisi quod reperire poterunt in scriptura, quia aliter indubie foret Antichristus et plus quam Deus, potens
 10 totam fidem quam credit christianismus subvertere.

Secundo arguitur contra dicta per hoc, quod potissima ratio cui via ista innititur est Nicholai IIⁱ testimonium et sinodus quam ipse congregavit pro ista materia (ut patet De Consecracione, distincione II^a, *Ego Berin-*
 15 *garius*). Cum ergo hoc argumentum sit in eadem dampnacione qua testimonium decretalis quod spernitur, videtur quod ista sententia sit suspecta.

Hic dictum est quod decretum Nicholai IIⁱ est probabilius, non solum quia ibi fuerunt plures episcopi, vel quia fuit antiquius, fonti fidei christiane propinquius, sed eo potissime quod fonti fidei scripture est similis et sanctis doctoribus conformius. Unde non propter loquelam illius synodi sed propter veritatem fidei scripture debet potius credi priori sentencie;
 20 nec solum debet credi cuicunque parti scripture plus quam millies mille episcopis etiam Romanis vel Avinonicis sub ratione qua tales, verum etiam plus beato Augustino et aliis sanctis doctoribus quoad materiam fidei quam papis et cardinalibus qui non
 25 sunt in fide scripture adeo approbati.

In hiis autem que concernunt leges quas fabricant sunt boni iudices, quia ut dicit Jeronimus, *quod me-*

Our opponents say that we are only setting one decree against another.

We reply that we prefer it a) as earlier and nearer the fountain head, but far more b) because it agrees with Scripture.

4, 5. B: *eucharistie*. 6. D: *et cum*. 8. ABCE: *poterit*.
 13. ABCE: *quem*. 15. DE: *assumptum*. 17. ABCD: *est*. 19. ABCE:
sunt. 24. C: *fidei* in marg. alia manu. 25. C: *parti* in marg. alia manu.
 26. D: *millesies*. 32. AB: *quia dicit*; C in marg. alia manu: *videlicet*.

dicorum est medici tractant, fabrilis fabri. Et ista est sententia legis ecclesie distincione XX^a in principio. Si autem simeia in tecto se simulat scire quod nescit, bonum est temptare, si opere, vita et auctoritate scripture confirmat quod fingit; lex namque nature quam philosophi detegunt immediate et testimonia Augustini et aliorum sanctorum recitata superius satis docent quod accidencia de quibus loquebantur philosophi non possunt esse sine subiecto. Qua ergo presumptione seminarent isti contrariam infidelitatem quam nec sciunt colorare rationibus nec scriptura? Quo ergo colore debet fidelis hoc credere? Cum ergo secundum Augustinum credere non potest nisi volens, patet quod preceptum eciam Romani pontificis non est ad hoc efficax nisi supra preceptum adduxerit in testem vel naturalem evidenciam vel scripturam.

It is said there must be authority somewhere to expound Scripture.

Quod si obicitur necessario aliquos esse qui autentice doceant sensum scripture et alias veritates catholicas quas scriptura non exprimit, ut patet de beato Augustino contra Donatistas et multis aliis articulis fidei adiectis: hic dicitur quod necesse est aliquos esse preeminentes in ecclesia qui *sint simul pastores et doctores* (ut concludit Apostolus) et illis oportet credere non tanquam auctoribus sed tanquam doctoribus. Quod si prelati errant in pastu et circa mun-

1. E: *promittunt medici tractant.* 2. C: *legis* in marg. alia manu.
4. ACDE: *temperare*; ib. *si*; ABE: *scilicet*; C: corr. in marg.; ib. E: *opere et.* 6. Codd.: *quo* (C: 7mo) *mediante est.* 8. E: *loquebantur per hoc.* 9. ABCE: *quam.* 10. C: *sumpcionem*; *pre* in marg. add.; ABCE: *presumptionem*; ib. AB: *contra*; C in marg. alia manu: *contraria.* 12. E: *fideles*; C: *fidelis* in marg. alia manu. 15. B: *adduxerint.* 22. C: *in ecclesia* in marg. alia manu. 23. A: *concludit* in marg. alia manu; in textu: *coniungit*; BDE: *coniungit.*

2. Dist. XX, l. pars: Decretales itaque epistolae canonibus conciliorum pari iure exaequantur. Nunc autem quaeritur de expositionibus sacrae scripturae. An exaequantur? . . . Unde nonnullorum pontificum constitutis Augustini, Hieronymi . . . dicta videntur esse praefenda. 13. Cf. Opp. X, 118 et seqq. III, 2, 906. II, 676. 22. Eph. IV, 11.

dana solliciti christiane fidei sunt ignari: quomodo
 curremus in isto ad ipsos ut capita ydolorum? Quod
 si desunt tales, melius est quiescere in fide explicita
 quam habemus quam suscitare novam sententiam;
 5 ymmo ignoto sensu mistico vel litterali secundo
 melius est pausare in sensu rudi, relinquendo Spiritui
 Sancto cum sanctificatione vite sensum alium quam
 infundabiliter sculperet novum sensum. Unde quia
 secure possumus vocare eucharistiam panem, ut notat
 10 fides scripture cum sanctis doctoribus, debemus ad
 imitationem eorum illud eligere et ambiguum de
 corpore isto vel alio accidente ignoto respicere nisi
 forte declaretur revelacione. Sed Deus non tardaret
 revelare fidem istam carioribus eius discipulis; nec
 15 credo Augustinum vel alios sanctos innovare quid-
 quam credendum ecclesie nisi elaboratum ex fide
 scripture.

Unde utinam nostri considerarent fundamentum
 Augustini contra Donatistas. Nam evangelium precipit
 20 homines baptisari, non precipiendo baptismi itera-
 tionem. Sic nec lex Christi nec eius cerimonie debent
 gravari sine auctoritate scripture: ergo iugum difficul-
 tationis ecclesie non est sibi inponendum multiplicando
 baptismum. Tota ista sententia patet ex fide scripture
 25 et sic occasione male data ab emulis sollicitabant se
 sancti ultra expressionem fidei ecclesie primitive. Et
 observata perfecte ista sententia nunquam oneraretur
 ecclesia ad credendum quod eucharistia sit quantitas
 sacra. Et ita dicitur generaliter de omni fide a sanctis
 30 doctoribus noviter expressata.

Tercio arguitur contra hoc per glossas decretorum
 et famosos doctores qui scripserant contrarium super
 illa materia: illis ergo oportet credere plus quam nobis.

If we have no
 competent
 prelates we had
 best keep to
 the literal sense
 of Scripture.

Augustine's
 ground against
 the Donatists
 was that rites
 ought not to be
 imposed
 without
 scriptural
 authority.

3. We are
 confronted with
 doctors of
 more weight
 than we.

3. DE: non fide. 9. AB: eucharistiam deest; C: alia manu.
 14. D: istam deest. 19. DE: precepit. 21. ABCD: sed nec.
 24. D: totum. 25. E: sic deest; ib. ABC: male; ib. AC: sollicitarent.
 32. ABC: contraria; D: contrariam; ib. ABD: supra. 33. B: plus deest.

Creatures can
be but
witnesses, not
lords of truth.
They must rest
on Scripture
and must know
what they
witness.

Hic dicitur quod nulli pure creature credendum est nisi ut testi, non ut domino veritatis, in tantum quod Christus venit in mundum humanitus, ut testimonium perhibeat veritati et cum *omnis veritas sit in scriptura* (ut dicit Augustinus), patet quod nulli creature credendum est nisi de quanto fundaverit se in scriptura; quanto magis nos testes abiecti debemus dolere de errore in falsitate et testificare quantum ex fide scripture sufficimus veritatem et docto errore nostro humiliter revocare. In testem autem veritatis non debet accipi nisi qui habuerit eius noticiam, in tantum quod in veritate facti humani non debet secundum poleticos capi in testem nisi qui de ipso noticiam habuerit, quia aliter testis foret necessitatus mentiri. Et in isto inpuatur quedam lex Anglie, que necessitare videtur testem asserere quod vel distincte scit vel non scit quis commisit facinus perpetratum. Et hec est ratio quare leges ecclesie quoad fidem scripture plus credunt quatuor sanctis doctoribus et specialiter Augustino quam aliis quos credunt nec ex dono Dei nec ex studio humano tantum de veritate fidei cognovisse. In ambiguis tamen credendum est illis evidencia topica, expectando inspiracionem auctoris fidei a quo est omnis noticia nostra veritatis; de veritate autem et sufficiencia scripture non licet ambigere. Ideo cum nullibi docet, vel quod eucharistia sit aliquid de novem generibus accidentis vel quod potest ipsum permittere per se esse, sed periciores sancti dixerunt oppositum, videtur stultum recentes diffinire sic esse de facto et cum illo ut fide onerare

8. D: *testificari*. 11. ABDE: *eius* deest; C: alia manu. 12. AB: *facti hic materia*; C: *humani* in rasura. 13. *poleticos*; ADE: *polites*; ib. E: *ipsa*. 16. ABC: *vel quod*; ib. ABDE: *disiuncte*; C: *distincte* in rasura. 18. DE: *est* deest. 21. AB: *ex* omitted before *studio*. 23. ABC: *tropica*; ib. E: *revelacionem*. 28. AB: *potest* deest; C: alia manu addit.

4. S. Augustini Contra Faustum XIII, 5, Opp. VIII, 254, De Baptismo contra Donatistas II, 3, Opp. IX, 98.

ecclesiam. Stetit enim sponsa Christi in floribus (ut creditur) circiter mille annos, antequam fuerit onerata ista perfidia, quia usque ad indebitos cultores. Et patet quod doctores legum hominum sunt valde
 5 suspecti in ista materia, cum spissim ex ignorantia
 seminant hereticos sensus. In ambiguis autem extra
 fidem scripture solent periti silere vel ipsa abicere
 curiosis, concedentes quod expedit nobis nedum multa
 ignorare sed nec cogitare, cuiusmodi sunt impertinen-
 10 cia fidei.

There are many doubtful things which we need not care about.

Itaque quantum ad glossatores, patet ex dictis quod non debet credi illis et specialiter in ista materia nisi de quanto se fundaverint in ratione vel scriptura autentica. Unde propter perplexitatem illius materie
 15 datam a nostris novellis doctoribus glossatores decretorum titubant et discordant; ideo dictum eorum in ista materia non est argumentum nisi ad hominem.

The glosses contradict each other so much that they count for nothing.

Quantum ad doctores legis, dicit primus, et precipuus videtur esse Lanfrancus abbas Beccensis in libello
 20 suo contra Beringarium De Sacramento Altaris, ubi videtur inpugnare quod panis et vinum remanent post consecracionem sed in consecracione desinunt. Iste autem Lanfrancus, licet fuerit sanctus, aliunde tamen in sua inveccione inartificiose procedit, quia sine
 25 evidencia nunc contendit modo quo abbas solet alloqui suos novicios et nunc simulat falsa contra que arguit. Non enim invenit homo in toto scripto suo (si non fallor) nisi evidenciam triplicem: Prima si panis remanet, tunc sacramentum parvi panis indignius est
 30 quam manna. Secunda ratio est quod propheciam veteris testamenti figurans corpus Christi de futuro foret sollempnius quam nostrum sacramentum quod habet

Of doctors of law the chief is Lanfranc, but he never really meets the question.

6. D: *sensum hereticos*; E: *sensus hereticos*; ib. ABC: *autem deest*; E: *aut*. 7. E: *soluciones periti*. 9. D: *ignorari*. 13. D: *in quanto*. 15. D: *a deest*. 22. D: *desinit*. 23. E: *fuit*. 24. D: *invocacione*. 28. ABCE: *Primo*.

20. Lanfranci Opp. ed. Giles II, 163.

nudam efficaciam ad signandum corpus Christi de preterito; quod cum non sit propheta sed veritas de preterito, ydiota sciret ostendere. Et tertia ratio stat super decretis ecclesie que allegat.

He says, we honour the host insufficiently, but our opponents degrade it to a mere accident.

Quantum ad primum, patet quod ratio militat (ut dixi) sepius contra ipsum, cum secta ista ponit quoad essenciam sacramentum illud vel unum nichil vel unum abiectissimum in natura quia accidens infinitum imperfeccius quam est panis et per consequens infinitum abiectius quam est manna quod de celo descendit; ideo nemo inveniet colorem efficacem ad illud nisi loquendo yronice dicatur quod est irreligiose propter devocionem populi menciendum (de qua materia dixi diffuse alibi).

On the point of Berengarius' confession, he does not touch us, for his attack is against the error renounced.

Quoad secundum patet quod false assumitur professio Beringarii, cum decretum de ipso recitat quod confessus fuit secundum informacionem ecclesie, quod *panis est post consecracionem nedum sacramentum*, ut in errore suo confessus est, *sed verum corpus Christi*, hoc est figurat efficaciter, ut sacramentum nove legis, verum corpus Christi sacramentaliter ibi presens. Nec plus dicit adversarius; unde creditur Lanfrancum arguere contra eum pro dictis suis hereticis ante suam correccionem. Sed quid hoc ad nos? vel quod metu et non fide Beringarius ista dixit in synodo? et sic sacramentum eucaristie non solum dicit veritatem corporis Christi de preterito sed facit quod verum corpus Christi sit vere et realiter ibi presens; quod non fecerunt sacramenta legis veteris. Nec ad hoc pertinet desicio nature panis vel eius destructio.

5. D: *Quia ratio.* 8. B: *unum adiectum.* 10. DE: *est deest.*
20. E: *est deest.* 22. ABC: *ut plus*; ib. C: *dicit alia manu.* 26. E: *sic deest*; ib. AB: *non solum non.* 29. C: *fecerunt alia manu.*

Et quantum ad tercium credo quod ante Lanfrancum et Wimundum non erant aliqua decreta ecclesie contraria huic sentencie. Unde quarta synodus Ephesina, que statim post mortem beati Augustini tempore Celestini pape celebrata est, dampnat unam stulticiam hereticam que dicit quod non vera Christi caro vivificata sed quelibet caro unius iusti virtute verborum sacramenti sit ibi vel terminus conversionis, et vel hoc vel aliud ibi dictum ad inferendum proposicionem. Nec obest quod Gregorius in epistola ad patriarchas acceptat hec quatuor consilia ut quatuor evangelia, quia nullum eorum contradicit isti sentencie. Unde creditur religiosos qui nimis magnificant sua signa introduxisse illum errorem in ecclesiam in penam peccati prioris. In cuius signum Augustinus et alii patres in quibus viguit sapientia vel asseruerunt expresse oppositum et negant hoc tanquam hereticum quia impossibile, vel tacuerunt illud tanquam inauditam stulticiam in quam credebant nullos sane mentis prorumpere.

As to Councils there are more on our side than his.

Unde quando arguitur contra Lanfrancum et sectam suam in isto, sepe prorumpunt in excusaciones istas impossibiles in peccatis. Hoc (inquiunt) salubriter credi potest, investigari non potest, nam (ut sepe dixi) una pars nimis heretice contradicit alteri, quia absolute necessario omne credibile et specialiter fides catholica potest investigari salubriter, cum beatus Augustinus sub obtentu sue beatitudinis investigavit sollicite materiam de Trinitate que est infinitum superior sacra-

Lanfranc's followers tell us we should believe and not enquire.

2. D: *Veymundus*; E: *Raymundum*. 8. D: *vel nichil*. 11. *hec*; ABE: *quod*; C: *hec* in rasura. 24, 25. BE: *una pars* deest; AC: in marg. alia manu. 25. *nimis*; E: *iuris*. 28. B: *sollicita*.

2. De Guitmundo cf. Fabricii Bibl. lat. med. et infimae aetat. III, 162. 3. Cf. Decreti Tertia Pars, dist. II. De Consecr. cap. LXXX *Necessario igitur*. Cf. Harduini Concil. Coll. I, 1194. 10. Decreti Prima Pars, dist. XV, cap. II: Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere et venerari me fateor.

This doctrine
of blind faith
is most
dangerous.

The doctors of
the first
thousand years
are of more
weight than
those since
Satan was
loosed.

mento eukaristie; ideo nullum velamen hereticum
posset magis cecare ecclesiam; quia, inducta quacunque
novitate heretica sine fundacione scripture si doctores
incipiant idem examinare sicut sancti examinarunt
alios articulos fidei, statim proponitur hoc principium 5
Machometi: *Hoc investigari non potest*. Et meretri-
cantur scripture ad colorandum hoc dictum, que
docent quod nemo scrutaretur inprovidē sine fide et
humilitate priori aliquam catholicam veritatem. Sed
pro distincione doctorum in ista materia notandum 10
quod *Sathan* pater mendacii *ligatus est mille annis*
post ascensionem Domini (ut dicitur Apok. XX°, 2).
Tempore autem huius ligacionis successerunt doctores
veridici, recti loyci atque philosophi conformes fidei
scripture, ut patet de quatuor magnis doctoribus et 15
multis eis similibus; et illos sanctos oportet defendere
in loyca et theologia tanquam pugiles veritatis. Sed
tempore solucionis patris mendacii inter sanctos
doctores surrepserunt nimis multi, sed plus vel minus
discipuli Antichristi plus declinantes a loyca fidei 20
scripture ex suggestionē dyaboli, et licet omnibus
istis doctoribus eciam Augustino qui fuit in loyca et
theologia precipuus non debemus credere nisi de
quanto se fundaverit in scriptura, ut patet distinc-
tione IX *Noli meis*, et capitulo *Negare non possum*, 25
et capitulo *Ego solum*, tamen testimonium priorum
longe plus valet ad fundandum argumentum topicum
quam sequencium. Quotquot ergo duodene allegare
fuerint contra me de secta secunda non solum non

4. *idem*; C: illos in rasura. 6, 7. C: *meretricantur* in marg.; *intri-*
cantur in textu. 7. A: *coladum*. 13. D: *istius*. 18. D: *tempore*
Salomonis. 19. D: *secundum plus*. 20. ABE: *discipuli* deest; C: in
marg. alia manu addit. 25. ABCE: *meis etc.* 26. D: *capitulo* deest;
ib. Recte: *Ego solis*; vid. infra. 29. ABCD: *fuerunt*.

17. Cf. Sermon. Pars II, Sermon. LXI, pag. 454. 25. Decret.
Prima Pars, dist. IX, cap. III; ib. cap. IV. 26. ib. cap. V.

valent, nisi de quanto se fundaverint in scriptura, sed non valent in testimonium fidei, nisi de quanto concordaverint in se ipsis. Duodena enim admittitur in causa politica, nisi prius concordaverit cum se ipsa.

If we are to be judged by a jury of modern writers, they have first (like a jury) to agree among themselves.

- 5 Oportet ergo concordare recentes doctores cum prioribus et exemplare fidei scripture et post est eorum testimonium admittendum. Nunc autem conturbant reciproce sententias suas; ideo infidelis foret qui gustaret aquam sic turbidam, dum a prioribus potare
10 poterit aquam claram, nam illis existentibus nobis contrariis, plures sunt nobiscum quam cum illis, quia totus exercitus ecclesie triumphantis.

- Sed quarto obicitur quod multi sancti asserebant istam sententiam. Qui ergo sumus nos qui presumimus
15 inducere sententiam istam novellam contra decretum?

We are accused of disregarding the saints and lessening devotion.

Ymmo contra scripturam de veritate verborum sacramentalium et contra devocionem populi in hac parte; unde deficiente evidencia clamant contra nos quod ex dictis nostris devocio populi est extincta.

- 20 Ad illud sepe dixi quod illud porizoma dyaboli execat plurimos; nam obiecta sunt nobis scripta sacra et sancti doctores prestanciores et prudenciores cum dictis suis que floruerunt in primitiva ecclesia, et in alio genere sunt oblata nobis facta, dicta et
25 scripta novorum doctorum recenciumque qui venerunt.

On the contrary we cling to the saints of the first ages.

- Et vitam, facta scriptaque priorum contempnimus, sed posteriorum sententias et facta amplexamur. Nec dubium, cum ista pars sit infirmior et ad peccatum proclivior, quin peccati cecitas sit in causa admittere
30 istam quod multi sancti asserebant sententiam nobis contrariam, sicut multi tam in speculativis quam prac-

1. ABC: *valet*. 1. 2. D: *valent* — non deest. 4. DE: *poletica*.
6. C: *est* in marg. alia manu. 17. ABDE: *denominacionem*; A in marg.: *devocionem*. 20. D: *sepe* deest; ib. E: *dyaboli* deest. 21. E: *multos*,
nam; ib. C: *obiecta* in marg. alia manu. 21. ABCD: *scriptura*.
22. DE: *sacri*. 24. AB: *dicta* deest; C: in marg. alia manu add.
25. ABC: *recencium*. 29. D: *admitto*. 31. Codd.: *multos*; C: *correxerit*
multi; ib. ABC: *quam in*.

ticis peccaverunt sed sancciores et antiquiores tenuerunt nostram sentenciam. Quare ergo non debemus sine presumpcione humiliter sequi priores, potissime cum aliis nec ex alia evidencia pro sua sententia asserunt rationes? Nam omnes auctores scripture qui illud sacramentum meminerant, sicut et omnes sancti doctores ecclesie usque ad tempus dotacionis et diu post eciam (si non fallor) usque ad tempus Nicholai IIⁱ qui fuit anno domini MLIX vocaverunt hoc sacramentum *panem* et non accidens.

10

It is the saints who declare the doctrine of accidents to be impossible.

Sed multi dixerunt quod impossibile est istam sentenciam de accidentibus esse veram. Et ita (ut utar verbis reprehensoris) quero qui sunt illi presumentes seminare istam infundabilem et novellam sentenciam contra diffinitiones sanctorum patrum quas Spiritus Sanctus in eis posuit. Recurrendum est (inquam) ad unum primum quod sit metrum omnium aliorum, cum illi non sunt credibiles, quia illi, nec potest doceri quod illi ut sic sentenciantes a Spiritu Sancto fuerunt illustrati. Ideo absit a nobis presumpcio ut mendicemus quod credatur nobis tanquam nobis in ista antiqua sententia propter peccatum quod Deus novit ad tempus sopita sed tamquam preconibus scripture et sanctorum ac antiquorum doctorum illud dicencium. Unde Lanfrancus in libello suo contra Beringarium (velit nolit) fatetur quod sancti doctores ut Ambrosius, Jeronimus et specialiter Augustinus vocant generaliter hoc sacramentum *panem* et nunquam accidens, quia (ut vere dicit) hoc sacramentum habet signa que naturaliter significant formam panis.

30

We do not speak on our own authority, but as heralds of Scripture and the fathers.

18, 19. D: *deceri*. 20. D: *fuerant*. 23. ABC: *sapita*. 24. ABC: *scienciarum*; C: in marg. *correxerit sanctorum*; ib. DE: *et antiquorum*. 30. D: *signant*.

8. Nicolaus II papa (1058 Jan. — 1061 Juli 27). 25. Lanfranci Opp. l. c. 159, 163, 191, 192: Quod vero panis dicitur: consueto sacrorum codicum more id fit, qui res quaslibet scope vocant nominibus illarum verum ex quibus fiunt....

Cum ergo scriptura sacra et sancti doctores cum lege ecclesie sic locuntur, nos debemus indubie sic loqui ad sensum eorum et glossare eos quod per accidens panis intelligunt ipsum panem, sicut ipsi econtra de nobis asserunt; et potest fundari modus loquendi in hoc quod mundi divicie que sunt in suis naturis substantie vocantur accidentia, quia accidunt vel adiacent ipsis divitibus, sicut pani accidit quod sit signum corporis; ideo illud signum dicitur sibi accidens. Nec dubium quin non sit accidens univoce ut accidens limitatur ad novem genera, vel ut locuntur philosophi, Augustinus et sancti alii. Unde solebam exponere adversarios quod tale accidens significat naturaliter tam subiectum quam se ipsum, et prius causaliter sed non quoad consequentiam se ipsum significat; ideo subiectum mediante tali significacione sui accidentis suscipit equivoce predicationes amborum; et quia vigili significacio accidentis est insopibilis sed significacio distincta substantie est ratione corporis Christi sopita, ideo dicitur quod accidens manet sine subiecto suo in actu; unde philosophi vocant universale tempus et sensibile encia in actu per animam, quando sunt actualiter apprehensa; et aliter dicuntur encia in potencia. Sed illud dictum licet fuerit quoad sententiam adversam plus coloratum, nescio tamen si ipsum intenderant; unde quoad primum de decreto ecclesie quoad fidem miror multum quomodo non vident quod nullus episcopus (in quantum Avinonicus vel Romanus) habet potestatem ad hoc decidendum, cum nec (in quantum talis) habet supereminenter scienciam fidei scripture vel vivacitatem rationis; nec

Substances are sometimes called accidents; as riches are accidental to their owner.

Again in naming the accident we often imply the subject.

2. C: sic before loqui in marg. alia manu. 5. ABC: et post.
9. E: corporis Christi. 10, 11. C: in rasura ut accidens; ABDE: vel
accidens. 13. adversarios; E: ad infirmos. Hic locus corruptus esse
videtur; ib. D: signat. 16. D: signat; C: significat in rasura.
17. ABCD: sue. 18. Codd.: vigil. 18, 19. ABCD: sed signo. 22, 23. C:
actu — sunt deest. 24. ABCE: et illud; D: Secundum illud. 26 C: si
alia manu. 28. ABC: videt. 31. ABC: vivacitate.

habet ut sic supereminenter gratiam aut virtutem ad regendum se ipsum et populum in fide domini nostri Jesu Christi.

To settle this question knowledge of Scripture and God's grace are required.

Nec dubium quin ad faciendum hoc opus alterum istorum requiritur vel utrumque. Et assumptum patet 5 de multis episcopis talibus post dotacionem ecclesie qui erant ydiote heretici et precipui Antichristi; ymmo licet concedatur quod quicunque locus quem incolunt fuerit plenus virtute et gracia per se stante (sic continue ipsas inhamarant), adhuc foret totum hoc istis 10 impertinens, quia facere qualitates istas informare, sine quo nichil valent in opus Domini singulare. Videant ergo si inter viantes simillime secuntur Christum et de isto sine pompa congaudeant, considerantes quod secundum tradiciones proprias, XX^a distincione, ca- 15 pitulo primo, quoad causas secundum legem suam decidendas supereminet potestas sua cesarea, sed quoad veritatem scripture et mores est Augustino et ceteris doctoribus plus credendum. Unde infidelis videtur sententia Graciani XXV, questione prima, *Ideo per-* 20 *mittente Domino quod, sicut Christus fuit dominus legis sue et tamen illi obtemperare voluit et ipsam implere, sic prima sedes, sic papa tribuit ius et auctoritatem canonibus et quindoque ostendit se dominum canonum sive suorum sive aliorum, iubendo, diffi-* 25 *niendo seu agendo contrarium, licet* (inquit) *sibi contra generalia decreta specialia privilegia indulgere. Ymmo in omni canone subintelligitur condicio nisi*

- 1, 2. D: *super se ipsum ad regendum.* 5. ABCD: *argumentum.*
7. ABCD: *precipue.* 9. D: *per se*; ib. D: *sic quod.* 10. ABCD: *inhamerant.* Rectius (ut videtur): *incamarant*; *incamarare* = *adulterare* v. Du Cange III, 786. 12, 13. C: *Videant ergo viantes.* 17. D: *superevinet.*
22. D: *nolunt.* 23. D: *et sic before papa.* 25. D: *suarum.*

15, 16. capitulo. Hic aliquot verba exciderunt. In cap. I. distincionis supra memorate haec sententia non occurrit. Cf. glossam ord. ad dist. XX. 20. Decr. Sec. Pars, Caus. XXV, quaest. I, cap. XVI, very loosely quoted.

auctoritas Romane ecclesie aliter fieri mandaverit aut permiserit.

Ista autem sententia clare docet omnes decretales et decreta Romane ecclesie de quanto non fundantur
 5 in scriptura esse superflua et iniusta. Superflua quidem, quia dependent ex voluntate persone nimis ver-
 tibilis ad omnia genera peccatorum. Intencionem itaque
 suam que est origo legis debet legista consulere, quia
 non valet lex sua nisi de quanto fuerit ab ipso
 10 approbata; ymmo cum (velit papa nolit) permittit
 fieri contrarium legi sue, cassata est eius efficacia et
 superfluitas declarata. Est secundo iniusta, quia quando-
 cunque pape placuerit revocanda, et non est revocanda
 nisi fuerit iniusta, ergo est continue parate iniusta;
 15 quia ergo nescimus voluntatem vel factum illius pape
 vel priorum, ideo quiescimus in fide scripture, cuius
 auctoritatem scimus immobilem.

The pope's power of dispensing shews that many laws are unjust or superfluous.

Nec alii pape quoad fidem credimus, nisi de quanto
 se fundaverit in scriptura in qua scimus nec Petrum
 20 nec alium apostolum tantum dominium usurpasse sed
 consuluisse Deum per sortem, quando defecit eis
 inspiracio singularis. Patet Act. primo de eleccione
 Mathie.

Quoad secundum de veritate verborum sacramenti
 25 patet quod ipsa sunt verissima, cum sunt constans
 et salubris sententia domini veritatis; et cum panis
 aut vinum demonstratur ubique nec dicta transsub-
 stanciatio nec ydemptificacio nec inpanacio potest
 esse, non restat nisi sensus tropicus scilicet quod hoc
 30 figurat sacramentaliter corpus Christi. Quod autem
 demonstratur panis aut vinum, sonat quadruplex

The sacramental words are true, but they are used in a tropical sense.

5. AB: *in ista*; C: *iniusta* alia manu. 10. D: *vel nolit*; ib. D: *permittat*. 14. C: *ergo — iniusta* in marg. alia manu. 15. D: *pape duplicis*; ABCE: *pape etc.*; E: *et ceteris*. 16. D: *vel prioris*. 18. ABCE: *alio*. 19. AC: *se fun*; C: *daverit* in marg.; ib. ABDE: *nec deest*. 21. C: *consultit*; in marg.: *consiluisse*. 24. D: *Quoad primum*. 26. AB: *sententia* deest; C: in marg. alia manu addit. 27. AC: *ubique nec sonat quadruplex evangelium dicta*. 30. ABCE: *partem Christi*.

evangelium (ut recitavi sepius); et idem dicunt sancti doctores concorditer, scilicet Ambrosius, Jeronimus et specialiter Augustinus et alii sequentes eos, ut usus et leges ecclesie cum postillantibus super ipsos, ut Rabanus De Sacramento Altaris et alii qui omnes dicunt 5 quod panis potest esse corpus Christi, erit et est corpus Christi, quod orant ut fiat. Illud autem esset stultissimum, nisi virtute verborum sacramentalium hoc fieret, et per consequens nisi in verbis consecracionis demonstraretur panis, et consequenter necesse est 10 predictum sensum verbis Christi addicere; unde non solum doctores novelli sed et communitas artis humane clamat nedum quod de pane sed ex verbi Dei omnipotencia ipse panis fiet corpus Christi.

Erroneous
opinions of
sundry doctors
as to what
the pronoun
(hoc) refers to.

Unde Doctor Communis super illud distincione XI, 15 questione III, videtur dicere quod mutacio ista differt ab aliis, cum ibi sit corruptio et nullius substancie generacio vel subiectum mutacionem illam suscipiens, et cum hoc verbum substantivum *est* dicit quandam mutacionem, quia aliter non implicaretur sacramen- 20 talis confectio, unde ipse videtur dicere quod per Lyncolnensem *hoc* demonstratur corpus Christi, ut sub illis accidentibus Doctor Subtilis super distincione VIII videtur dicere quod demonstratur ens analogum sub quadam contraccione. Glossa decreti 25 super distincione II, De Consecracione, capitulo *Timorem*, dicit quod *nichil demonstratur, quia propositio illa sumitur materialiter*, cum aliter foret falsa. Sed sanctus Richardus, Armachanus et alii sancti dicunt cum

2. D: concordanter. 7. D: quod fiat; ib. D: aut. 8. E: de virtute.
9. C: nisi deest. 10. ABC: demonstratur; ib. D: per consequenter.
11. C: addicere in rasura. 16. D: questione II. 19. AB: substantivum
deest. 22. D: denotatur. 25. ABC: anologum. 28. B: naturaliter.

16. S. Thomae Aquin. Opp. X, 174. 23. Duns Scotus l. c.
pag. 80. 26. Cf. Glossam ord. Decr. Tert. Pars, dist. II De
Consecr. Cap. *Timorem* l. c.: ad hoc dico quod nichil demon-
stratur, nam ipsa materialiter ponitur ibidem.

evangelio quod demonstratur panis, cum aliter foret locutio illa inpertinens. Admisso ergo quod panis demonstratur in propositione illa conversiva: *Hoc est corpus meum*, manifestum est quod supposita eius
 5 veritate sequitur panem remanere post consecrationem; nam post consecrationem est verum quod ille panis est corpus Christi, et si sic ille panis est panis, ideo post consecrationem remanet quod ille panis est panis. Confirmatur ex hoc quod Christus immediate ante
 10 benedixit illi pani quem mandavit ab apostolis comedi, quod non est signum desicionis panis sed potius melioracionis. Nam si ille panis benedictus secundum se totum destruat, illa benedictio foret crudelior sive severior quam maledictio qua Christus maledixit
 15 ficui, Math. XXI°, quia post maledictionem ficus, substantia eius remansit arida, hic autem dicitur nichil de panis substantia remanere et conversio nichil facit ad bonitatem panis sive sue essencie. Nec dubium quin Christus non mandavit suis manducare ex hoc,
 20 nisi post eius consecrationem, et per consequens Veritas que tantum odit duplicitem sophisticam voluit hoc remanere post consecrationem et fractionem ab apostolis comedendum. Illi ergo qui horrent veritatem scripture et illi qui ipsam diligunt tamquam fidem
 25 sollicitarentur circa sensum catholicum huius principii. Unde nimis longum a veritate scripture videtur michi concedere ydemptificationem vel inpanacionem quam transsubstantiationem predictam et propinquius loyce sanctorum, quos non licet scandalizare quod
 30 ignorarunt logicam seminantes verba heretica, cum ipsi loquuntur scripture similis nec sciunt fundare glossam quam illi fingunt.

Quoad tertium verbum patet quod adversarii destruunt mendaciter devocionem populi, cum dicunt

Fitzralph gives the true meaning, viz. bread.

If the bread ceased to be, Christ's blessing would work more destruction than His curse, since the figtree was not annihilated.

1. D: denotatur. 2. E: loqui. 5. D: panis. 16. B: arida deest.
 20. post; ABC: prius. 31. D: scripture funibus. 32. E: illis.

Our opponents
destroy
devotion by
saying that
what is in the
priest's hand
is only an
accident.

illud sentitum in manibus sacerdotis non posse esse corpus Christi vel partem eius, cum sit unum ignotum accidens; quod nec sciunt nec audent detegere; nam (ut sophiste arguunt) non potest esse terna dimensio, quia latitudo est alterius speciei infinitum maior quam 5 eukaristie longitudo, et profunditas est alterius speciei quam altera priorum, infinitum maior quam hostie latitudo, maior in profundo calice et minor in minus repleto. Devocio itaque populi foret maior secundum sententiam veridicam dicentem quod sacer panis 10 remanet habens vere ad omnem punctum sui corpus Domini, ymmo est quodammodo ipsum corpus, quam fingendo quod solum remanet ibi sacrum sed ignotum accidens quod non potest esse corpus Domini vel pars eius. Suspecta quidem foret populo ista 15 ficticia; sed utentes istis clamorosis ficticiis notarent scripturam Act. XIX°, quomodo *Demetrius quidam faciens edes argenteas Dyane* commovit populum contra Paulum. *Unde, inquit, scitis quod de hoc artificio est nobis acquisicio, et videtis quia non solum 20 Ephesi sed pene totius Asiae Paulus hic disuadens avertit multam turbam, dicens quoniam non sunt dii qui manibus fiunt. Non solum autem hoc sed et magne Dyane templum in nichilum reputabitur et destrui incipiet maiestas eius quam tota Asia 25 et orbis colit. Et hiis dictis clamaverunt: Magna Dyana Ephesiorum.* Nam non solum in ymagine argentea vel trunco putrido colunt Christum sed fingunt mendaciter edes accidentales quas faciunt illi populum credere esse Christum, et ipsi colunt tan- 30 quam Deum, ut creditur propter questum. Et quando

Like the
Ephesians they
forge accidental
shrines for
gain's sake.

9. C: *philosophi*; correxit: *populi*. 11. BC: *corporis*; C: correxit.
13. E: *solum* deest. 16. D: *arguciis*. 17. ABC: *quam*; E: *quod*.
19. D: *cui inquit*. 20. ABCE: *et quia*. 23. D: *manibus sinat*;
ib. *autem*; D: *aut*; ib. ABCD: *et* deest. 27. C: *Nam* in marg. alia
manu. 28. E: *trucio*.

17. Act. XIX, 24—28.

quis rimatur veritatem fidei in ista materia commovent
 populum contra eum. Et illi tantum adorant quod
 nesciunt nec cognoscunt quod genus accidentis est
 sacramentum nec quid per verba sacramentalia de-
 monstratur. Non enim est color in glossa Thome
 super distincione VIII, questione I^a, IVⁱ Sentenciarum
 quod demonstratur corpus Christi ut sub illis acci-
 dentibus, primo quia pro toto tempore prolacionis
 pronominis usque in finem foret sensus ille falsus,
 et sic tota propositio nunquam foret vera. Secundo
 quia Christus non cogitavit singulariter de accidentibus
 panis tui aut mei quod contentum sub illis acciden-
 tibus sit corpus suum, quod sic foret sensus pro-
 positionis nimis longus et inexplicabilis Christi disci-
 pulis. Et hec creditur ratio Scoti quod pronomen
 significat confuse omne accidens et evidencius omnem
 substantiam corporalem vel spiritualem. Sed nimis
 confusa foret huius sensus Christi expressio. Et tercio
 quia iste sensus fidei scripture latebat maiores sanctos
 ut Augustinum, Ambrosium, Jeronimum et eis similes
 eciam per mille annos et amplius; quos hereticare
 propter sensum huic contrarium foret nimis difficile.
 Multi enim erant sancti qui complecius laborarunt
 circa fidem sensus scripture qui nunquam cognove-
 runt quod Christus intellexit corpus suum sic repetere
 sub illis accidentibus. Nec dubium quin hereticum
 sit fingere tante scripture sensum alium quam Spiritus
 Sanctus flagitat, ut dicit decretum Jeronimi positum
 XXIV questione III *Heresis*. Sensum itaque illius
 scripture scrutarentur doctores antequam cece arguerent

3. DE: *quod nec cognoscunt*. 7. D: *denotatur*. 8. D: *probacionis*.
 9. D: *eciam usque*. 12. D: *tui aut mei panis*; ib. B: *vel contentum*.
 12, 13. D: *accidentibus* deest. 13. D: *insit*. 16. D: *signat*. 17. E: *vel*
spiritualem deest. 23. D: *laboraverunt*. 24, 25. ABC: *intellexerunt*.
 25. ABC: *dixit*; C: *intellexit* in marg. 28. AB: *positi*; C: *positur* (!).
 29. D: *est heresis*; ib. D: *illius fidei*.

6. l. c. pag. 118. 29. Decr. Sec. Pars, Causa XXIV, q. III,
 cap. XXVII.

quod, si panis remaneat, non diceretur: *Hoc est corpus meum*, sed: *Hic est corpus meum*. Coloracius enim emendaretur scriptura sic: Hoc quod continetur sub istis accidentibus est corpus meum; aliud enim posset laycus verificare. Ideo videtur dicendum (ut docet ⁵ processus evangelii) quod per illam proposicionem demonstratur et significatur principaliter panem quem Christus porrexerat esse corpus suum. Ad quem sensum sacerdos in persona Christi vere asserit: *Hoc est corpus meum*. Et demonstracionem ac sensum ¹⁰ secundarium habet propositio sacerdotis quod ille panis quem ipse habet in manibus sit corpus Christi. Egena quidem foret scriptura Domini, nisi ebullire posset in talem sensum vicarium. Radix itaque dissensionis illius materie stat in intellectu proposicionis ¹⁵ sacramentalis; et videtur quod demonstratur panis (ut dictum est quinto capitulo), quia de pane dixit Christus: *Manducate ex hoc omnes*. Et animando eos ad fructum huius manducacionis subiunxit pertinenter: *Hoc est corpus meum*. Aliter enim nimis ²⁰ sine causa dixissent Ambrosius et alii sancti quod panis erit corpus Christi.

Our interpretation is less figurative than that of our opponents.

Et minus tropicat nostra sententia illud dictum quam sententia contraria que intelligit quod accidentia panis erunt figura corporis Christi, quia illud infun- ²⁵ dabiliter tropicat utrumque extremum; sed nos tantum alterum sicut facit Spiritus Sanctus in Paulo in eodem sacramento, quando dicit prima Cor. XI, 25: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*, ubi patet quod Paulus tropat predicatum ultra sacra- ³⁰

3. ABC: *continuatur*. 5. D: *esse dicendum*. 7. D: *denotatur*; ib. D: *signatur*. 11. D: *contrarium*; C: *secundarium* in rasura. 14, 15. E: *dissencionis*. 16. D: *deberetur*. 20, 21. E: *minus sine*. 24. ABC: *quod deest*. 25, 26. DE: *hoc infundabiliter*. 26. D: *tropat*. 27. ABC: *ut fecit*. 28. ABCE: *primo*. 30. ABC: *tropicat*; C supr. lin.: *tropat*.

18. I. Cor. XI, 24.

mentum et rem et addit in signum quod non demonstrat naturam sanguinis sed naturam vini, quia ponit tantum *in meo sanguine* in obliquo. Nec credo quod adversarii invenient tantum fundamentum ad
 5 tam compendiose tropandum dicta sua. Scio quidem quod adversarius posset infideliter tropare totam historiam scripture, ut omnia gesta Christi posset intelligere tropice, quod non Christus in persona propria sed per se accidens illa fecit, ut in assimili
 10 tangit Augustinus in libello suo De Heresibus. Scio quidem quod nos qui irreligiose contendimus circa temporalia et signa adinvencionis nostre in penam peccati cecati sumus in sensu quem habuit ecclesia primitiva iuxta prophetiam senis Symeonis, Luc. II°, 34,
 15 *positus est hic in signum cui contradicetur*. Sicut enim in conversacione contradicimus gestis Christi, sic in speculatione contradicimus realibus verbis Christi, ideo in istis paratus sum stare decreto sancte matris ecclesie; horreo autem inducere hunc tantum extra-
 20 neum accidens vel quantitas quod Spiritus Sanctus per panem aut vinum in verbis sacramentalibus ipsum intenderat, sicut beatus Jeronimus detestatur nomen ypostasis, ne sub melle sanctitatis venenum quod horruerunt pure per hec sit absconsum. Et sic done-
 25 mus ipsis iniuriam qui nituntur extinguendo falsam devocionem nostram destruere in nobis ydolatriam, quia revera nimis malum foret tales ydolatras domi decorticare canabem quam sic ydolatriam geminare; ideo Christus contra excusaciones universales ydola-
 30 trarum precipit suis discipulis quod *habeant pruden-*

In this age avarice has dulled the keen sense which belonged to the primitive Church.

1. D: *ibi signum*. 1, 2. D: *denotat*. 6. ABC: *adversarium*.
 9. D: *quod per se*; C: *persone*; correxit: *per se*. 11. ABC: *qui deest*;
 C: in marg. addit. 12. B: *tempora*. 13. C: *cecati* in marg. alia manu.
 14. E: *iuxta sentenciam*. 18. E: *in isto*; ib. E: *matri*. 21. AB: *et*
vinum; A supra lin.: *aut*. 22. E: *sanctus*. 23. Codd.: *ypostatis*.
 24. C in textu: *horruerit*; in marg.: *horruerunt*. 27. AC: *minus*.
 28. C: *canobum*. 29. E: *excusacionem universalem*.

ciam serpentinam; nam Paulus committendo blasphemiam credidit se prestare obsequium meritorium Deo suo. Veritas itaque fidei est instancia necessaria cuilibet viatori.

It is objected that we make Christ's body present both dimensionally and not dimensionally.

Quinto principaliter arguitur contra dicta per hoc⁵ quod, si corpus Christi multiplicatur ad omnem punctum hostie, tunc foret ibi non quantum, et cum hoc foret ibi corpus panis quia in signo, ergo foret simul et semel quantum et non quantum, et sic de aliis denominationibus accidentis.

10

Hic dicitur communiter quod omnia accidentia absoluta corporis Christi que sunt in celo commultiplicantur cum ipso corpore in ipsa hostia concomitanter; et ita nedum tota quantitas et qualitas, ymmo totum corpus Christi et anima et sic tota eius humanitas et deitas indubie est ubicunque fuerit aliqua pars Christi; sed de septem accidentibus respectivis non oportet. Et ita posicio que est differentia quantitatis continue permanentis sed non posicio que est penultimum predicamentum commultiplicatur concomitanter ad corpus Christi in omni puncto hostie.

Contra illud arguitur primo per hoc quod Deus posset multiplicare corpus non commultiplicando accidens, cum hoc foret minus quam servare accidens sine subiecto; nec fides scripture nec ratio docet²⁵ oppositum de inesse, ergo hoc non est articulus fidei publicandus. Patet consequentia, tum quia timendus esset de tam manifesto mendacio, tum quia religio christiana non est oneranda fidei confuso dispendio quam Spiritus Sanctus voluit esse in isto liberam,³⁰

3. ACD: *primo necessaria*. 8. D: *non panis*; ib. Codd.: *si in*; C: *si erased*. 14. D: *et illa*; C: *et ista*; correxit: *et ita*. 15. C: *Christi* in marg. alia manu. 16. D: *alia*. 18. ABCD: *ita pono* (error ut videtur legentis). 19. Codd.: *pono*. 20. D: *penultima*. 22. C: *per hoc* in marg. alia manu. 23. *commultiplicare*; C: *com* alia manu in marg. 24. ABCD: *servando*. 25, 26. B: *docet unum*. 26. *inesse*, C: *in* in marg. alia manu; ib. C: *fidei* in marg. alia manu. 29. E: *confuso*. 30. ABC: *Sanctus* deest.

brevem et levem. Nec dubium isti vie de antecedente, cum Deus qui potest annihilare substantiam servato accidente inmoto potest multiplicare ipsam et movere quorsumcunque libuerit sine comitancia tam aliene
5 nature.

Item, non sunt fingenda miracula sine patencia rationis, sed foret summum miraculum intrudere tantam molem, sicut est tota corporeitas corporis Christi in infinitum modico loco; ergo cum non subsit ratio
10 isti miraculo, videtur ipsum non esse fingendum. Quis inquam non diceret quod esset inopinatum miraculum ponere totam mundi machinam non minoratam in nucleo in parvo loculo, sic quod idem corpus potest deperdere de loco usque ad non quantum et
15 ita nullibi locum acquirere cum hoc quod non minoraretur sed in infinitum maioraretur? et sic pedale infinitum magnum locum posset successive occupare, cum hoc quod non diminuatur ad non quantum, et periret certitudo motus localis (ut dictum est de
20 multiplicacione).

Item, sequitur quod pars quantitativa quantitatis potest parificari et infinitum extendere suum totum, quia ponatur quod tota quantitas mundi multiplicetur per A cubum et maneat cum hoc A quantitas extensa
25 et continuetur cum residuo quantitatis mundi; et videtur quod A parificatur quantitati totius mundi, quia coextenduntur adequate per eundem locum. Et possibilitas casus patet isti vie, cum Deus potest multiplicare unam medietatem quantitatis reliqua non
30 multiplicata, ymmo ad omnem punctum hostie est continuacio cuiuslibet partis quantitatis Christi eciam in celo; et eadem posicio parcium que est in celo,

4. C: *quantumcunque*; in marg. alia manu: *quorsumcunque*; ib. E: *tam* deest. 6. D: *mirabilia*. 8. D: *corporalitas*. 14, 15. D: *et illa*. 15, 16. C in textu: *minoratur*; correxit in marg. 17. D: *accipere*. 21. C: *sequitur quod* in marg. alia manu. 22. D: *per infinitum*; ib. D: *excedere*. 27. D: *extenduntur*. 29. D: *multipliciter*. 30. B: *multiplicatur*; ib. C: *ad* in marg. alia manu; ib. C: *omnem* deest.

quia ex integro eadem quantitas in numero, que non potest maiorari vel minorari nec mutari de specie in speciem. Ex quibus colligitur quod omnis figura quantitatis Christi in celo sit ubique in hostia et per consequens omnis rectitudo vel extensio linearum. 5

Item, omne accidens substance multiplicata independens ab extrinseco, cuiusmodi sunt quantitas et qualitas, commultiplicatur cum ea, sed extensio, locacio et multa accidentia respectiva non dependent in corpore Christi ab extrinseco; ergo omnia talia com- 10 multiplicantur cum illo; nam staret de Deo possibili quod omne corpus vel quantitas foret per se sine maiori substantia quod concedunt ut fidem. Ex quo videtur quod extensio quantitatis non dependet ab aliquo extrinseco, sicut nec figura ad quam requiritur 15 extensio. Et ex istis videtur quod corpus multiplicatum commultiplicat locum secum, quia Deo annihilante totum residuum creature foret corpus tantum in loco suo; et sequitur locorum confusio, et de positione que est sessio, stacio vel iacere videtur quod 20 inest ab intrinseco (sicut dicit Gilbertus Porretanus) quia stante Petro, sedente Paulo et iacente Lino annihilatoque residuo mundi usque ad illos continue servatos inmotos foret fingere grave, quomodo in illis variaretur posicio, cum conservatur continue moto 25 subiecto in curru vel annihilatis polis mundi vel centro. Et idem videtur de distancia, de immediacione et aliis respectibus quos foret maxime evidens non servari; nam stat corpora maxime distancia esse in infinitum propinqua, cum infinitum longa linea recta 30 multiplicata posset intercipi inter quantumcunque

7. *ab*; B: *ad*. 14. D: *intensio*. 17. *locum* in marg. alia manu.
27. B: *instanciā*.

21. Cf. Gilberti Porretani, *Sex principiorum* liber in Aristotelis *Organum* tract. II, cap. V, De positione (ed. Arnoldus Wöste-feldes, 1512): Sedere namque non magis est posicio quam accumbere neque minus...

propinqua, sicut patet de longitudine corporis Christi intercepta inter quamcunque partem eukaristie et aliam.

Item, ubicunque est quantitas vel qualitas corpori
 5 Christi, ibi est quod ipsum est sic quantum et quale
 et per consequens per totam hostiam est quod corpus
 Christi est septipedale et gloriose qualificatum ut
 in celo. Et hic mirantur philosophi, cum qualitas sine
 subiecto habet operationem suam naturalem eque
 10 efficacem sicut substantia sic qualificata, quod celestis
 qualitas in nobili subiecto corpore Christi ab accione
 suspenditur, et unio qua uniretur qualitas celestis in
 hostia fortificaret accionem, quia secundum philo-
 sophos omnis virtus unita est forcior se dispersa,
 15 ymmo cum secundum perspectivorum sententiam
 forma collacionis iuvat ad luminis accionem ac in
 corpore Christi si est ibidem est claritas sole splen-
 didior et ad omnem punctum figura Mukephi que
 secundum Vitilonem est figura efficacissima possibilis
 20 ad lumina congreganda, videtur quod valde sensibiliter
 ageret, et hoc forte movet eos qui dicunt quod vident
 in hostia corpus Christi oculo corporali, sed evangelium
 dicit quod fuit singulariter concessum privatis apostolis
 videre scilicet gloriam transfigurationis corporis Domini
 25 ante mortem; ideo cum non dicunt cum Petro: *bonum*
est nos hic esse, creditur quod de visione quatuor
 dotium corporis Christi in hostia menciuntur.

Et quoad quantitatem fidelis theologus eciam laicus
 non crederet predicanti quod corpus Christi est septi-
 30 pedale in quacunque parte hostie. Nec dubium quin

Christ is not
 present in the
 host
 dimensionally.

8. D: cum qualitas vel quantitas. 9. D: operam. 16. ABC: iuvat
 ad deest. 18. E: Et videtur. 24. ABC: figuram transfigurationis.
 25. D: non deest; ib. ABCD: quod bonum. 26. ABC: nobis; ib.
 ABCD: nobis est hic. 27. ABC: Christi deest. 29. ABC: Christi
 deest; C: in marg. alia manu addit.

19. De Vitelone Cf. Wyclif's Sermones II, 385. 25. Matth.
 XVII, 4. 30. Cf. Johannes Przibram, Professio fidei antiquae
 ap. Cochlaeum, Hist. Hussitarum, pag. 540.

si ibi sit illa septipedalitas corporis Christi que est in celo, ibi est quod corpus Christi est septipedale, nam tantum incredibile foret fidelibus quod ibi sit illa septipedalis corporeitas cum dimensione panis per eundem locum, sicut quod ibidem sit corpus Christi.

Item, non negabunt quin corpus Christi sit ibi divisibile aut magnum; habet enim ibi caput, pedes et omnia cetera organa, figuras et posiciones parcium, ne sit monstrum et per consequens pars est ibi minor suo toto; nam satis inconsonum est concedere quod Christus habet ibi pedes supra caput omnia interiora sua extra cutem et omnia organa sua eversa, licet non ponatur maius impossibile quam quod quantitas corporis Christi est ibi cum subiecto suo, et cum ibi non informat ut accidencia panis carent subiecto et informant se ipsa, per idem omnis pars corporis Christi careret ibi ratione partis corporis Christi, et sic corpus Christi foret ibi exanime atque acefalum, ymmo os Christi et omnes partes eius forent ibi in- divisibiles quante, et tamen hoc non oportet, cum tota quantitas corporis Christi sit per singulas eius partes.

Sed absit fidelem de Deo suo concedere incon- veniencia ad que heresis ista ducit; cum enim corpus Christi habet ibi partes quantitativas distinctas a par- tibus qualitativis, oportet quod utrumque genus par- cium, sicut habet ibi nomen, sic habeat ibi rationem nominis. Et confirmacio est quod corpus Christi foret ibi, solummodo (quod est adversariis summe possibile) foret magnum, quantum ergo foret ibi, si non tantum quanta est sua quantitas.

2. ABDE: *est* before *septipedale* deest; C: in rasura. 8. D: *et sic magnum*; ib. A: *enim* in marg. alia manu. 14. AB: *quam quantitas*; DE: *impossibile quod quantitas*; C: *quod* in rasura. 17. ABDE: *cor- poris* deest; C: alia manu. 22. D: *fit*. 24. E: *fidelem*. 29. D: *quod scilicet*. 31. D: *quod ergo*.

Similiter, eque spiritualis res est quantificacio sicut quantitas; cum ergo ibi sit quantitas cum figura, quod sua informacio sit ibidem, aliter enim oportet blasphemare in Deum, dicendo quod potest alicubi servare quantitatem in subiecto cuius informacionem bene suspendit, sed non potest suspensionem illam dissolvere.

In istis autem suppono ex loyca quod, si alicubi erit quantificacio, tunc est res quanta ibi, quia aliter
 10 motus et omnis respectus multiplicarentur per totum mundum. Infinita sunt talia argumenta propter que dicit catholicus quod corpus Christi est ibi virtualiter et in signo, non corpus Christi ut est in celo, sed signum eius vicarium, ut dictum est in fine proximi
 15 capituli.

Christ's body is present in power and symbolically; not as in heaven.

Sed contra istud instatur loyce: Videtur enim primo quod corpus sit in hostia extensum, quia est ibi panis extensus et sic extensum, quia res extensa et sic sensibile sacramentum foret res sacramenti, quod est
 20 contra leges ecclesie, et sequeretur magna confusio et repugnancia predictorum.

Our opponents make logical quibbles about the extension of the bread.

Quantum ad dictum, apparet quomodo oportet in ista materia notare equivocaciones que excludunt contradiccione[m] et elucidant responsionis variacionem
 25 et specialiter de equivocacione predicacionis et corporis Christi; nam secundum predicacionem tropicam concedunt sancti cum scriptura quod corpus Christi est panis vel signum sacramentaliter ipsum significans; et ad conformem sensum concedunt quod corpus
 30 Christi est in altari et mystice ille panis et sic corpus Christi quod est in celo natum de virgine et crucifixum est in altari non ipsum corpus nec aliquid

They succeed in showing how needful it is to beware of equivocation.

2. B: ut ergo. 3. E: oporteret. 4, 5. D: aliter servare.
 7. C: bene dissolvere. 8. D: in loyca. 17, 18. C: quia — extensum
 in marg. alia manu. 22. D: apparet deest. 24. ABC: rationis
 variacionem; C in marg. alia manu: responsionis; E: responsiones.
 28. D: signans. 29. E: concedunt. 32. D: aliud.

ydemptice sed est tropice signum sacramentaliter ipsum significans; et ita intelligunt leges et dicta sanctorum quod sacramentum sensibile non est ydemptice corpus Christi; et sicut sophista replicat corpus Christi est in altari extensum equivocando predicatione,⁵ ut accipiendo predicatum in neutro genere substanciato, et tamen corpus Christi non ibi extenditur.

Sed secundo replicat sophista si hoc ibi extenditur et hoc est corpus Christi, tunc corpus Christi ibi extenditur; et per idem sequitur quod corpus in altari¹⁰ sit corpus Christi, quia est ibidem panis qui ubicunque fuerit est corpus Christi. Aliter enim sequeretur confusa multiplicatio inconveniencium et nimia intricacio, sophismatum.

Another quibble
of the same
sort.

Hic dicitur ut supra quod illud (false vocatur sylo-¹⁵ gismus expositivus) propter equivocacionem manifeste deficit, sicut patet exprimendo sensum minoris: Hic panis ibidem extenditur et ille figurat sacramentaliter corpus Christi, ergo corpus Christi ibidem extenditur; nam in consequente intelligitur corpus Christi perso-²⁰ naliter pro illo supposito quod creabatur ex virgine, paciebatur et sedet in celo in pocioribus donis Dei; et ita equivocant sancti in secunda argucia, concedentes quod corpus Christi est in altari corpus Christi, sicut beatus Jeronimus dicit quod corpus Christi intelligi²⁵ potest dupliciter; et ita panem illum post conversionem concedunt secundum argumentum expositivum esse delatum in celum ante oculos Dei et angelorum. Sed in omnibus istis est solamen fidelibus quod cogno-³⁰ scunt sensum catholicum et possunt licite ac meritorie

1. D: ydemptifice; C: ydemptice in marg. alia manu. 4. C: et sicut in rasura. 7. BD; et cum. 9. E: ergo corpus after tunc; ib. D: ibi deest. 10. DE: corpus Christi sit in altari. 11. D: panis quicunque. 12, 13. ABCE: confusio. 15. C: vocatum; A: vocatum corr.; vocatur. 18, 19. E: et ille - extenditur deest. 19. C: Christi before ibidem alia manu. 22. ABCE: paciebatur deest. 23. D: equivocantur. 26. ABC: per conversionem. 27, 28. AB: omne delatum; C: omne extinct.

sine contradiccionis repugnancia nunc loqui uno modo
nunc alio secundum capacitatem auditorii, cui loquun-
tur, ut aliter loquendum est sophistis et aliter piis
simplicibus. Ego autem elegi laicis loqui planius quod
5 illud sacramentum figurat corpus Christi et conficitur,
colitur et manducatur intencione memorandi et imi-
tandi Christum; in quo quia contingit tanta duplicitas
ac sophisticacio, permittit Deus in ista materia sophistas
infructuose contendere.

- 10 Tercio autem replicatur per hoc quod non effica-
citer docetur corpus Christi esse in altari sacramen-
taliter; et super isto dependet tota contencio. Hic
non oportet suadere istam conclusionem fidelibus, cum
christiani pocius excedant in ista quam distrahunt
15 veritatem. Sed alloquendo infideles hortandi sunt layci,
ut in ista parte credant fidei scripture superius allegate.
Infideles autem philosophi instruendi sunt quomodo
eadem res habet esse multiplex. Deus enim qui est
basis tocus universitatis create est ubique per se
20 primo essencialiter, virtualiter et potencialiter; et quia
in eo idem est essencia, virtus et potencia (ut declarat
Augustinus in De Cognicione Vere Vite), ideo ipse est
ubique indivisibilis secundum essenciam, potenciam
et virtutem. In creaturis triplex esse precedit suam
25 existenciam; primum est esse intelligibile eternum
quod secundum rationes seminales habet esse in Deo;
secundum est esse potencie in causis secundis
secundum rationes seminales, et tertium est esse
propinquum quod creatura habet in suo efficiente
30 secundum applicacionem cause superioris, ut omnis

3. objection:
That we do not
teach efficiently
that Christ's
body is
sacramentally
present.

One thing may
have many
kinds of being.

1. D: *condicionis*. 2. E: *nec alio*. 5. ABDE: *idem sacramentum*.
8. ABCE: *sophisticatas*. 11. D: *Christum*; ib. D: *concedant*.
16. C: *scripture* alia manu. 19. B: *creature*. 20. *primo*; D: *persona*.
25. D: *intellectuale*. 26. E: *secundum quod*; ib. ABCE: *exemplares*
habent in Deo. 29. D: *in sua efficacitate*. 30. ABC: *cum omnis*.

homo secundus est in suo parente; et in istis sunt multi gradus. Secundum vero genus essendi subsequitur existenciam creature et specialiter hominis qui cum fit ad ymaginem Dei, habet esse existencie vel esse actuale; secundo habet esse presenciale et 5 tercio habet esse virtuale, ut exemplificat Magister in principio Historiarum de rege. Unde Augustinus ubi supra: *Deus, inquit, iusticia est et ubicunque iusticia exercetur, Deus ibi creditur. Sic denique adest imperator latroni dum eum dampnat, sicut militi dum 10 eum remunerat. Et nemo enim opinetur sordes abhominari sed solas peccatorum sordes eum noverit execrari: nec eum posse ulla re maculari, sicut nec radium solis ulla inmundicia sordidari.* Nec umquam creditur istum sanctum vel aliquem ex hoc catholicum 15 corpus Christi habuisse in eukaristia existenciam singularem in sua essencia, dicente Augustino ubi supra: *Ultimus, inquit, in regno celorum ut sol fulgebit, qui tunc sepcies clarior quam nunc erit. Et in hac claritate tantum quisque ab alio pro meritis 20 differt quantum stella a stella in claritate differt; nos autem omnes tantum corpus Christi in claritate excedit quantum creator creaturas transcendit; igitur talis visio talis glorie regnum celorum dicitur, quia soli celi, id est iusti, hoc fruuntur.* Ideo humanitatem 25 Christi solo oculo mentis non corporis nunc, videmus sicut et beatus Stephanus fide vidit, dicente Augustino

1. B: *homo* deest; ib. C: *in* in marg. alia manu. 6. E: *et exemplificat.* 7. C: *in primo*; correxit in marg. 9. ABCE: *sic dicimus*; D: *Sic Deus.* 11. Codd.: *nemo enim sordes; enim opinetur* deest. 12. D: *solas enim*; ABCE: *solas eum.* Correx. 13. D: *enim posse.* 15. *aliquem*; D: *am.* 18. Codd.: *Ulterius.* 20. Codd.: *tantum qui si.* 21. Codd.: *differunt.* 22. D: *Ilos autem*; ABCE: *homines autem.* Correx. 23. ABC: *ideo.* 24, 25. E: *qui soli.* 25. ABC: *celici iusti.* 27. ABC: *et* deest.

6. i. e. Petrus Comestor, cap. I, De creatione empirei caeli etc. 8. Cap. XXIV, l. c. p. 176. 18. l. c. cap. XLV, pag. 182. 27. l. c. cap. XLII.

ubi supra: *Stephanus*, inquit, *non corporeis oculis Deum in celo ultra firmamentum vidit, cum nullius hominis visus ullomodo usque ad celum pertingere possit. Sed et concio illa in qua Stephanus stans*
 5 *Christum conspexit in domo aliqua fuit cuius tecti culmen ipsius corporeus oculus minime penetrare potuit. Constat igitur, inquit, quod nec oculo corporis sed intuitu interioris hominis Christum non in corporeo sed intellectuali celo viderit.* Quod si sophista
 10 recalcitrat quod homo sit in loco a quo distat, studeat philosophos dicentes res esse in anima, videat theologos dicentes homines ante suam existenciam esse in suis parentibus, in quibus ex scripture testimonio fuerant decimati, et (ut loyci locuntur) homo post sui
 15 corrupcionem generat vel occidit et sic post mortem habet esse in suo effectu et evidencius corpus Christi in hostia.

We may see Christ with the mental eye, not with the bodily; as Augustine says Stephen did.

Sed sexto principaliter arguitur de mocione et manducacione corporis Christi in hostia et tenetur
 20 communiter quod corpus Christi movetur cum hostia et sacramentaliter manducatur et sic in casu exscreatur, evomitur, et a sorice manducatur non solum in suo signo sed in sua essencia.

It is said that Christ's body is moved and eaten, not in sign, but in essence.

Quantum ad mocionem corporis Christi videtur
 25 homines in ista materia loqui dupliciter vel tropice ad sensum quo concedunt illa que contingunt sacramentum corporis Christi contingere (ut loquitur decretum *Ego Beringarius*) vel sine figura ydemptice, modo quo dicitur Deum esse ubique et Petrum solum
 30 esse ubi est diffinitive; et sic videtur corpus Christi post ascensionem nedum non moveri in terris nec esse, sed virtus sua est per totum mundum, cum per-

3. Codd.: nullo modo.

4. E: et corporeitas.

5. D: alia.

7. Codd.: oculus. Correxii.

9. E: celi.

21. D: excitatur.

22. AC: etiam a;

ib. B: et — manducatur deest.

27. D: corpus.

28. C: sine in marg.

alia manu; ib. D: ydemptifice.

31. B: movetur.

32. C: sed in marg.

alia manu.

ficit humanitus quamlibet creaturam. Sed propter innovacionem vel incepcionem virtutis non oportet corpus Christi correspondenter moveri, sicut non oportet regem moveri correspondenter ad motum baiuli suas litteras deferentis. Quamvis enim corpus Christi sit ubique, eciam per totum mundum sublu-
narem, tamen est quadam singularitate in sacramento altaris; sed sicut non alteratur vel movetur in quantitate ad motum hostie, ita non movetur localiter correspondenter ut ipsa movetur localiter, quia non
acquirat sibi ex motu hostie quantitatem aut qualitatem, sicut nec ex delacione hostie sibi acquirit novum, quod sicut corpus Christi non conburnitur conbusta pixide, sic nec elevatur nec submittitur presbitero hostiam sic movente. Et patet quod corpus Christi non evomitur vel screatur. Et quoad manducacionem patet ex dictis dupliciter potest intelligi, vel tropice vel ydemptice; ydemptice non manducatur corporaliter sed spiritualiter a fidei, dum mens sua pascitur ex memoria corporis Christi; et sic non potest manducari a bestia nec manducatur sic a simpliciter fidei, sed indignus manducat sacramentum et accipit corpus Christi. Unde aliud est capere, aliud manducare; nam multi accipiunt Spiritum Sanctum qui non est mobilis nec corporaliter manducabilis; aer eciam secundum sic loquentes accipit corpus Christi, sicut os hominis; intestina eciam bestiarum in tantum quod nedum corpus Christi est ad omnem punctum mundi sed sacramentaliter est in interioribus bestiarum, cum posset ab illis forma panis extrahi; et quamdiu remanet forma panis aut vini consecrata, dicunt adversarii corpus Christi eciam quantumcunque modica

Christ's body is not subject to be burned, eaten or vomited.

According to our opponents a beast's belly receives Christ.

12. ABCD: *sic nec*; ib. ACDE: *acquiritur*. 13. ABC: *ubi sicut*.
15. ABC: *sub presbytero*; ib. ABC: *moventem*. 16. D: *evomit*.
17. Codd.: *et dictis*. Correxist; ib. Adde: *quod dupliciter*. 21. ABC: *nec sic*; ib. D: *a simplici*. 22, 23. D: *et — Christi deest*. 23. E: *et aliud* after *capere*. 25. AFG: *corporalis*. 26. ABCD: *in deest*.

particula sacramentaliter remanere. Et isto modo videtur Thomam dicere super distincione IX, questione II^a, quod *creatura irrationalis sumit corpus Christi*. Wilhelmus autem in De Sacramento Altaris videtur dicere
 5 quod quinque modis accipitur corpus Christi et *sic mus* (ut inquit) *comedit corpus Christi realiter sed non sacramentaliter neque spiritualiter*. Sed absit, licet omnes isti (eciam papa) dixerint, quod bestia et omne manducans hostiam manducat propterea corpus Christi,
 10 sicut exemplificatum est de anima, ymmo loyci dicunt quod, sicut fons, lacus vel bestia accipit aquam que de facto est sacramentum baptismi, et tamen non baptizatur vel accipit baptismum, sic multa accipiunt illum panem vel illa accidentia, que de facto sunt
 15 sacramentum, et tamen non accipiunt sacramentum quia non sub ratione sacramenti.

To take the elements is not to take the sacrament, unless they are taken as the sacrament.

Sed dimissa ista altercacione loycis concedo cum glossa communi super distincione secunda, capitulo *Non iste*, quod *corpus Christi non descendit in stomachum*, et usque ad quem locum ducitur per gulam nescio. Unde textus vere dicit: *Non iste panis est qui vadit in corpus*. Tripliciter enim accipitur panis ad propositum in scriptura sacra et sanctis doctoribus, scilicet pro pane usuali quem vulgus comedit, pro
 25 pane consecrato qui est sacramentum; quem Augustinus vocat *panem celestem*, et pro pane ultimo figurato qui est Christus Deus noster. Et istam equivocacionem sicut equivocam istorum predicacionem oportet theologum notare. Si enim panis qui est corpus Christi

1. E: *sacramentaliter remanere* deest. 4. D: *ibi de*. 11. D: *locus*.
 13. AB: *Et sic*; ABC: *multi*; C: correxit. 18. C in marg.: *De consecratione*. 19. E: *Nonuste*. 22. Codd.: *cadit*. 23. ABC: *sacra* deest.
 24, 25. C: *quem - pane* in marg. alia manu. 28. ABC: *sicut equivocacionem*.

2. Recte dist. IX, quaest. I, Art. II l. c. pag. 139, 140.
 3. Wilhelmus, sc. de Sancto Amore. 19. Decr. Tertia Pars, De Consecratione, dist. II, cap. LVI. Cf. Glossam ord. ad vocem *Non iste panis*. 26. Opp. tom. III, 2, 494, V, 326, 334, 339, 344 (et passim).

gloriosum in celo foret in sua persona nobiscum, ut sentimus de hostia, nullus vivens hanc vitam sufficeret suffere gloriam et extasim quam inferret; nam Petrus in transfiguracione cadebat ut mortuus. Sed in pane et vino figuratur nobis corpus Christi 5 gloriosum, ut allegavi superius Augustinum et Rabanum et Damascenum. Scribit enim iste Grecus III° Sentenciarum suarum, capitulo VIII^{vo}: *Quemadmodum consuetudo est homini aqua lavari et oleo ungi quo coniuncta gracia Spiritus Sancti facit lavacrum re- 10 generacionis, sic quia consuetudo est hominibus panem comedere, vinum et aquam bibere, coniugavit Deus ipsis sui ipsius deitatem et fecit ipsa corpus et sanguinem sui ipsius.* Nec repugnat sed consonat quod dicitur eodem capitulo quod *panis et vinum transit 15 et transsubstanciatur in corpus Christi et sanguinem.* Per hoc enim quod dicit Deum fecisse ea corpus suum et sanguinem, patet quod intelligit ipsa esse tropice corpus Christi et sanguinem ad modum loquendi scripture; nam ut dicit Scotus: *Eodem spiritu ex- 20 ponende sunt scripture quo condite erant;* et sic ecclesia catholica ad illum sensum exposuit ad quem docuit.

2. D: *vivus*; ib. E: *meam*; A in textu: *meam*; supra scr.: *vitam*; C: *vitam* deest. 3. B: *sufficere*. 6. E: *et* deest. 8. C: *quemadmodum* in rasura. 9. ABC: *hominum*. 12. D: *coniugavit*. 15. ABCD: *capitulo scilicet*. 18, 19. ABC: *patet* — *sanguinem* deest.

8. Cf. Jacobi de Misa, De vera existencia corporis Christi in S. Coena, von der Hardt Rer. conc. Const. II, 906. Non sunt Sentenciarum libri, sed De Fide Orthodoxa lib. IV. Opp. tom. I, pag. 269, cap. XIII: Et sicut in baptismo, quoniam in more hominum positum est, ut aqua laventur et unquantur oleo, Spiritus graciā cum oleo et aqua copulavit, ut lavacrum regenerationis illum faceret: consimili modo quia hominum consuetudo fert ut panem edant vinumque et aquam bibant, idcirco coniuncta cum illis sua divinitate, haec corpus et sanguinem suum fecit, uti per usitata et naturae consentanea assurgamus ad ea, quae supra naturam sunt. 20. Reportatorum Parisiensium, lib. III, dist. XXIV, schol. IV, pag. 520 (et alibi).

Sed absit fidelem ex illo concludere quod si Innocencius III^{us} cum suis satrapis sic diffinit, tunc ecclesia catholica ita sensit; verumptamen (ut dixi) presumptio est quod katholice sensierunt de transsubstancione
 5 et accidentibus modo quo supra exposui, et non contrariabantur sanctis qui dicunt quantitatem et qualitatem non posse per se esse; sed generaliter modo scripture vocant ea panem et vinum, et sic intelligunt ipsi bene per sua accidentia, quia XXV, questione
 10 prima, *Sunt quidam*, dicit Urbanus papa katholice: *ubi vero aperte Dominus vel eius apostoli et eos sequentes sancti patres sentencialiter aliquit diffinierunt, ibi non novam legem Romanus dare potest sed potius quod predicatum est usque ad animam et sanguinem con-*
 15 *firmare, quia aliter nimium oberraret.*

Cum ergo auctores scripture et sancti doctores concorditer vocant sacramentum *panem* quem dicunt esse corpus, grave esset illa verba vel sensum illum impetere; scio tamen quod pontifices eciam Romani
 20 possunt seduci ad tantum et amplius, cum possunt errare in articulo plus necessario ad viacionem ecclesie, scilicet quod expedicius et perfeccius est eis dotari cesarie quam sequi statum expropriarium quem Christus verbo et facto docuit et servandum suis discipulis
 25 dereliquit. Iste enim error est maior quam foret credere non esse eucharistie sacramentum; et cum error unus ducit in reliquum, creditur quod in penam erroris prioris ecclesia cadebat in reliquum exponens scripturam sacram et sanctos doctores yronice per
 30 suum contradictorium.

We know the Roman pontiffs can err, as in the matter of endowment.

1. DE: *isto*. 3. E: *sic sensit*; ib. D: *ubi tamen*. 7. D: *possunt*; Codd.: *ipsi si*. 10. C: *quidam* alia manu. 10, 11. Codd.: *ubi primo*. 11. ABCD: *apte*. 13. *Romanus* adde: *pontifex* (ut in decretali super memor.); ib. *potest*; ABC: *post*. 14. E: *usque* deest. 15. ABCE: *oberarem*. 20. C: *ad tantum* in marg. alia manu. 22. Codd.: *sed quod*; ib. D: *cesariem*; ABC: *cesarie*. 27. ABDE: *unus* deest; ib. A: *reliquum*; Codd.: *reum* = *reliquum*; ib. ABC: *in pena*.

Friars support
falschhood on
that point as
on the
Eucharist.

Unde sicut fratres palliant vitam cesaream consensu
multiplici, sic sophisticant in materia de accidentibus
eukaristie; sed sicut sunt in signis, professione et
opere contradictorii sibi ipsis, sic alternatim contra-
dicunt in materia de accidentibus sacramenti; ideo 5
non est conveniens in hoc testimonium eorum; et cum
evidenter creditur quod facta generali sinodo plures
voces haberet in utrolibet istorum articulorum pars
Antichristi quam pars Christi et sic amplius sedu-
ceretur ecclesia, ideo debemus pulsare Veritatem obni- 10
xius, ut in utroque istorum, et specialiter in primo
quod plus spectat ad mores reducat fideles, quia
quoad paginas contra scripturam non est aliud nisi
adducere corruptos satrapas qui sciant exponere veri-
tatem scripture per eius oppositum. Et ista sententia 15
erit diffuse catholica et contraria proscripta tanquam
heretica.

The faithful
are charged
with heresy, as
were Christ and
His apostles.

Sed fideles in veritate confidunt quod, sicut in
tempore Christi inposuerunt Christo et suis gravis-
simum genus heresis quod est blasphemia, et post 20
hec tyranni cruciantes martires Christi inposuerunt
eis heresim ac infidelitatem non colendo deos eorum,
sic necesse est quod succedat in ecclesia pestis gravior,
inponens fideli heresim, quia defendit veritatem scrip-
ture. In omnibus enim istis docetur commune pro- 25
verbium quod viciosus cicuius impetet adversarium
suum ex crimine in quo timendo redargucionem se
noverit magis reum. Et in omnibus istis est fides
cum karitate et paciencia optima medicina. Scimus
quidem quod ante tribunal Veritatis omnes astabimus, 30
ubi non clamor vel multitudo testimonii sed ipsa
veritas facti ante oculos iudicis accusabit. Nam si vel

1. D: *cesariam*. 9. ABC: *et deest*. 8. C: *haberent* in marg. alia manu; ib. B: *utroque*. 13. D: *paganos*. 15. DE: *illa*. 20. C: *est* in marg. alia manu. 21. D: *tyrannie*; ib. D: *inposuit*. 27. D: *de crimine*. 29. ABC: *caritate cum*; AB: *et deest*; C: in marg. alia manu. 30. C: *quod* in marg. alia manu; ib. E: *stabimus*. 31. E: *non multitudo*. 32. ABDE: *sancti*.

propter magnificenciam nostram vel pecuniam a populo cumulandam ipsos errare facimus, peccata illorum comedimus et nos ipsos pro duplici crimine ipsorum et nostra cecitate temeraria obligamus, dicente
 5 Gregorio Omelia XVII: *Debemus, inquit, sine cessacione meminisse quod de quibusdam Osee dictum est: Peccata populi mei comedunt et sunt hii qui delinquencium peccata foveant ne temporalia stipendia vel honores amittant. Sed et nos qui ex obligacione*
 10 *fideliū vivimus quod illi pro peccatis suis nobis conferunt, si comedimus et tacemus, procul dubio eorum peccata comedimus.* Quid enim oportet infundabiliter in magnificencia sacramenti fingere nostram excellenciam sine fructu? Unde frequenter mirando
 15 movebam quid movit primos glossatores sic dicere, et cum nec ratio nec testimonium, solum superest revelacio vel scriptura.

Quantum ad revelacionem, *in diebus eorum fuit sermo Domini preciosus*; scripturam autem cum sensu
 20 suo nesciunt allegare; et cum scriptura tam crebro vocat hostiam *panem*, periculosum videtur credere vel docere quod Spiritus Sanctus intellexit per panem illum non panem sed accidens aliene nature, cum sancti et ratio contradicant. Non enim est ratio quin
 25 panis sacratus et vinum simpliciter sint sacramentum corporis dominici, sicut aqua benedicta sit sacramentum baptismi et sic de aliis sacramentis; nec est ratio quod Deus deteriorat universitatem suam, destruendo signi substanciam sine causa; nec est ratio quod
 30 Veritas ordinet sacramentum tam spirituale, ut sit

The makers of the gloss had no revelation, and Scripture is against them.

1. C in textu: *magnitudinem*; in marg.: *magnificenciam*. 6. ABCD: *in Osee*. 8, 9. D: *stipendiales honores*. 10. In textu S. Gregorii: *Sed et nos qui ex oblacionibus fideliū vivimus, quas illi pro peccatis suis obtulerunt*. 12. DE: *Quid ergo*. 14. B: *numerando*. 15. ABC: *movebat*. 26. DE: *fit*. 30. ABCD: *speciale*.

5. S. Gregorii, In Evangelia, lib. I, Hom. XVII, Opp. tom. I, 1499.
 6. Osee IV, 8. 18. I. Reg. III, 1.

falsum tanquam insolubile puerorum, sic quod illa
accidencia sensibilia significant panem vel subiectum
suum ad esse, dum totaliter ibi desit.

The prevalence
of false belief
is God's
punishment for
our evil life.

Sed sicut false memoramur vitam Christi conver-
sando contrarie, sic Deus permittit nos false signa
concupere. Concedo tamen quod inconueniens est
ecclesiam tam diu errasse in speculabilibus, sed maius
inconueniens est ipsam diucius sic errasse in opera-
bilibus et (ut credo) superiores ac inferiores huius
secte discredunt quod referunt, cum nunquam vel
raro celebrant, et tamen longe plus et fervencius
laborant pro faccione nedum temporalium ut auri
modici sed pro possessione vel habicione eorum (que
est respectus debilissimus) acquirenda. Quomodo ergo
credam ex opere quod talis convertit panem suum
in regnum celorum, quia personaliter in corpus Christi,
quod exinde credit perpetuo se habere; ymmo si
credit plene evangelio, laboraret pro cognacione
Christi habenda, qui Matth. XII°, 5 dicit verissime:
Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in celis
est, ipse meus frater, soror et mater est. Ista quidem
cognacio que ex tanta auctoritate procedit cum verbo
substandi foret longe melior quam conficere, tractare
vel (ut ipsi inquiunt) facere corpus Christi. Cultum
autem rectum non reprobato sed desidero et procurarem
quantum sufficio, sed cultum infidelem et duplicem
detestor quo adoratur sacramentum tanquam ydemp-
tice corpus Christi. Pocius autem concederem cum
Augustino, Lincolniensi et ceteris quod omne mem-
brum Christi sit realiter et vere sed participatione
quadam dominus Jesus Christus; nam quodlibet tale

7. DE: *speculacionibus*. 11. E: *et before fervencius* deest.
13. E: *aut*; ib. ABDE: *habitatione*; ib. E: *qui*. 14. D: *debilissimus*.
19. ABC: *quia*. 20. ABC: *celo*. 27, 28. DE: *ydemptifice*. 29. ABC:
quod et. 30. D: *fit*. 31. D: *dominus noster*.

29. Cf. Aug. Opp. tom. V, 1346, 1412, 1413; IV, 1083, 1394
(et alibi).

est membrum vivum Christi, ipso Christo in se loquente
et faciente omnia eius viva opera tanquam quidditate
intrinsicus informante, quod deficit a sacramento
altaris; ideo evidencius ex ratione et scriptura Christus
5 faceret se esse quodlibet membrum suum. Aliter enim,
supposita fide scripture Math. XXV°, pascendo vel
opus misericordie inpendendo uni in nomine Christi,
sic faceret homo duobus hominibus, et sic de indi-
genciis eorum et toto facto foret falsum Christum
10 tunc fuisse esurientem, sicientem aut nudum nisi
fuerit eius membrum, quia posito quod scimus post
ascensionem quando Christus esuriit et sic patitur,
patet quod non in persona propria sic modo patitur.
Et illud considerarent fingentes accidencia esse sine
15 subiecto propter hoc quod Christus vere sed figura-
tive dicit panem esse corpus suum. Utrumque enim
dicunt simpliciter; nec convincetur ex scriptura, ratione
vel sanctorum testimonio plus unum quam aliud
preter glossatores recentes qui fecte fabricant novam
20 fidem; et (ut tactum est) non est maior color: Si
Innocencius III^{us} sic determinat, ergo verum; quod
si ipse cum complicitibus determinat quod rex Anglie
solvere debeat sibi et sedi sue in perpetuum non-
gentas marcas annuatim in partim pecunie pro
25 commissis, tunc hoc fuit consonum rationi; utrobique
enim est tanta auctoritas. Sed Anglici et cuncti fideles
dicerent quod illud fuit irreligiosa cupiditas; ideo
suspecta est eius assertio nisi de quanto est funda-
bilis in scriptura. Revera si per impossibile Jesus
30 noster sic sibi et suis apostolis accumulasset lucrum
pro crimine, tota evangelisacio sua suspecta fuisset
fidelibus, ideo sicut docemur in practica noscere istam

Identification
might be
asserted of the
members of
Christ as well
as of the
sacramental
bread.

If we are to
accept all Pope
Innocent says,
we must pay
tribute as he
appointed.

1. ABC: *ipsi*; C: correxit. 4, 5. AB: *et sic faceret*; C: *Christus*
in rasura. 10, 11. ABC: *nec fuerit*. 11. *scimus*; C: correxit: *simus*.
13. E: *sicut*. 15, 16. AB: *licet figurative*; B: *sed* supra lin.; C: *sed*;
licet extinct. 16. D: *Utraque*. 18. D: *testimonia*. 20. C: *tactum* in
rasura; ib. C: *est* before *maior* in marg. alia manu. 28. ABC: *est*
quelibet; C: *eius* alia manu. 29. E: *ex scriptura*. 32. E: *a fidelibus*.

fallaciam: Robertus Gibbonensis assertit sic cum suo clero, ergo verum; et secta sua tanta probabilitate negat consequentiam istam: Urbanus pover cum suis cardinalibus sic determinat, ergo verum. Sic docentur noscere has fallacias in quocunque Petri vicario et specialiter post dotacionem ecclesie. Sic enim negamus tanquam plenam fallaciam: si Johannes archipresbyter successor sancti Thome in India sic assertit, ergo verum.

What kind of worship is to be rendered to the host?

Septimo dubitatur: Si eukaristia sit latría vel dolia adoranda, et videtur quod latría, quia non est adoranda nisi ut ymago Dei, nec absolute ut ymago, sed ut figurative et vicarie ipse Deus, sed ut sic est adoranda latría, ergo conclusio: Adoramus enim crucem Domini non sub ratione qua truncus putridus sed sub ratione qua Deus in ipsa passus fuit pro nobis. Sic enim Alexander Magnus adoravit sacerdotem Jerusalem, ut dicit magister in historia Machabeorum.

Sed contra illud videtur quod Christus quoad humanitatem adorandus est yperdulia (ut hic supponitur), ergo hostia et ymagines adorande sunt adoracione inferiori.

Confirmatur ex hoc quod omnis homo ad ymaginem Dei factus expressius representat Deum et est natura superior quam hostia consecrata. Unde quia fuit origo femine non originatus ab alio sue nature, precipit Apostolus quod oret in ecclesia *velato capite*, ut patet I. Cor. XI°, 5. Et naturales cum mandatis Domini docent omnem hominem diligi et magnates

1. ABCE: *Gillianensis*; D: *Gilbonensis*; ib. D: *cum sic*. 3. Codd.: *negant*. 10. ABC: *utrum eukaristia*; E: *si adoracio eukaristie*. 12. D: *ubi*. 21. ABCE: *adoranda*. 23. C: *homo* in marg. alia manu. 24. ABCE: *et etiam*.

7. De Johanne presbytero cf. Wyclif's Sermones III, 77.
17. Cf. Flavii Josephi Antiq. Iud. Lib. XI, Cap. VIII, 5.

precipue honorari; honoracio vero vel dileccio hostie non habet tantam auctoritatem, cum homo sit expressius sacramentum.

Hic oportet primo cognoscere quod aliquid adoratur
 5 ut signum alterius quod adoratur in ipso et aliquid in natura preeminenter adoratur ut Deus; et isto modo nemo rite adorat hostiam et specialiter si sit quantitas.

It is to be worshipped as a symbol, not as God.

Secundo notandum quod multiplex est ratio ad-
 10 randi naturam rationalem, vel pro excellencia quam ex se habet qualiter solus Deus est adorandus, vel pro excellencia quam a Deo participat, sive fuerit angelus sive homo secundum excellenciam secularem sive excellenciam sacerdotalem. Unde secundum istam
 15 rationem mediam Jacob adoravit Esau fratrem suum Genes. XXXIII°. Sed tercio modo adoramus ymages nude ut signa, Deum autem debemus quantum sufficimus adorare. (Sed in adoracione creature consistit nimia religionis perturbacio ut ydolatria) et personarum
 20 accipio; quandocunque enim per se adoratur ymago creata ut Deus vel inordinate aut moroso amore committitur ydolatria. Et isto modo dicit Apostolus Ephes. V^o, 5 quod *avarus est ydolorum servitus*. Et in isto peccato gentes quas vocamus infideles laborant,
 25 adorantes bestias vel simulacra muta tanquam ymages Dei quem adorant et credunt finaliter. Et in ista ydolatria nos vocati christiani peccamus sepe plus barbaris adorando sanctorum ymages, reliquias et sacramentum altaris.

Different kinds of adoration: 1. of God; 2. of man as sharing in God's excellence.

3. of images, simply as symbols.

Danger of idolatry in this.

30 Unde penes infideles fiunt plura vocata miracula, ut decipiant infideles. Religio autem christiana primeva non habuit tales ymages nec sanctos canoni-

There were neither images nor Saints in the primitive Church.

1. ABC: *honorato*; ib. C: *hostie* in marg. alia manu. 6. *adoratur*: ABDE: *adiutrix*; C: correxit. 9. B: *Sed notandum*. 11. D: *sine secundum*. 21. C: *ut Deus* alia manu; ib. E; *inordinato*. 23. E: *avaricia*. 28. DE: *in adorando*.

satos sed vixerunt perfeccius nobis in fide filii Dei, cum omnia talia signa non adiuuant nisi de quanto iuvant et excitant ad Christum sponsum ecclesie diligendum. Et hinc creditur Deum ordinasse corpus matris Domini non adorari in loco habitabilis nostre, 5 ut nec corpus Moysi in lege veteri nec coli corpora Apostolorum tam sumptuose et splendide, sicut coluntur corpora sanctorum in Anglia. Et hinc creditur Apostolum tam crebro vocare sacramentum altaris *panem*. Et omnia ista sicut prohibicio ymaginum erant 10 propter ydolatriam precavendam.

We may adore
relics and
images, but
only in fixing
our mind on
the Creator.

Conceditur ergo quod reliquie, ymagine et sacramenta sunt cum prudencia adoranda. Ille ergo qui sciret suspendere consideracionem signi sensibilis et appendere totam intencionem et affectionem in crea- 15 tore ymaginis, modo quo clericus suspendit scripturas concipiendo sentenciam; ille inquam adoraret latria Deum in illo signo. Sed nimis multi sunt layci et bestiales sensibilibus nimium intendentes et multi, ut loquitur Apostolus I^a Cor. XII°, 2, cum adorando 20 hostiam *tanquam gentes ad simulacra muta prout ducebantur captivi euntes* ad ydolatrando sicut brutum ad iugum servilis operis. Qui autem adorat humanitatem Christi ut talem in hostia, adorat in ipsa Christum yperdulia, et nemo rite adorat ipsam 25 sub ratione propria, et sic vere concluditur quod homo sit multiplicius honorandus quam hostia et adorandus tanquam ymago Dei, vas virtutum et sic Christus, verius quam hostia consecrata.

Error as to the
host lessens
charity.

Et sic creditur quod error circa cultum hostie 30 dimittit caritatem in homine. Tres enim sunt cause profectus et fructus huius sacramenti scilicet ut pax et caritas in hominibus augeatur, ut memoria grati-

2. ABC: *nec de*. 5. D: *habitationis*. 10. D: *Et deest*; ib. D: *ista sunt*.
12. ABC: *et deest*. 13. ABC: *illa*. 15. ABC: *apprehendere*. 19. E: *nimis*.
21. C: *ut alia manu*. 23. E: *adorant*. 25. D: *adorat quantum*; ib. ABC:
ipsum. 27. ABCD: *quam bestia*. 28. ABCE: *virgo Dei*. 32, 33. C: *pax*
augeatur et caritas in hominibus. 33. C: *et in marg. alia manu*.

tudinis Christi recencius habeatur et ut vigilancius in
 modo conversandi misse particeps Domini exequatur;
 et omnium horum trium opposita contingunt populo
 et specialiter sacerdotibus misse qui ex officio pro
 5 istis tribus magis sollicite laborarent. Nemo enim
 plus perturbat pacem Christi, extinguit caritatem, minus
 fructuose memoratur vitam Christi, ut sequatur ipsum
 in moribus quam faciunt sacerdotes, et specialiter
 prelati qui ad hoc ex nomine plus tenentur. Debemus
 10 enim instar Christi minus intendere mundo cum suis
 ritibus, plus aufugere secularia desideria cum suis
 contencionibus, cum ipsa plus extinguunt pacem et
 karitatem ecclesie. Nemo minus studet, ut vivat con-
 formiter vite Christi, ymmo nullus Antichristus magis
 15 ab ea degenerat, cum non studemus circa vitam
 parcam penalem et expropriariam, quam indubie
 Christus vixit in terris, sed circa vitam largam, lautam,
 propriariam, pompaticam et maxime secularem. Cum
 ergo cultus hostie maxime consistit in complexu
 20 istorum trium et in aufugio horum: ita non in pre-
 ciosis vel sumptuosis ornamentis nec in ritibus incli-
 nationum, genuflexionum vel decapuciationum sed in
 mente pura et sanctitate vite conversacioni Christi
 similis. Et hinc videtur quod sacerdotes quibus sin-
 25 gulariter commissum est hoc ministerium debent in
 paupere vita sequi Christum et sine offensione ecclesie
 vel cura de propriis habere omnia in communi, ut
 dicit Apostolus I^a Cor. X^o, 17: *Unus panis et unum
 corpus multi sumus*. Unde solebam pro tempore illius
 30 perturbacionis et invasionis regni nostri asserere quod,
 cum bona regni in manibus religiosorum sint bona pau-
 perum, quorum bonorum ipsi religiosi sunt procura-

Most of all do
 priests fail in
 carrying out
 the purpose of
 the sacrament.

1. B: *Christi* deest. 2. B: *participes*; E: *participe*; ib. ABC: *Do-*
minum. 3. AB: *opposita* deest; C: in marg. alia manu add. 7. E: *eum*.
 12. ABCE: *extinguit*. 14. AB: *magis* deest; C: in marg. alia manu.
 16. B: *pertam*. 20. D: *caufugi*. 21, 22. ABC: *inclinacionem, genu-*
flexionem vel decapuciationem et in; E: *capuciationum*. 23. ABC: *con-*
versacionem. 25. E: *dicunt*. 30. Codd.: *regis*.

Endowments
should be
usefully
applied.

tores non domini, expediret communitati regni in par-
liamentis constanter instare quod de bonis illis pauperum
magis vacantibus regnum intrinsecus ab hostibus defen-
datur, servatis bonis vivis ad usus pauperum et proviso
religiosis sic alleviatis de necessariis vite et ministerio 5
eorum; quod fieret si pensata gravitate, quantitate, quali-
tate ipsorum limitata sit eis porcio bonorum de quibus
debent racionabiliter contentari. Tota ista sententia
patet ex dictis alibi; et repetitur hic triplex sententia,
nam Wilhelmus Conquestor cepit nedum temporalia 10
sed possessiones et vitam licite ab Anglicana ecclesia
in Deum et ipsum leviter delinquente: ergo multo
magis licet regi et regno micus recipere elemosinas
a sua ecclesia gravius delinquente.

Our nobles
take property
from the church
of France.

Secundo confirmatur idem arguendo ad hominem 15
per hoc quod domini temporales Anglie capiunt ab
ecclesia Francie nimis rigide temporalia (ut probabiliter
creditur) minus quam propria ecclesia delinquente,
ergo possunt licencius ex maiori causa ab ecclesiis suis
hec facere. Nec dicent satrape nostri utrumque istorum 20
fuisse illicitum, quia virtute primi tenent sua predia
et ad secundum consulunt et conducunt.

Our kings have
often seized the
bishops'
temporalities.

Tercio vero confirmatur ex factis regum Anglie
qui crebrius pro levi delicto acceperunt in manus suas
temporalia prelatorum; cum hoc vendicant ut regalia 25
ad quam sine repugnancia episcopi sunt iurati; evidens
videtur quod non reputabunt illud hereticum sed plane
katholicum, cum aliter foret clerus in Anglia mon-
struosus dominus capitalis et proditor regis sui. Nec
oportet plus timere excommunicationem vel leges 30
hominum sic agendo quam domini predicti timuerant,
cum factum foret plus consonum legi Dei: ideo dicunt

4. *vivis*: ABCD: *unus*; ib. E: *adversus pauperum*; ib. ABC: *provisio*.
6. D: *gravitate* deest. 6. 7. D: *et qualitate*. 7. D: *de quo*. 10. *Wil-*
helmus; A in textu: *voluit*; in marg. alia manu: *Wilhel*. 13. C: *et* in
marg. alia manu. 22. D: *ad eum*. 24. D: *prolem delicto*. 25. C: *pre-*
latorum in marg. alia manu. 26. D: *evidenter*. 27. AB: *illum*.

experti quod sacerdotes Antichristi non excommunicant ipsos qui eos persecuntur in faciem, cum non cederet eis ad lucrum sed remotos excommunicant cecatos per satrapas suos intrinsecos, quia per hoc putant
5 iuvamine generacionis adultere lucrum eis accrescere.

Secundo principaliter arguitur per hoc quod plus pensanda est salus et utilitas communioris ecclesie quam utilitas partis sue; sed clerus Anglicane ecclesie est modica pars respectu ecclesie totius regni nostri;
10 ergo debet eius utilitas plus pensari; cum ergo per hunc modum salvaretur totum regnum ab hostibus corporalibus (quod aliter faciliter perire poterat), videtur quod naturalis ratio ad hoc cogit. Unde considerantes alcius statum regni dicunt quod regnum
15 nostrum posset plene defendi ab intra per ministracionem temporalium que sunt in manu mortua; et insuper hoc foret medium multiplicandi homines qui in ista causa certare possent legitime.

Nec valet fingere quod accresceret regno peccatum
20 sacrilegii ex hoc facto quod necessitaret ad ruinam ecclesie nostre, quia ut dicit decretum beati Ambrosii XII, questione II^a, *Aurum habet ecclesia*, pro alendis pauperibus, pro redimendis captivis et pro edificiis necessariis locis sanctis licet eciam vasa
25 sacra confringere sine peccato. Cum ergo hoc sit maius quam omnia ista, simul nec oportet vasa sacra ad hoc vendere nec sustentacionem cleri vel eius religiositatem propterea minuere sed augere, videtur quod hoc undique sit salubre. Non enim videtur finis
30 thesauri sic cumulati in clero qui debet mundum deserere, nisi quod ydolatrando congreget et parando

The whole church is of more importance than the clergy.

Disendowment would not ruin the Church.

2. D: *in facie*; ib. ABC: *crederet*. 4. ABC: *presentant*. 8. D: *Anglie*.
10. ABD: *debet eis*; C: *eius* in rasura; ib. AB: *plus* deest; C: *plus* in marg. alia manu. 11. ABCE: *salvetur*. 13. E: *cogat*. 15. E: *possit*.
28. E: *augere quia*; *videtur* deest. 30. C: *sic celati*; correxit in marg.

conservet thesaurum regni forinsecis inimicis. Sic vero beatus Ambrosius dicit aurum collectum in templo Jerusalem esse causam quare Nabuchodonosor ipsam destruxerat. Et hec ratio quare Anglia et multa alia regna sepius sunt destructa. Non ergo credi debet cecatis, dimissa fide scripture, quousque regnum nostrum irremediabiliter sit destructum.

Sin arises most from the clergy and in them it springs most from avarice.

Item, (ut omnis fidelis fatetur) multiplicacio peccatorum est causa destruccionis regnorum, sed illa inter christianos potissime originatur a clero (ut docet Gregorius in Registro suo libro III, cap. XXIX), ergo causa destruccionis regnorum originatur ex peccato cleri. Cum ergo peccatum cleri potissimum sit *avaricia que est ydolorum servitus* (ut dictum est tractatu De Simonia), videtur quod remedium potissimum ad tollendum destrucciones regnorum foret tollere occasionem simonie in clero; que per hoc tolleretur potissime quod clero ut angelis vel Christo et aliis statum innocencie servantibus servarentur vite necessaria sine pluri; aliter enim inficiunt ministerium, consecrant eukaristiam ad sui iudicium et reddunt se utcumque dampnabiles per consensum. Ideo minus malum foret undique tale ministerium non adesse sacerdotes itaque hoc ministerium, quia debent in paupertate habendo omnia in communi propinquius sequi Christum. Quod si murmuraverimus contra dictam sententiam que secundum legem Dei foret ad utilitatem ecclesie, indignificamus nos, etsi panem sacramentalem conficimus, refici pane vite. Deus enim

This disendowment would cure.

1, 2. ABC: *Sed nec*; DE: *Sic nec* Correx. 3. ABCE: *Nabochodonosor*. 7. E: *est*. 9. C: *regnorum* in marg. alia manu. 13. C: *Cum ergo peccatum* in marg. alia manu; ib. D: *potissima*. 14. ABC: *ydolorum cultus*. 17. ABC: *tollitur*. 19, 20. ABC: *necessarii*. 21. E: *consecrando*. 22. ABCE: *utrumque*. 24. A: *Hoc ministerium. Hic locus corruptus esse videtur*. Rectius legendum: *Ideo minus malum foret undique tale ministerium non esse ad sacerdotes, quia debent*. 26. ABC: *murmuramus*.

2. Cf. De Ecclesia, pag. 376, 377.
14, 15. Wyclif, De Simonia, pag. 7 seqq.

13. Eph. V, 5.

communia bona preponderat, sicut ordinat in prosperitate communis populi stare valetudinem regni nostri. Quomodo ergo permetteremus avaris spoliacionem pauperis populi de elemosinis quibus vivimus, et habendo bona eius incastrata non ipsos superflue quoad Deum et homines foveremus. Colligendo ergo radices errorum in clero, patet quod tria sunt in quibus sophisticatur ecclesia, scilicet cleri dominacio, tradicionum suarum magnificacio et sanctitatis sue simulacio; et ex illis procedunt infinita sophismata regis superbie, ut excommunicacionis terrificacio, observacionis legis sue preponderacio et signorum in sacramentis ac sacramentalibus nimia attentio. Remedium contra primum est fides de Christi pauperie quam totus clerus debet sequi propinquius et consequenter exemplo suo ad hoc trahere populares. Remedium contra secundum est quod leges humane precise de tanto sunt valide, de quanto in lege Domini sunt fundate. Remedium contra tertium est credere vite et operibus conformibus legi Dei; nam res cui credimus est insensibilis; cui non pertinet sensum sensibile nisi de quanto fidem excitat ad credito secundum caritatis regulas adherendum. Et in isto tercio est magis velatum periculum, ut patet de sacramentorum sophisticatione supra fidem scripture et specialiter in illis que lucrum sapiunt, ut patet de eucharistia, penitencia et sepultura. Ideo debet fidelis theologus contra simulaciones istas constanter invehere. Finis itaque gracia cuius hec dixerim est ut tollendo errorem in signis fidelis memoretur meritorius signatorum. Nec credo esse aliquod genus hominum, quod memoratur Christum falsius tam speculative quam practice sequendo Scarioth quam facit communitas sacerdotum, quia in quantum sic

Why should we treasure up the goods for the benefit of rapacious spoilers?

Three sources of error:

1. The rule of the clergy.

2. Their magnifying of tradition.

3. Their pretence of holiness.

Remedies.

3. DE: *avare*. 5. D: *superfluos*. 10. ABC: *sublimacio* (an error legentis?). 13. B: *attendio*. 17. ABCD: *precipue*. 18. E: *Domini* deest. 20. D: *legendi*. 31. E: *esse* deest.

celebramus memoriam Christi, debemus ipsum sequendo similius pacem et veritatem diligere; et nullus magis exorbitat in utriusque contrarium.

At every celebration the priest binds himself to follow Christ in life and manners.

Recolligendo ergo summatim finem intentum in isto tractatu videtur michi quod quociens sacerdos conficit 5
tociens Deo se obligat profitens specialiter sequi Christum vita et moribus et per consequens vivendo vitam pauperem habere omnia in communi. Et ad illud obligantur omnes pure clerici a papa usque ad infimum sacerdotem. Curati enim licet dicuntur pro- 10
moti et domini, debent instar Christi et apostolorum capere de elemosinis populi quem edificant vel alterius devoti hominis quantum est eis necessarium ad ministerium sacerdotis. Quod si quis eorum ad distribuendum capit elemosinas ulteriores a populo, caveat 15
sibi de periculo adiacente. Si enim rex celorum sic vixit pauperrimus habens omnia in communi, quis aut qualis es tu sacerdos cui Christus precipit: *Hoc quocienscunque feceritis, in meam memoriam facietis;* et tamen faciendo signum suum signatum tanquam 20
Christi proditor false negas; debes enim opere exemplari et verbo supereminenter edificare Christi ecclesiam, cum propterea illud officium tibi singulariter est commissum. Quod si plus voluptuose et seculariter conversaris, quis est falsior et infideliter, maior 25
proditor Deo suo? Et hec est radix perturbacionis ecclesie, cum Veritas, caput eius, odit huiusmodi falsitatem.

Apology for scholastic digressions.

Quod autem digressus sum tractando difficultates huius materie scolastice, ad hoc valet ut sciatur 30
errorem affectus errorem consequi intellectus. Sicut enim cultores signorum errant falsissime in acciden-
tibus sacramenti, sic errant affectus circa temporalia

6. C: *sequi* in marg. alia manu. 13. *ets*; D: *os*. 17. ABCD: *pauperius*. 19. D: *commemoracionem*. 20. D: *et cum*. 24. ABCD: *Qui si*. 25. D: *conversare*; ib. BC: *infidelior*; corr.: *infideliter*. 29. ABCE: *transgressus*. 31. D: *error affectus*; ib. D: *sequi*.

clero accidencia, ut acquirat sibi merendo et populo
 veras divicias sempiternas, et sicut blasphemi dicunt
 quod virtute benedictionis Christi panis secundum
 se totum destruitur ad non esse, sic quod nulla pars
 5 eius remaneat, ita affectus in nostris benedictionibus
 est perversus, sic quod iuxta prophetam *Deus* prelati
 contrariis *maledicit suis benedictionibus et econtra*.
 Et illud in facto ostenditur, cum confessio et usus
 sacramenti altaris debet precipue fieri propter pacem
 10 membrorum ecclesie constituendam et confirmandam,
 quam sacerdotes tam committendo quam permittendo
 magis dilacerant. Taceo autem bella et pugnas quas
 prelati in persona sua procurant et faciunt et voco
 temporalia que monstruose sibi accumulunt et con-
 15 sumunt. Cum autem bonum hoc putridum sit causa
 bellorum, patet quod presbiteri et specialiter prelati
 sunt causa dissensionis et bellorum fidelium, et sic
 omissione dampnabili nec hortantur nec consulunt
 ad pacem regnorum sed bella, et sic degenerantes a
 20 vita et doctrina apostolorum celebrant falsissime missas
 suas. Procurarent enim verbo et opere quod omnes
 christiani eciam seculares domini, cum *sint unus panis*,
et de uno pane edant tamquam membra unius ecclesie,
 quod superant omnia mundi temporalia et honores,
 25 antequam edant, lacerent vel turbent minimum mem-
 brum matris ecclesie. Quam leccionem si ex sacra-
 mento altaris perfecte didicerint, tunc attingendo
 finem sacramenti tamquam filii pacis vere celebrant
 missas suas. Et circa hoc intenti dimissis aliis sollicite
 30 studeremus; ergo per se finem huius sacramenti que

Priests cause
wars.

2. B: sic; 1b. E: blasfeme. 11. DE: premittendo. 14. D: cumu-
 lant. 15. D: pomum; E: deest. 18. ABCE: amissione; ib. D: ortant.
 21. ABC: procurent. 22. ABC: cum deest. 23. ABCE: edunt.
 24. D: per mundi. 25. Codd.: edent; ib. E: lacerant vel turbant;
 D: trudent. 27. D: didicerunt. 29. E: circa illud. 30. ABCD:
 studemus.

est pax triplex concedat nobis Deus in nobis acquirere
in matre nostra adiuvando Deum conficere et in Christo
Jesu finaliter observare. Amen.

1. ABC: *Deus in nobis deest.* 2. ABC: *et deest.* 3. C: *Et sic est
finis huius tractatus etc.*; D: *Explicit tractatus de eukaristia*; E: *etc.*
LXo (1460), dominica post Omnium Sanctorum Deo gratias. *Explicit
tractatus mayor de Eukaristia Magistri Johannis W. Sequitur minor de
Eukaristia eiusdem.*

DE EUCHARISTIA ET POENITENTIA SIVE DE
CONFESSIOE.

— —

CAPITULUM PRIMUM.

Duo sunt sacramenta precipua in quibus ecclesia est Antichrist has
 illusa, scilicet sacramentum eukaristie et sacramentum Church till she
 penitencie. In sacramento eukaristie Antichristus paula- knows not
 5 tive tantum seduxit ecclesiam quod fecit eam quiditatem what the host is.
 huius sacramenti sensibilis ignorantem. Superaddit He would have
 eciam quod ignorat quod quilibet sacerdos quantum- us believe that
 cunque indignus fuerit conficiendo facit regulariter every priest in
 ultra hoc quod fecerunt patres veteris testamenti vel celebrating
 10 apostoli miracula infinita. Sed miraculum istud est works greater
 imperceptibile atque inutile. Imperceptibile quidem, miracles than
 quia post consecracionem sensus ut prius renunciant any recorded in
 quod est panis; et inutile est, quia per confeccionem the Bible.
 suam (ut false inquit) panis destruitur, ymmo This miracle
 15 materia prima que est fundamentum nature secundum is useless and
 se totam desinit esse, ac si Deus in mundi principio imperceptibile.
 materiam crearet superfluam vel aliter pro sacerdotibus
 Antichristi discipulis materiam primam creavit in
 mundi principio, ut ex ea blaspheme et irregulariter
 20 consecrent corpus Christi et postmodum sine causa
 miraculose ipsam adnichilent. Talia autem ridicula
 infinita que fideles evacuant, dicendo quod hoc

2. A: *Sequitur de Confessione*; B in marg.: *Errores de Eucaristia*.
 In marg. alia manu: *Wicleff*; C: *Incipit tractatus de Eucaristia et Penitencia*
et secundum alios de Confessione. De Eucharistia et Confessione in red ink;

E: *De sacramento* } *Eucaristie*
                                       } *Penitencie*.

7. D: *ignoraret*.   9. *patres*; Codd.: *plures*.   10. D: *mirabilia*.
 11. B: *quidem est*.   14. DE: *ut deest*; in marg. addit.   17. D: *superflue*.
 18. C: *discipulus . . . creaverit*; ib. B: *curavit in*.   19. *irrevocabiliter*.

The faithful
admit no such
folly.

sacramentum naturaliter est panis et sacramentaliter corpus Christi. Non enim vident causam quare Deus hoc fundamentum nature destrueret, sicut nec vident quod corpus Christi in natura sua est materialius, densius aut maius quam prius fuerat; nec vident in 5 quid ista materia convertatur nisi secundum fantasiam suam erroneam in nichilum convertatur, quia utendo terminis de conversione (ut prius usa fuit ecclesia) illa materia non converteretur in materiam corporis Christi vel in corpus Christi aut eius partem nisi fieret id 10 conversum, sicut nos dicimus quod panis convertitur in corpus Christi et prius iniustus in filium Dei est conversus; quod omnis talis conversio dicit aliquam factionem, sic quod natura conversi sit accidentaliter de novo quod vel cuiusmodi prius non fuerat. 15 Materiam autem istam non possunt fingere sic converti, ideo necessitantur dicere quod virtute sui miraculi est annihilata. Sed procul a fidelibus talis vesania.

Errors of
Antichrist as to
penance.

In impossibiles autem errores incidunt Antichristi filii de penitencia, cum nesciunt fundare istam penitenciam 20 quam papa de novo instituit; evidenciam autem que fidem faceret vel scripture nescit; nescit etiam si penitens sit contritus vel peccatum suum deletum a Domino, sicut nescit quantitatem vel qualitatem penitencie iniungende. Communiter tamen limitatur quiditas 25 huius penitencie quod est peccati ostensio sacerdoti cum contricione precedente et satisfaccione penitencie consequente; et sic (ut quidam iniquiunt) sacramentum penitencie est in diversis generibus; nec est possibile tres eius partes, scilicet cordis contricionem, oris 30 confessionem et operis satisfaccionem temporaliter

1. D in marg.: *Sacramentum altaris post consecracionem quid est.*
3. B: *hoc sacramentum.* 4. BD: *materia licet densius.* 5, 6. E: *inquit.*
8. C: *fuerit.* 9. DE: *convertetur.* 10. B: *vel in eius partem.*
10, 11. BC: *illud conversum.* 14. A: *fit.* 19. B in marg.: *Erroris de Penitencia;* 1b. Codd.: *in deest. Addidi.* 20. AB: *nescit.* 21. B: *novae quod vel cuius modi;* ABDEF: *evidencia;* Codd.: *Evidencia autem que fidem faceret vel scripture nescit etiam si.* 28. B: *consequente. Sic ut.*
31. B in marg.: *Penitencia quia est communiter dicta.*

esse simul. Spreta ista irregulari descriptione penitencie videtur in ipsam ulterius procedendum, et primo notanda est sententia sepedicta quod non est simpliciter de necessitate salutis quod quilibet beati-
 5 ficandus eciam dum discrecionem attigerit confiteatur omnia peccata sua que commisserat proprio sacerdoti, quia antequam ista lex fuit edita multi sancti fuerant salvati tam de lege antiqua quam de lege gracie. Et sic videtur Spiritum Sanctum negligenter sacramentum
 10 tam necessarium obmisisse. Nam Actuum II° et infra legitur Petrum, Paulum et ceteros apostolos multa milia populi convertisse. Et non recolo aliquem conversum istud novum sacramentum a sacerdote aliquo accepisse, nec Christus nec Baptista nec aliquis apo-
 15 stolus ista sacramentali penitencia quam nos cognoscimus usus fuit. Ideo dicit doctor decretorum Johannes de Deo quod istud sacramentum a quadam institutione pape cepit originem, quem quidam dicunt fuisse Innocencium III^{um}; et confirmacio patet De Penitenciis
 20 et Remissionibus capitulo *Omnis utriusque sexus*. Et ista confessio est alibi multipliciter impugnata.

Modern laws as to penance unfounded and useless.

CAPITULUM SECUNDUM.

Sed quia locutio in ista materia est valde periculosa ex consuetudine antiquata et multi ac magni vene-
 25 rantur hoc sacramentum, ac si sine illo non poterit homini esse salus, ideo procedendo securius dicendum in principio quid sit de hoc sacramento invento ex traditione hominum concedendum.

Importance attached to penance.

1. ACF: *Supposita ista*; ib. C: *regulariri* (l). 3. D: *sententia secundo diferencia quod non*. 5. B: *eciam in rasura*; ib. D: *attigerat*. 7. D: *fuit*. 8. C: *gracie deest*. 10. C: *dicitur*. 15, 16. C: *quantum cognoscimus*. 19. D in marg.: *Confessionem auricularem instituit Innocencius III.*; B in marg.: *Fundata quando et a quo fuit penitencia communiter dicta*; ib. B: *Innocentum*. 20. D: *confirmo XIII*. 21. D: *et alibi*. 22. AD: *Cap. II deest*; C: 2; B in marg.: *Obieccio probans confessionem auricularem*. 25. AF: *si deest*; E: *ac sine sive*.

20. Decret. Greg. lib. V, tit. XXXVIII, cap. XII.

It is said to be
a check on sin
and a help to
wash away sin.

Et videtur in principio quod sit spirituale frenum contra peccata tam commissa delenda quam etiam ut homo caveat committenda. Multi enim in confitendo taliter habent dolorem et ruborem propter que volunt posterius precavere sic peccare alias, cum necessitati fuerint illud peccatum ostendere proprio sacerdoti; et sic videtur hoc sacramentum esse medicinam thyriacam contra peccatum commissum hominis abluendum et specialem preservativam ne homo iterum incidat in peccatum; et nisi hoc sacramentum haberet efficaciam, videtur quod Christus superflue dedisset apostolis et succedentibus sacerdotibus clavium potestatem. Ad quid rogo concessit Christus suis apostolis solvendi ligandique potestatem, nisi ostensio eorum sacerdoti solvendi aut liganti faceret ipsa crimina esse nota? Quis, inquam, dubitat quod nemo abluit hominem a crimine quod ignorat? Et ad hoc sunt dicta Augustini et specialiter in *De Visitacione infirmorum* et scripta aliorum doctorum et dictorum papalium infinita.

And how can a
man confess
except privately
to his own
priest.

Quomodo etiam confiteretur quis peccata sua commissa suo proprio sacerdoti nisi auriculariter et sibi abscondite ipsis solis noscentibus, ut docet decretalis *Omnis utriusque sexus*? Aut quomodo foret peccatum deletum nisi per penitentiam iniunctam fiat satisfactio pro eodem? Tales multas evidencias faciunt cupidi quidam ignari, qui nituntur libertatem legis Domini impugnare.

Answer:
Penance is
necessary,

Ideo respondendo ad istos obiectus dicitur primo quod necesse est peccatori cuius peccata delenda sunt contricione animi penitere; sed ex hoc non inferitur

5. BEF: tamen necessitati. 6. B: fuerunt; ib. D: illud deest.
7. ABDEF: theoricam. 9. preservanciam; ib. B: iterum deest.
12. D: succrescentibus. 13. BDEF: apostolis clerium; A: succedentibus
clavium; ib. A: solvendi deest. 14. B: ligandique peccata; ib. ACDEF:
que deest. 18. B: scripta. 19. A: doctorum et doctorum. 20, 21. B: com-
missa deest. 21. A: suo deest; ib. D: auricularitate; ib. ABCEf: et
before sibi deest. 22. F: Decretum. 23. B: etc. deest. 29. B: ne-
cessarie; B. in marg.: Responsi ad obiectus de confessione. 30. C: peniteri.

quod sit tam necessaria verbalis confessio sacerdoti. Con-
cedo tamen quod necessaria est verbalis confessio sacer-
doti conversanti cum peccatore sed non est simpliciter
necessaria cuicumque, cum multis martyribus deest
5 copia vel presencia sacerdotis; et multi tempore
utriusque legis sine confessione tali in patria sunt
salvati. Cum autem omnia que eveniunt de necessitate
evenient et talis confessio prodest pluribus, patet
quod talis confessio est necessario facienda.

but verbal
confession is
not absolutely
and in all
cases needful.

10 Et iterum, cum auricularis et ista sacramentalis
confessio ex institutione hominum prosit multis, patet
quod illa confessio est necessario facienda proprio
sacerdoti. Non autem dico quod est necessario facienda
a quolibet viatore semel in anno, si salvabitur, cum
15 Baptista et multi alii sancti salvantur, qui nunquam
confessione huiusmodi erant usi. Nec subiacet pote-
stati hominum huiusmodi sacramentum; Deus enim
libertavit suam ecclesiam quod ex sua gracia et cordis
contricione fidelium sine ista penitencia sint salvati,
20 ut patet de Petro, Paulo et Magdalena cum multis
ceteris. Nam isti tres sunt salvati ex fide scripture,
et tamen quod ista sacra confessione mundati fuerant,
non docetur. Et certum videtur quod Christus ecclesie
sue foret negligens si hoc sacramentum foret sibi tam
25 necessarium et tamen non foret usque ad solutionem
sathane ecclesie declaratum. Nam blasphemum videtur
asserere quod sancti usque ad edicionem istius decre-
talis in obmittendo istam penitenciam peccaverunt.
Et iterum certum videtur quod si huius legis edicio
30 fuit ita rationabilis tempore Innocencii IIIⁱⁱ, quod
illa ratio stetit prius et sic homines ex obmissione
talis penitencie antea peccaverunt.

And though it
is binding
because of the
good it does,
yet its use once
a year is not
necessary to
salvation.

Christ ordained
no such rule.

6. D: in patria deest; F in marg.: addit; B: in in textu; patria in
marg.; B in marg.: Confessio auricularis quam necessaria est. 7, 8. A: que
evenient; C: que de evenient. 9. BC: necessitate evenient. 10. E: et
ita. 12. C: aliqua confessio. 21. B: fide sequente. 23. ABCE:
quod episcopus. 24. A: foret sic. 25. Codd: et cum. 29. B: huius-
modo edicio. 32. B: Ante ea peccaverant.

CAPITULUM TERCIVM.

God only has
the right to
make such laws.

The Pope may
not take away
the freedom
God has given.

He cannot
damn nor save;
nor can he
provide fit
priests
everywhere.

Videtur rimandum ulterius quis habet potestatem condere tales leges. Et videtur multis probabile quod solus dominus temporis qui est Deus, quia solus iste habet potestatem super longitudinem terre, super rationem legis et super genus hominum obligandum. Ideo papa non habet potestatem condendi hanc legem, sicut non Deus voluit ipsam condere, cum concessit libertatem homini penitentie huiusmodi repugnantem. Hortari autem posset papa vel alius ad taliter penitendum. Sed quod omnis homo qui discrecionem attigerit et proprium sacerdotem paratum habuerit, confiteatur semel in anno omnia peccata sua proprio sacerdoti sub pena dampnationis, non subiacet potestati papali, cum nec potest dampnare hominem nec salvare, licet filii diaboli et filii Dei sunt occasio dampnationis multorum et quare alii sunt salvati. Nec habet papa potestatem ordinandi quod perpetuo sint tales sacerdotes idonei aut parati; nec habet potestatem obligandi rationem quod semel in anno sit sibi sufficiens, quin per idem semel in biennio vel quolibet alio tempore et de multis preservatis ex Dei gracia pro nullo tempore hoc oportet. Ideo dicunt aliqui quod verificatum in isto loco est dictum Apostoli II Thess. II quod *Antichristus extollitur super omne quod dicitur Deus*, eo quod Christus istam legem ordinare non potuit, si volebat. Sic ergo in quatuor religionibus privatis sepe dictis licet quedam facere que regule istarum religionum precipiunt stante

1. D: Cap. III deest; C: 3 in red ink. 4. D: dominus talis; E: talis correxit: temporis; B in marg.: *Leges quis habet condere.* 7. D in marg.: *Papa non habet potestatem condendi legem confessionis auricularis.* 8. A: vult. 9. ABDEF: penitentiam. 10. B: posset deest; D: possit. 10, 11. B: penitendum potest. 20. A: rationem; in marg.: *Romam.* 21. B: sint sibi. 23. D: pro nomine tempore. 25. E: II ad. 28. DEF: in quatuor et religionibus; AC: extinxit; ib. D: sepe dictis hec quedam facere.

25. I. Thess. II, 4.

semper Domini libertate et non licet istis tradicionibus
 ut legi Domini taliter obligari: sic sciendum est de
 hac tradicionem pape qui est patronus prime secte. Observet
 ergo fidelis christianus hanc libertatem taliter confitendi
 5 quod confiteatur taliter sacerdoti, si et quatinus prosit
 sibi et ecclesie. Et istam libertatem habet concessam a
 Domino quam papa non potest destruere neque dare. Et
 per hoc patet solutio ad dicta Augustini et sanctorum
 similium quod homo debet presbytero confiteri, quando
 10 Deus movet peccantem humiliter confiteri de peccatis
 propriis que commisit, tunc debet taliter confiteri.
 Sed videtur multis quod generalis confessio et
 publica est melior quam confessio hec privata,
 utraque tamen est bona, licet in lege veteri et lege
 15 gratie prima sit magis fundabilis quam secunda; nec
 solum presbiteris est illa confessio facienda sed discretis
 tam viris quam feminis et omnimode Deo nostro.
 Et de illa generali confessione videtur loqui Iacobus,
 quando dicit: *Confitemini alterutrum peccata vestra*;
 20 et aliter usus ecclesie quod sacerdos confitetur peccata
 sua tam viris quam feminis ipsis existentibus quando-
 que solum in missarum suarum iniciis foret cul-
 pabiliter introductus. Et sic quidam sophisticant cum
 lege papali audientes missas proprii sacerdotis quando-
 25 que solitarii, dicentes quod fuerunt tunc confessi
 omnia peccata sua proprio sacerdoti. Sed videtur
 multis quod sophisticacio ista non sufficit cuicumque,
 cum multi necessitantur ostendere peccata sua discreto
 presbytero et recipere ab ipso salubre consilium quo-

Let the
 Christian use
 his freedom and
 confess if it
 profits him and
 the Church.

General and
 public
 confession is
 better than
 private, though
 both are good.

Confession need
 not be made
 only to priests.

How some
 evade the
 decree.

11. A: *propriis*. 12. BD in marg.: *Confessio publica melior est quam confessio privata*; E in marg.: *Solutio ad dicta*. 20. B: *confitetur* deest. 22. BCE: *solis*.

19. Jac. V, 16. 20. A reference to the Confiteor in the ordinary of the Mass. Cf. Lay Folks Mass Book (Simmons), p. 6, line 41:

There or he tho messe bigynne,
 wil he meke him for his synne;
 til alle tho folk he shryves him thare
 of alle his synnes lesse and mare.

modo de peccato preterito satisfaciant et pro peccato futuro de possibili precavebunt. Et tales fuerunt multi presbyteri tempore Augustini. Et sic concedo dictum Augustini quod homo debet, ymmo necessitatur confiteri peccata sua secundum formam quam Deus

A man should judge when he will confess, as he judges when he will hear a sermon or take food. So doing he uses rightly the free will God gives him.

limitat. Sed absit ex isto concludere quod rationabile est omnem hominem confiteri semel in anno omnia peccata sua proprio sacerdoti, ut salubre est homini audire tempore congruo verbum Dei, sicut salubre est homini quoad corpus pasci cibario corporali. Sed insanum foret homini tempus statuere in quo sub pena mortis taliter sermonem audiat sive edat. Deus enim dedit homini liberum arbitrium et multis specialem instinctum, quando et qualiter debent taliter operari. Ideo nimia extollencia super Christum foret sic generaliter condere talem legem.

CAPITULUM QUARTUM.

The keys that Christ gives are power and knowledge to direct men in the right way.

Superest solvere alios obiectus qui videntur sonare quod ista sacramentalis penitencia est necessario facienda. Concesso ergo quod hoc sacramentum tam proficit quam officit diversis hominibus, videndum est primo de clavibus quas Christus concesserat Petro et ceteris apostolis cum suis successoribus; et dictum est diffuse alibi quod iste claves non sunt potestates spirituales date specialiter nostris sacerdotibus ad tollendum peccata hominibus, quia hoc est agno proprium sed iste claves sunt potestates et sciencie ad deviantibus indicandum conformiter voluntati divine secundum iudicium legis Dei. Et non dubium quin si sacerdos a clavibus triumphantis ecclesie hic erraverit quod neque solvit neque ligat spiritualiter. Et de quanto illis clavibus se conformaverit solvit vel

3. C: concedendo. 16. Codd.: concedere. 17. ADF: Capitulum IV deest; C: 4 in red ink. 20, 21. AD: tam pro sit quam affit; E in marg.: De concessione clavium Petro etc. 26. A: quod iste. 28. DE: ad deviantum. 31. A: quod deest.

16. Cf. pag. 334, l. 3.

ligat apud ecclesiam triumphantem. Sed quid hoc ad istam sacramentalem penitenciam introductam? Sic sepe peccata sua publica plus nota sunt sacerdoti qui ipsa percipit quam ipsi peccatori qui secundum legem istam de propriis criminibus confitetur? Unde Act. XIII, 10 Paulus ex revelacione plus cognovit peccata illius magi qui dicitur Barien vel Elimas quam ipsemet cognoverat hic in via. Et (ut breviter dicatur) papa vel sacerdos alius non habet scienciam peccati gravedinem cognoscendi qualitercunque peccans secundum ultimum sue noticie dixerit confessori nisi hoc specialiter sibi fuerit revelatum, quia quomodo sciret alter eorum quomodo peccatum illud ex concomitancia pene vel gracie finaliter qualificatum fuerit, cum hoc sit viatoribus ex revelacione specialiter cognoscendum, et per consequens nullus talis sacerdos cognoscit quanta aut quali penitencia foret dignus; ideo scripta et practisata de penitenciis patule contradicunt. Nec dubium quin Deus nollet quod sacerdos suus iniungeret penitenciam nisi eius quantitatem et qualitatem sibi ostenderit. Unde cum sacerdotes absolventes hoc sepe nesciunt, ymmo si hec penitencia confesso suo profuerit vel fuerit voluntati Dei contraria, videtur quod Deus non regulariter approbat talem penitenciam sic iniunctam. Christus enim iniunxit adultere *nolle amplius peccare*, ut patet Johannis VIII, Paulus eciam iniunxit isti mago Barien penitenciam quod ad tempus corporaliter foret cecus. Nec habet ista ars fundacionem vel evidenciam quod a Deo approbatur. Ideo videtur

A priest may know a man's open sins better than the man himself does.

Without special revelation no Pope or priest can tell how gravely a penitent has sinned.

Hence he cannot assign penance rightly

2, 3. *dixit sepe*; 3. Codd.: *sunt deest*. Addidi. 5. A: *confitentur*; BDEF: *confiteri*; C: *necit confiteri*. 7. *Barien*; sic codd. 8. D in marg.: *Papa vel sacerdos non habet scienciam peccati gravedinem cognoscendi sine revelacione speciali*; C in marg.: *Errans a clavibus ecclesie triumphantis non absolvit neque ligat*. 10. ABC: *quomodocunque*; D: *qualitercunque*. 10, 11. B: *sensum ultimum*. 18. A: *et deest*; *ib.* D in marg.: *De iniunctione penitencie*. 19. A: *vellet*. 21. A: *ostenderet*. 23. AC: *vel fuerit deest*. 24. B: *irregulariter*. 27. D: *eciam quod; penitenciam deest*.

26. Joh. VIII, 11. 26. Act. XIII, 11.

We should believe that if we humbly confess to God our sins will be forgiven.

A wise priest may help us in this.

quod sit presumpta cecitas preter legem attemptata. Et quantam ad dicta doctorum atque papalia, patet ex multis testimoniis Augustini quod non valent nisi ex ratione vel lege Domini sint fundata. Ideo non omnia scripta doctorum de istis penitentiis et absolu-⁵ cionibus ut evangelium sunt credenda. Hoc tamen debet fidelis credere quod quantumcunque Deo delinquerit, dum tamen Deo humiliter confessus fuerit remissionem et delecionem peccati habere poterit. Et hoc discretus sacerdos ex sua prudentia poterit pro-¹⁰ movere. Et sic generalis confessio sepe induceret ut in lege veteri maiorem penitentiam et ruborem, quam ista confessio specialis. Nec ex dicto pape vel experientia est notum fidelibus quod hec introducta penitentia magis bonum facit ecclesie quam humano¹⁵ generi infert malum: Et nullus nostrorum confessorum scit debitam satisfaccionem, cum soli Deo sit cognitum limitare.

CAPITULUM QUINTUM.

Evils arising from confession as practised.

Men err in faith, as to the Holy Spirit.

Videtur tangendum leviter ulterius que mala ex²⁰ confessione tali per homines introducta poterint faciliter promoveri. Unum autem malum ad quod diabolus sepe seducit ecclesiam est quod homines non debite credunt in Deum Jesum Christum et sic errant fide qua crederent in Spiritum Sanctum, cum credunt²⁵ remissionem peccatorum stare regulariter in iudicio prescitorum. Et sic talis confitens est *maledictus qui confidit in homine*, capiens sepe audaciam ad peccata talia non timendum; et sic non veretur Deum nec timet delictum in proximum et predicacio ac hortacio³⁰

7, 8. E: *delinquerit*. 13. D: *ex deest*. 14. A: *introdutiva*.
16. AEF: *nullorum*. 19. ADE: *Cap. V deest*; C: 5; D in marg.: *Que mala ex confessione tali poterint promoveri*. 23. D: *deducit*.
26. D: *stare essentialiter*. 27. B: *maledicens*; D: *maledictus hic*.

27. Jer. XVII, 5.

per Christum et apostolos precepte nimium sunt
 soporate, cum papa potest credere quod remissio
 peccatorum est singulariter suo iudicio reservata; et
 sic potest mercari cum hominibus servando sibi soli
 5 delectionem peccati a crimine. Sic optant et confessores
 proprii quos ipse specialiter limitat, possunt maiores
 et minores subvertere et servitutem diaboli intro-
 ducere ac libertatem Christi paulative excludere. Et
 sic fratres possent mercari symoniace et observanciam
 10 mandatorum Dei tam in se quam in suis confessis
 perdere, ymmo possent sub sigillo confessionis ad
 sanctimoniales et alias mulieres accedere et sub forma
 confessionis seratis clausuris ipsas feminas impregnare,
 cum olfactus mutuus inter virum et feminam in locis
 15 absconditis ex cautela dyaboli provocat ad peccatum.
 Et hinc *Yob pepigit fedus cum oculis suis, ut non
 cogitaret de virgine*. Multo magis lubricus non ipsam
 olfaceret aut tangeret sic solitarie in loco abscondito,
 ymmo breviter cautela diaboli et istud medium sunt
 20 ad omnia genera criminum inductiva, ut ad peccatum
 diaboli, ut superbiam, invidiam atque iram, cum con-
 fessor post confessionem non audet culpam confessam
 prodere nec confessum suum private vel publice ad
 virtutem oppositam inclinare; et sic necessitatur a lege
 25 Domini Matthei XVIII°, 15 *Si peccaverit in te frater
 tuus consensiendo crimini declinare*.
 Et quantum ad peccata carnalia, notum est quod
 istud est medium demonum ad introducendum tam
 gulam quam luxuriam non solum in confessores et
 30 confessos sed in personas alias per cautelas quas
 diabolus machinatur.

The Pope may
 believe that
 remission of
 sins belongs
 only to him
 and may make
 it a matter of
 sale.

Private
 confession may
 lead to
 unchastity.

The silence
 enjoined on the
 confessor may
 lead him to
 break God's
 law.

Confession
 leads to
 gluttony and
 uncleanness.

2. A: *separate*. 5. E: *aptant*. 7. DE: *in servitutem*. 13. D in
 marg.: *Olfactus mutuus inter virum et feminam in locis absconditis
 provocat ad peccatum*; ib. BDEF: *ipsas feminas impugnare*. 22. D in
 marg.: *Confessor necessitatur a lege Domini declinare*. 28. ABCE: *de
 omni*; F: *demoni*.

16. Job, XXXI, 1.

Et quantum ad peccatum mundi sive cupidinem, patet quod sacramentum istud est plenum cupidine, cum confessores tales nedum accipiunt de confessis suis pecuniam sed disponunt occulta media per que ipsam vel sibi equivalens accipient in futurum. Et una cautela novella per diabolum et Anglicos recencius hodie practisatur quod primo reservata absolutione notati criminis Romane curie mittuntur bulle quod homines possent domi absolvi, sic tamen quod fideliter calcularent quantum expenderent eundo a patria sua usque ad Romam et econtra. Et illam pecuniam darent personis mediis per quas poterit ipsis confessoribus devenire; et iustificatur per hoc istud graciosum commercium quod caritative laxatur labor peccantis quem haberet ad curiam et econtra. Et tamen hec immensa indulgentia ex plenitudine potestatis summi pontificis est promissa. Sed monoculis est satis cognitum quod ista reservacio absolucionis ad curiam est contra caritatis regulas non fundata; est insuper satis cognitum quod sequens mercacio est plena cupidine atque superbia, cum idem esset sic facere et breviter confesso dicere da mihi tantum peccuniam et securabo te quod eris apud Deum absolutus. Et revera sic in sacramento eucaristie regnat ignorancia sicut in isto; sed hic expressior infidelis cupiditas est adiuncta. Istam ergo infidelitatem fideles ecclesie Christi detegerent licet pro eius deteccione penaliter paterentur.

Confessors
make gain of
their office.

New trick of
reserving
absolution to
the Roman
Court and
raising money
by letting men
compound.

A oneeyed man
can see how
wrong this is.

Foolish
arguments in
support of the
current
practice.

CAPITULUM SEXTUM.

Sed adhuc replicant quidam per exiles argucias que non forent digne memoria, nisi stulticia per diabolum fuit introducta; ideo ut ecclesia caucius caveat de illa intoxicante stulticia; videtur rationabile pro

3. Codd.: *nondum*. 7. BF: *quam primo*. 15. A: *Et contra*; ib. BDE: *Et cum*. 22. D: *da mercatam*; ib. A in marg.: *Absolucionis reservacio ad Romanam curiam est contra regulas caritatis*. 25. *expressior et*. 28. ACD: *Cap. VI deest*. 32. D: *intoxicatem*.

imprudentibus quod iste argucie per ordinem saluten-
 tur. Arguitur enim per illud evangelium dictum de
 decem leprosis: *Ite et ostendite vos sacerdotibus*. Cum
 ergo Christus omnia talia dicta dixerat in figura,
 5 videtur quod ex hoc dicto figuravit quod leprosi sunt
 specialiter a sacerdotibus confitendi. Et sic introducitur
 sacramentalis confessio usitata ex auctoritate evan-
 gelii. Sed pro solucione istius oportet supponere in
 sacramento quomodo est sensus quadruplex scripture,
 10 scilicet literalis, allegoricus, tropologicus et anagoycus.
 Literalis autem secundum principia Augustini habet
 summam auctoritatem, alii autem sensus nisi de quanto
 fundantur in sensu isto autentico vel evidencia rac-
 tionis, quia aliter quilibet posset moralisare vel trahere
 15 auctoritatem scripture ad sensum quem vellet habere,
 sicut fertur quendam fratrem asseruisse quod veritas
 evangelica sit quecunque veritas per quam communitas
 salubriter est hortanda; et sic cum quolibet veritas est
 huiusmodi, quilibet veritas est veritas evangelica. Sic
 20 tenendo scripturam in suis limitibus, videtur quod
 striccius sit loquendum. Concedenda est ergo historia
 evangelica supradicta et dicendum quod ex ista non
 infertur fideliter quod homines debent in tempore
 gracie taliter confiteri. Sed hic videtur probabiliter
 25 concludi quod sicut in lege veteri leprosi debuerant
 se sacerdotibus ostendere, ut patet Luc. XVII, sic
 Christus autor utriusque legis approbat pro suo
 tempore veterem istam legem et per anterioracionem
 sanacionis quod ista ostensio sacerdotibus cessare
 30 debuit pro tempore legis nove. Et istud figurat re-
 ditus Samaritani qui ultra novem iudeos sanatos taliter

From the case
 of the ten
 lepers.

This argument
 is not supported
 by the literal
 sense.

Christ was
 fulfilling the old
 law and
 indicating that
 it was to cease.

4. D: dicta deest. 5. B: quod Christus. 8. D in marg.: *Scripture
 sensus est quadruplex.* 9. scilicet vocalis. 11. B in marg.: *Literalis
 sensus quo extensione (sic) alios.* 15. B: *scripture* deest. 22. ACDEF:
dicatur; ib. A: *ex illa.* 26. ADE: *Luce XVII* deest. 29. D: cessare.

3. Lucae XVII, 14.

est regressus. Potest eciam figurare quod spiritualiter leprosi debent currere ad sacerdotes sub lege gracie, et illi debent per verba evangelica ad salubrem cordis contricionem et peccati detestacionem imundos spiritualiter inclinare et antea saltem naturaliter sunt ex⁵ Dei gracia expurgandi. Sicut enim non inferitur ex hoc evangelio quod confitendus ferat in manu sua denarium presbitero offerendum, ita non sequitur ex ista historia quod fidelis debeat istam tradicionem hominum confiteri. 10

Argument from Lazarus.

Secundo arguitur per istud Joh. XI de suscitacione Lazari, ubi postquam ligatus est in istis et postquam suscitatus fuerat de sepulcro, Christus precepit suis apostolis ipsum solvere de huiusmodi ligamentis. Ex quo videtur quod Cristus docuit figuraliter quod¹⁵ sacerdotes sui habent potestatem solvendi spiritualiter mortuos secundum formam quam approbat usus noster.

What Christ taught there was the duty of preaching, which our priests neglect.

Sed sic arguentes ab imprudenti similitudine debent primo attendere quando Jesus prius vivificavit Lazarum²⁰ et fecit eum surgere de sepulcro fetido atque stare. Et tunc replicans figuram ad propositum debet concedere quod Jesus spiritualiter prius vivificat peccato sic mortuos et eos suscitans facit stare. Et postmodum fideles presbiteri debent solvere ligamenta consuetu-²⁵ dinum peccandi sancta predicacione, quibus post delectionem peccati per Deum postea sint ligati. Sed ista consuetudinis diminutio sive solucio est presbyteris hodie pretermissa, cum nec salubribus exhortacionibus nec sanctis exemplacionibus docent populum,³⁰ quando illa consuetudo peccandi est propter periculum limitanda. Et istam fidelem sentenciam debent viri apostolici noticie populi declarare et non se ipsos

1. AC: *figurare* deest. 11. F in marg.: 29. 15. D: *finaliter*.
17, 18. AC: *Jesus noster*. 19. DB in marg.: *Iustite Lazari significant*
ligamenta consuetudinum peccandi. 20. B: *primum*; ib. BCF: *vivificat*.
27. A: *sunt ligati*.

illis institis tamquam quibusdam apparenciis ypocrisis insolubiliter vinculare. Nunc autem ligant se ipsos et indisponunt ad proficiendum populo, cum obligant se diabolo propter apparenciam potestatis et lucri et
 5 non reverenter dant gloriam Deo suo.

Et per ista dicta breviter possunt solvi similes argucie per diabolum introducte. Scimus quidem quod consuetudo istorum ypocritarum novorum ordinum remurmurat contra istam sententiam. Sed super omnia
 10 *vincit veritas* rationis. Non sumus autem sic desponsati cum ista sententia quam adhuc credimus esse catholicam quin docto contrario velimus ipsam humiliter dimittere et contrarium constancius confiteri.

We know we shall be attacked. We will readily submit if we are shown to be wrong.

1. B: *nunquam quibusdam*. 3. B: *ad sciendum*. 13. DEF: *Explicit tractatus de confessionibus* (ADE: *editus a magistro Johanne*; A: *Anglico*); F: *Elipxcit tustaarte de ssiocofenibus tusedi a gimastor etc.* (i. e. *Explicit tractatus de confessionibus editus a magistro etc.*); C: *Finis huius* in red ink.

**QUESTIO AD FRATRES DE SACRAMENTO
ALTARIS.**

Sequitur questio ad fratres de sacramento
altaris.

Quid in natura sua est hoc album et rotundum
quod consecratur a sacerdote et quod videmus oculo
5 corporali in manibus sacerdotis post consecracionem,
quod frangitur, quod teritur dentibus, et numquid est
corpus Christi, et numquid est sacramentum corporis
Christi. Post publicacionem fidei scripture ex testimonio
veritatis et sui Apostoli dicitur quod sacramentum
10 eucaristie est verus panis in natura sua et cum hoc
idem panis est virtute verborum sacramentalium corpus
Christi, sicut est simul Deus et homo. Et solucio
arguciarum in hac parte est satis facilis. Nec sunt
obiectus trutannici oppositi digni memoria. Alii autem
15 infideles taciti dicunt quod illa hostia consecrata
est signum sensibile. Sed tacent infideliter utrum
sit corpus Christi vel in natura sua panis, ut dicit
Apostolus et sancti concorditer quousque diabolus est
solutus.

20 Questio eiusdem: Sepe quesivit idem Johannes
et adhuc queritur a fratribus utrum ista sensibilis
hostia consecrata sit in natura sua panis vel unum
peius quam panis equinus vel venenum, sicut fratres
quidam dixerunt Oxonie, et utrum sit corpus Christi
25 vel unums ibi accidens ignoratum, quia idem Johannes
est certus ex fide quod ille panis est realiter corpus

What is the
white round
thing that is
consecrated and
that we see
after
consecration?

Is it Christ's
body or the
sacrament of
His body.

This question
John (Wyclif)
has often asked,
and still asks
of the friars.

Is it bread and
Christ's body
or a mere
accident?

Domini Jesu Christi cum Christus qui mentiri non potest dicit: *Hoc est corpus meum*, non hic est corpus meum, cum scimus ex fide quod ubique est increata trinitas quæ est melior corpore Salvatoris etc.

5. Cetera que secuntur ad quaestionem de sacramento altaris non pertinent. Cf.: Personarum acceptio est preponderativa unius persone in amore supra aliam contraria legi Dei. Sed heu personarum acceptio etc. . . .

I. Index of Bible-Quotations.

Gen. I, 16	276	Mal. II, 2	325	Joh. VI, 59	88
— VI, 3	42	Matth. V, 8	211	— VI, 61	17, 47
— VI, 5	43	— VI, 11	174	— VI, 64	17
— VI, 6	40, 43—44	— VII, 13	168	— VI, 67	2 ¹ , 47, 207
— VI, 7	44	— XI, 14	33	— VIII, 11	337
— VI, 11	44	— XII, 5	314	— VIII, 56	205
— XVIII, 2	214	— XIII, 37—40	83	— XI, 19	100
— XIX 3	214	— XV, 11	8	— XIII, 34	176
— XXXII, 30	205	— XV, 17	236, 249	— XIV, 6	101
Exod. XII	23	— XV, 18	249	— XIV, 9	212
— XII, 8	165	— XV, 31	95	— XIV, 21	176
— XII, 9	166—167	— XVIII, 15	330	— XIV, 27	177
— XII, 10	167—168	— XVIII, 20	85	— XV, 1	110
— XII, 11	168—169	— XXVI, 10	178	— XV, 5	106, 116
— XVII, 6	36	— XXVI, 13	178	— XVIII, 3	157
— XXXIII, 20	210—211	— XXVI, 26	123	— XIX, 33	22
Num. XXII, 24	214	— XXVI, 28	90, 97	— XX, 29	22
Judic. XIII, 3	214	— XXVI, 61	174	Act. II, 46	38
I. Reg. III, 1	313	— XXVIII, 3	214	— IV, 12	180
IV. Reg. V, 26	85	Matth. ult. 26	85	— VIII, 55	21
Job XI, 11	168	Marci VII, 18	249	— IX, 11	208
— XXXI, 1	339	— VII, 19	249	— IX, 12	208
Psal. XV, 10	18	— XIV, 22	83	— X, 11	208
— XXI, 16	165	— XIV, 23	122	— X, 12	208
— XXV, 2	168	— XIV, 24	97, 122	— XIII, 10	337
— XLIV, 2	46	— XIV, 29	90	— XIII, 11	337
— LXXXVII	65, 45	— XVI, 5	214	— XIX, 24—28	299
Prov. IX, 7	166	Lucas II, 34	297	Rom. I, 19	209
Sap. VII, 24	147	— VIII, 44	218	— I, 20	209
— XII, 16	45	— XVII, 14	391	— III, 4	173
Eccli. XIX, 1	93	— XX, 19	160	— VI, 4	159
Cant. V, 3	177	— XXI, 33	101	— XI, 34	213
Isaiae I, 11	126	— XXII, 19	19	I. Cor. II, 9	211
— I, 15	126	— XXII, 19	34, 83, 115	— V, 8	102, 158
— VI, 1	210, 215	— XXII, 20	83, 90, 97	— X, 1	35
Jerem. XVII, 5	338	Joh. I, 18	210	— X, 3	122
Baruch VI, 1	62	— I, 29	87	— X, 4	20, 35, 88
— VI, 56	63	— II, 19	174	— X, 10	154
Amos IV, 4	166	— IV, 22	162	— X, 14	126, 228
— IV, 5	166	— IV, 42	76	— X, 16	2, 126
Osiae IV, 8	313	— VI, 49	121	— X, 17	126, 161, 319, 325
Abakuk III, 2	45	— VI, 52	121	— X, 25	256
Zach. IX, 11	97	— VI, 56	115	— XI, 5	310

INDEX OF BIBLE-QUOTATIONS.

I. Cor. XI, 21	36, 145, 162	II. Cor. XI, 25	150	Tit. I, 15	250
— XI, 23	37	Gal. V, 24	159	Hebr. I, 31	45
— XI, 24	37, 83, 91, 296	Eph. IV, 5	114, 115	— II, 17	85
— XI, 25	36, 97, 296	— V	317, 322	— X, 31	45
— XI, 26	37	Phil. III, 20	85	Jac. IV, 15	175
— XI, 27	37	Col. III, 1	160	Petri II, 13	274
— XI, 28	276	— III, 25	180	Apoc. XVI, 15	45
— XI, 29	159, 163	I. Thess. II, 4	276, 334	— XIX, 8	36
— XII, 2	318	I. Tim. IV, 4	250	— XX, 2	286
— XIII, 12	269	II. Tim. II, 13	173		

II. Index of Names.

A.	Averroes 197, 261.	E.
Abraham 205.	Avinonica curia 222.	Egyptus 36, 166.
Adam 42, 236.	Avinonica ecclesia 61, 108, 125, 142, 156, 223.	Elimas 337.
Alexander magnus 316.	Avinonicus episc. 273, 279, 289.	Ephesi 294.
Alexander papa 103.	B.	Ephesus 294.
• Ambrosius 4, 8, 23, 33, 58, 99, 100, 101, 131, 141, 142, 151, 152, 154, 163, 172, 219, 220, 226, 244, 245, 246, 275, 288, 292, 295, 321, 322.	Baal 145.	Esau 317.
Ananias 173, 208.	Babilonia 62.	F.
Anglia 108, 204, 278, 282, 315, 318, 320, 322.	Balaam 214.	Francia 278.
Anglicana ecclesia 6, 184, 320, 321.	Baptista, vide Johannes.	Francie eccles. 320.
Anglica lingua 90.	Barien 337.	G.
Anglici 315, 340.	Baruch 62, 63.	Gallia 31.
Anglie debita 315.	Benedictus papa 107.	Gallicana eccles. 107.
Anselmus 5, 130, 131, 203.	Berengarius 2, 4, 25, 30, 33, 34, 38, 41, 47, 49, 106, 107, 108, 111, 117, 125, 197, 225, 226, 230, 279, 283, 284, 288, 301.	Germania 31.
Antichristus 20, 62, 187, 223, 276, 279, 286, 290, 312, 319, 321, 329, 330, 334.	Bernhardus 138.	Gilbertus Porretanus 300.
Archidiaconus 49.	Bernhardus S. 3, 39, 46.	Gracianus 290.
Aristoteles 109, 212, 261, 265, 269, 273, 294.	Bethel 166.	Grecica lingua 90.
Arius 98.	Boethius 206.	Greci 102.
Armachanus 21, 90, 101, 119, 122, 292.	Bonaventura 5, 120, 135.	Gregorius 1, 6, 20, 26, 93, 104, 109, 215, 216, 285, 313, 322.
Augustinus 3, 5, 6, 7, 17, 18, 23, 24, 33, 40, 41, 46, 50, 56, 57, 61, 72, 73, 88, 89, 91, 98, 99, 115, 116, 117, 119, 121, 122, 125, 127, 128, 129, 132, 133, 136, 137, 138, 141, 143, 144, 149, 150, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 187, 200, 203, 211, 213, 220, 221, 224, 225, 226, 227, 231, 249, 254, 261, 265, 272, 277, 279, 280, 281, 282, 285, 286, 288, 289, 290, 292, 295, 297, 305, 306, 307, 309, 310, 314, 332, 335, 336, 338, 341.	Bonifacius 200.	Gregorius IX. 142, 278.
	C.	Guitmundus 285.
	Cantuariensis provincia 184.	H.
	Caym 42.	Hebraica lingua 90.
	Cestrensis (Radulphus de Higden) 107, 141, 223, 278.	Helbidias 200.
	Chrysostomus 96, 98.	Helias 83, 230.
	Clemens V. 222, 223.	Heliseus 85, 208.
	Corinthe 36, 37.	Henricus Gaunt 4, 116, 206.
	D.	Hieronimus, vide Jeronymus.
	Damascenus 10, 151, 187, 310.	Hilarius 32, 125, 126, 127.
	Daniel 107.	Honorius papa 278.
	Dardanus 73.	Hugo de S. Victore 3.
	Demetrius Eph. 294.	Hus Joh. 13.
	Diana Eph. 294.	I et J.
	Donatiste 9, 61, 274, 280, 281.	Jacobus 175, 205, 319, 335.
		Jacobus de Misa 310.
		Jesse 39.
		Jeremias 2.

Jeronymus 2, 27, 28, 116, 138.
260, 280, 288, 292, 295, 297,
304.

Jerusalem 310, 322.

Innocencius III. 141, 142, 223,
272, 278, 311, 315, 331, 333, 578,
579.

Joachim 278.

Job 339.

Joh. Bapt. 83, 230, 231, 331, 333.

Joh. de Deo 331.

Joh. Ev. 99, 204, 344, 348.

Joh. Parisiensis 220.

Joh. Presbyter 31.

Josephus Flav. 316.

Isaias 210, 211.

Isidorus 50.

Israeliticus populus 160.

Italia 31.

Italica lingua 90.

Juda 210.

Judaei 205.

Judas 208.

L.

Lanfrancus Beccensis 9, 107,
283, 284, 285, 288.

Latina lingua 90.

Lazarus 342.

Lincolniensis 254, 292, 314.

Linus 300.

Lucas 86, 90, 95, 155.

M.

Machomet 118, 157, 192, 286.

Magdalena 335.

Manasse rex Jude 210.

Manichei 41.

Marcus 86, 90, 95, 122.

Martha 77.

Mattheus 86, 90, 91, 95, 122, 249,
291.

Methodius (martyr.) 42.

Moyseus 36, 42, 210, 211, 318.

N.

Naaman 85.

Nabuchodonosor 207, 322.

Nicolaus II. 5, 9, 28, 31, 32, 107.

125, 140, 142, 254, 275, 279,
288, 225.

Noe 43.

O.

Origenes 138.

Oxonia 156, 317.

P.

Parisiensis 222.

Patrispassiani 40.

Paulus 2, 14, 16, 36, 37, 38, 77,
86, 90, 91, 95, 145, 150, 152,
154, 155, 158, 167, 171, 172, 177,
188, 205, 208, 209, 210, 213,
220, 221, 226, 228, 250, 271,
294, 296, 297, 298, 300, 309,
331, 333, 337, 347.

Petrus 75, 77, 80, 93, 138, 148,
157, 171, 188, 192, 204, 205,
206, 207, 223, 233, 234, 235,
236, 241, 270, 275, 276, 287,
300, 307, 316.

Petrus Comestor 306.

Petrus Lombardus 5, 58, 119,
120, 190, 216, 222, 331, 333, 334.

Philippus 212.

Pilatus 157.

Plato 254.

Prosper 221.

Pržibram 307.

R.

Rabanus 6, 187, 292, 310.

Radulphus, vide Cestrensis.

Raimundus frater 278.

Robertus Gib. 125, 127, 187, 188,
316.

Roma 31, 204, 223, 340.

Romana curia 340.

Romana ecclesia 37, 67, 92, 108,
109, 117, 150, 156, 158, 197, 199,
224, 291.

Romani episc. 276, 279, 280,
289, 311.

S.

Sadducei 188.

Salomon 166.

Samaritani 162, 341.

Saphira 171.

Saraceni 273.

Saulus 208.

Scarioth 157, 178, 182, 190, 323.

Seotus 4, 30, 115, 130, 143, 158,
198, 232, 259, 274, 300.

Set 42.

Siméon sinen 297.

Stephanus S. 21, 306, 307.

Syriaca lingua 91.

T.

Thomas S. apost. 316.

Thomas de Aquin. 5, 8, 12, 29,
30, 55, 58, 65, 73, 120, 137, 138,
139, 140, 143, 144, 149, 151, 155,
156, 157, 158, 172, 190, 219, 224,
232, 250, 251, 255, 257, 292,
295, 309.

Tartari 273.

U.

Urbanus papa 311.

Urbanus V. 211, 222.

Urbanus pap. VI. 125.

W.

Wilhelmus Conquestor 320.

Wilhelmus v. de S. Amore 309.

Witelo 307.

Wyclif de Apostasia 33, 34, 41.

99, 116, 151, 167, 187, 206, 284.

— de Ecclesia 98, 110, 206, 322.

— de Officio regis 278.

— de Potestate Pape 276.

— de Simonia 322.

— de Tempore 241.

— Serm. 278, 286.

— Trialogus 11.

Z.

Zacharias 97.

III. General Index.

(Printed in the orthography of the text.)

A.

Reservacio absolucionis ad curiam est contra regulas caritatis 340.
 Argumenta quod accidens non potest per se esse 3, 5—7, 62—65, 69—72, 76—81, 199, 210, 220, 221.
 Racio, scriptura et doctores ponunt accidentia non esse sine subiecto 71, 132, 133, 172, 173.
 Quare nunc seminatur quod accidentia manent sine subiecto 188, 133, 134.
 In legendis canitur quod sacramentum sit accidens sine subiecto 6.
 Fabulantes de accidentibus viderent quomodo sancti et philosophi loquuntur distinctione sacramenti et accidentis 174, 175.
 A tempore apostolorum usque ad quatuor doctores florebat ecclesia, non introducendo de quidditate accidentia ignorata 223.
 Cultores accidentis intelligunt per accidentia ipsam substantiam 175.
 — scripturam non sciunt allegare 313.
 Populus est instruendus ne credat illud accidentatum quod sentit esse corpus Christi 53.
 De sacramento altaris (vide et de Eucharistia) 94, 95.
 Secte ponunt multa circa sacramentum altaris que nesciunt fundare 220, 242.
 Ecclesia non est oneranda novitatibus de sacramento altaris 71.
 Sacramentum altaris alia sacramenta excedit in tribus 87.
 Cause quare Christus instituit sacramentum altaris 94—95.
 Quam necessaria est noticia de quidditate sacramenti altaris 109—111.
 Multitudo terminorum circa sacramentum altaris introducta sine auctoritate ecclesie multum alteravit et perturbavit ecclesiam 218.
 Tres erant figure sacramenti altaris in testamento veteri 87, 88.

An sacramentum altaris sit ponderositas 183, 184.
 In Wallia montuosa et Hibernia creditur quod sacramentum altaris sit albedo 185.
 Errores circa quidditatem Eucharistie in singulis partibus Anglie 184—186.
 Maior pars Anglicane ecclesie credit quod sacramentum altaris sit ponderositas 184.
 Rime multe reperte sunt ad colendum false sacramentum altaris 216.
 Prima heresis discipulorum Christi exorta est circa sacramentum altaris 216.
 In sacramento altaris que partes considerari debent 11.
 Ambrosius non intendit dicere quod panis fit idemptice corpus Christi 99, 100.
 — non intelligit per panem accidens 226.
 De annihilatione 52—56.
 Anselmi sententia de Eucharistia 130, 131.
 Augustinus dicit panem et vinum esse sacramentum visibile 33.
 — loquitur tropice de pane et vino 224.
 — non intendit panem in Eucharistia destrui vel in essentia non manere 136.
 Avinonica ecclesia declinat a fide de quidditate hostie 223.

B.

De benedictione 27, 28, 95.
 Decretum *Ego Berengarius* non est abrogatum 4, 5, 117.
 Ecclesia antiqua tenuit sententiam Berengarii 31, 32, 107.
 Confessio Berengarii et antiquum decretum sunt consona veritati 33, 34.
 — figurative intelligenda est 26.
 — an sit heretica 225, 226.
 Berengarius confitetur panem et vinum esse sacramentum Eucharistie 30, 32.
 Ecclesia ponderavit errorem et fidelem revocationem Berengarii 107.

C. (K.)

Inaniter celebrant qui conversationem virtuosam Christi pretereunt 164.
 Christus in fractura hostie non frangitur 21, 22.
 — non conteritur dentibus 13.
 — a bestiis non manducatur 309.
 — solum spiritualiter manducandus est 18.
 — fregit panem, antequam consecraret 4, 122.
 Manducare Christum quid est 17, 18.
 Digne manducare corpus Christi valet pro vivis et mortuis 178, 179.
 Nichil horribilius quam carnaliter manducare corpus et bibere sanguinem Christi 17.
 Accipere corpus Christi est pie in ipsum credere 16, 17, 99.
 An sentimus corpus Christi, dum sentimus sacramentum 18, 19, 20.
 Questio an Christus in sacramento altaris sedet aut cuius est qualitatis aut quantitatis 21.
 An Christum in sacramento corporaliter videmus 19, 21, 230.
 Beati in celo Deum videbunt oculo corporali 84, 85.
 Christi esse in celo 89.
 Modus essendi Christi supernaturalis 83, 86.
 De mocione corporis Christi 231, 307, 308.
 Christus non habet humanitas esse situale vel dimensionale 84.
 Vulgus credit quod hoc signum sacramentalis corporis Christi sit realiter ipse Christus 38, 39, 112.
 Sancti concedunt quod corpus Christi est panis 4, 303.
 Ex cognitione differentie sacramenti et corporis Christi tolleretur falsus cultus ydolatrando 143.
 Infinita sunt argumenta quod corpus Christi in sacramento est in signo, non corpus Christi ut est in celo, sed signum eius vicarium 303.
 Intencio sanctorum quod in presenciam corporis Christi consideracio nature hostie suspenditur 137.
 Multi sancti nunquam cognoverunt quod Christus intellexit corpus suum sub illis accidentibus 295.
 Nec substantia panis nec illud quod fuit eius forma accidentalis est realiter corpus Christi 34, 35.
 Etiam laicus non crederet quod corpus Christi est septipedale 301, 302.
 Adversarii infideliter abscondunt naturalem quidditatem sacramenti 143.
 Maius miraculum est cognacio Christi cum membris ecclesie quam Eucaristia 10.

Christiani quomodo debent dispo. ad manducandum et recipiendum hoc sacramentum 158—160.
 Christianus cavere debet ne colat illud quod moderni vocant accidens et prior ecclesia vocavit panem 92, 93.
 Remedia contra cleri dominationem 325.
 De confessione 102, 325—343.
 Generalis confessio inducit maiorem penitentiam 328, 335, 336.
 Mala que sequuntur ex confessione auriculari 338—340.
 Homo debet confiteri peccata sua secundum formam quam Deus limitat 336.
 An confessio necessario sit facienda 334, 335.
 Quod homo confiteatur semel in anno, non subiaceat potestati sacerdotali 334, 335.
 Necesse est peccatori contricione animi confiteri 332.
 Homo quando debeat presbytero confiteri 331, 335.
 Confessores requirunt pecuniam a continentibus 340.
 Laicus potest conficere 4, 98, 99.
 Sequi debemus Christum in conficiendo et sumendo hostiam 4.
 Sacerdos in Anglico et aliis linguis barbaris potest conficere 90.
 Idiota querit si sacerdos potest conficere in calice ligneo, vitreo vel cupreo 108.
 De conversione 59—61, 82—83, 216.
 Multi doctores senserunt corpus Domini in sacramento 1.
 Idem est dicere: Hoc est corpus meum et Hoc efficaciter et sacramentaliter figurat corpus meum 116.
 Credere non potest nisi volens 280.

D.

Deus non potest multiplicari 148—150, 269.
 — — — destruere substantiam partem mundi sine recompensatione 53—55, 129.
 — solus est potencie infinite 243.
 Videmus Deum in omni vicissitudine creature 270.
 Deum apparere oculis corporalibus quomodo intelligitur 212—215.
 Quomodo Deus habet esse per loca differenter a creaturis 10.
 Preponderans dilectionem terrenorum indigne capit corpus Christi 170.
 Dispositio hominis ad comedendum hostiam stat in dilectione Christi 169, 170.
 Cause diluvii 42—44.

E.

Tria sunt in quibus sophisticatur ecclesia, cleri dominatio, tradicionum suarum magnificacio et sanctitatis sue simulacio 323.
 Ecclesia primitiva transsubstanciacionem non posuit 48.
 Stetit ecclesia in floribus mille annis antequam fuerat onerata ista perfidia (de Eucharistia) 283.
 Utile foret ecclesie non habere elemosinarios sic dotatos celebrantes 171.
 Necesse est aliquos esse preeminentes in ecclesia qui sint simul pastores et doctores 280.
 Nullus episcopus habet supereminenter scientiam fidei scripture ad regendum se ipsum et populum in fide Christi 289, 290.
 Multi pseudoepiscopi post dotacionem ecclesie erant heretici 290.
 Episcopi tenentur cognoscere quid sit hoc sacramentum, quia aliter sunt inepti informare populum 181, 183, 188, 189.
 Triplex esse in Christo 89.
 — in creaturis 305, 306.
 Differentia inter esum carnalem et spirituales 18.
 — inter eternitatem, evitatem et tempus 266, 267.
 De Eucharistia (vide et Panis et sacramentum Altaris).
 De Eucharistia sententia 1—10, 29—53.
 Sacramentum Eucharistia alia sacramenta antecellit 3.
 Sacerdotes in Eucharistia memorantur vite Christi 112, 177, 178.
 Ad sacramentum Eucharistie requiritur devota intentio ad memorandum Salvatorem 178.
 Que sunt disponencia ad sumendum sacramentum Eucharistie 176.
 Gracie que dantur in Eucharistia 178, 179.
 Eucharistie sacramentum potest delere tam veniale peccatum quam mortale 179.
 Cultus Eucharistie quando nocet 177, 179.
 Fideles possunt colligere quod sacramentum Eucharistie sit realiter panis et vinum 129, 130.
 Christi locutio de Eucharistia conformis est sensui ecclesie 50.
 Sacramentum Eucharistie est forma panis et vini et non Christus vel eius pars 29.
 Fideles dicunt quod Eucharistia est panis et vinum verbo Domini consecratum 118, 119.
 In Eucharistia sunt simul veritas et figura 98.
 De locutione tropica in Eucharistia 113, 115, 126.
 Formam in Eucharistia observare debemus a Christo institutam 102.

Deus potest concedere fidei potenciam conficiendi Eucharistiam 101.
 Sacramentum Eucharistie potest confici sola mente 98.
 Sentencie modernorum doctorum de Eucharistia 58, 59.
 Sentencie Rom. ecclesie de Eucharistia 31, 109.
 — Berengarii 30—32.
 Nemo videt aliquam partem Christi in Eucharistia oculo corporali 109.
 An Eucharistia sit latria vel dulia adorandum 316—318.
 Christus reliquit sacramentum Eucharistie sacerdotibus celebrandum 86.
 Antichristus seducit ecclesiam quod fecit eam quiditatem sacramenti Eucharistie ignorantem 329.
 Finis sacramenti Eucharistie est quod Christus inhabitet animam per virtutes 111, 112.
 False intelligentes false adorant signum ut Deum 111.
 In Eucharistia signum teritur et non Christus 230.
 Scriptura et doctores ponunt Eucharistiam esse panem 150—153.
 Bonaventura et alii sompniant quod multa sunt ponenda de Eucharistia que non sunt fundabilia in scriptura 135—136.
 Ecclesia tempore Innocentii III de Eucharistia locuta est ad sensum famosorum doctorum quo usa fuit ecclesia primitiva 141.
 Nulla forma verborum quoad linguas et nomina in Eucharistia est requisita 4, 90.
 Honor sacramenti Eucharistie stat in vita pauperi et penali et in mundi abiectione 186.
 Circa Eucharistiam fuit prima heresis 47.
 Episcoporum est destruere hereses de sacramento altaris 14.
 Errantes in materia de Eucharistia ut heretici sunt puniendi 6.
 Fratres sophisticant in materia de Eucharistia 312.
 Quando quis rimatur veritatem fidei in Eucharistia, contra eum commovent populum 295.
 Glosse doctorum de Eucharistia sepe sunt frivole 73.
 Evangeliste commemorant quomodo Christus dicit panem et vinum esse corpus suum et sanguinem 86.

F.

Fides, spes et caritas necessarie sunt celebranti 163, 164.
 Ecclesia in materie fidei sepe variavit 229.

Visa consecratorum figurative designatio 3.

De predicatione figurativa 20—21, 189, 190, 191.

De fragilitate corporalis hominem ad calcitrandum 185—186.

G.

De triplici gratia 176.

H.

Triplicis sententia de hostia consecrata 2.

Hostia quid sit 2.

— est panis et vinum 2.

— non est corpus Christi 1, 11.

Corpus Christi an in hostia videatur 1, 2.

— manet invisibiliter in hostia 1, 2.

Laici credunt quod hostia consecrata sit Deus 13.

Visa hostia debemus credere quod ipsa non sit corpus Christi, sed ipsum corpus Christi est sacramentaliter in ipsa absensum 15, 29.

Quomodo corpus Christi in hostia movetur 10.

An hostia sit qualitas 67, 68.

In multis ecclesiis usus spargitur quod hostia sit qualitas 184, 185.

An hostia sit quantitas 65—67.

In diocesi Lincolnensi docetur quod hostia est quantitas 185.

In Hibernia et Wallia docetur quod hostia est albedo 185.

In conversione hostie est dare desicionem panis et presenciam Christi 59, 60.

In hostia solum manent qualitates quomodo est intelligendum 221.

Nihil paganius quam quod hostia putrefacta Deus olet 22.

Sacerdotes frangunt hostiam, non autem corpus Christi 11, 12.

Sumens hostiam premit dentibus sacramentum corporis Christi 18.

Christus est in hostia ut in signo 113, 121.

Hostia est melior in uno presbytero quam in alio 112—114.

Qua adoracione hostia sit adoranda 10.

Vix alter papa et episcopi Anglie sciunt dicere quid est hostia consecrata 108, 199.

Error circa cultum hostie dimittit caritatem in homine 318.

Verba Hugonis de sacramento altaris quomodo sunt intelligenda 74, 75.

I.

De identificacione qua creditur quod eadem panis et vinum sunt identifice corpus Christi et sanguis 7, 10, 190—191, 193—221, 227, 228, 231—233.

Nec fides scripturae nec sancti doctores nec leges ecclesiae dicunt quod panis consecratus sit identifice corpus Christi 23.

Quare idem accipimus sacramentum 54, 55.

Religio Christi primitiva non habuit tales imagines nec sanctos canonizatos 371, 372.

Sententia de imputatione est heretica 7, 216, 221, 222, 223, 226, 227.

De mercedione indulgentiarum 340.

Opera Innocentii III describuntur 9, 274, 275, 276.

De intuitione in patria 212.

Utrum iudici liceat iudicare contra veritatem quam novit 157.

L.

Lanfrancus in sua invocatione inartificiose procedit 253, 254.

Ante Lanfrancum et Wimundum non erant decreta ecclesie remanencie panis contrarie 283.

Legende nedom sunt collecta apocrypha sed sepe mendacia 171.

Leges humane precise de tanto sunt valide de quanto sunt in lege Domini fundate 323.

De locutione tropica 4, 5, 84, 123.

M.

Quomodo corpus Christi manducatur 10.

Miracula ficta de Eucharistia 1, 19, 20.

Non sunt fingenda miracula sine patencia rationis 299.

Missa sacerdotis sancti est devocius audienda et missa peccatoris notorie est fugienda 16.

Moyse aptavit verba sua secundum capacitatem populi 42.

Mundum relinquere quare debemus 210.

An corpus idem in numero potest multiplicari simul et semel dimensionaliter 8, 232—273, 298.

N.

Decretum Nicolai est probabilius quam Innocentii quare 219.

O.

Finis operis huius est ut tollendo errorem in signis fidelis memoretur signatorum 323.

P.

Panis demonstratur pronomine 89, 90, 123, 200, 291, 292, 293, 296.
 Scriptura vocat Eucharistiam panem 10.
 Decretum loquitur tropice quod panis sacramentaliter fiat corpus Christi et non idemptice 202.
 Fides scripture in Evangelistis narrat veritatem quod panis est corpus Christi 2, 38, 220.
 Glossatores, decreta et decretales opinantur, quod panis et vinum sunt hoc sacramentum 187—189, 292.
 Glossatores per panem et vinum non intelligunt accidens 173.
 Panis et vinum credenda sunt esse caro Christi 33.
 — — — sunt venerabile sacramentum 127, 128.
 Virtute verborum Christi panis fit signum efficax 58, 291.
 Nunquam crediderunt patres sancti quod panis sit idem numeraliter cum corpore Christi 218.
 Virtus quam habet panis consecratus 218, 219, 220.
 Licet nobis christianis negare quod panis quem sacramus sit idemptice corpus Christi 217.
 De virtute qua alteratur panis ut sit sacramentum 100, 218—220.
 Panis in sacramento non destruitur 219, 293, 329.
 Post consecrationem manet panis 107, 108, 124, 126, 127, 128, 140, 142, 144, 293, 329, 330.
 Panis licet remaneat, tamen post consecrationem esse principalitatis ab eo tollitur 75.
 Vulgus pronum est ad intelligendum panem post consecrationem esse corpus Christi 47.
 Apostolus per panem non intelligit accidencia 126.
 Scriptura et doctores dicunt quod hostia consecrata est panis et non accidens 141, 141.
 Manente pane panis non est realiter corpus Christi sed signum eius efficax 34.
 Moderni graviter ferunt quod panis post consecrationem remaneat 272.
 Tripliciter accipitur panis in scriptura 309.
 Quare Paulus tam crebro sacramentum Eucharistia panem vocat 172, 173, 318.
 Per hoc quod sacramentum nominatur panem, populus pronior est naturali ingenio ad cognoscendum quod non est corpus Christi 143, 294.
 Augustinus per panem non intelligit accidens 226, 227.

Omnes auctores scripture qui illud sacramentum meminerant sicut et omnes sancti doctores usque ad Nicolaum II vocant hoc sacramentum panem 279, 288.
 Omnes conveniunt quod Christus eque religiose posset coli sub specie panis sicut sub globo accidendium 118, 172.
 Si panis i. e. corpus Christi gloriosum foret nobiscum in persona propria nullus vians sufficeret sufferre hanc gloriam 310.
 Papa non habet potestatem legem de novo condere 334.
 Pape non credimus nisi de quanto se fundaverit in scriptura 291.
 Usus sacramentalis debet fieri propter panem 325.
 Peccatum mortale indisponit hominem ad sumendum sacramentum 276.
 Penitencia quid est 330.
 — a papa de novo instituta 330, 331.
 — spirituale frenum contra peccata 332.
 Blasphemum est dicere quod sancti in obmittendo blasphemiam peccaverunt 333.
 Deus non regulariter approbat hanc penitenciam 337.
 Non omnia scripta doctorum de penitencia ut evangelium sunt credenda 338.
 Omnis predestinatus laicus est sacerdos 98.
 Recipiens hostiam sit predestinatus 160, 161.
 Duplex maneries predicandi, idemptica et tropica 2, 35—37, 200—206.
 Prelati cause bellorum 325.
 — nesciunt quid est hostia consecrata 163.
 Qui ex ignorantia accusant prelatos sunt culpandi 183.
 Expedit populo habere multos devotos presbyteros 112.
 Falsum est quod tantum valet missa cuiuscunque presbyteri 112.

Q.

De extensione quantitatis 300, 306.
 Qualitas an possit per se esse 67.
 Sacramentum est uni quantitas et alii qualitas 7.
 Sentencia Scoti quod Eucharistia sit qualitas 30.
 Sentencia Thomae quod Eucharistia sit quantitas 30.
 Omnis figura quantitatis Christi in celo est ubique in hostie 300.

R.

Reliquie, imagines et sacramenta sunt cum prudencia adoranda 318.

An omnes qui tenent remanentiam sint heretici 155, 156.
 Decretum Nicolai diffinivit panem et vinum remanere post consecrationem 72.
 Panis et vinum remanent post consecrationem non solum sacramentum sed et verum corpus 49, 50.
 Sensus ecclesie antike quod panis et vinum remanent post consecrationem 32.
 Decretales et decreta Romane ecclesie sunt superflua et iniusta nisi fundantur in scriptura 291.
 Presumptive concluditur cuicumque Romano pontifici pertinere universalem preeminentiam super tota ecclesia 273—276.
 Sententia prioris Romane ecclesie de hostia consecrata concordat cum ratione, sanctis doctoribus et scriptura 2.

S.

Sacerdos si a clavibus triumphantis ecclesie erraverit, neque solvit neque ligat 336, 337.
 Sacerdotes debent paupere vivere 319.
 Quociens sacerdos conficit, tociens Deo se obligat sequi Christum in vita et moribus 324.
 Sacerdotes debent bona ecclesie que iacent in manu mortua ad defensionem regnorum communicare 10.
 Destructo errore de sacramento Eucharistie servaretur sacerdotalis potestas in suis limitibus 15.
 Nihil horribilius quam quod quilibet sacerdos celebrans facit cotidie corpus Christi 16.
 Sacerdotes faciunt et benedicunt hostiam consecratam que non est corpus dominicum sed efficax eius signum 16.
 Missa mali sacerdotis est dampnabilis 112, 113.
 Peccata sepe sacerdotibus plus nota sunt quam peccatori 337.
 Illa species sensibilis quam sacramentum dicimus non est corpus Christi vel sanguis 23, 26, 27.
 Sacramentum qualiter debemus sumere 93, 94.
 Distinguunt sancti inter hoc signum (sacramentum) et corpus Christi 201.
 Sacramentum est per se subiectum tam quantitati quam qualitati 204.
 Quomodo homo se dignificat ut communicet sacramento 6.
 De veritate verborum sacramentalium 115.
 In verbis sacramentalibus Christus loquimur figurative 83—97.

In tropo verborum sacramentalium gradus sunt multiplices 101.
 Christus non verbis sacramentalibus sed ante illorum prolationem in sacramento conficit presentiam sui corporis et sanguinis 101.
 Verba sacramentalia non habent ex se efficaciam convertendi 89.
 Quam efficaciam habent verba sacramentalia 83.
 Triplex causa quare Evangeliste in verbis sacramentalibus variant 96, 97.
 In duobus sacramentis ecclesia est illusa, in Eucharistia et Penitencia 329.
 Sunt qui negant sacramentum esse melius in ministerio iusti quam reprobi 114.
 Efficacius est sacramentum in sacerdote bono quam malo 113.
 Fragilitas non per se indisponit hominem ad sumendum sacramentum sed inordinata affectio 180.
 Quando queritur de hoc sacramento, hi dicunt quod hoc non debet queri et hi quod credi debet sicut ecclesia credit 118.
 Sacramentalis confessio unde fundatur 341, 342.
 Antiqua sanctorum est sententia quod forma, species vel figura panis et vini sunt hoc sacramentum 188.
 Sanctitas ista ex benedictione presbiteri videtur correspondentem ad suum meritum variari 114.
 An illud sensibile liquidum et fluxibile in calice sit realiter sanguis Christi 24, 25.
 Quadruplex sensus in scriptura 341.
 Nulli ecclesie vel angelo de celo est credendum nisi de quando super ratione se fundaverit vel fide scripture 273.
 Nulli pure creature est credendum ut testi etc. nisi in quantum se fundaverit in scriptura 89, 96, 282, 287.
 Oportet concordare recentes doctores cum prioribus et exemplare fidei scripture 287.
 Hortandi sunt laici ut in materia Eucharistie credant fidei scripture 305.
 Scriptura et sancti doctores per accidens panis intelligunt ipsum panem 289.
 Ad scripturam sanctam oportet quod Spiritus Sanctus sensum imprimat 207.
 In scriptura non legitur Petrum vel alium apostolum dominum usurpasse ut pape 291.
 Sententia antiquorum doctorum de Eucharistia 58.
 Est dare duplicem sumpcionem sc. corporalem et spiritualem 12, 13.
 Superiores ecclesie Samaritanis et paganis dampnabilius adorant quod ignorant 162.

T.

- Multe S. Thome sentencie sunt corrupte 5.
 Pseudofrater scripta S. Thome corruerunt 140.
 S. Thomas in materia Eucharistia erravit 140, 224.
 Non sequitur: S. Thomas hoc (de Eucharistia) asserit, ergo verum 158—171.
 De transsubstantiatione 3, 48—53, 57, 137—140, 219—222, 271, 273, 291.
 Ecclesia antiqua negat transsubstantiationem 3.
 Transsubstantiatio non est fundabilis in scriptura 3.
 Error de transsubstantiatione est maior quam foret credere non esse eucharistie sacramentum 311.

V.

- Tria genera visionis 206—210.
 De novem generibus visionis 7.
 De visione corporali 208.
 — intellectuali 208—210.
 — imaginativa.
 Ad visionem abstractivam quid requiritur 209.
 De visione enigmatica 209.
 — mentali 215.
 — abstractiva 212.
 — infusa 312.
 Homo non videt corpus Christi oculo corporali 1.
 Christus quietabit homines beatos visione corporali post diem iudicii 3, 209.
 De visione corporea Christi 13, 206, 211—222.
 Sancti negarunt visionem corporalem corporis Christi 215.
 Corpus Christi in hostia consecrata oculo corporali non videtur 211.

- Corporis Christi indumentum videtur in hostia 212—214.
 Christi corpus in hostia consecrata videtur fide et intellectu 211.
 Differentie quare homo videt angelum et non sic corpus Christi 215—216.
 In testem veritatis quis debet assumi 282.
 Virtutes theologicas oportet sumentem sacramentum habere 159, 160.

W.

- Wyclif firmiter tenet quod tam scriptura quam ecclesia sancta intellexit panem et vinum ipsa corpora ex materia et forma substantiali composita et non fasciculum accidentis 154, 155.
 Wyclif's definicio transsubstantiationis 52.
 — protestacio de sententia Eucharistie 183.
 Wyclif intrepide contradicit quod panis et vinum pro instanti confectionis desinant esse et remanet solum accidens 116—118.
 — querere solebat ab eis qui volebant in ista materia determinare quid est sacramentum altaris 108.
 — exponit quod accidens significat naturaliter tam subiectum quam se ipsum 287.
 — elegit laicis loqui planius quod illud sacramentum figurat corpus Christi et manducatur intencione memorandi et imitandi Christum 305.
 — horret inducere tam extraneum accidens 297.
 — exponit scripturam sacram 41.
 Sententia Johannis Wyclif: Expediret communitati in parlamenti constanter instare quod de bonis pauperum que sacerdotes occupant regnum defendatur 320—323.

 Corrections.

Page 142, line 29, for hoc read hec.
 " 163, " 16, " in infimo " in amo.

Vindobonae, Carolus Fromme, typogr. C. et R. Aulæ.

